

**T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI**

**TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ İLE
YABANCI OKULLARININ BU SİSTEM ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Filiz TOPÇU

İSTANBUL
2007

**T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI**

**TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ İLE
YABANCI OKULLARININ BU SİSTEM ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Filiz TOPÇU
050712112

Danışman
Yrd. Doç.Dr. Seval AKBIYIK

İSTANBUL
2007

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.

28/06/2007

Filiz TOPÇU

ÖNSÖZ

Türk Eğitim Tarihi Orta Asya steplerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Ancak Türk Eğitim Tarihi içinde, eğitimin sistem yaklaşımı ile incelenmesi ve örgütlenmesi yeni bir kavramdır. Bugün Türk Eğitim Sisteminin sorunlarını tanımak, sorunlara çözüm önerileri üretmek ve uygulamak için bu sistemi tanımak gerekmektedir.

Bu çalışmada Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okullarının Bu Sistem Üzerindeki Etkileri incelenmiştir. Türk Eğitim Sisteminin tarihsel gelişimi ile ilgili, birçok yararlı çalışma bulunmaktadır. Azınlık ve Yabancı Okulları ile ilgili çalışmalar da aynı oran ve nitelik göstermektedir. Bugüne kadar Yabancı Okulları ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu okulların daha çok misyonerlik boyutu ele alınmıştır. Yabancı Okullarının toplumsal kültürel, siyasi ve fikri alanlardaki etkilerini ortaya koymada doğru tespitler yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda Yabancı Okullarının eğitim hayatı üzerindeki etkileri de ele alınmış ancak Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkileri tek bir çalışma konusu olarak toparlanmamıştır. Bu çalışma yukarıda işaret edilen alandaki boşluğu doldurmaya bir katkı sağlanması amacıyla hazırlanmıştır.

Örgütsel bir sistem olan Eğitim Sistemi, eğitime ilişkin hizmet, düşünce ve bilgi üretir. Bu süreci gerçekleştirmede alt ve üst sistemlerle birlikte çalışır. Eğitim Sisteminin Temel Sistemi olan okullar eğitim işinin asıl gerçekleştiği yerlerdir. Okulların, sistemin işleme süreci ve çıktıklarıyla üst sistemlere doğrudan veya dolaylı olarak etki ettikleri gerçeği çalışmamızın hareket noktası olmuştur.

Yedi bölümden oluşan bu çalışmaya Türk Eğitim Sisteminin tarihsel gelişiminin incelenmesi ile başlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Eğitim inkılâp ve düzenlemelerine kadar uzanan süreç incelenmiştir. Bu çalışma ile vurgulanmak istenen noktalar şöyle özetlenebilir;

Eğitim ve sistem kavramlarının ne olduğu, Türk eğitim sisteminin oluşmasına, gelişmesine veya değişmesi, dönüşmesine etki eden faktörlerin ortaya konulması ve bu süreç içinde Yabancı Okullarının rolleri ve etkilerinin belirlenmesidir.

Konuyla ilgili kaynaklar çeşitli kütüphanelerin fihristlerinde yer almasına rağmen, oldukça önemli bir bölümü (akıbeti bilinmeksizin) raflarda bulunamamıştır. Sahafların yardımı ile ancak küçük bir bölümüne ulaşılabilmiştir. İleride yapılacak her türdeki araştırmaların sağlıklı yürütülebilmesi için bu sıkıntıya dikkat çekmek isteriz.

Çalışma süresi boyunca manevi desteğini benden esirgemeyen eşim ve oğluma, teşvikleriyle bana güç veren anne ve babama teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okullarının Bu Sistem Üzerindeki Etkilerini incelemek üzere yapılan bu çalışmanın yürütülmesinde, bana rehberlik ederek, yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Seval AKBIYIK Hanım'a ve kaynaklara ulaşmama gösterdiği değerli yardımlarından dolayı Habip TEKÖZ Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Filiz TOPÇU

Haziran- 2007, İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	
İÇİNDEKİLER	
TABLolar LİSTESİ	
ŞEKİLLER LİSTESİ	
TÜRKÇE ÖZET	
İNGİLİZCE ÖZET	
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM

I. EĞİTİM VE SİSTEM KURAMLARI

I.1. Eğitimin Tanımı.....	3
I.2. Sistem Kuramları.....	3
I.2.A. Açık Sistemler Ve Kapalı Sistemler.....	4
I.2.B. Eğitim Sisteminin Amacı.....	4
I.2.C. Eğitim Sisteminin Özellikleri.....	4
I.2.D. Eğitim Sisteminin Çevresi.....	5
I.2.E. Eğitim Sisteminin Girdileri- Çıktıları ve Dönüşüm Süreci.....	5
I.2.F. Türk Eğitim Sistemini Düzenleyen Esaslar.....	5
I.2.F.1. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları.....	6
I.2.F.2. Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri.....	6
I.2.F.3. Türk Eğitim Sisteminin Dayanakları.....	7
I.2.G. Türk Eğitim Sisteminin Genel Karakteri.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHİ TEMELLERİ

II. 1. Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Temelleri ve Osmanlı Eğitim Sisteminin Doğuşu.....	9
II.1.A. İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim Anlayışı.....	11
II.1.B. İslamiyet'ten Sonraki Dönemde Türklerde Eğitim Anlayışı.....	13
II.1.B.1. Karahanlılar.....	13
II.1.B.2. Selçuklular.....	14
II.2. Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Sistemi ve Osmanlılarda Eğitim Anlayışı.....	16
II.2.A. Osmanlı Devletinde Örgün Eğitim Kurumları.....	16
II.2.A.1. Medrese Eğitimi.....	16
II.2.A.1.A. Medreselerde Derecelendirme Usulü.....	18
II.2.A.2. Mektep Eğitimi.....	21
II.2.A.2.A. Sıbyan Mektepleri.....	21
II.2.A.2.B. Saray Mektepleri.....	22
II.2.B. Osmanlı Devletinde Yaygın Eğitim Kurumları.....	23
II.2.B.1. Saraylar.....	24
II.2.B.2. Mescitler, Namazgahlar, Camiler.....	24
II.2.B.3. Tekke, Zaviye Gibi Dergahlar.....	25
II.2.B.4. Kütüphaneler.....	25
II.2.B.5. Kiraathaneler.....	26
II.2.B.6. Loncalar.....	26
II.3. Osmanlı Eğitim Sisteminde Değişim.....	26
II.3.A. Yapısal Değişim.....	26
II.3.A.1. Devlet ve Ordu Yapısında Değişim.....	27
II.3.A.2. Batıdaki İlerlemelere Ayak Uyduramama.....	28
II.3.A.3. Vakıf Kurumlarındaki ve Medreselerde (Derecelendirme ve Terfii Usulündeki Bozulma).....	29
II.3.A.4. Geri Kalmışlığın Nedenlerini Bulma Çabaları.....	30
II.3.A.5. Toplumda Sosyal Sınıf Düzeninin Farklılaşması.....	31
II.3.A.6. Değişen Dengeler, Öne Çıkan Kurumlar.....	31
II.3.A.7. Yeni Mesleki Ve Teknik Eğitim Kurumları İhtiyacı.....	32
II.3.A.8. Eğitim Dilindeki Karmaşa ve Çok Dilli Eğitim.....	33

II.3.A.9. İmtiyazlı Devletlerin Baskıları ve Müdahaleleri.....	33
II.3.A.10. Misyonerlik Çalışmaları, Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılması ve İşleyişleri.....	34
II.3.B. Fikri Değişim.....	35
II.3.B.1. Osmanlıda Çağdaşlaşma Çabaları, Batılılaşma ve Eğitim.....	35
II.3.B.2. Askeri Eğitimin Batılılaşması.....	37
II.3.B.3. Sivil Eğitimin Batılılaşması.....	39
II.3.B.3.A. İlköğretim Okulları.....	41
II.3.B.3.B. Ortaöğretim Kurumları.....	47
II.3.B.3.C. Mesleki ve Teknik Öğretim.....	48
II.3.B.3.D. Öğretmen Okulları.....	49
II.3.B.3.E. Yükseköğretim.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. BATI EĞİTİM SİSTEMİ İLE KLASİK DÖNEM OSMANLI EĞİTİM

SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

III. Batı Eğitim Sistemi İle Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması.....	50
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM

IV.1. Atatürk Dönemi Milli Eğitim Politikası.....	57
IV.2. Tevhid-i Tedrisat'ın Gerçekleşmesini Sağlayan Çalışmalar.....	59
IV.2.A. Tevhid- i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü.....	61
IV.2.B. Teşkilat- ı Esasi Kanunu.....	63
IV.2.C. Heyet- i İlmiye Toplantıları.....	64
IV.3. Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Temel Özellikleri.....	65

IV.4. Eğitim Alanında İnkılaplar.....	67
IV.4.A. Harf İnkılabının Kabulü.....	68
IV.4.A.1. Harf İnkılabını Hazırlayan Faktörler.....	68
IV.4.A.1.A. Ara. Alfabetinin Kabulü ve Bu Alfabetin Türkler İçin Zorlukları.....	68
IV.4.A.1.B. Aydınlar Arasında Alfabe Tartışması.....	70
IV.4.A.1.C. Latin Alfabeti İle Türkçe Yazılar (Çevri Yazılar)....	71
IV.4.B. Harfleri Değişirme Girişimleri.....	72
IV.4.C. Neden Latin Harfleri Örnek Alındı?.....	73
IV.4.D. Kökten Değişim Yeni Alfabe.....	75

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. MİSYONER VE MİSYONERLİK KAVRAMLARI

V.1. Osmanlı Toplumunda Misyonerler.....	80
V.1.A. Katolik Misyonerleri.....	82
V.1.B. Protestan Misyonerler.....	86
V.2. Cumhuriyet Döneminde Misyoner Faaliyetleri.....	90

ALTINCI BÖLÜM

VI. AZINLIK VE YABANCI OKULLARI

VI.1. Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılmasını ve Yaygınlaşmasını Sağlayan Hukuki Düzenlemeler.....	93
VI.1.A. Kapitülasyonlar.....	93
VI.1.B. Azınlıklara Tanınan Haklar.....	95
VI.1.C. Tanzimat Fermanı.....	98
VI.1.D. Islahat Fermanı.....	100
VI.1.E. Ferman- ı Adalet.....	101
VI.1.F. Kanun- i Esasi.....	102

VI.2. Azınlık Okulları.....	104
VI.2.A. Rum Mektepleri.....	106
VI.2.B. Ermeni Mektepleri.....	106
VI.2.C. Yahudi Okulları.....	108
VI.3. Yabancı Okulları ve Bu Okulların Yapısı ve İşleyişi.....	112
VI.3.A. Yabancı Okullarının Amaçları.....	112
VI.3.B. Yabancı Okullarının Yönetimi.....	113
VI.3.C. Yabancı Okullarının Öğretim Elemanları.....	114
VI.3.D. Yabancı Okullarının Ders Programları ve Eğitim Dilleri.....	115
VI.3.E. Mali Kaynaklar.....	116
VI.4. Ülkelere Göre Yabancı Okulları.....	117
VI.4.A. Fransız Okulları.....	117
VI.4.A.1. Fransız Okullarının Ders Programları.....	122
VI.4.A.2. Etkinliklerine Göre Başlıca Fransız Okulları.....	123
VI.4.B. İngiliz Okulları.....	130
VI.4.B.1. İngiliz Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları İle Eğitim Dili.	132
VI.4.B.2. Mali Kaynaklar.....	134
VI.4.B.3. Etkinliklerine Göre Başlıca İngiliz Okulları.....	135
VI.4.C. İtalyan Okulları	136
VI.4.C.1. İtalyan Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları İle Eğitim Dili.	139
VI.4.C.2. Mali Kaynaklar.....	139
VI.4.D. Rus Okulları.....	140
VI.4.D.1. Rus Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili.	142
VI.4.D.2. Mali Kaynaklar.....	142
VI.4.E. İran Okulları.....	142
VI.4.E.1. İran Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili.	143
VI.4.E.2. Mali Kaynaklar.....	143
VI.4.F. Yugoslav Okulu.....	143
VI.4.F.1. Yugoslav Okulu Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili.....	144

VI.4.F.2. Mali Kaynaklar.....	144
VI.4.G. Bulgar Okulları.....	144
VI.4.G.1. Bulgar Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili.	145
VI.4.G.2. Mali Kaynakalar.....	146
VI.4.H. Alman Okulları.....	146
VI.4.H.1. Alman Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili.	148
VI.4.H.2. Mali Kaynaklar.....	148
VI.4.H.3. Başlıca Alman Okulları.....	149
VI.4.1. Avusturya Okulları.....	150
VI.4.1.A. Avusturya Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları İle Eğitim Dili.....	154
VI.4.1.B. Mali Kaynaklar.....	154
VI.4.1.C. Başlıca Avusturya Okulları.....	154
VI.4.İ. Amerikan Okulları.....	155
VI.4.İ.1. Amerikan Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları İle Eğitim Dili.....	157
VI.4.İ.2. Mali Kaynaklar.....	159
VI.4.İ.3. Etki Alanlarına Göre En Ünlü Amerikan Okulları.....	161
VI.4.İ.3.A. İlk Okullar.....	161
VI.4.İ.3.B. Orta Dereceli Okullar.....	162
VI.4.İ.3.C. Üniversiteler.....	169
VI.5. Azınlık ve Yabancı Okullarının Etkileri ve Etkinlikleri.....	171
VI.5.A. Misyonerlik.....	171
VI.5.B. Kültürel Etki.....	173
VI.5.C. Eğitim Alanındaki Etkiler.....	175

VII. BÖLÜM

VII. YABANCI OKULLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

VII.1. Sistemin Unsurlarına ve Özelliklerine Etkileri.....	179
VII.1.A. Sistemin Amaçlık İlkesine Etkileri.....	180
VII.1.B. Sistemin Girdileri Üzerine Etkileri.....	184
VII.1.B.1. Üst Sistemlerin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri.....	184
VII.1.B.2. Aracı Üst Sistemlerin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri.....	186
VII.1.B.3. Temel Sistemlerin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri.....	187
VII.1.C. Sistemin İşlemesi Üzerindeki Etkileri.....	188
VII.1.D. Sistemin Çıktıları Üzerindeki Etkileri.....	190
VII.1.D.1. Üst Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri.....	190
VII.1.D.2. Aracı Üst Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri.....	191
VII.1.D.3. Temel Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri.....	191
VII.1.E. Sistemin Geri Bildirimi Üzerindeki Etkileri.....	192
VII:2: Sistemin Çevresine Etkileri.....	193
SONUÇ	195

KAYNAKÇA

ÖZET

Türk Eğitim Sisteminin geçmişi binlerce yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Türk Eğitim Sistemi bugünkü haline gelene kadar çeşitli unsurlarla şekillenmiştir. Bu unsurlardan oldukça önemli bir tanesi Yabancı Okullarıdır.

Türklerin geleneksel medrese eğitiminden modern eğitime geçişinde Yabancı Okullarının rolü ve katkısı fazladır. Yabancı Okulları yaptıkları çalışmalarla Türk kültür, ekonomi ve siyasi alanlarına etki etmişlerdir. Yetiştirdikleri öğrenciler devlet ve toplum alanında önemli yerlere gelmişlerdir. Bu yolla okulların etkileri daha da artmıştır. Yabancı Okulları yaptıkları misyonerlik çalışmalarıyla Osmanlı İmparatorluğu ülke bütünlüğüne zarar vermişlerdir.

Yabancı Okulları, zararlı çalışmalarının yanı sıra Türk Eğitim Sisteminin yenileşmesine ise katkıda bulunmuşlardır. Sonuç olarak bu okullar Modern Türkiye'nin Eğitim Teşkilatına ve okul modeline örnek olmuşlardır.

ABSTRACT

The foundation of Turk education system laid down thousand years ago. Turk Education System has taken shape by various elements until it comes to its today's case. One of these important elements is Foreigner Schools.

These schools have big role on the passing from the Turks Traditional muslim theological school education to modern education. These schools have effected the Turkish culture, the economy and the policy by their workings. The students they raised ,have come to important classes in the state and the community. By this way the effects of these schools have increased. At the same time, they have harmed the Ottaman Empire state integrity by their missionary works.

Foreigner Schools have contributed to development of Turk education system. As a result they have formed a model for education organization and schools model of modern Turkey.

GİRİŞ

Türk Eğitim Sistemi içerisinde, “Yabancı Okulları” adıyla tanımlanan, çeşitli dönemlerde yabancı ülkeler tarafından Türk topraklarında açılmış olan okullardır. Bu okullar, bağlı buldukları devletlere göre isim almış ve bu devletlerin himayesi altında yaşamışlardır. Bu okullar Osmanlı Eğitim Sistemi içerisinde olumlu ve olumsuz yönleriyle pay almış ve bu sistemin gelişmesinde katkıları bulunmuştur. Sayıları binlerle ifade edilen Yabancı Okulları bu güne kadar karşımıza misyonerlik boyutuyla çıkmış ve yapılan incelemeler, araştırmalar da bu yönde olmuştur. Yabancı okullarının misyonerlik amaçlarıyla açıldıkları ve bu yönde çalışma gösterdikleri yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu okullar gerek Türk toplum yapısına, gerek kültürel yapıya, hatta ekonomi ve siyaset yaşamına bile etkide bulunmuşlardır. Olumsuz etkilerinin yanı sıra bu okullar Türk Eğitim Sistemine olumlu katkıda da bulunmuşlardır. Eğitim işine, devletin birincil görevlerinden değil toplumun ve hayırseverlerin işi gözüyle bakılan bir toplumda, başka devletler eliyle de olsa devlet ciddiyetinin girmesi bu okulların çalışmalarıyla başlamıştır. Özellikle okullaşma, kızların eğitimi, teknik eğitim, sınıf düzeni, modern yöntem ve teknikler, yeni bilim dalları ve mesleklerin eğitime kazandırılmasında yine bu okulların payı büyüktür.

Çalışmamızda Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkilerini incelemeye çalıştık. Bunu yaparken öncelikle bazı kavramları hatırlamak istedik. Özellikle birinci bölümde “eğitim ve sistem” kavramlarının neler olduğunu, kısaca eğitim sisteminin ne olduğunu ve ne gibi özelliklere sahip olduğunu açıklamaya çalıştık. Sistemlerin açıklık-kapalılık özelliklerinden yola çıkarak açık bir sistem olan eğitim sisteminde “çevre faktörünün” önemini altını çizdik. Her sosyal sistemde olduğu gibi eğitim sisteminde de insan ve çevre etkileşimi önemlidir. Eğitim Sisteminin çevresi, toplum ve devlet yapısı içindeki yaşantılar olduğuna göre, geçmişten günümüze bu çevreyi ortaya koymaya çalıştık. Eğitim Sistemlerinde, Okul girdilerin çıktılara dönüştüğü ve bilginin üretildiği ana merkez olduğuna göre tarihsel süreç içinde Türk Okullarını ve burada verilen eğitimi tüm yönleriyle ama kısa özetler halinde incelemeye çalıştık.

İkinci bölümde Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Temellerini iki ana başlık altında; “İslam Öncesi ve İslam Sonrası” olarak örgün ve yaygın eğitim kurumları ayırımına göre ele aldık. Çalışmamız boyunca tüm okulları, “dil ve içerik, öğretim kadrosu, mali kaynaklar, ders programları, öğrenci yapısı, yöntem ve teknikler” alanlarında ele aldık.

Üçüncü bölümde Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Sistemi ile Batı Eğitim Sistemini karşılaştırdık. Bunu yapmadaki amacımız, iki sistem arasındaki farkları ortaya koyarak, Türk Eğitim Sisteminin bugüne uzanan yoldaki değişimlerini daha iyi anlamaktı. Ardından Osmanlı Eğitim Sistemindeki fikri ve yapısal değişimi, bu değişimin gerekliliğini ve nedenlerini inceledik.

Dördüncü bölümde Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemi ile birlikte Türk Eğitim Sisteminin amaç ve işleyişini, ulusal eğitim politikası ve hedeflerini inceleyip bu yapı içindeki değişimleri ortaya koymağa çalıştık. Yazı Devrimi ki tüm eğitim sistemimiz içerisinde bir dönüm noktasıdır, kökten bir değişim, yepyeni bir başlangıçtır. Yazı değişikliğinin gerekliliğini, ne koşullarda ve nasıl uygulamaya konulduğunu belirttik.

Beşinci bölümümüzde Yabancı Okullarının, Türk toplum, siyaset ve nihayetinde eğitim hayatına girmelerindeki temel nedeni olan misyonerlik çalışmalarını ele aldık. Misyoner ve Misyonerlik kavramlarını Türk topraklarındaki etkinlik grupları ve alanlarına göre açıkladık.

Altıncı Bölümde, Azınlık ve Yabancı Okullarının tarihsel süreç içindeki amaç, yapı, işleyiş ve etkilerini ele aldık. Bu bölümde etkinliklerine ve bağlı buldukları ülkelere göre başlıca Yabancı Okullarını; sayısal verilerle sıraladık. Bu okulların misyonerlik, kültürel etki ve eğitim alanındaki etkileriyle konuyu sınırladık.

Yedinci ve son bölümde “Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkilerini” çalışmamızda elde ettiğimiz bulgularla ortaya koyduk.

Geniş bir kaynak ve arşiv taramakla tezimizin hazırlık çalışmasını tamamladık. Tezimizi hazırlarken, yararlandığımız kaynaklardan doğrudan alıntılar yerine kendi düşüncelerimizin harmanından oluşan bir araştırma ve uyarlama yöntemi seçtik. İstedik ki, Yabancı Okullarına eğitim açısından farklı bir bakış ortaya koyabilelim.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.EĞİTİM VE SİSTEM KURAMLARI

I.1.Eğitimin Tanımı

Eğitim en çok bilinen tanımıyla, “bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak olumlu ve istendik yönde değişiklik oluşturma sürecidir.” Bunun dışında da eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar; eğitimcilerin farklı felsefi görüşlerden hareketle “olani” değil “olması gerekeni” tanımlama girişimlerinden ortaya çıkmıştır. Farklı görüşlere karşın eğitimciler, eğitimi bir değiştirme süreci olarak görmektedirler. Ayrıca eğitim bilimcilere göre, “bireyin mevcut haliyle yetersiz bulunduğunu ve belli ölçütlere ve telakkilere göre yeterli bir hale getirilmesi gerektiği”dir. Yani eğitim sonucunda birey davranışlarında mutlak bir değişiklik beklenmektedir.¹

I.2. Sistem Kuramları

II. Dünya Savaşı’ndan önce sistem kavramı biyoloji ile ilgili bir yaklaşımken, savaştan sonra sistem var olan bütün bilimlerde kullanılmaya başlandı. Böylece eğitim ve yönetim bilimleri de kendi alanlarında sistem kuramlarını uygulamaya başladı. Yönetim alanında sistem; “bir iki veya daha fazla bağımsız parçaların kısımların veya alt sistemlerin bütününden oluşmuş ve çevresindeki diğer sistem ve üst sistemlerle sınırları çizilebilen örgütlenmiş bir birlik olarak tanımlanmaktadır². Eğitim sistemleri birçok sistem kuramından en çok örgütsel sistemlerle açıklanabilir. Şöyle ki; ortaklaştıkları amaçlar için bir araya gelerek, güç birliği yapan insanlardan oluşan; çevrelerinden aldıkları girdileri kendi güçleriyle işleyip örgütün gücüne dönüştüren bu güçle amaçlarına uygun ürünler üreten toplumsal yapıdır. Eğitim sistemi en alt düzeyden en üste kadar tek tek örgütlerden (toplumun eğitim kurumunun gereksinmelerinin doyurulmaya çalışıldığı toplumsal birimlerden) oluşmaktadır.³

---

¹ Tekin,H., Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Mars Matbaası,Ankara, 1979, s.1

² Eren, E., Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yay., İstanbul, 2004, s.46

³ Başaran, İ.E., Türkiye Eğitim Sistemi, Gül Yay., Ankara, 1993, s. 19- 24

I.2. A.Açık Sistemler ve Kapalı Sistemler

Uygulamada sistemler, çevreleriyle etkileşen "açık sistemler" ve çevreleriyle etkileşmeyen kapalı sistemler olarak başlıca iki sınıfa ayrılırlar. Kapalı sistemler kendini besleyen, kendisiyle yetinen, çevresiyle etkileşimde bulunmayan, durağan, sıkı bir manastır toplumu gibi sistemlerdir. Bu nedenle, kapalı sistemler çevresel değişime daha az duyarlıdır. Oysa açık sistemler çevreleriyle sürekli olarak etkileşirler. Çevreleriyle bilgi, enerji, materyal alışverişinde bulunurlar. Kapalı sistemlerin kendi içinde uyumlu olmasına karşın, açık sistemler çevreyle uyumu seçerler.⁴

I.2.B. Eğitim Sisteminin Amacı

Eğitim sisteminin amacı eğitimin tanımına uygun olarak, eğitim işinin gerçekleştirecek; etkili verimli, yararlı, sağlıklı ve eğitim işgörenlerinin işten doyumunu sağlamış olarak yaşamasını sürdürmektir. Eğitim sistemi, yaşamını sürdürmek için eğitime ilişkin hizmet, düşünce (bilgi) ve mal üretir.⁵

I.2.C. Eğitim Sisteminin Özellikleri

Her eğitim örgütü girdisini toplumdan almak ve çıktısını topluma vermek zorundadır. Bunun anlamı eğitim sisteminin çevresine açık olduğudur. Yani açık sistem özelliği göstermektedir. Eğer bir sistem girdilerini çevresinden alıyor; çıktılarını çevresine veriyor; böylece çevresine ürün verme yoluyla yaşamasını sağlıyor ise bu sistem açık bir sistemdir. Eğitim sisteminin kendine has özellikleri üç temel düzeyde açıklanmaktadır.⁶ Bunlar;

- **Üst sistemler:** Bakanlık merkez örgütü ile Yükseköğretim Kurulunu ve Üniversitelerarası Kurulu kapsamaktadır.
- **Aracı üst sistemler:** İl ve ilçe eğitim örgütlerini, yurtdışı eğitim temsilcilikleri ve üniversite rektörlüklerini kapsamaktadır.

---

⁴ Yalçınkaya, M., "Açık Sistem Teorisi ve Okula Uygulanması ",G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 2 (2002), 103-116, Eren, a.g.k., s.48

⁵ Başaran a.g.k., s.25- 26

⁶ Yalçınkaya, a.g.m., Başaran a.g.k., s.25- 26

- **Temel sistemler:** Okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarını, yaygın eğitim ve hizmet içi eğitim merkezlerini, fakülteleri, enstitüleri, yüksekokulları ve bunlara benzer kuruluşları kapsamaktadır.⁷

I.2.D.Eğitim Sisteminin Çevresi

Eğitim sistemini tanımlarken, “*çevrelerinden aldıkları girdileri kendi güçleriyle işleyip örgütün gücüne dönüştüren bu güçle amaçlarına uygun ürünler üreten toplumsal yapıdır*” tanımını kullanmıştık. Öyleyse eğitim sisteminin çevresi neresidir?

Eğitim sisteminin çevresi ülkedeki tüm sistemler ve örgütlerdir. Bir eğitim sistemi, öğrenci, teknoloji, araç gereç alışverişi için başka ülkelerle ilişki içinde ise, bu ülkelerin ilgili sistemleri (örgütleri) de eğitim sisteminin çevresi içindedir.⁸ Türk Eğitim Sistemi içinde Yabancı Okulları yaklaşık beş asırdır varlık göstermektedirler. Yukarıdaki tanımda, *Eğer, bir eğitim sistemi, öğrenci, teknoloji, araç gereç alışverişi için başka ülkelerle ilişki içinde ise bu ülkelerin ilgili sistemleri de eğitim sisteminin çevresi içindedir, yargısını göstermiştik.* O halde Yabancı Okulları Türk Eğitim Sisteminin içerisinde kendini etkileyen, yaşamasını sağlayan, girdileri aldığı çıktılarını sunduğu bir ortamın bir parçasıdır.

I.2. E. Eğitim Sisteminin Girdileri- Çıktıları ve Dönüşüm Süreci

Girdi, dönüşüm ve çıktı açık sistemin unsurlarındandır.”Girdiler”: insan, materyal, makine, enerji, bilgi, finansman gibi kaynaklardır. “Dönüşüm süreci”: üretim ve pazarlama etkinlikleri, planlama, organizasyon, iletişim ve kontrol mekanizmaları, araştırma geliştirme çalışmaları diye özetlenebilir. “Çıktılar” ise: eğitilmiş insan, hizmet, bilgi, fikir, enerji, atık, bunların çeşitli bileşimi, vs. kapsamaktadır.⁹

I.2.F. Türk Eğitim Sistemini Düzenleyen Esaslar

Türk Eğitim Sistemi;

Türkiye’de eğitim; adalet, güvenlik ve sağlık gibi devletin temel işlevlerinden birisi olup devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilâtı, taşra ve yurtdışı teşkilâtları eğitim hizmetlerinin sunumunda önemli görevler üstlenmektedirler. Eğitim hakkı, T.C Anayasası ile güvence altına alınmış; eğitimin tür ve

⁷ a.g.k., s.25

⁸ a.g.k., s.28

⁹ Yalçınkaya, a.g.m.

kademelerini ve işleyişe dönük esasları düzenleyen mevzuatla Türk Eğitim Sistemi bugünkü yapısını kurmuştur. Türk Millî Eğitim Sisteminin genel çerçevesi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiştir

I.2.F.1.Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları

Millî Eğitimin genel amacı bütün bireyleri;¹⁰

- Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
- Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır. Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiştir.

I.2.F.2.Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri

- Genellik ve Eşitlik
- Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları

¹⁰ <http://www.meb.gov.tr/kanunlar/23.12.2006>

- Yönelme ve Süreklilik
- Eğitim Hakkı Fırsat ve İmkân Eşitliği
- Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
- Demokrasi Eğitimi ve Lâiklik
- Bilimsellik ve Plânlılık
- Karma Eğitim
- Okul ile Ailenin İş Birliği
- Her Yerde Eğitim

I.2.F.3.Türk Eğitim Sisteminin Dayanakları ve İlkeleri

- T.C. Anayasası,
- Eğitim ve Öğretimi Düzenleyen Yasalar,
- Hükümet Programları,
- Kalkınma Plânları,
- Millî Eğitim Şûraları,
- Ulusal Program esas alınarak düzenlenmektedir.
- **Bu esaslara göre eğitimin ilkeleri;**
- Eğitim millî ve cumhuriyetçi olacaktır,
- Eğitim lâiklik esasına ve bilimsel temellere dayalı olacaktır,
- Eğitimde genellik ve eşitlik olacaktır,
- Eğitim fonksiyonel ve çağdaş olacaktır. Şeklinde belirlenmiştir.¹¹

I.2.G Türk Eğitim Sisteminin Genel Karakteri

Eğitim Sistemi; demokratik, çağdaş, bilimsel, laik ve karma bir eğitim özelliği taşımaktadır. Türk Eğitim Sisteminin amacı; Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak, milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek, hızlandırmak ve Türk Ulusu'nu çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı yapmaktır.¹²

---

¹¹ <http://www.meb.gov.tr/23.12.2006>

¹² <http://www.meb.gov.tr/Stats/23.12.2006>

Tablo-1: Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı

Sıra No	Müsteşar	Müsteşar Yard.	Talim ve Terbiye Kur.	Ana Hizmet Birimleri	Danışma ve Denetim Birimleri	Yardımcı Birimler
1	Müsteşar	Müsteşar Yard.	Talim ve Terbiye Kurulu Bşk.	Okul Öncesi Eğt. Gen. Müd.	Teftiş Kurulu Bşk.lığı	Personel Genel Müdürlüğü
2		Müsteşar Yard.		İlköğretim Genel Müdürlüğü	Arş. Pl. ve Kord. Kur. Bşk.	Yayımlar Dairesi Başkanlığı
3		Müsteşar Yard.		Orta Öğretim Gen. Müd.	Hukuk Müşavirliği	Hizmet İçi Eğt. Dai. Bşk.
4		Müsteşar Yard.		Erkek Teknik Öğr. Gen. Müd.	Bakanlık Müşavirliği	İdari ve Mali İşler Dai. Bşk.
5		Müsteşar Yard.		Kız Teknik Öğr. Gen. Müd.	Basın ve Halkla İliş. Müşavirliği	Öğr. Hiz. ve Sos. İşl. D. Bşk.
6		Müsteşar Yard.		Tic. ve Turizm Öğr. Gen. Müd.		İşletmeler Dairesi Bşk.
7		Müsteşar Yard.		Öğretmen Yetiş. ve Eğt. Gen. Müd.		Yatırım ve Tesisler Dai. Bşk.
8				Din Öğretimi Gen. Müd.		Eğit. Araç ve Donat. Dai. Bşk.
9				Çıraklık ve Yaygın Eğt. Gen. Müd.		Sağlık İşleri Dairesi Bşk.
10				Yüksek Öğretim Gen.Müd.		Orta Öğr. Burs ve Yurt. Dai. Bşk.
11				Dış İlişkiler Gen. Müd.		Eğitimi Araş. ve Geliş. Dai. Bşk.
12				Yurt Dışı Eğt. Öğr. Gen. Müd.		Çıraklık, Mesleki ve Tek. Eğt. B. Geliş. ve Yay.Fonu D. Bşk.
13				Özel Öğr. Kurumları Gen. Müd.		Savunma Sekreterliği
14				Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Gen. Müd.		Özel Kalem Müdürlüğü
15				Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü		
16				Okul İçi Beden Eğitimi, Spor ve İzcilik Dairesi Başkanlığı		

Kaynak: <http://www.meb.gov.tr>

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHİ TEMELLERİ

II.1. Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Temelleri ve Osmanlı Eğitim Sisteminin Doğuşu

Eğitim tüm insanların temel hak ve ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Her canlı gibi insan da yaşam için gerekli olan temel bilgileri, ailesinden alır. Ancak insanın sosyal yönü, toplumsal bir varlık olarak yaşama zorunluluğu daha karmaşık bilgilerin de öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu karmaşık bilgiler ve beceriler, toplum üyeleri arasında ki eğitimle ilgili ilişkileri dolayısıyla da eğitimi kurumsallaştırmıştır. Toplumların giderek daha da gelişmesi ile bu eğitim kurumları toplumun ortak amaçları çerçevesinde birleştirilmiştir. Böylece eğitim; tasarımı, düzenli ve örgütlü bir şekil almıştır. Toplum üyelerinin eğitimsel ilişkilerini düzenleyen ve karşılayan birimler, başka bir deyişle eğitim örgütleri toplumun eğitim sistemini oluştururlar.¹³

Eğitim Sistemleri toplumların ideolojilerini benimsetmek, bilgiyi paylaşmak ve hüner aktarımını gerçekleştirmek üzere oluşturulmaktadır. Böylece toplumun ideolojileri, üretim güçleri ve üretim ilişkileri ayakta kalmakta ve yeniden üretilebilir hale gelmektedir. Tüm bu işlevler, görev ve sorumluluklar, yalnızca okullarda değil aileler, işyerleri, ibadethaneler, mesleki kuruluşlarca da gerçekleştirilmektedir.¹⁴ Eğitim Tarihimize bakacak olursak, eğitimin şekil ve metot esaslarına göre ilk yapılanmasının, medrese sistemiyle gerçekleştiğini, görüyoruz. Medreseler, tartışmalı bilgilere rağmen, ilk kez sistemli bir biçimde Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey tarafından 1040 yılında Nişabur'da kurulmuştur.¹⁵ Osmanlı devleti ise medrese sistemini Orhan Bey zamanında 1331 de Selçuklulardan miras alarak İznik'te açmıştır¹⁶. Zamanla gelişen “Medrese Sistemi” Fatih Sultan Mehmet devrinde daha sistemli hale gelmiştir¹⁷. Ancak bu sistemin değişen ve gelişen dünya şartları karşısında uzun ömürlü olması mümkün değildir. Nihayet medreseler, XVIII.

¹³ Başaran, İ., E., Türkiye Eğitim Sistemi, Gül yay, Ankara 1993,s.1(uyarlama)

¹⁴ Tekeli i.- İlkin, S., Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, TTK. Ankara,1999,s.1-3

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.,Kazıcı, Z.,a.g.k.,s.42-45, Esin,Emel “Muyanlık, Uygur Buyan Yapısından, Hakanlı Muyanlığına ve Selçuklu Han İle Medresesine Gelişme”, Malazgirt Armağanı,TTK, Ankara,1972,s.75-80

¹⁶ Uzunçarşılı,İ. H., Uzunçarşılı. Osmanlı Devletinin ilmiye Teşkilatı, TTK yay, Ankara 1988,s.1

¹⁷ Tekeli-İlkin, A.g.k, s.15

yüzyıla kadar ana eğitim kurumu olarak yaşamış ve bu temel yerlerini yeni kurumlara devir etmek zorunda kalmışlardır.¹⁸ Dönemin Medreseleri devlet eliyle değil Vakıflar aracılığı ile kurulan bir tür “hayır kurumları”dır. Dolayısıyla da eğitim devletin değil halkın görevleri içinde yer almaktadır. Bu durum sistemin birliğini, güvenilirliğini, eğitimin eş güdümlülüğünü sıkıntıya sokmaktadır

On sekizinci yüzyıl’ın son çeyreği, sıbyan okulları ve medreselerin sayıca arttığı dönem olmuştur. Yine aynı dönemde kuruluş amacı meslek eğitimi vermek olan ancak “Yaygın Eğitim kurumları” niteliğindeki “Ahi Örgütleri” eskisi kadar etkin olmamakla birlikte hala işlerliğini sürdürmektedir. Devletin memur ihtiyacını karşılamak üzere kurulan Enderun (Saray okulu) da aynı durumdadır. 1773 yılı çeşitli eğitim bilimci ve tarihçiler tarafından, Osmanlı Eğitim Sisteminin doğuş tarihi olarak gösterilmektedir. Sistemli eğitim ancak bu tarihten sonra başlamıştır. Buna neden olan, ilk kez Devlet eliyle açılan askeri okullar ile bazı kiliselerin açtığı azınlık okulları ve çeşitli devletler tarafından açılan yabancı okullardır. Çünkü eğitimin sistem özelliği gösterebilmesi için, okulların ve diğer eğitim-öğretim yerlerinin aynı amaçlar, ilkeler doğrultusunda çalışması zorunludur.¹⁹ Yukarıda anılan bu okulların her biri kendileri için uygun olan amaçlar ve ilkeler doğrultusunda çalışmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu kendinden daha önce kurulmuş olan diğer Türk devletlerinden, devlet düzeni, toplum yapısı, ordu, maliye ve eğitim gibi alanlarda etkilenmiştir. Osmanlılar, adeta Selçukluların ve daha geriden Karahanlıların hatta Hun’ların devamı bir devlet gibidir. İmparatorluk özellikle, kuruluş ve yükselme dönemlerinde, binlerce yıllık, Türk devlet ve toplum geleneklerini sürdürmüştür. Eğitim başlığı altında da bu etkileri görmek mümkündür. Öyleyse Osmanlı Eğitim sistemini daha iyi anlayabilmek bakımından, Osmanlıdan daha gerilere, “İslamiyet Öncesi” ve “İslamiyet Sonrası Türklerde Eğitim” başlıkları altında bakmanın daha doğru olacağı, inancındayız.

---

¹⁸ Pakalın M.Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. yay, C.II. İst. 1983, s. 436-441

¹⁹Başaran, A.g.k.,s.12-35,Tekeli-İlkin, A.g.e, s.65,Fatma Barış,Eğitim Bilimine Giriş,Alkım yay.,Ankara,s.29

II.1.A.İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim Anlayışı

İslamiyet Öncesi Dönemde Türk Devletlerindeki eğitimin Orta Asya steplerinde yarı konar-göçer özelliğe sahip Türk kavim ve devletlerinde başladığını bilmekteyiz. Türk devletleri içinde ilk olma özelliğini taşıyan Asya Hun Devletiydi. Asya Türklerinin İslamiyet'ten önce yaygın eğitim kurumlarının olup olmadığına dair net belgeler bulunmamakla birlikte, devleti kuran köklü ve büyük bir alana yayılan Türk kültürünün sağlam ve yaygın bir eğitimle oluştuğuna da kuşku yoktur.²⁰ Belge niteliğindeki kaynakların yokluğu, bu dönem eğitimi için yazıp söylenecekleri bir parça varsayımlarda bırakmaktadır. Ancak döneme ait, birtakım buluntular ve tarihi olaylar bize sistemli bir eğitimin varlığını işaret etmektedir. Orta Asya Türklerinin genel olarak yarı konar-göçer yaşantısı, sosyal yaşamı ve kültürü de etkilemiştir.”Bozkır Kültürü” diye adlandırılan bu kültürde temel, ana faktör “Töre” idi.²¹ Eski Türklerde, eğitim toplumsal bir işti ve töre içinde yapılırdı. Devletlerin günlük ihtiyaçları ile dinsel ve toplumsal kurallar da töreye bağlı eğitimi şekillendiriyordu. Töre yazılı olmayan kurallardan oluşuyordu. Eğitim de tıpkı töre gibi nesilden nesile aktarılan “sözlü bir eylemdi”²² İslamiyet öncesi Türklerde töre kadar eğitimi etkileyen başka bir faktör ise güncel yaşamın gerekleriydi. Tarih boyunca, Türklerin düzenli ordu kurma üstünlükleri, savaş taktik ve teknikleri tüm dünyaya örnek olmuştur.²³ Bu bilgi bize gösteriyor ki, bu dönemde de sistemli bir eğitim vardı ve bunun en güzel kanıtı askeri eğitim olmalıydı. Toplumun var olabilmesi o günün koşullarına göre hayatta kalma ile ilintiliydi. Kız ya da erkek olsun, her çocuk öncelikle kendini savunabilmeliydi.²⁴ Eğitim özellikle aileye, sosyal çevreye bağlı olarak gerçekleştiriliyordu. Ailenin, obanın büyükleri, güngörmüş yaşlıları ve bilge kişilikleri birer öğretmen niteliğindediydi. Eğitim araçları olarak da hikâyeler, masallar, atasözleri, destan ve efsaneler kullanılıyordu. Bu yolla, toplumsal beklentiler, kültürel birikimle nesilden nesile aktarılıyordu. Böylece geçmiş ve gelecek arasında bağ kurulurken, halk eğitimi de gerçekleşiyordu.²⁵

²⁰ Başaran, E., Türklerde Eğitim Sistemi, Gül yay. Ankara 1993, s.11

²¹ Kafesoğlu, İ.-Öztuna, Y., Türk Tarihi I, Ankara 1977,s.204–205

²² Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Ankara 1982, s.3–11(uyarlama)

²³ Kafesoğlu -Öztuna, ag.k,s.216-218

²⁴ A.g.k, s.207

²⁵ Çevirme, H.,”Masal Ve Efsanelerde Halk Eğitimi, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.5,sayı:7/2004(uyarlama)

Türklerin diğer birçok devletten önce yazıyı bildikleri ve kullandıkları bugün tarihi gerçeklerle de kanıtlanabiliyor. Şöyle ki: Türklerin önemli olayları bir taş üstüne ya da mezarların içine bırakılan eşyaların yanında, tas- çanak gibi nesnelerin üzerine kazıyarak yazdığını bilmekteyiz.²⁶ Kendilerine ait, 38 harfli alfabeleri ile yazıyı kullandıklarına ait bilgilere erişilen ilk Türk devleti Göktürklerdir. Ancak bugünün bilim adamları yazının Türklerde kullanılma tarihinin daha eskilere dayandığını söylemektedirler.²⁷ Gerekçe olarak ise, imparatorluk kurmuş bir devletin, yazılı iletişim olmaksızın devleti yönetmelerinin imkânsızlığını göstermektedirler. Kaldı ki, yalnızca sözlü bir iletişimle böyle bir kültürün yayılması da olanaksızdı. Öyleyse Türkler Göktürklerden çok önceleri yazıyı biliyor ve kullanıyor olmalıydılar. Gerek “Orhun Abideleri”ndeki yapıtlar, gerekse Türk destanları ve diğer kitabelerde açıkça görülen Türkçenin hiçbir etki altında kalmadan yaygın ve etkin kullanımıydı. Hatta Orhun Abidelerindeki alfabe yüzlerce yıl farklı coğrafyalardaki Türkler tarafından kullanılmıştı. Böylece Uzak Doğudan, Avrupa’ya kadar (Macarlar, Bulgarlar gibi) ortak bir yazı egemen olmuştu.²⁸ Türk edebi ürünlerinin dil ve üslup bakımından incelenmesi sonucunda ise metinlerde işlenmiş bir dil ve üslubun varlığı dikkati çekmektedir. Bu da söz konusu eserlerden daha eskilere gidebilen metinlerin olabileceği kanısını uyandırmaktadır.²⁹

Türklerin İslamiyet’ten önce sistemli bir eğitime sahip oldukları tezimizi destekleyen başka bir kanıt ise Uygurlar dönemine aittir. Uygurlarda daha IV. yy.da kütüphaneler açılmıştı. Budist külliyelerinde eğitim öğretim yapılıyordu. Muyanlık adını alan sisteme göre tüm ülke illerinde bu külliyelerden açılmıştı.³⁰

Bu döneme ait kaynaklarda, Türkçeden başka bir dilin varlığına rastlanmaması eğitim dilinin de Türkçe olduğunu göstermektedir. Eğitimle ilgili yeterli bilgilerin azlığı, “eğitime ayrılan mali kaynaklar neydi?”, sorusunu cevapsız bırakmaktadır. İnsan kaynakları konusunda ise; toplumun ileri gelenleri, yaşlılar, bilge diye adlandırılacak kişilerin ya da din adamların, öğretmen rolü üstlendiklerini önce ki satırlarda belirtmiştik.

---

²⁶ Ögel, B., İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi, TTK. yay. Ankara 1977,s.134–155

²⁷ Kafesoğlu –Öztuna, a.g.k, s.224- Soysal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB, İstanbul 2002,s.48

²⁸ A.g.k, s.224

²⁹ Soysal, Orhan, a.g.k, s.48

³⁰ Esin, Emel, a.g.k, S.75

İslamiyet Öncesi Türklerin eğitim anlayışında, topluma ve devlete yararlı insan yetiştirme amacını görmekteyiz.³¹ O günün eğitim anlayışına göre eğitim güncel bir iş olarak algılanmaktan öte, süreklilik gerektiren, geleceğe dönük ve planlı bir iş olarak kabul edilmekteydi. Buna en güzel kanıt olarak, destanları, efsaneleri, Orhun Abidesinden Kültigin'in tüm Türklere seslenişini, Bilge Kağanın gelecek kuşaklara öğütlerini gösterebiliriz.³²

II. 1.B.İslamiyet ten Sonraki Dönemde Türklerde Eğitim Anlayışı

II. 1.B.1.Karahanlılar

Türkler XIII. yy. ortalarından başlayarak, önce yer yer dağınık ve gruplar halinde, Karahanlılar Döneminde ise kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Türklerin dini inançlarındaki bu büyük değişiklik, toplum yapısında ve günlük yaşamda değişikliklere de neden olmuştur. Kavimler halinde yaşayan ve ilk kez Mete Han döneminde “millet” kavramını tanıyan Türkler, Karahanlılarla birlikte “ümme” kavramını tanıyıp zaman içinde bu kavramı da kabullenmeye başladılar.³³ Böylece “Bozkır Kültürü”nden sonra, “Türk-İslam Kültürü” şeklinde yeni bir, Türk kültürü kavramı gelişmeye başladı. Bu kültür değişmesi beraberinde eğitim anlayışında, değişimleri de getirdi.

Türkler İslamiyet'le tanıştıktan ve Müslüman olduktan sonra, yeni bir görev edindiler, kendinden sonraki kuşaklara kadar dini öğretmek. Bu amaçla medrese sistemini oluşturduklarını biliyoruz. Karahanlıların, Abbasilerden örnek aldığı, Sebüktekin'in Nişabur'da, Tabgaç Han'ın, Merv' de açtığı medreselerin tam olarak nasıl kurulduğu hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.³⁴ Ancak medreselerin, bir örgün eğitim kurumu olduklarını ve İslam dininin mezheplere ayrılmasıyla, Sünnilerin Şii'lere karşı mezheplerini daha güçlü savunmak için bu kurumu oluşturdukları çeşitli kaynaklarda geçmektedir.³⁵ Türkler Ortadoğu'ya iyice girmek istediklerinde, bu kez karşılıklarına Araplar değil Şii İranlılar çıktı. Biraz da bu nedenden, yeni kurulan Türk devletleri sünnilik'in savunucusu

---

³¹ Kafesoğlu, a.g.k, s.31-38

³² Soysal, a.g.k, s.31-38

³³ A.g.k, s.51-52

³⁴ Tekeli- İleri, a.g.k, s.11-12

³⁵ Başaran, a.g.k, s.1-10, Kazıcı, Z., Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. No:83, İstanbul 1995, s.43

durumuna geçtiler. Karahanlılar, Gazneliler, Eylekoğulları, Ahşidoğulları ve Selçuklular böyle bir dinî ve siyasî ortamda ortaya çıktılar. Batıdan Fatımiler ve doğudan Büveyhî Şii devletlerinin baskısıyla yıkılmak üzere olan Abbasi Devleti'nin yardımına çağrıldılar. Gerek İran'da gerekse Suriye'de İran kökenli bu devletleri uzun mücadelelerden sonra ortadan kaldırdılar. Bu arada iktidarlarını sağlamlaştırmak, halkı da kendi yanlarına çekmek için Orta Asya'da geliştirdikleri medreseleri de getirip etkin olarak kullanmaya başladılar.³⁶

Medreseler Türk-İslam devletlerinin eğitim sisteminin temellerini oluşturmaktaydılar. Medreselerin ilk örneğini cami ve mescitlerin oluşturduklarını ancak medrese kavramının Arapça karşılığı olarak “ders okutulan yer” anlamına geldiğini bilmekteyiz.³⁷

Karahanlılar bilime ve bilim adamına verdikleri önem nedeniyle ülkelerinin her yerine medreseler açmışlardır. Medresenin eğitim dili Arapça olmasına karşın, Karahanlılar Arap dilinin etkisine girmeyip Türk edebiyatına Öztürkçe birçok eser kazandırdılar. Karahanlılar döneminde birçok bilim adamı ve yazar da yetişmiştir.

İslamîliğin kabulünden sonra, Türkler Arap harfli Türk alfabesini oluşturdular. Bu alanda ilk örnek, Yusuf Has Hacib'in yazdığı “Kutadgu Bilig”dir. Ancak Karahanlıların resmi dil olarak Türkçeyi kabul ettikleri gibi, yazı dili olarak da Uygur alfabesinden de yararlandıklarını bilmekteyiz. Yine de Araplarla yakınlaşmanın bir sonucu olarak ilk Türkçe sözlük olan “Divan-ı Lügat Üt Türk” (Arapça- Türkçe sözlük) bu dönemde yazılmıştır. Bu dönem eserlerinin çoğunda okul kitabı gibi, bir ders verme, öğretici olma kaygısı bulunmaktadır.³⁸

II.1.B.2.Selçuklular

Selçuklular da Karahanlıların izinden giderek, medrese sistemini seçtiler. Ülkelerinin her yerine medreseler açarak, bu medreseleri birbirine bağlayan yollar, kervansaraylarla, ülkelerini adeta bilim ağları ile ördüler. “ilk Türk Üniversitesi” diye de bilinen “Nizamiye Medreseleri”, bu dönemde açılmıştır(1085). Burada dini bilgi içeren derslere (fıkıh,

---

³⁶ Ergün, M., “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, <http://www.egitim.aku.edu.tr> , 08.10.2005

³⁷ Kazıcı, a.g.k, s.42-43, Bilim, Y., Türkiyede Çağdaş Eğitim Tarihi, Eskişehir, 1998, s.1-10

³⁸ Soysal, a.g.k, s.52- 59

kelam, tefsir, hadis) ek olarak, astronomi ve tıp gibi bilim dalları da okutuluyordu. Medreselere girmek için öne sürülen koşul akıl ve yeteneklerdi. Buradan mezun olan öğrenciler, yine yetenek ve becerilerine göre meslek sahibi oluyorlardı. Kadılar, imamlar, tıp doktorları, matematikçiler, astronomisiler, ulema medreseler de yetişiyordu.³⁹

Medreselerin mali kaynağını bu iş için ayrılmış vakıflar karşılıyordu. Yine de müderrislerin(profesörlerin), maaşa benzer bir şekilde hazineden para aldıklarını bilmekteyiz.⁴⁰

Medreselerin her biri, kendine özgü örgütlenmiş ve farklı işleyişlere sahiptiler. Ancak vakıflara bağlı olarak kurulmaları ve dini nitelik taşıyan öğretimleri ortak özellikleriydi.⁴¹

Selçuklular döneminde Moğol baskısından kaçan birçok Doğulu şair ve bilim adamı, Anadolu'ya yerleşmişti. Kendi topraklarına yerleşen bu beyin göçü sayesinde, Selçuklu medreseleri daha da gelişerek ünlenmişlerdir.⁴²

Medreselerin eğitim dili Arapçaydı. Ancak devlet yazışmalarında Farsçanın yoğunca kullanılması, ortaya çıkan Farsça eserler, imparatorluğun resmi dili konusunda tartışmalara yol açmıştır.⁴³

Mektep(ilkokul) ve medreseler Selçuklu örgün eğitim ihtiyacını karşılarken, “ahilik teşkilatı” olan “loncalarda” da, yaygın eğitim ihtiyacı karşılanıyordu. Ahilik meslek ve sanat dallarında etkili bir teşkilat olarak, çırak, kalfa, usta hiyerarşisine dayanıyordu. Ahi zaviyelerinde, haftanın belli günlerinde toplanan esnaf ve sanatkârlar, görgü kuralları, vatandaşlık bilgileri, askerlik ödevi gibi genel bilgilerle eğitiliyorlardı. Ayrıca “üçü kapalı”, “üçü açık” diye nitelenen, “altı iyi ahlak ve insanlık kuralı” da üyelere benimsetiliyordu. Burada İslam ahlakı, ibadet ve İslam kurallarına dair eserler de okunuyordu. Ahi teşkilatına kadınlar üye olamazdı. Ancak,”Bacıyan-ı Rum”(Anadolu

---

³⁹ Kaya, Y. K., İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Erk basımevi, 1981, s.66- 67

⁴⁰ Köprülü, F., Osmanlı Devletinin Kuruluşu, TTK, Ankara,1999, s.61

⁴¹ Başaran, a.g.k, s.11–12

⁴² Köprülü, a.g.k, s.65

⁴³ Mazioğlu, H., “Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türk edebiyatının başlaması ve Türkçe Yazan Şairler” Malazgirt Armağanı, TTK, 1977, s.297- ,298

Bacıları) örgütü de kadınlar arasında tıpkı ahilerin ki gibi, eğitim- kültür- ve dayanışma merkezidi.⁴⁴

II.2.Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Sistemi Ve Osmanlılarda Eğitim Anlayışı

Osmanlı İmparatorluğunda, ilim hayatı devletin temellerinin atıldığı Söğüt'te başlamıştı. Anadolu Selçuklu devletinin “bir uç beyliği” olarak doğan Osmanlılar, devlet geleneği ile birlikte eğitim kurumlarını da Selçuklulardan öğrenmişlerdi. Selçukluların temel eğitim kurumu olan medreseleri, Osmanlılar da eğitim kurumlarının temeline oturtmuşlardır.

II.2.A.Osmanlı Devletinde Örgün Eğitim Kurumları

II.2.A.1.Medrese Eğitimi

İlk Osmanlı Medresesi Orhan Bey Döneminde, oğlu Süleyman Şah'ın inşa ettirdiği şekliyle İznik'te açılmıştır.⁴⁵ Daha sonra bu medreseyi, Bursa'da, Edirne'de, Anadolu ve Rumeli şehir ve kasabalarında açılan medreseler izlediler.⁴⁶ 731(1330) tarihinde açılan ilk Osmanlı medresesinde, Selçuklu geleneği göze çarpıyordu. İznik açılan bu medrese ile birlikte “âlimler yuvası” olarak ün kazanmıştır. Bu medrese “Orhaniye Medresesi” olarak da bilinir. Orhaniye Medresesinin ilk müderrisi, Kahire'de ihtisas yapan, “Davud-ı Kayseri” idi. Bu medresenin mali kaynağını ise, medrese için ayrılmış olan ve vergiden muaf tutulan “vakıf köylerinin” gelirleri oluşturuyordu.⁴⁷

Medreseler, dini eğitim veren birer yüksek okul niteliğindeydiler. Temel dersler: Kur'an bilimleri, yazı(kaligrafi), fıkıh, aritmetik ve edep(ahlak) idi. Dini eğitim nedeniyle medreselerde Arapça bilim dalı olarak yerleşmişti. Öyle ki, Osmanlı Devleti hükümet işlerinde, Türkçeyi kullansa da, eğitim kurumlarında Türkçe eğitim verilmiyor, hatta medreselerde Arapça Türkçeden üstün bir dil olarak görülmüştür.⁴⁸ Batılılaşma dönemiyle birlikte, okullara Arapçanın yanında Farsçanın da girmesiyle ve bu iki dilin katkılarıyla

---

⁴⁴ Çağatay, N., Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK, Ankara 1997, s.243–246(uyarlama)

⁴⁵ Uzunçarşılı, İ., H., Osmanlı Tarihi, cilt I,TTK, Ankara 1988, s.122

⁴⁶ Ergin, O., Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul 1977, cilt I, s.97

⁴⁷ A.g.k, s.9-136, Baltacı, C., XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976,s.15

⁴⁸ Ergin, a.g.k, s.121–122

“Osmanlıca” adı verilen karışık Türkçenin ortaya çıktığını bilmekteyiz. Bununla beraber medreselerde 1908’e değin Arapçadan başka eğitim dili kullanılmamıştır.⁴⁹

Osmanlılar hemen her ilde açtıkları medreseler için, vakıflar kuruyor, bu yolla maliyeti devlet üstünde olmayan, bu temel eğitim kurumlarında, halkın ihtiyaçlarını karşılıyorlardı.⁵⁰ Medreselerde ders veren öğretim elamanları, ilk yıllarda ülke dışındaki ünlü üniversitelerden getirilmişti. Daha sonraki yıllar da ise medreseler, kendi mezunlarından öğretim elamanı ihtiyacını karşılamışlardır. Öğretim elemanları, müderris(profesör), muid (doçent), müfid ya da danışmend (asistan), şeklinde sınıflandırılıyordu. Öğretim elemanları, girdikleri derslere göre maaş alıyorlardı. Mali kaynağın adresi ise bağlı buldukları vakıflardı. Ayrıca müderrislik devlet içinde önemli bir makamdı ve müderrisler kendi isteklerine bağlı olarak üst düzey devlet memuru olma hakkına sahiptiler.⁵¹

Tablo- 2: Önemli Merkez ve Bölgelere Göre Osmanlı Medreseleri

	VIII/XIV. yy.	IX/XV. yy	X/XVI. yy	Dönemi Belirsiz Olan Medreseler	Toplam
İznik	4				4
Bursa	19	1	6		36
Edirne	1	20	10		31
İstanbul		23	113	6	142
Anadolu	12	31	32	13	88
Balkanlar	4	12	18	5	39
Suriye			3		3
Hicaz			6		6
Yemen			1		1
Toplam	40	97	189	24	350

Kaynak:İhsanoğlu, E., “Osmanlı Eğitim Ve Bilim Kurumları”,Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Feza yay. İstanbul 1999, cilt- I

⁴⁹ A.g.k, s.3

⁵⁰ Bilge, M., İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1984, s.12, Ünal, M., A., Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Isparta 1997, s.244-251(uyarlama)

⁵¹ Bilim, a.g.k, s.10–11(uyarlama)

II.2.A.1.A.Medreselerde Derecelendirme Usulü

Medreseler, Fatih dönemiyle yeniden düzenleme içine alındı. Fatih dönemi açılan medreseler, geniş düzlükler üzerinde yapıldığından, bunlara “Sahn-ı Seman Medreseleri” denmiştir. Bu medreselerin açılmasıyla, Osmanlı Devleti sınırları içindeki medreseler de bir derecelenmeye, yeni bir düzenlemeye alınmıştır.⁵² Yeni düzenlemeye göre, medreseler aşağıdan yukarıya doğru şöyle sıralanmıştır:

- **Hâşiye-i Tecrid:** Buralarda çalışan müderrislerin yevmiyesi 20–25 akça idi. Burada okutulan ana kitap “Hâşiye-i Tecrit” olduğundan medrese de bu adı almıştı. Bu kademede ayrıca Emsile, Bina, Maksût, Avâmîl, İzhar, Kâfiye, Şerh-i Tevalî, Şerh-i Feraîz, Mutavvel gibi kitaplar okutulurdu.
- **Miftah medreseleri:** Hâşiye-i Tecrid medreselerinin üstünde, müderrislerinin 30-35 akçe aldıkları ve okutulan ana kitabın “Şerh-i Miftah” olması nedeniyle bu ismi almış medreselerdi. Ayrıca burada da Hâşiye-i Tecrid, Tenkih ve Tavzih, Mesâbih gibi kitaplar okutuluyordu.
- **Kırkli medreseler ve Hâriç elli medreseleri:** Osmanlılardan önceki sultan ve emirlerin yaptırmış oldukları medreseler bu adı alıyorlardı. Müderrisleri 40 akça alıyordu. Bu medreselerin ilk sınıflarında Şerh-i Miftah, orta sınıflarında Şerh-i Mevakıf (Kelâm) ve yüksek sınıflarında da Hidâye (Fıkıh) okutuluyordu.
- **Dâhil elli medreseleri:** Osmanlı padişahları, şehzade anneleri, padişah kızları ve şehzadelerin yaptırdıkları medreseleri bu ad veriliyordu. Müderrisleri 50 akçe alıyordu. Aşağı sınıftakiler Hidaye, ortadakiler Telvih (Usul-ü Fıkıh) ve ilerdeki öğrenciler Keşşaf veya Kadı Beydavî tefsirlerinden birini okuyorlardı.
- **Musıla-ı Sahn:** Derece olarak Dâhil elli medreseleri derecesinde idi. Ancak burası Sahn-ı Seman medreselerine öğrenci yetiştiren Tetimme medreseleri olduğu için, “Sahn medreselerine götüren” anlamında bu ismi almışlardı. Okutulan dersler de Dâhil elli medreselerinde okutulan dersler idi.

---

⁵² Ergin, a.g.k, s.97–103

- **Sahn-ı Seman medreseleri:** Fatih Külliyesi içindeki en yüksek medreseler idiler. Müderrisleri 60 akça alan Musılâ-ı Sahn müderrislerinden daha çok ücret alırlardı.

Bu sıralama ve aynı anda dereceleme usulüyle, hem müderrislerin yükselirken, hem öğrencilerin bir yukarı kademedeki medrese derslerine devam ederken, daha aşağıdaki medreseleri bitirmeleri, buradaki dersleri okuduklarına ve anladıklarına dair müderrislerden belge almaları gerekmekteydi.⁵³ Medreselerde Ali Kuşçu tarafından düzenlenen bir okutma planının olduğu, hatta bunun “Kânûnnâme” şeklinde yapıldığı da biliniyor, ama bu plan bugüne kadar ele geçirilememiştir.⁵⁴

Medreselerde ikinci yeniliği Kanunî yapmıştır. Bu hükümdar da kendi adını taşıyan imaretin üç kösesine medrese yaptırmıştır. Bu medreselerin, Fatih devrinde yapılan medreselerin derecelendirme usulünü değiştirmiştir.⁵⁵ Ayrıca, bu medreseler aklî ilimlerin de ihtisas yeri olmuştur. Süleymaniye medreseleri yapınca, Fatih zamanında kurulmuş olan medrese ve müderris derecelendirmesi şöyle değişmiştir.⁵⁶

- İbtida-i Hâriç
- Hareket-i Hâriç
- İbtida-i Dâhil
- Hareket-i Dâhil
- Musıla-ı Sahn (Birçok müderris burada yığılıp kaldığı için “yatak” adını almıştı.)
- Sahn-ı Seman
- İbtida-i Altmışlı (60 akçe yevmiyeli 48 müderris vardı.)
- Hareket-i Altmışlı (60 akçe yevmiyeli 32 müderris vardı.)
- Musıla-ı Süleymaniye
- Hâmise-i Süleymaniye
- 11. Süleymaniye Kibar-ı müderrisin

⁵³ Ergün, Mustafa, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, [http://www.egitim.aku.edu.tr/08.10.2005\(uyarlama\)](http://www.egitim.aku.edu.tr/08.10.2005(uyarlama))

⁵⁴ .a.g.m.

⁵⁵ Ergin, a.g.k, s.100

⁵⁶ Ergün, a.g.m

- Dârülhadis

Tablo- 3:Medreselerde Okutulan Dersler

Medrese derecesi	Ders adı	Okutulan Kitaplar
Yirmili	Belâgat Kelâm Fıkıh	Mutavvel Hâşiye-i Tecrîd Şerh-i Feraiz
Otuzlu	Belâgat Kelâm Fıkıh Hadis	Şerh-i Miftah Hâşiye-i Tecrîd Tenkih, Tavzih Mesâbih
Kırklı	Belâgat Fıkıh Usul-ü Fıkıh Hadis	Miftahu'l-Ulûm Sadru'ş-Şerîa, Meşârik Tavzih (Teftezânî) Mesâbih (Bagavî)
Ellili Hâriç	Fıkıh Kelâm Hadis	Hidâye Şerh-i Mevakıf Mesâbih
Ellili Dâhil	Fıkıh Usul-ü Fıkıh Hadis Tefsir	Hidâye Telvîh Buharî Keşşaf, Beyzâvî
Sahn-ı Seman	Fıkıh Usul-ü Fıkıh Hadis Tefsir	Hidâye Telvîh, Şerh-i Adûd Buharî Keşşaf, Beyzâvî
Altmışlı	Fıkıh Usul-ü Fıkıh Kelâm Hadis Tefsir	Hidaye, Şerh-i Feraiz Telvîh Şerh-i Mevâkıf Buharî Keşşaf

Kaynak: Ergün, M., “Ders Programları Ve Ders Kitapları Tarihi – I”, A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Afyon 1996

Medreseler, ilerleyen zaman dilimi içerisinde giderek yozlaşmaya, bozulmaya başlamıştır. Osmanlı medreselerinin bozulması, ilk defa belirgin olarak bazı müderrislerin terfilerinin normal yolların dışında yapılması yoluyla, Kanunî zamanında başlamıştır. Daha sonraki yıllarda ise, bozulma yayılarak ve çeşitlenerek büyümüştür.

1867 yılı ıslahat programında klasik bir medrese ders programı biraz daha sistemli halde verilmektedir. Şeyh Ali Efendizâde Muhyiddin Efendi'nin 1897'de sunduğu programda da medrese dersleri ağırlıkta olmakla beraber Coğrafya, Hendese, Kimya gibi yeni derslerin teklif edildiği görülmektedir. II. Meşrutiyet Döneminde Hoca Muhyiddin, Eşrefefen-dizâde Şevketî gibi düşünürlerin önerdikleri programlarda klasik medrese derslerinden çok yeni dersler yer almaktaydı.⁵⁷ Ancak bu gibi düzeltmelerin, medreseleri toparlayamadığı, medreselerin bir yükseköğrenim kurumu niteliğinden lise tarzı bir nitelik aldığını görmekteyiz. Medreseler Cumhuriyet alanındaki inkılâplarla, yerlerini modern üniversitelere bırakmışlardır.⁵⁸ Medreselerde değişim ve bozulma konusunu, eğitimde fikri ve yapısal değişim başlıkları altında yeniden inceleyeceğiz.

II.2.A.2. Mektep Eğitimi

Klasik dönem Osmanlı eğitim sistemi içinde, bir başka örgün eğitim kurumu olarak mektepleri sayabiliriz. Mektepler kendi aralarında çeşitlere ayrılıyordu. Sıbyan mektepleri, saray mektepleri, askeri mektepler gibi.

II.2.A.2.A.Sıbyan Mektepleri

Bugünkü anlamda, ilköğretimin ilk yılına benzer bir eğitim veriyorlardı. Burada yalnızca Kur'an okumaya yönelik bir okuma ile kaligrafi şeklinde yazı eğitimi veriliyordu. Ayrıca namaz sureleri öğretilir ve temel ahlak bilgisi de verilirdi.⁵⁹ Hemen her mahallede açılan bu okullara "mahalle mektebi" ya da halkın betimlemesiyle "sıbyan mektebi" de denirdi. Okullara 5- 6 yaşlarına gelmiş kız ve erkek çocuklara alınırdı. Mekteplerde muallimler ders verirlerdi ve muallimlerin maaşları vakıflarca karşılanırdı⁶⁰.

---

⁵⁷ Ergün, M., "Ders Programları Ve Ders Kitapları Tarihi – I", A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Afyon 1996

⁵⁸ Akgün, S., "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, 1983, S.37-39(uyarlama)

⁵⁹ Ergin, a.g.k, s.5

⁶⁰ A.g.k, s.82- 96

Mekteplerde eğitim 1824 yılına değin isteğe bağılı olarak veriliyordu, zorunluluk yoktu. Ancak 1824 yılında Sultan II. Mahmut'un çıkardığı,"Talim-i Sıbyan Fermanı" ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir(başlangıçta İstanbul hedeflenmiş ardından tüm yurttta yaygınlaştırılmak istense de bu yasa amacına ulaşamamıştır)⁶¹

II.2.A.2.B.Saray Mektepleri

Bu okullar saray çocuklarını okutmak, memur ve hizmetlileri yetiştirmek gibi amaçlarla açılmıştır. Saray okulları da kendi aralarında çeşitlere ayrılmışlardır.

- **Enderun:**

Osmanlı Eğitim Kurumları içinde farklı bir yere sahip olan, Enderun mektepleri devletin memur ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş okullardır. Diğer eğitim kurumlarının aksine devletin her türlü sorumluluğunu doğrudan üzerine aldığı kurumlardır. Bu kurumları denetleme işini de hükümdar üstlenmektedir.⁶²

Enderun 1455'te Fatih Sultan Mehmet'in bu okulu açtığı tarihten başlayarak, medreseden farklı bir program izlemiştir. "Beden Eğitimi, Müzik, Resim, Yabancı Dil, Türk Örf ve Adetleri, Nezaket Kuralları" Enderun derslerindedir. Bu okul, medreselere göre laik kurumlardır. Burada eğitim gören öğrenciler, din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın, yeteneklerine göre devlet kuruluşlarında görev almaktaydılar. Böylece Osmanlı toplumu sınıfsal bir fark olmaksızın, eşit eğitim alma şansına kavuşmaktaydı.⁶³

Enderun mektebi, XVII. yy.dan itibaren, yedi odaya yani yedi sınıfa ayrılmıştır(büyük oda, küçük oda, doğancılar, seferli odası, kiler, hazine, has oda). Her odanın başında bir ağa bulunur ve öğrenciler bir odadan diğerine ancak kıdem alarak geçebilirlerdi. Enderun mektebinden XIII. yy.a kadar; 79 sadrazam, 3 şeyhülislam, 36 kaptan-ı derya ile birçok hafız, müezzin, mimar, ressam, nakkaş ve âlimler yetişmiştir. 1 Temmuz 1325(1909) da, bir kararname ile bu kurum kapatılmıştır.⁶⁴

---

⁶¹ Ergün, a.g.m.

⁶² Kaya, a.g.k, s.68- 69(uyarlama)

⁶³ Başaran, a.g.k, s.41- 42

⁶⁴ Ergin, a.g.k, s.11-25

- **Şehzadegan Mektebi:**

Mutlakıyet döneminde hükümdar ailesinin çocukları ile devlet adamlarının çocuklarını yetiştirmek üzere kurulmuştur. Bu okullar halktan ayırıldır ve saray içi okullarındandır. Burada, halk mektepleri olan, sıbyan okullarına benzer bir eğitim verilmekteydi. Bu mektep “Karma Okul Sistemi” şeklinde örgütlenmekteydi. Bütün padişah çocuklarının ilkokullarıydı. Ancak daha sonra lalalar marifetiyle şehzadeler, uçlarda eğitime gönderilmekteydiler.⁶⁵

- **Askeri Mektepler:**

Osmanlı Beyliğini İmparatorluğa götüren faktörlerden birisi, disiplini ve düzeniyle ünlü ordu yapısıydı. Bulunduğu çağın en güçlü, teknolojik ve düzenli ordusuna sahip olan Osmanlılar, bu orduyu ciddi bir askeri eğitimle oluşturmuşlardı. Askeri mektepler ordunun ihtiyacı olan yetişmiş elemanların kaynağı görevini yapmışlardır. Acemioğlanlar, Mehterhane, Kılıçhane, Humbarahane, Tüfenkhane Ve Cambazhane bu mekteplerin türlerindendi. Bu okullardan mezun olan öğrenciler Osmanlı ordusunda yetenekleri ve başarıları ölçüsünde yükselebilmekteydi.⁶⁶

Bu okullar, Osmanlı Devletinin duraklama ve gerileme dönemlerinde eski işlevlerini yitirdiler. Batılılaşma çabalarıyla birlikte, özellikle Tanzimat Döneminde yeniden yapılandırma içine alındılar.

II.2.B. Osmanlı Devletinde Yaygın Eğitim Kurumları

Kuruluştan Dağılma Dönemi sonlarına kadar Osmanlı devletinde yaygın eğitim kurumları, eğitimle ilgili kayda değer çalışmalar yapmışlardır. Bu kurumlar daha çok “ilim ve terbiye müessesleri” olarak bilinmektedirler. Okul çağı dışında kalan, her yaş ve seviyedeki insan, bu eğitim olanaklarından yararlanabilmekteydi. Osmanlı yaygın eğitim kurumlarının başında saraylar, camiler, kütüphaneler, loncalar sayılabilir. Osmanlı eğitim sisteminin oluşumu ve gelişimini daha iyi açıklayabileceğimiz inancıyla bu kuruluşları incelemeye çalıştık.

---

⁶⁵ Ergin, a.g.k, s.6- 10

⁶⁶ A.g.k, s.31- 62

II.2.B. 1.Saraylar

Saray; hem padişahın özel yaşamının geçtiği ev, hem devlet işlerinin görüşülüp karar bağlandığı en önemli merkez özelliğini taşımaktaydı. İlki Bursa’da, son derece yalın ölçülerde yapılmış olan saraylar, imparatorluğun gelişmesiyle görkemli ve daha kurumsallaşmış olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁶⁷

Saray iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi padişahın özel yaşamına ait olan alan yani iç saray (harem), ikincisi devlet işlerinin görüşüldüğü dış saray (birun) idi. Saray aynı zamanda “Enderun”dan dolayı önemli bir eğitim merkeziydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Enderun örgün eğitim kurumları arasında, oldukça önemli bir yer tutmaktaydı.

Sarayda çalıştırmak üzere birçok görevliye ihtiyaç duyuluyordu. Bu görevlilerin eğitimleri de, yine saray içinde uygulamalı olarak verilmekteydi. Savaş esirleri, para ile alınmış köleler ve devşirmeler “kul sistemi” diye adlandırılan, devletin ve ordunun ihtiyacını karşılamak üzere verilen eğitime tabi tutuluyorlardı.⁶⁸ Saray hizmetleri için seçilen görevliler, yeteneklerine göre pek çok sanat ve meslek alanında eğitim almaktaydılar.

II.2.B. 2.Mescitler, Namazgâhlar, Camiler

İslami nitelikli devletlerde eğitim ve öğretim tarihinin camilerle, sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Camiler ilk kez Hz. Muhammed döneminde, bir mescidin yapılıp burada hem ibadet hem de eğitim yapılmasının, zamanla gelenekselleşmesiyle, bir eğitim kurumu işlevi kazanmışlardır. Kelime anlamıyla cami, “toplayan” veya “toplayıcı yer” demektir. Bu özelliğiyle camiler dini ve dünyevi birçok konunun görüşülmek için toplanıldığı yerler olmuşlardır. İslam Dünyası eğitimde, medrese sistemine geçmesine karşın camiler eski kimliklerini korumaya devam etmiştir⁶⁹. Osmanlılarda da camiler, en yaygın eğitim kurumlarıdır. Ülkenin hemen her yerinde cami bulunmaktadır. 1550–1560 yılları arasında, yalnızca Anadolu’da 342 cami bulunmaktadır.⁷⁰

---

⁶⁷ Uzunçarşılı, a.g.k, s.518(uyarlama)

⁶⁸ Ünal, a.g.k, s.20

⁶⁹ Kazıcı, a.g.k, s.20- 28

⁷⁰ Tekeli- İleri, a.g.k, s.9

Medreseler yaygınlaşana kadar, dini eğitimin merkezi camilerdir, daha sonra ise kurulan külliyelerde, mutlaka bir cami veya mescit yapılmıştır. Bu da camileri eğitim işindeki süreklilikten ayırmamıştır. Toplumla ilgilendiren her konu, devlet buyrukları, din, ahlak ve insan ilişkileri camilerde konuşularak yapılan eğitici çalışmaların kapsamındadır. Burada, temel din eğitimi, Kur'an okuma gibi çocuklara yönelik dersler de verilmektedir.⁷¹

II.2.B. 3.Tekke, Zaviye Gibi Dergâhlar

Tekke, Zaviye Gibi Dergâhlar, Osmanlılara daha önceki, İslam devletlerinden miras kalmış bir diğer eğitim kurumlarıdır. Toplumda oldukça farklı işlevler yüklenmiş, devletin temel örgütlenmesinin dışında kalan kurumlardır. Buralarda tasavvufi bir şeyhin, yol göstericiliği esastır. Halk üzerinde etkili bir güce sahiptirler. Şehirden köylüye tüm topluma hitap edebilmekteydiler. Buralarda dinin dışında siyaset gibi konular da tartışılırdı.⁷²

Bu kurumlarda, sazla sözle, sema adı verilen raks, spor(beden terbiyesi), revir(tecrit ve tedavi yerlerinde), sosyal yardımlaşma ve düşünce alanlarında dersler verilmekteydi. Hatta birçok tekkede zengin kütüphaneler bulunmaktaydı. Bu kurumlar medreselere oranla daha hoşgörülü ve esnek bir yapıya sahiptiler. Ayrıca halk eğitiminde medreselerden daha çok kişiye ulaşabiliyor ve daha etkin olabiliyorlardı.⁷³ Tarikat törelerinin uygulandığı, ilim sanat ve tasavvuf alanlarında eğitim veren tekkeler, kuruluşlarından yıkılışlarına kadar, eğitim kurumu olma özelliklerini sürdürmüşler. XX. yy.dan başlayarak, yeniden teşkilatlanmaya çalışan bu kuruluşlar, “Tekke Ve Zaviyeleri Kapatma Kanunuyla” kapanmışlardır.⁷⁴

II.2.B. 4.Kütüphaneler

İstanbul'un Fethi ile Bizans'tan kalan kitaplara, İslam eserlerinin de katılmasıyla, Osmanlı kütüphaneleri çok zenginleşmiştir. Fatih'ten önce, yalnızca saraya hizmet eden

---

⁷¹ Ergin, a.g.k, s.197 -200

⁷² Tekeli- İleri, a.g.k, s.8

⁷³ Ergin, a.g.k, s.224-241

⁷⁴ İhsanoğlu, E., “Osmanlı Eğitim Ve Bilim Kurumları”, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, feza yay. İstanbul 1999, cilt- I,s.253- 254(uyarlama)

kütüphaneler, Fatih'in emriyle halka açık hale getirilmiştir.⁷⁵ Ödünç kitap da veren kütüphaneler halkı aydınlatma da ve kitap ihtiyacını karşılamadaki yararlarıyla, halk eğitime katkı sağlamışlardır.

II.2.B. 5.Kıraathaneler

Daha çok son dönemin kültür merkezidiler. Çeşitli kesimlerden gelen insanların buluştıkları yerlerdir. Bu özellikleriyle halkı kaynaştırmış ve düşünce alış- verişini kolaylaştırmışlardır. Kütüphanelerde bir köşede bulunan kitaplık, kitap, gazete ve dergiye ulaşma sıkıntısını azaltmaktaydı. Buralarda zaman zaman özellikle aydınlar tarafından yapılan, sohbet ve söyleşiler, bir tür seminer işlevi görmekteydi.⁷⁶

II.2.B. 6.Loncalar

Ahi teşkilatının toplantı ve eğitim yerleriydi, "Beylikten İmparatorluğa Geçit"teki rolleri önemlidir. Selçuklulardan Osmanlılara geçen kültür miraslarındandırlar. Ve bu özellikleriyle hiç değişime uğramadan Osmanlıya değin gelmişlerdir. Loncalar; Çırak, kalfa, usta hiyerarşisine dayanan bir düzen içinde öncelikli olarak meslek ve sanat dallarında eğitim vermekteydiler. Haftanın belli günlerinde toplanan esnaf ve sanatkârlar, görgü kuralları, vatandaşlık bilgileri, askerlik ödevi gibi genel bilgilerle eğitilmekteydiler.⁷⁷

II.3.Osmanlı Eğitim Sisteminde Değişim

II.3.A. Yapısal Değişim

Yapısal değişimler yetki-sorumluluk ilişkilerinde, koordinasyonda, bütünleştirme ve bölümleştirme eylemlerinde, örgüt hiyerarşisinde, merkezileşme derecesinde yapılan değişimlerdir. Yapı değişmesine önce davranıştan başlamak zorunludur. Bununla beraber, yapıda öngörülen değişim modelinin daha da önce kurulması gerekir ki, davranış kalıpları önceden kararlaştırılmış amaçlara yöneltilibilsin.⁷⁸

---

⁷⁵ Ergin, a.g.k, s.242

⁷⁶ a.g.k, s.243(uyarlama)

⁷⁷ Çağatay, a.g.k, s.243–246

⁷⁸ Bursalıoğlu, Z, Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Pegem Yayınları Ankara, 2002,s.73(uyarlama)

İbn-i Haldun'a göre devletler de insanlar gibi, doğar, gelişir ve zamanı geldiğinde; yok olurlar... Osmanoğulları, temellerini 1299'da Söğüt'te attığı devleti, XVI. yy.da zirveye taşımış ancak bu dönemden sonra eski parlak günlerini yaşayamamıştır. Devlet önce durağanlaşan bir yapıya ardından daralan, küçülen, gerileyen bir devlet yapısına sahip olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunu, “Duraklama” ve “Gerileme Dönemleri”ne taşıyan nedenler, eğitim sistemiyle doğrudan ilgilidir.

Osmanlı Devleti'ni sona götüren, devlet idaresi, iktisadi ve toplumsal hayat ile manevi, kültürel ve entelektüel gelişmeyle ilgili olan birçok olaydır.⁷⁹ Tüm bu olayları kısaca hatırlamak eğitim sistemindeki değişimin nedenlerini de aydınlatacaktır.

II.3.A.1.Devlet ve Ordu Yapısında Değişim

Aşiretten devlete, devletten imparatorluğa erişen Osmanlılar, rastlantısal değil, planlı ve kararlı uğraşlarla bu sonuca erişmişlerdi. Ancak Tarih derslerinden de hatırladığımız gibi bu muhteşem sonuç kalıcı değildi. XVI. yy. bir dönüm noktasıydı, takip eden yüzyıl geçmişi arar günleri getiriyordu. Bu yüzyılda da irsiyete dayalı yönetim şekli devam ediyor ancak devlet adamı ve padişahların eğitimi göreve getirilişi geleneksel düzenden giderek uzaklaşıyordu. Saraydan dışarısını hiç görmemiş, tecrübesiz şehzadeler saltanat sıralarını beklerken, adam kayırmaca usulüyle göreve gelen devlet adamlarının sayıları çoğalıyordu. Yine de insan faktörüne rağmen Osmanlı Devlet yapısı oldukça sağlam temellere oturuyordu. Dünyanın henüz halk yönetimlerini tanımadığı bu asırda Osmanlı adaletiyle ün salıyordu. Buna rağmen mutlak yönetimin sıkıntıları yaşanıyor. Devleti yönetmekle yükümlü “Divan örgütü” padişahın emrinde, “ilk ve son sözü” sultanından bekliyordu. Divan, çoğu zaman günümüz demokrasilerinde bile karşılaşamayacağımız kadar hak ve hukuka bağlı kararların, bilgiye dayalı fikri tartışmaların yaşandığı yer olsa da bu durum döneme ya da padişaha göre değişiyordu. İmparatorluk merkezden verilen kararlarla doğrudan ya da eyalet valileri aracılığı ile yönetiliyordu.

İmparatorluğa erişen Osmanlı toprakları o kadar genişlemişti ki XVI. yy.da güçlü komşular ve aşılması imkânsız doğal engellerle karşılaşılıyordu. Yüzölçümünce genişlemeyi sağlayan ve o sırada, toplumu ayakta tutan “Gaza ve Cihad” ideolojisiydi. Devletin sınırlarının kontrolü güçleştirecek kadar genişlemesi, Gaza ve Cihad anlayışına uymayan savaşlar

---

⁷⁹ Lewis, B.,Modern Türkiye'nin Doğuşu,TTTK.yay.,Ankara,2004,s.22

yapılması, toplumda yılgınlık ve yorgunluk yaratmıştı.⁸⁰ Uzun süren savaflara Viyana Bozgunu gibi başarısızlıklar eklenince devlette ve halkta moral büsbütün çökmüştü. Artık mevcut durumdan geriye gidiş başlamıştı. Bu gerileme başlangıçta yalnızca nispi bir durumken zamanında gerekli önlem ve yaptırımların uygulanmayışıyla kalıcı hale dönüşmüştü. İlk göze çarpan ordudaki gerilemeydi. Bir zamanlar Avrupa'dan üstün olan Osmanlı ordusu Batıdaki, teknik ve lojistik gelişmeleri geç fark etti.⁸¹ Asırlardır yenilmeyen, sürekli taarruzda olan Türk ordusunun düşmana sürekli yenilmesi, dahası savunmaya çekilmesi, bozulan toprak ve yönetim düzeni, toprak kaybının ve yenilgilerin getirdiği maddî ve manevî zayıflık ve çöküntü... Devletin giderek zayıfladığını gören devlet adamları, geri kalmışlığın nedenlerini aramaya başladıklarında ise zaman Osmanlının aksine bir hayli ilerideydi.

II.3.A.2.Batıdaki İlerlemelere Ayak Uyduramama

XVI. yy.ın en büyük imparatorluğu unvanını alan Osmanlılar, kurumsallaşma bakımından da zirvedeydi. Ekonomik sıkıntıları yoktu, kurumları besleyecek mali kaynaklara sahipti. Halk içinde de refah düzeyi oldukça iyiydi. Eğitim Sisteminin merkezi konumundaki Medreseleri ve saraya eleman yetiştiren Enderun Mektebiyle bu düzeni yeniden gerçekleştirebiliyordu. Bir ölçüde de olsa bilimsel araştırmalara ayırabilecek kaynaklara sahipti. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi medrese ders içerikleri, yapısı ve işleyişi bakımından bugünkü anlamda bilgi üretme sistemine sahip değildi. Devrin Doğu'daki en önemli bilim adamları Osmanlı medreselerindeydi ama Avrupa'nın yaşamakta olduğu dönem Rönesans'tı... Rönesans Batıya asırlardır ihtiyaç duyduğu bilimsel ivme ve sıçrayışın zemini olmuştu. Bu yüzyılda Avrupa'da inanılmaz gelişmeler oluyordu. Dogmalar yıkılmış; insanın kendisi, insan aklı ve tabiat gerçek değerini kazanmıştı. 1517'de dinde Reform hareketinin başlaması ile de dinî hayat bağımsızlaşmıştı. Bu arada Maknyavel millî devlet ve devlet hukukunu, Grotius da insan hukukunu ve liberalizmi temellendirmişti. Avrupa'daki ortaya çıkan bu özgürlük havası yeni doğan fakat sağlam bir bilim ve düşünce hayatını beslemişti; bilim tekniği, teknik siyasî ve ekonomik hayatı değiştirmiş, bu değişimler yeniden bilime yansımıştı. Leonar-do da Vinci yalnız sanat üretmiyor, mekanikten, anatomi ve fizyolojiye kadar uzanan çalışmalar yapıyordu. Paracelsus tıpta kimyasal ilaçların kullanılması ile yeni bir çığır açıyordu. İlk kez üç

---

⁸⁰ Ünal, M. A., Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Tuğra Ofset, Isparta,1977,s.108(uyarlama)

⁸¹ Lewis, A.g.k.,s.26

bilinmeyenli denklemleri Cardan çözerken, Merkator dünya haritasını yapıyordu. Copernicus, Ptolemais astronomisinin yerine tamamen farklı ve yenisini yazıyordu. Oysa bizde bilgiler tekrar ve yine tekrar ediliyor, var olan bilgiler ezberleniyor, ciddi bir üretim yapılmıyordu. Tıpta geçerli olan Galenos ve İbn Sina'nın tıbbıydı. Aynı anda Osmanlı dünyası Copernicus'tan da bihaberdi ve geçen iki yy. boyunca da Avrupa'nın ilerleyişini algılamada ve yakalamada yavaş kalmıştı⁸².

II.3.A.3.Vakıf kurumlarındaki ve Medreselerde “Derecelendirme Ve Terfii Usulünde ki Bozulma

XVII. yy. devletin gücünün zayıfladığı, sosyal ve ekonomik bozulmanın başladığı zaman dilimi oldu. Ekonomik yapının bozulması pek çok kurum gibi “vakıfları” da etkiledi. Eskiden hiçbir çıkar gözetmeksizin, yalnızca manevi ve dini duygularıyla hareket eden hayırseverler mal ve mülklerini vakıflara bağışlıyorlardı. Ancak kötüye giden devlet düzeni, halkın kendini daha az güvende hissetmesine yol açmış ve kendilerine gelecek garantisi arama yoluna itmişti. Birtakım varlıklı aileler vakfiyeleri kurarken ya da kurulu vakıflara bağışta bulunurken özel şartlar öne sürmeye başladılar. Vakıflar yoluyla ayakta duran medreseler, ilim yuvası olmaktan çıkıp kar, gelir ya da çeşitli çıkarların sağlandığı ticarethanelere dönüştü. Derken bazı vakıf sahipleri yeteneğe, bilgi ve beceriye bakılmaksızın kendi yakınlarını bu eğitim kurumlarına öğrenci daha da kötüsü hoca olarak getirmeye başladılar. Bununla da yetinmeyip derslere ve ders içeriklerine müdahale ettiler.⁸³ Bu müdahalelerle, Medresenin ders içerikleri oldukça değişmişti. Vakfiyeci ailelerin baskısıyla, felsefe, matematik ve tabii bilimler dersleri kaldırılıp yerlerine “Yararı olan ilim Kur’an Hadis ve Fıkıhtan ibarettir, gerisi boş ve manasız bir uğraştır” mantığıyla ders programına, yalnızca İslam bilimleri alınmıştı.⁸⁴ Bu dönemde başlayan yozlaşmanın hemen öncesinde, XVI. yy.da Osmanlı Medreselerindeki dereceleme (mulazemet) ve terfii sistemi Avrupa'nın hayranlık duyduğu bir uygulamaydı. Yabancı elçilerden “De Busbecq imparatorluğun parlak dönemlerinde (1554–1562) İstanbul’da elçilik görevi yapmış ve bu döneme ait gözlemlerini kaleme almıştır. Busbecq, Osmanlı devlet yapısına hayranlıkla yazdığı satırlarda toplum yapısına da işaret etmiştir:

---

⁸² Tekeli, - İkin, a.g.k.,s.22–24, Ergün, M, “ Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990. s.453

⁸³ Kodaman, B., Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, TTK, yay. Ankara,1999,s.10

⁸⁴ Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, M.E. B.yay. İstanbul,1973,s.9

...“Türklere doğumdan gelen hiçbir imtiyaz tanınmamıştır. Bir kişiye tanınan farklılık onun kamu hizmetinde elde ettiği pozisyonla ölçülebilir. Tayinleri yaparken; Sultan zenginlik ya da asaletle ilgili hiçbir özelliği dikkate almamaktadır. Sultan her durumu kendi koşulları içinde inceleyerek, değerlendirmektedir. Bundan dolayı; Türkler arasında şöhret, yüksek mevkii ve yargıçlıklar, üstün yeteneklerin ve başarılı hizmetlerin ödülleriidir. Eğer kişiler düzenbaz, tembel veya dikkatsiz iseler merdivenin tabanında kalırlar, yükselmezler. Çünkü bu nitelikler değersizlik işaretleridir ve bunlara Türkiye’de sempati duyacak kimse bulmak güçtür”...⁸⁵

II.3.A.4.Geri Kalmışlığın Nedenlerini Bulma Çabaları

Geri kalmışlığın nedenleri üzerine birçok araştırma yapıldı. Akla ilk gelen ordudaki bozulmaydı ve uzunca bir süre askeri alanda araştırma yapıldı. Öyle ya; Osmanlı orduları Avrupa’da uzun yüzyıllar boyu rakipsiz ve daima muzafferdiler. Aslında bu durum Osmanlıyı üstünlük duygusuna kaptırıp Avrupa’yı din ve kültür olarak hakir görmesine yol açmıştı. Bu kibir içinde Avrupa’daki gelişmelerin özü ile ilgilenmeyip “bir avuç keferenin uğraşı” gözüyle bakmasına neden olmuştu. Kısacası bu gelişmeler çok da ciddiye alınmamıştı. Daha sonra yenilgiler başlayınca da yenilginin sebepleri yine anlaşılamamış; askerler ve kumandanların beceriksizliği, bazı kişi ve grupların ihaneti gibi sebeplere bağlanmaya çalışılmıştı. Asırlar boyunca iki taraf, Osmanlı ve Avrupa birbirini anlamadan yalnızca günün şartlarına uygun bağlar kurmuştu.⁸⁶ İki taraf arasındaki üstünlük dengeleri değişince Osmanlı gerçekleri görmeye ve yenilgilerin gerçek nedenlerini anlamaya başlamıştı. İşte bu noktada ordudan başka alanlarda, eğitim alanında da araştırma, inceleme çalışmaları yapıldı.

Geri kalmışlığın nedenleri üzerine yapılan çalışmaların içinde, en ünlüsü “Koçi Bey’in Layihası” idi. Koçi Bey, eğitim düzenindeki bozulmayı görmüş, araştırmasının sonuçlarını çekinmeden padişaha sunmuştu.⁸⁷ Konumuz bakımından da önemli olan bu raporda Koçi Bey(1580–1660), IV. Murat’a sunduğu layihada, bozulmanın nedenlerini “Kanun’u

---

⁸⁵ Kaya, a.g.k.,s.70

⁸⁶ Ergün, a.g.k., s.455

⁸⁷ Akyüz, Y., “17. Yüzyıldan Günümüze Türk Eğitiminde Başlıca Düzenleme ve Geliştirme Çabaları” <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/03.10.2005>

Kadim” dediği devletin temel ilkelerinden uzaklaşmaya bağlıyordu. Ona göre devlet şer-i esaslara dayalı temel kaidelere uymuyordu. Bunun sonucunda aşağıda açıklayacağımız gibi; iki temel bozulma ve buna bağlı olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştı. Toplumun o güne kadar sahip olduğu sosyal sınıf düzenin farklılaşması ve Medreselerin ilim düzenin bozulmasıyla ortaya çıkan ulemanın perişanlığı.⁸⁸

II.3.A.5.Toplumda Sosyal Sınıf Düzenin Farklılaşması

Toplumun o güne kadar sahip olduğu sosyal sınıf düzenin farklılaşması ve Medreselerin ilim düzenin bozulmasıyla ortaya çıkan ulemanın perişanlığı, aslında birçok devlet adamının ilgisini çekmişti. Ne var ki, bu durumun somut olarak ortaya konulması uzun zaman almıştır. Koçi bey'den çok daha önce yaşamış olan Gelibolulu Mustafa Ali'nin (1541–1600), 1591–1598 yıllarını kapsayan ünlü çalışması Kühü'l Ahbâr'da “Osmanlı Eğitim Sistemi”ni incelemiştir. Henüz ihtişamlı günlerin yaşandığı dönemde, Osmanlı eğitim ve medrese sistemindeki kötüye gidişi fark edip kaleme almıştır. Mustafa Ali, daha XI. yy.da yaptığı ve araştırmalarının sonucu olan eserinde yükselme ve derece alma esaslarına uyulmaksızın, kişilerin göreve getirildiklerini söyler. Bilgi ve becerilerine rağmen, gerçek bilim adamlarının hak ettikleri yer ve değeri bulamadıklarını söyler. Mustafa Ali araştırmasında müderrislik ve kadılık gibi çok önemli görevlere eleman seçiminde rüşvetin ve adam kayırmanın öne çıktığını bu makamların kar ve çıkar kaynaklarınca kullanıldığını işaret eder. Bu ve benzeri durumların medresedeki dersleri aksattığını, medrese eğitimi görmek isteyen zeki ve hevesli kişilere engel bir duruma olduğunu söyler. Ona göre; Medreseler kişisel çıkar ve getirim heveslilerin yeri olmuştur.⁸⁹

II.3.A.6.Değişen Dengeler Öne Çıkan Kurumlar

Avrupa'da üniversitelerin yanı sıra bilimi değerlendiren ve ödüllendiren bilim akademileri kurulurken bizde gerileme ve değişim bir arada yaşanmaktaydı. Değişim devletin en üst kurumlarında, buna bağlı olarak da tüm hayati kurumlarda yaşanıyordu. Yönetim mekanizması giderek farklılaşıyordu. Osmanlı imparatorluğunun yönetici kesimini

---

⁸⁸ Kafadar, O., Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma, Vadi yay. Ankara,1977,s.69–70 (uyarlama)

⁸⁹ Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbâr, C.1 (Haz. t Uğur,A., Gül, A., Çuhadar, M., Çuhadar, İ.H.), Erciyes Ü. Yay., Kayseri, 1997(uyarlama)

oluşturanlar; Seyfiye, İlmiye ve Kalemîye idi. Devletin yönetim mekanizması da içinde tüm kurumlarındaki değişmeden etkilenmişlerdi. Önce "Birun"daki (sarayda yönetim işlevlerinin toplandığı yer) işlevler farklılaştı. Birun, tümüyle saray dışına çıktı.. Bu durum aslında biraz da, Enderun'un etkinliğini artırdı. Bu da “has odanın” mabeynin (sarayın dış ilişkilerini kuran bölüm) işlevlerini almasına yol açtı. Babıâli’de ise Reis-ül Küttab'ın ve buna bağlı olarak kâtiplerin sayısı ve önemi arttı. Reis-ül Küttab dışişleri bakanı işlevini görmeye başladı. Geleneksel dini bilgiyle donanmış ilmiye sınıfı, imparatorluğun karşılaştığı yeni sorunlar karşı tavsiye vermekte yetersiz kalıyordu. Kâtipler, eğitim bakımından çok iyi olmasalar da askere oranla daha iyi yetişmişlerdi. Bu durum kâtip efendilere güç ve mevki kazandırdı. Hatta bazı kâtip efendiler paşa oldular. Böylece kalemîye, seyfiye ve ilmiyeye göre bu dönemde güç kazanmış oldu. Patrikhanenin yetiştirdiği Rum asıllı tercümanlarda bu dönemde önem kazandı.⁹⁰ Bu değişen yapı ile önem sırası değişen kurumlar, yeni iş alanları yaratıp bu alanlar için eleman ihtiyacını ortaya çıkarıyordu. Yeni elemanların yetiştirilmesi ve eğitimleri de başka bir ihtiyacı ortaya koyuyordu; yeni bir mesleki eğitim...

II.3.A.7. Yeni Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları İhtiyacı

Avrupa’daki teknik gelişmelerin Osmanlı devletini XVIII. yüzyıldan itibaren askerî ve siyasî yönden zorlamaya başlaması, özellikle ordu için ateşli silâhların sağlanması Osmanlı devletini Avrupa’ya daha da muhtaç duruma düşürmüştür. Devlet, kendi teknolojisini geliştiremiyor, yerine, Avrupa’dan hazır teknoloji alıyordu. Bu oldukça masraflı ve külfetli bir durumdu, ayrıca alınan teknolojiyi kullanacak teknik sınıflara ihtiyaç vardı. Devletin ihtiyacı olan askerî teknik, yeni bilimi öğretecek yeni eğitim kurumlarına gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç, Avrupa’daki eğitim kurumlarına benzer okulların açılmasıyla, giderilmek istenmiştir. Osmanlı klasik eğitim kurumlarına dokunmadan kurulan bu müesseseler imparatorlukta yeni bir bilim ve eğitim anlayışının doğuşunu hazırlamışlardır. Bunun ilk örneklerini askerî teknik eğitim kurumları oluşturmuştur. Örneğin, Fen bilimlerine duyulan ihtiyacın fazlalığı, din ile fen eğitiminin beraber yapılması düşüncesine rağmen, fen eğitimine ağırlık verilmesine neden olmuştur.⁹¹ Avrupa’daki gelişmelere uyarak, Türkiye’de de bazı sanayileşme çalışmalarına girişilmek

⁹⁰ Tekeli- İlhan, A.g.k. ,s. 25(uyarlama)

⁹¹ Taş, N.F. “Türk Millî Eğitiminin Yenileşmesi Ve Öncelikleri” Millî Eğitim Dergisi Sayı159 Güz 2003,İhsanoğlu, a.g.m. (uyarlama)

istenerek; dokuma ve gıda alanlarında üretim yapacak bazı fabrikalar kurulmuştur. Avrupa ile rekabetten ayakta kalan tüm sanayi kuruluşları için de teknik eğitim zorunlu olmuştur.⁹²

II.3.A.8.Eğitim Dilindeki Karmaşa ve Çok Dilli Eğitim

Eğitimde değişimi zorlayan nedenlerden biri de “Eğitim Dili” idi. Klasik dönem Osmanlı Medreseleri önceleri, Arapçanın etkisi altındaydı. Osman Ergin “Maarif Tarihi” adlı eserinde bu dönem için “Araplaşma ve Skolâstik Eğitim Dönemi” adını vermiştir. Batılılaşma döneminde Arapçanın yanına Farsçanın getirilmesi ve bu iki dilin yardımıyla “Osmanlıca” diye adlandırdığımız bir dil ortaya çıkmıştır.⁹³ Batı tarzındaki okulların açılmasıyla da eğitim dili, bu kez de Batı dillerinin etkisine girmiştir. Azınlık okulları ve kolejlerin dili ise, bu okulları açan cemaat veya devletlerin diline göre yapılmıştır. Eğitimdeki dil farklılığı, Osmanlının “çok uluslu yapısı” içinde eğitim birliğini daha da imkânsız hale getirmiştir. Her dil yeni bir kültürü ve düşünce tarzını beraberinde taşımıştır.⁹⁴

II.3.A.9.İmtiyazlı Devletlerin Baskıları Ve Müdahaleleri

Osmanlı devlet ve eğitim kurumlarının değişiminde itici bir unsur olarak “kapitülasyonları” sayabiliriz. İlk kez 1535 ten başlayarak, Kapitülasyon⁹⁵ adı verilen ve yabancılara tanınan birtakım özel hakların zamanla birçok Avrupa ülkesine de verilmesi Osmanlının “Batı bağımlılığını” artırıyordu. Başlangıçta bu haklar, çeşitli ülkelere yalnızca ekonomik üstünlüğü verirken, zamanla Osmanlının tüm kurumlar kapitülasyonlardan etkilenmeye başladı. Kapitülasyon bahanesiyle, Fransızlar Katoliklerin, Ruslar Ortodoksların, İngiliz ve Amerikalılar İse Protestanların koruyuculuğunu üstlendiler. Ayrıca görünürde onların haklarını arama bahanesiyle Ermeni, Rum, Kürt, Arap vb. unsurlarla ilgilenmişlerdir. Kapitülasyonlar eğitimle ilgili açık ve kesin herhangi bir hüküm taşıymıyordu. İktisadî amaçlarla alınmış imtiyazlardı. Osmanlının siyasi zayıflığından

---

⁹² Ergün, M., “Sivil Eğitim Ve Sivil Eğitimin Batılılaşması” <http://www.egitim.aku.edu.tr/08.10.2005>

⁹³ Daha detaylı bilgi için bkz. Ergin, O., Türk Maarif Tarihi Cilt I. , Eser matbaası, İstanbul, 1977, s.3–4

⁹⁴ Taş, A.g.m.

⁹⁵ Kapitülasyon: "bir ülkede oturan yabancılara devletlerarası anlaşmalarda sağlanmış imtiyazlar. Yabancılara verilen bu özel haklar ya da lütuf, bir ihsan, bir bağış olarak hükümdar tarafından bir ferman veya irade ile yahut devletlerarası antlaşmalarla iki taraflı yükümlülükler olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bkz. Sezer, A., Atatürk Döneminde Yabancı Okullar, TTK. Ankara 1999, s. 6

yararlanan imtiyazlı devletler, bu haklarını dinî, siyasî ve sosyal bir anlama büründürmüşlerdir. Ve nihai hedefleri olan eğitim ve öğretim konusuna müdahil olmuşlardır. Okul, hastane, dispanser, yetimhane gibi kurumlar açmışlardır.⁹⁶

II.3.A.10.Misyonerlik çalışmaları, Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılması ve İşleyişleri

Osmanlı Devleti tarafından yabancılara tanınan ticari kapitülasyonlar yanında “din ve ayin serbestliği”, misyonerlerin Osmanlı memleketlerine gelmelerine yol açmıştır. Bu amaçla 1583 yılında, Cizvitler adlı Hıristiyan misyonerler İstanbul’a gelmişlerdir. Aynı tarihte açılan "Saint Benoit Okulu" Yabancı Okulları konusunda ilk olma özelliğini taşımaktadır. (Yabancı Okulları konumuzun temelini oluşturduğundan, daha detaylı bilgiler ileriki sayfalarda ele alınacaktır.) Cizvitler ilkteler ama son olmadılar. Daha sonraları, Hıristiyanlığın esaslarını öğretmeye, hastalara, zindandaki esirlere ve limandaki gemicilere yardım eden, Katolikliği yaymaya çalışan misyonerler geldiler. Hemen her imtiyazlı ülke bu alanda çalışmaya başladı. Çocuk yuvaları, hastaneler, aşevleri, düşkünler yurdu ile Türk topraklarının birçok yerinde okullar yaptılar. Bu ve benzeri sahneler artık Osmanlıya yabancı gelmiyordu. Gün geçmesin ki yeni bir misyoner grup çalışmaya başlamasın. Başlangıçta “dini faaliyetler” adı altında çalışan bu gruplar, Osmanlı toplum yapısı nedeni ile dinsel bir gelişim alanı bulamayıp yöntem ve taktik değiştirmişlerdir. Böylece kendi kültürlerini ve düşünce yapılarını benimsetmeye devam etmişlerdir. Yabancılar dini faaliyetler dışında Osmanlı İmparatorluğu’nda okul açma hakkına da kavuşmuşlar, bununla da yetinmeyerek kendilerine yakın olan gayr-i Müslim cemaat okullarını himaye altına alarak, bu okullar üzerindeki etkilerini de sürdürmüşlerdi. Geçmişte bu azınlık okulları dil ve din eğitimlerini kapalı cemaat şeklinde, serbestçe yapmaktaydılar . Osmanlı Devleti’nde eğitimin gerilediği dönemlerde, azınlık okullarının da sayılarında ciddi artış olduğunu biliyoruz. Eğitimin tümüyle din adamlarının elinde olduğu, bu okulların öğrencilerine; kendi dilleri, dini inançları ve ibadetleri, tarihleri, edebiyatları ve pozitif bilimler okutulmaktaydı. Ayrıca bu okullardan önemli sayıda öğrenci Avrupa’ya yüksek öğrenime gönderilmekteydi⁹⁷. Tüm bu okulların açılması ve eğitime devam etmeleri yeni ders

---

⁹⁶ A.g.k, s. 6-7

⁹⁷ Kılıç,R.,“Misyonerlik ve Türkiye’ye Yönelik Misyoner Faaliyetler”

<http://www.host.nigde.edu.tr/~remzikilic/yayinlar/10.10.2005>

programlarını, yeni teknikleri ve farklı yetişmiş öğrencileri ortaya çıkardı. Artı ve eksileriyle bu okullar; Klasik Osmanlı Eğitim Sistemini sona erdiren ve yeni bir eğitim anlayışını ortaya çıkaran nedenler arasında yerini almıştır.

II.3.B. Fikri Değişim

II.3.B.1.Osmanlıda Çağdaşlaşma Çabaları, Batılılaşma ve Eğitim

Osmanlı Devleti Avrupa Devletlerine karşı elde ettiği rakipsiz üstünlüğünü, akılcı politikalar, güçlü bir devlet ve ordu yapısı ile sağlamıştı. Önce XVI. yy.da Osmanlı'dan, Avrupa devletlerine bir eşitlik tavizinin verilmesi görüldü, ardından Osmanlı Devletinin birçok savaşta başarısızlığı ve yenilgilerinin kabulü geldi. Nihayet 1699 Karlofça Antlaşmasıyla ilk toprak kaybı ve “Gerileme dönemi” başlıyordu. Osmanlı'nın Gerilemesi ile doğru orantılı olarak da Avrupa yükseliyordu. Ortaçağın skolâstik düşüncesinden sıyrılmış, düşünce ve bilim alanında sürekli gelişen Avrupa “Aydınlanma Çağının” öncüsü olmuştu. Artık Avrupa'nın temsil ettiği değerler, düşünce özgürlüğü, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin ışığındaki bir dünyayı oluşturuyordu. Bu zaman bölümünde, çağdaş olmak Avrupa ayarında, denginde olmak demektir. Avrupa'nın sahip olduğu bilim ve teknolojiye sahip olamayanlar geri kalmış kabul ediliyor ve bu devletler sosyal, ekonomik, kültürel çalkantı ve bunalımlara açık hale geliyorlardı. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu; bilim ve teknolojiye Avrupa'yı yakalamaktı. Avrupa batıdaydı ve artık Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin, yeni ve yükselen değerlerine erişmek “Batılı Olmak” la açıklanıyordu.

Batılılaşma, bir toplumun hayatında bilim ve tekniğe dayalı bir düzenin kurulması, insan haklarının temeli olarak hürriyet ve eşitlik ilkelerinin alınması, gerek bireysel gerek sosyal hayatta karşılaşılan problemlerin bilimsel yoldan çözümü demektir. Türkiye'nin Batılılaşması, toplumsal kurumlarda ve bireysel hayatta demokratik yönde siyasî değişiklikler, ekonomik alanda sanayileşmek, düşünce alanında bilimin rehber edinilmesi ve bu değişikliklerin sonuçlarına göre toplumsal ve bireysel hayatın yeniden düzenlenmesi demektir.”⁹⁸ Bu anlamda Batılılaşmak bir gerekliliktir ve bunun nedenleri yine tarihi gerçeklerle açıklanabilir.

---

⁹⁸Ergün M. “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990.S.453–457

Başlangıçtan itibaren Osmanlı Devleti, büyüme ve yayılma hedefi olarak, hep Batıyı seçmiştir. Batıda toprakları arttıkça Batıya karşı daha güçlü duruma gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, bu zaman zarfında Batı dünyasına göre bilim ve teknikte daha ileridir. Bu nedenle Osmanlılar, Avrupa'da olup bitenlerden haberdar olsa da bu gelişmeleri, pek ciddiye almamıştır. Gerçekte Osmanlı Batıyla hep ilişki halindedir ama kendine bilim modeli olarak Doğu dünyasını seçmiştir. Türklerin bilgi için Avrupa'ya dönmesi ve buna istekliliği gerçekte savaş sanatlarında idi. Çünkü büyümenin ve ileri dönemlerde geri kalmanın sorumlusu olarak ordu görülüyordu. Batılılaşma çabaları da orduda yeniliklerle başladı. Batılılaşma politikasına ilk bilinçli girişim, -yani Batı uygarlığından seçilmiş bazı unsurların taklidine ve benimsenmesine doğru ilk bilinçli adım- XVIII. y.y. başlarında oldu.⁹⁹ XVIII. y.y. da Avrupa'da ortaya çıkan sanayi Devrimi ve bunu izleyen gelişmeler karşısında Osmanlı uygarlığı, eski üstünlüğünü yitiriyordu. Bunu önlemek için devlet, yalnız askeri değil, her alanda yenileştirmelere girişmek zorunluluğuyla karşı karşıya geldi. Artık farkına varılmıştı ve itici faktörlerin de katkısıyla eğitim ıslahatları başladı. Böylece, devletin yenileştirme işine girdiği alanların başında, eğitim ve öğretim alanları geldi. Osmanlı Eğitim Tarihi içinde ilk kez, eğitim ve öğretim işleri, bir devlet görevi, yani bir devlet politikası niteliği kazandı.¹⁰⁰ Batılılaşma kelime anlamı içinde, eğitim de planlanan yenilikler için seçilen model, Batı modeliydi. Zaten XVI. yy.dan başlayarak, Osmanlı eğitim kurumları içinde Batılı tarzda yabancı ve azınlık okulları bulunmaktaydı. Aynı zaman dilimi içinde, Avrupa kültürü ve yönetim biçimleri laikleşmiş, bilim rasyonelleşmiş, sanayi devrimleri ve eğitimin yaygınlaşması ile bu durum toplumun bütün kesimlerine iyice yayılmıştı. Batıda bilim ve teknik arasındaki bağlantı giderek daha da kuvvetlenmiş, bu iki kavram birbirlerinin gelişmelerini beslemiş, bilim ve teknik Batı uygarlığının, yükselen değeri, yeni simgesi ve ideolojisi haline gelmişti.¹⁰¹

Osmanlı devletinin siyasî, sosyal ve eğitim alanlarındaki Batılılaşma hareketi, daha çok III. Selim Dönemi ile başlamış, Tanzimat Dönemi ile yoğunluk kazanmış ve uzantıları Cumhuriyet dönemine kadar sürmüştür. Eğitim alanındaki Batı tarzına uygun yenileşme, Medrese eğitiminin yanında, Batı usulleriyle eğitim yapan okulların açılmasıyla başlamıştır. Çünkü asırlardır süren medrese eğitimi bir sistem olmakla beraber “ulema

⁹⁹ Lewis, B., a.g.k., s.42-46(uyarlama)

¹⁰⁰ Aytaç, K.,” Osmanlı İmparatorluğunda Okul Kuruluş Sistemi” Pedagoji Dergisi(uyarlama)

¹⁰¹ Ergün M., Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, İstanbul, 12-15 Nisan 1999

sınıfının” yetiştiği yerdir. Ulema ise; hem eğitim, hem düşünce alanında tek söz sahibi olan kesimdir. Eğitimde daha önceleri de, yenileştirme çalışmaları yapılmak istenmiş ancak bazı medrese ulemasının karşı çıkması nedeniyle, bu çalışmalar uygulanamamıştı. Eğitim alanındaki yenileştirme çabaları, ulema baskısından çekinilerek, medresenin etkin olmadığı alanlarda denenmiştir. Bu nedenle, eğitim kaynağı iki değişik kanaldan beslenmeye başlamıştır. Eski eğitim anlayışını devam ettiren medresenin yanında, Batı tarzı okulların getirdiği yeni sistem şeklinde...¹⁰² Batılılaşmanın eğitim sistemimiz üzerindeki etkileri daha detaylı olarak ileri satırlarda yer alacaktır.

II.3.B.2.Askeri Eğitimin Batılılaşması

Eğitim alanındaki yenileştirme çabalarına, askerî eğitim alanlarında başlanmıştır. Bu tercihte birçok etkenin varlığı söz konusudur; bu etkenleri şöyle sıralayabiliriz.¹⁰³

- Osmanlılar, savaş alanlarında yenilgileri arttıkça, bunun gerçek nedeninin, Avrupa subay ve askerlerinin daha iyi yetişmiş olmalarına, kendilerinin ise bu alanda geri kalmalarına bağlamışlardır
- Osmanlı Devletinin geri kalma nedenlerini araştıran ve XVIII. y.y.da Osmanlı ülkesine gelerek inceleme sonuçlarını bildiren yabancı uzmanlar da öncelikle askerî yenileşmeyi tavsiye etmişlerdir.
- Yenilik çabalarına sıcak bakmayan ancak ordunun yenilgisini de istemeyen, medrese uleması, askerî yeniliklere karşı çıkmıyor, karşı çıkamıyordu. Bu faktörlerin ışığında yenileşme çabalarına askerî alanda başlanmıştır. 1776–1839 yılları arasındaki dönem askerî eğitimin Batı örneğine benzer bir şekilde yapıldığı dönem olmuştur. İlk olarak 1734'te kısa ömürlü bir askerî okul (Hendesehane) açılmış, bunu 1776'da bir Askerî Deniz Okulunun (Mühendishane-i Bahri-i Hümayun) açılması izlemiştir. Askerî alanda yeni okullaşma çabaları I. Abdülhamit (1774–1789), III. Selim (1789–1807), II. Mahmut (1808–1839) dönemlerinde de devam etmiştir. .

---

¹⁰² Taş, N. F., “Türk Milli Eğitiminin Yenileşmesi ve Öncelikleri”, Milli Eğitim dergisi, sayı159, güz 2003(uyarlama)

¹⁰³ Akyüz, a.g.m. (uyarlama)

Kimi tarihçiler Batılı Eğitim tarzında ilk örneğin Humbarahane olduğunu söylese de buna yabancı dil eğitiminin zorunlu olmayışı ve kılık kıyafetin değiştirilmemesini gerekçe göstererek karşı çıkanlarda bulunmaktadır.¹⁰⁴ I. Mahmut döneminde, Fransız ordusunun önemli subaylarından biri olan Kont de Bonnuval İstanbul'da "Humbaracı Sınıfı"nın¹⁰⁵ komutanlığına getirilmiştir. Bonnuval yalnızca humbara ile ilgilenmeyip askerinin eğitimine de Batı örneğini yerleştirmek istemiştir. Bu arada din değiştiren Fransız ordusu eski subayı Bonnuval, "Ahmet Paşa" adını almıştır. Onun gibi başka Fransız subayları da aynı yolla humbaracı sınıfına katıldılar." Ahmet Paşanın girişimleriyle "Humbarahane ve Hendesehane" adlı bir askerî okul açılrsa da yeniçeriler yüzünden kapatıldı. Buna benzer bir hikâye de topçuluk alanında yaşandı. Baron de Tott'un 1795 te topçu yetiştirmek için kurduğu okul, mühendishane adını aldı. O sırada topçu okulları subaylarına da "Mühendis" deniliyordu. Bu okulda Avrupa'dan birçok kitaplar getirildi. Avrupa tarzında eğitimler yapıldı. XVIII. yüzyıl ortalarından başlayarak ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni askerî okullar açıldı. Bu okullar ve okullarda görev yapan yabancı kaynaklı eğitimci askerler, askeri eğitimin Batılılaşma kaynakları oldu.¹⁰⁶

Tablo- 4:Batılı Tarzda Açılan Askeri Okullar

Batılı Tarzında Açılan Askeri Okullar	Açıldığı Tarih
Mühendishane-i Bahri Hümayun	1187 (1773)
Mühendishane-i Berri Hümayun	1210 (1793)
Tıphane-i amire ve Cerrahane-i Mamure	1242 (1826)
Mekteb-i Ulumi Harbiye	1250 (1834)
Muzika-i Hümayun Mektebi	1250 (1834)

Kaynak: Ergin, O., Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul 1977,II. cilt

Batılılaşma çabaları çerisinde atılan başka bir adım da Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi olayıdır. XIX. Yüzyılda Fransa, Osmanlıların kültür ve siyaset alanlarında en çok

¹⁰⁴ Ergin, a.g.k., II. Cilt. S.325

¹⁰⁵ Humbara: Farsça Humipâre'den bozmadır. Hum küp demek, Humipâre ise para küpü = Kumbara anlamına gelmektedir. burada sözü geçen Humbara ise , el bombalarına benzer tahrip gücü bulunan küçük el toplarıdır ve o zaman, kılıç ve tüfeğe karşı Avrupa ordularında etken olarak kullanılıyordu. Bkz. Ergin,a.g.k., I. Cilt.I. S.57

¹⁰⁶Lewis,A.g.k.,s.46-49, Ergün,M,“Sivil Eğitim Ve Sivil Eğitimin Batılılaşması”

<http://www.egitim.aku.edu.tr/08.10.2005>

etkilendiği ülke olmuştur. Fransızların toplum ve kültürel yapısı, askeri yapılanmaları ve eğitim örgütlerini incelemek üzere, Fransa'ya öğrenci gönderilmiştir. Tanzimat Döneminde Fransa'ya giden bu öğrencilerin izlenimleri yurda döndüklerinde batılılaşmayı hızlandıran etkenlerden biri olmuştur. Fransa'ya gönderilen ilk Osmanlı öğrencilerinin neredeyse tamamı askerî eğitim yapmışlardır. Yurda dönen öğrencilerin özellikle devlet alanında çok önemli görevlere getirildiğini biliyoruz. Zamanla Fransa başta olmak üzere birçok batı ülkesine önemli sayıda öğrenci gönderildi. Osmanlı Devleti batıya öğrenci gönderme konusunda, vatandaşları arasında milliyet ya da din ayrımı yapmamıştır. Türk, Ermeni, Rum veya Bulgar asıllı öğrencileri çeşitli bilim alanlarında eğitim görmek üzere başta Fransa olmak üzere birçok yabancı ülkeye gönderilmiştir. En fazla öğrencinin “Islahat Fermanı”ndan sonra gönderilmesi dikkat çekicidir. Islahat Fermanında yer alan “maârif ile ulum ve Avrupa sermayesinden istifade etmek tasarısı”nın ciddiye alındığını görmekteyiz. Bu dönemde Fransa'ya gidenler arasında yalnızca öğrenci statülüler değil, görevlendirme şeklinde giden Osmanlı vatandaşları da vardır. Görevlendirme statüsünde gidenler arasından birçoğu yurda dönüşte, özellikle eğitim alanında önemli görevlere getirilmiştir. Darülfünun müdürü Hoca Tahsin Efendi, Galatasaray Sultanisi II. Müdürü ayrıca Teftiş ve Muayene Encümeni Başkanı olan Selim Sabit Efendi gibi. (Selim Sabit Efendi “*Rehnumâ-yı Muallimin*” adlı bir pedagoji kitabı yazarak Türkiye'deki çağdaş eğitim biliminin kurucuları arasına girmiştir). Bu dönemde ve daha sonraları Batıya gönderilerek eğitim yapan Türk öğrenciler, devletin yüksek kademelerinde çalışarak Osmanlı Devletinin iç ve dış siyasetine Batı düşünce yapısının yerleştirilmesini kolaylaştırmışlardır.¹⁰⁷

II.3.B.3. Sivil Eğitimin Batılılaşması

1773 'te ilk örneğini veren Batı Tarzı Askeri okulların mezun vermeye devam ettiği uzun yıllar boyunca sivil eğitimle ilgili bir şey düşünülmemiştir. Yaklaşık 65 yıl sonra, bu konu gündeme gelmiştir. Çünkü Osmanlı'da her alandaki kurum ve kuruluşlarda gittikçe daha da hissedilen, oldukça ciddi bir çözülme ve bozulma yaşanmaktaydı. Bu bozulmaların yaşandığı kurumlardan biri de daha önceleri belirttiğimiz gibi eğitim kurumlarıydı. Osmanlılar, devleti yeniden toparlama çabaları içine girmişti. Bu çabaların arasında eğitimin önemi de tam anlamı ile olmasa da fark edilmişti. Bu bağlamda eğitime de yeniden yapılandırılması gereken kurumlardan biri gözüyle bakılmaya başlanmıştı. Askeri

---

¹⁰⁷ Şişman. A., Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri, TTK.yay.,Ankara 2004, s.85-88(uyarlama)

ve teknik eğitimde yeniden yapılanma modeli olarak Batı seçilmişti. Aynı yönelim sivil eğitimde de görüldü. Sivil eğitimde özellikle Tanzimat'la birlikte, hem devlet hem de yabancılar eliyle açılan okullarda, bir Batılılaşma Dönemi yaşanmaya başlandı.

Osmanlı sivil eğitim kurumlarının en önemlisi medreselerdi. Batılılaşma döneminde devlet medreselerden desteğini çekmesine rağmen, bu kurumlar, vakıf kuruluşları oldukları için, yaşamaya devam etti. II. Abdülhamit döneminde medreselere kayıtlı öğrencilerin askerlikten muaf tutulması, çok sayıda kişinin medreselere girmek için uğraşmasına yol açmış; bu da medreselere ilgiyi arttırmış, ama bir yandan da onların çöküşünü hızlandırmış, reform girişimlerini engellemiştir. Ama medreseler hem ortaöğretim hem de yüksek öğretim düzeyinde eğitim kurumları olarak Batı tipi rüştiyelerin, idadilerin, sultanilerin, yüksek okullar ve Dârülfünun'un yanı başında yaşamaya, öğretim yapmaya, öğrenci yetiştirmeye devam etmişlerdir. Üstelik medreseden yetişenlerle mektepten yetişenler düşünce yapıları bakımından birbirlerinden ayrılıp zıt kutuplarda yaşayan kişiler olmuşlardır. Buna en güzel örnek, "Alaylı" ve "mektepli" subayların birbirlerine düşmanlığını gösterebiliriz. Bu kutuplaşma, , medreseden yetişenlerle mektepten yetişenlerin de arasında görülmekteydi. Üstelik bu düşmanlığı, "Mektep programlarında" din derslerinin ve ibadetlerin zorunlu olması, bazı bilim dallarının dinin süzgecinden geçirilmesi, İslâm inançlarına aykırı konuların anlatılmaması bile engellememiştir.¹⁰⁸

Eğitim sistemindeki reform çalışmalarına medrese ulemasından önemli bir grubun engel olduğunu daha önce de belirtmiştik. Ancak bu dönemde eğitimde yeni yaklaşımlar da söz konusuydu. Eğitimde değişim diyalektik bir yapı içinde gerçekleşiyordu. Şöyle ki; Eğitimde modernleşme ya da Batılılaşma çabaları içinde medrese sistemini savunan gelenekçiler, gelenekçilere tepki olarak gelişen çözümü tümüyle batıya yönelmekte arayan Batıcılar ve her iki grubun ortasındaki sentezcilerin birbirleriyle çatıştığı fikri değişim ortamı... Sentezciler çözümü, ne tamamen dini eğitimde, ne de Batıyı topyekûn kabul eden bir anlayışın içinde bulmuyorlardı. Onlara göre; Osmanlı'nın bütün kurumlarında dine dayalılık söz konusuydu. Bu nedenle, dinden tümüyle vazgeçilemezdi ancak Batı'nın bilimini de aynı oranda red etmek olanaksızdı. Öyleyse, çözüm Batı'nın kültür, inanç ve

---

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ergün M., "Atatürk Devri Türk Eğitimi – II" <http://www.aku.edu.tr/egitim/tarihi> /19.04.2006

felsefesinden arındırılmış, bilimlerinin Osmanlı'ya taşınmasıydı. Bu transfer işlemi sırasında, yeni değerlerin İslâm dini ile birlikte yan yana getirilmesi de sağlanılabildi. İşte Osmanlı sivil eğitiminin modernleştirilmesi, Batılılaşması bu üç grubun arasındaki çatışmalarla gerçekleşecekti. Yine bu üç grup Osmanlı Eğitim Sistemindeki fikri değişimin öncüleriydi.¹⁰⁹

Batılılaşmanın sivil kesiminde Fransa örnek alınmıştır. Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri gelişen ve ayrıcalıklı hale dönüşen bir Osmanlı-Fransa dostluğu bulunmaktaydı. Başlangıçta, ticari olan bu dostane ilişkiler daha sonra sosyal ve siyasî alanlara da geçmiştir. Fransa ile Lâle Devri'nde daha da artan sosyal yakınlaşma, günlük yaşamda da hissediliyordu. Bir anda özellikle İstanbul'da, bina yapıları, çeşmeler, bitkiler, giysiler giderek daha çok Fransız tarzı ve zevkine benziyordu. Batı dillerinden yapılan edebî, felsefî, tarihî, bilimsel kitap tercümeleri genellikle Fransızcadan yapılmıştır. Bu dönemde diğer Avrupa ülkelerinin etkisi Fransa'nın etkisi kadar belirgin değildir. Hatta matbaanın Türkiye'de kurulmasında Macar dönmesi İbrahim Müteferrika kadar, Paris elçisi Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Sait Efendi'nin Paris'teki incelemelerinin de payı bulunmaktadır.¹¹⁰ XIX. yüzyılın ilk yansından itibaren, Fransız etkisi eğitimde daha belirginleşti. Yeni Askeri Okulların ardından, devlete bağlı çeşitli sivil okullar açıldı. Bu okulları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

II.3.B.3.A.İlköğretim Okulları

Batılılaşma Dönemine kadar gelen Osmanlı Eğitim Sisteminin Klasik Döneminde ilköğretim kurumlarına "sıbyan mektebi" "Darü't-Talim", "Muallimhane", "Mahalle mektebi" veya "Taş mektep" isimleri de veriliyordu. Şehrin çeşitli yerlerinde açılan bu okullar her mahallede bir tane olduğu için daha çok mahalle mektebi adıyla bilinmektedir. Evliya Çelebinin bildirdiğine göre, 1630 yılında İstanbul'da 299 adet sıbyan mektebi vardı ve bu sayı Tanzimat Dönemi yıllarında, 360 rakamına ulaşmıştı. Bu okullar, Tanzimat'tan sonra iptidai ya da ilk mektep adını almışlardı. Adlarını İlköğretim okulları olarak toparlayacak olursak; bu okullarda eğitimin işlevi şöyleydi: Temel dini eğitim ile okuma -

¹⁰⁹ Bozdağ, M. ,”1856–1879 Döneminde Osmanlı Millî Eğitim Sisteminde Reform Çalışmalarının Yapısı ve Seyri” <http://www.yetenek.com/makaleler/m-osmanliegitiimi.htm/11.10.2005>(uyarlama)

¹¹⁰ Ergün M.,“Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990. S.455(uyarlama)

yazma eğitimi (burada yazmadan kasıt kaligrafi eğitimidir, yoksa bu okullardan mezun olmalarına rağmen pek çok öğrenci derdini anlatacak şekilde bile yazı yazmayı öğrenemiyordu)ve basit hesap işlemleri de öğretiliyordu. Okullarda açık Türkçe ile yazı yazmak kabalık sayıldığından Osmanlıca adı verilen Arapça. Farsça, Türkçe karışımı bu dili bilmek gerekiyordu. Bu dili rahat kullanabilmek için de Arapça ve Farsçaya hâkim olmak gerekiyordu. Bu okullara 5/6 ile 11/12 yaşları arasındaki kız ve erkek öğrenciler alınıyordu, yani eğitim karmaydı Sıbyan okulları tek dersaneli ve tek öğretmeni idiler. Öğretmenlerin yardımcısı bir de "kalfa"lar (halifeler) vardı. Kalfalar, öğretmenin çeşitli konularındaki yardımcılarıydı. Okulların harcamaları vakıflar tarafından karşılanıyordu. Törenle başlanan bu okullarda XVIII. yy.dan sonra değişim hissediliyordu.¹¹¹ Özellikle XIX. yüzyılda büyük değişimler yaşandı. Devletin ilköğretime bakışı değişti. Buna en güzel örnek, 1824'te II. Mahmut "ilköğretim mecburiyeti" diye yorumlanan fermanıdır. Bu fermanın etkileri, İstanbul sınırları dışına çıkmayıp İstanbul'da bile önemli bir başarı kazanılamamıştı. Ancak ilk olması ve amacının güzelliği bakımından önemlidir. 1850'lerden itibaren devlet ilköğretim kademesini denetim altına almak için pek çok girişimlerde bulundu. Reform yanlılarını tuttu. Buna rağmen ilköğretim kademesinin tam denetim altına alınması ancak Cumhuriyet Döneminde mümkün olabildi.

Sıbyan Okulları diye bilinen ilk eğitim kurumlarının içinde bulunduğu kötü durum devlet tarafından geç fark edilmişti. Fark edilen acı gerçek şuydu; askeri okullara giren öğrenciler ne tam anlamıyla yazabiliyor, ne de Türkçe bir eseri okuyabiliyorlardı. Bu yüzden askeri okullara alınan öğrencilerin eğitimi "elifba"dan başlatılıyordu. 1838 yılında çıkarılan yasayla sıbyan mekteplerinden üstün olmak üzere Türkçe inşa, hat, lügat ve ahlak derslerinin okutulacağı yeni okullar tayin edildi. Böylece ilk mekteplerinin temeli atılmış oldu. Bu tarihten sonra okullar; Sıbyan, Rüşdiye, Darülfünun adlarıyla üç dereceye ayrıldı. Devlet, 1869 yılından başlayarak, ilkokul programlarını resmi düzen içinde toplamaya çalıştı.¹¹² Bunu izleyen yıllar aynı amaçlı çalışmaların devamını getirdi. Özellikle,1876, 1882, 1891, 1904, 1911, 1914 yıllarında ilkokul programları üzerinde yeni düzenlemelere gidildi. XIX. yüzyılın son çeyreğinde ilköğretim kurumları kuruluş ve öğretim süreleri bakımından farklılaşmaya, çeşitlenmeye başladı. Yeniliklerden uzak kalan okullara "Sıbyan mektebi" adı kullanılırken, yeni yapılanmaya uygun okullara, "iptidai mektep"ler

---

¹¹¹ Ergin, a.g.k, I.cilt, s.82-91

¹¹² A.g.k, cilt. II. s.383-425

denildi. İptidai mektepler, Maariften sorumlu nazırlığın veya özel dernek ya da kişiler tarafından kurulmuş ilkokullardı. İptidai mektepler şehir veya köyde açılmış olmasına göre kendi arasında öğretim süresi bakımından ayrılmaya, dersane ve öğretmen sayısı bakımından da çeşitlilik göstermeye başlamıştı. İlkokullarda yeni ve eski metotlu eğitim, zamanla bir çatışma ortamı yarattı. Bu eğitim tarihimiz içinde "Usul-ü Cedide tartışması" diye hatırlanmaktadır. İlkokul öğretmenlerini karşı karşıya getiren, hatta fiili saldırıların yaşandığı bu tartışmada, yönetim bu usul-ü cedit, o dönemde Rusya yönetimindeki Türk topraklarında ses bularak asıl gelişim ve mücadelesini orada sürdürmüştü. Bu metot, o zaman bizim için yeni, ama Avrupa'nın çoktan terk ettiği bir eski metot idi. İlkokullardaki değişimin örneklenmesi bakımından önemli olan, "Usul-ü Cedid hareketinin ana esasları şunlar idi:¹¹³

- İlkokullar medreselerden ayrılacaktı.
- İlkokulların kendine özgü öğretmenleri olacaktı.
- Öğretmen sadece "hediye" değil "aylık" (maaş) alacaktı.
- Okuma-yazma öğretiminde "heceleme" usulü terk edilecek ve "usul-ü saftiye" veya "meddiye" denilen ve her harfi ayrı ayrı değerlendirerek harf üzerinden okuma şeklindeki yeni usul ile okuma öğretilecekti
- Kız çocukları için ayrı ilkokullar açılacaktı.
- Öğretim yeni programa göre yapılacak ve her yaşa göre ders kitapları yazılacaktı.¹¹⁴

Sultan Abdülmecit' in 1839'da Batı kanunlarından esinlenerek hazırlattığı, Tanzimat Fermanı Batılılaşma yolundaki girişimleri artırmıştır.1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye 1856 Islahat Fermanından sonra ise Maarif-i Umumiye Nezareti(17 Mart 1857) kurulmuş ve Meclis-i Vükela'ya (Bakanlar Kurulu) bağlanarak, bir nazır (bakan) tarafından yönetime başlanmıştır. Bu, bakanlık düzeyinde ilk eğitim örgütüdür. İlk Maarif Nazırı Abdurrahman Sami Paşa (1857–1861) ve ilk müsteşar da bilim adamı Hayrullah Efendi'dir.

---

¹¹³ "Bu hareket, Türkiye'de değil, Kırım, Kazan Azerbaycan ve Batı Türkistan'da başarılı oldu. Batı tipi öğretmenler, Devlet tarafından kurulan öğretmen okullarında yetiştirildi. Ama öte yandan köy ve mahalle imamlarıyla eşlerinin yönetimindeki sıbyan mekteplerine, mahalle mekteplerine de dokunulmadı.bkz. Ergün Mustafa, " Atatürk Devri Türk Eğitimi – II" [http://. www.aku.edu.tr/ egitim tarihi/19.04.2006](http://www.aku.edu.tr/egitim_tarihi/19.04.2006)

¹¹⁴ Ergün, M., "Sivil Eğitimin Batılılaşması", [http://. www.aku.edu.tr/ egitim tarihi/08.10.2005\(uyarlama\)](http://. www.aku.edu.tr/ egitim tarihi/08.10.2005(uyarlama))

1 Eylül 1869 tarihinde çıkartılan, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü) ile merkez örgütünde Maarif Nazırının Başkanlığında, ilmî ve idari iki daireden oluşan bir Meclis-i Kebir-i Maarif (büyük eğitim meclisi) kurulmuştur. İl düzeyinde bu meclisin şubesi ve icra organı olarak, bir maarif müdürünün başkanlığında da maarif meclisi kurulmuştur. 1872 yılında Meclis-i Kebir-i Maarif iki daire halinden çıkarılarak bir tek meclis haline getirilmiştir.1879'da Nezaret merkez örgütü, öğretim basamaklarına göre daireler halinde düzenlenmiş ve bu temelde, Cumhuriyet Döneminde de geçerli kalmıştır.¹¹⁵ Buna göre;

- Mekatib-i Aliye (yüksek okul)
- Mekatib- Rüşdiye (ortaokul)
- Mekatib-i Sıbyaniye (ilkokul)
- Telif ve Tercüme
- Matbaalar (yayın) olarak örgütlenmiştir.

Meşrutiyetten sonra ise Maarif Nezareti daireleri:

- Tedrisat-ı Taliye (ortaöğretim)
- Mekatib-i Hususiye (özel okullar)
- Tahrirat (yazı işleri)
- Muhasebat
- Sicil
- İstatistik
- Levazım
- Evrak, olarak Maarif Nezareti daireler halinde yeniden örgütlenmiştir.

1910'dan sonra bir Tedrisat-ı Aliye (yükseköğretim) dairesi ile Kütüphaneler Müfettişliği kurulmuştur.¹¹⁶

Bir bakan ve bakanlık tarafından yönlendirilip düzenlenen yeni eğitim sistemi böyle başlamıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ise eğitim alanındaki karmaşa ilk kez bir düzene giriyordu. Bu nizamname, bütün eğitim kurumlarını, ilk, orta, yükseköğretim

---

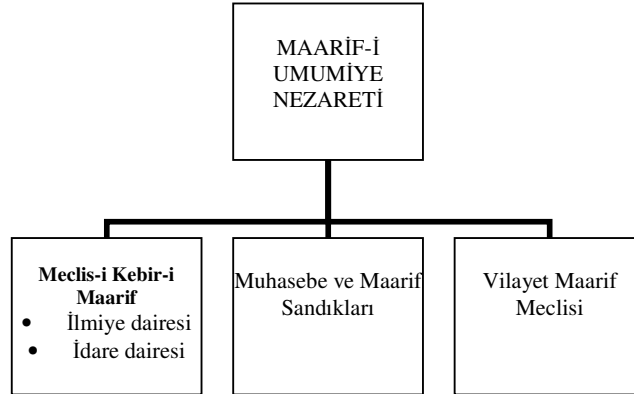
¹¹⁵ “Millî Eğitim Bakanlığı'nın Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış”,<http://www.meb.gov.tr/10.02.2006>

¹¹⁶ A.g.m.

kademeleri şeklinde, üç ana kademedede topluyordu. Bu düzen içinde; mektepleri, “köy ve mahallelerde Sıbyan, beş yüz evli kasabalarda Rüşdiye, bin evli kasabalarda İdadiye ve vilayet merkezlerinde Sultaniye”lerin açılmasını öngörüyordu. Ayrıca bunlarla birlikte ve bunlardan üstün olmak üzere, birçok meslek ve ihtisas mektepleri ile Darülfünun kurumlarını da açarak, bu kurumları düzenliyordu¹¹⁷. Genel anlamda ifade etmek gerekirse,“Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” Eğitim Sistemin Batı örneğine göre yeniden yapılandırıldığı bir sistemin başını çekmiştir.¹¹⁸ 198 madde ve 5 bölümden oluşan bu nizamname ile getirilen yenilikleri şöyle sıralamak mümkündür;

- İlköğretimin kız ve erkek çocuklara mecburi olması
- Okul türlerinin ve okul kademelerinin belirlenmesi
- Merkez ve taşra teşkilatlarının oluşturulması ve var olan yapının yeniden düzenlenmesi
- Eğitime halkın desteğinin sağlanması
- Öğretim tekniklerinin belirlenmesi
- Öğretmenlerin atama, görev, eğitim ve maaşlarının düzenlenmesi belirlenmesi
- Bilime ve bilim kurumlarına olan yönelme

ŞEKİL 1. Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi İle Düzenlenen Maarif-İ Umumiye Nezareti

Kaynak: F.Reşit Unat, Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı; İstanbul,1977

¹¹⁷ Ergün, Osman, a.g.k., s.425.

¹¹⁸ Ergün, Mustafa, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış", Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi İstanbul, 12-15 Nisan 1999 (uyarlama)

İlköğretim, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile düzenlenen son şekliyle, iki okul kademesinden oluşmaktaydı:

- **Mekteb-i İptidai (1862)**

Mekteb-i İptidailer, sıbyan okullarının bu dönemdeki adıdır. Bu okullar vakıfların idaresinde olduğundan Batılılaşma döneminde Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin ilgi alanında olamamıştır. Bu nedenle sıbyan okullarının daha önce açıklanan yapısından farklılık göstermezler. İptidailer kız ve erkek çocuklar için, üç yıl süreli zorunlu eğitimdi ve ilköğretimin birinci kademesini oluşturmaktaydılar. Bu okullarda okuma, yazma, hesap, din ve ahlak bilgisi gibi temel bilgiler öğretilmekteydi ve öğretim parasızdı. Ayrıca Müslüman olmayan azınlıklar için de, kendi din ve dillerine bağlı azınlık «mektepleri» bulunmaktaydı.¹¹⁹

- **Mekteb-i Rüşdiye (1838):**

"Rüşdiye" diye adlandırılan eğitim kurumları, Türk eğitim tarihinde önceleri ortaöğretim kademesinde ortaya çıkmışsa da, zamanla öğretim seviyesi düşerek ilköğretim kademesine geçmiştir. Bir süre için bu okullar "yüksek ilkokul" denilebilecek bir düzey ve nitelik taşımışlardır.1913 yılına gelindiğinde ise diğer ilkokulların içinde erimişlerdir¹²⁰.

Mekteb-i Rüşdiye'ler, iptidai mekteplerden mezun olan öğrencilerle eğitim yapan üç yıl süreli okullardı. İlköğretimin üst kademesini, oluşturuyorlardı. Okula alınan öğrenciler yeniden elifba eğitimine alınarak Kur'ân Okuma, Din, Türkçe, Arapça, Hesap, Coğrafya, Türk ve İslâm Tarihi, Güzel Yazı, Tarım gibi dersleri okuyorlardı. Bu okullar, öğrencilerin sıralarda oturduğu ve sınıflara ayrılarak eğitim gördüğü ilk örnekler oldular.¹²¹ Osmanlı ilköğretim sistemi son şeklini Birinci Dünya Savaşının patlayacağı yıllarda oluşturdu. Öğretim süresi altı yıl olarak belirlenmişti. 1913–1914 öğretim yılında Osmanlı

---

¹¹⁹ Ergün, O., a.g.k,II.cilt, s.460,Aytaç, Kemal, "Osmanlı İmparatorluğunda Okul Kuruluş Sistemi", Pedagoji Dergisi,Sayı 2, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul,1984,s., 62-63(uyarlama)

¹²⁰ Ergün, M., "Sivil Eğitimin Batılılaşması", [http://. www.aku.edu.tr/ eğitim tarihi/08.10.2005](http://.www.aku.edu.tr/egitim_tarihi/08.10.2005)(uyarlama)

¹²¹ Ergün, O., a.g.k,II.cilt, s.383-385

yönetiminin 4.194 ilkokul, 15.110 ilkokul öğretmeni ve 568.777 de ilkokul öğrencisi vardı.¹²²

II.3.B.3.B.Ortaöğretim Kurumları

Ortaöğretim, en son şekliyle şu iki ana kademedен oluşmuştu: Mekteb-i İdadi ve Mekteb-i Sultani olarak. Ayrıca Mektebi Ulûm-u Edebiye, Mekteb-i Maarif-i Adliye 'de orta dereceli okullardan sayılabilir.

- **Mekteb-i Maarif-i Adliye: (1838)**

1838'de hükümet dairelerine girmiş olan genç memurları ve memuriyete girmek için başvuranları okutmak ve yetiştirmek amacıyla Sultan Ahmet Külliyesinde açılmıştır. Buradaki "adliye" kelimesinin adalet ile ilgisi yoktur. Padişahın mahlası "adlî" olduğundan dolayı bu adı almıştır. İç yönetmelik bakımından askerî okullardan etkilenmiş olan bu okul, sınıf düzeni bakımından Enderun okullarından yararlanmıştır. Yatılı ve gündüzlü öğrencilerin resmî kıyafetle okudukları bu okulun öğretim programı da medreselerden etkilenmiştir.¹²³

- **Mekteb-i İdadî: (1872)**

İdâd kelime anlamı ile "hazırlamak" anlamına gelmekteydi. Aynı anlam içerisinde kendinden daha yüksek bir okula öğrenci hazırlayan okullara da "İdâdî" denilmiştir. Bir ara sıbyan okulları için rüştiyelere öğrenci hazırladığı için idâdî ismi kullanılsa da, bu isim daha sonraları yalnızca orta öğretimde kullanılmıştır. Okullardan mezun olanlar ipdiailerde öğretmenlik yapmak veya Mekteb-i Sultani'lere devam etmek hakkına sahiptiler.¹²⁴

Mekteb-i İdadilerin süresi beş yıldır ve bu okullarda, Din Bilgisi, Türkçe, Arapça, Fransızca, Hesap, Cebir, Geometri, Coğrafya, Farsça, Hitabet, Tarih, Kimya, Sağlık Bilgisi ve Felsefe dersleri okutulmaktaydı.

---

¹²² Ergün, M., a.g.m

¹²³ Ergün, Mustafa, a.g.m (uyarlama)

¹²⁴ Ergin, a.g.k, II. cilt, s.495-500

- **Mekteb-i Sultani: (1867)**

Mekteb-i Sultani'ler, Sultan Abdülaziz'in Fransa gezisinin etkisiyle açılan, Fransız Liselerini örnek alan, ortaöğretim kurumlarıdır. Bu okullarda öğretim Türkçe ve Fransızca dillerinde yapıyordu. İlk «Mekteb-i Sultani», 1867'de «Galatasaray Sultanisi» adı altında İstanbul'da kuruldu. Ardından hemen bütün büyük vilâyetlerde kurulan diğer Sultaniler açıldı. Bu okullardan mezun olanlar, devletin önemli yüksek görevlerine atanırlardı. Bu okulun mezunları, Dar-ül-Fünun'a devam etmek hakkına da sahiptiler.¹²⁵

- **Mektebi Ulûm-u Edebiye:**

Bu okul Süleymaniye Külliyesindeki mektepte, devlet dairelerine güzel, anlaşılır, doğru yazı yazmayı bilen kâtipler yetiştirmek üzere açılmıştır. Mektebi Ulûm-u Edebiyye'lerde kalıp olarak yeni bir görünüm getirilmesine rağmen, medrese zihniyetiyle öğretim ve imtihan biçimleri kullanılmıştır.¹²⁶

II.3.B.3.C.Meslekî ve Teknik Öğretim

Osmanlı Devleti Meslekî ve Teknik öğretime, askeri meslek okullarının açıldığı,18. Yüzyılın başlarında ilgi duymaya başladı. Bu ilgi, Tanzimat'tan itibaren diğer meslek alanlarına kaydırıldı. Bu okullar belli bir sisteme göre değil, ihtiyaçlar doğrultusunda açılan okullardı. Mesleki ve teknik eğitim veren kurumlar Maarif, Nezareti'nden daha çok, diğer Bakanlıklara bağlı bulunuyorlardı. Meslekî Teknik Öğretim Okulları, başlıca şu alanlarda gruplandırılabilir:¹²⁷

- Erkek Teknik Öğretim Okulları,
- Kız Teknik öğretim Okulları, ;
- Ticaret Okulları,
- Memur Okulları,
- Ziraat ve Orman Okulları.

---

¹²⁵ A.g.k, II. cilt, s.495-500

¹²⁶ A.g.m

¹²⁷ A.g.m

II.3.B.3.D. Öğretmen Okulları:

Devlet açtığı yeni ve modern okulların ihtiyacı olan öğretmenleri yetiştirmek üzere açılmışlardı. Bu okulları şöyle sıralayabiliriz.¹²⁸

- **Dar-ül-Muallimin:**

İlk defa 1848'de Rüştîyelere öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştu. Daha sonraları, alt (iptidaiye) ve yüksek (âliye) kademelerine ayrılan Dar-ül-Mualliminler de kuruldu.

- **Dar-ül-Muallimat:**

Bu okullar kız mekteplerine öğretmen yetiştiren kurumlardır. Bu okulların ilk Dar-ül-Muallimat, 1869'da açılmıştır

- **Menşe-i Muallimin:**

Bu okullar, askerî okullara öğretmen yetiştirmek üzere açılan okullardır, ilk Menşe-i Muallimin 1875'te açılmıştır.

II.3.B.3.E.Yüksek Öğretim

Yüksek öğretim, çeşitli yüksek okullar ile «Dar-ül-Fünun»dan oluşmaktadır.

- **Dar-ül-Fünun :**

Dar-ül-Fünun Okulları bugünkü üniversite eğitime denk düşen, yüksek seviyede bilimlerin okutulduğu okullardı. Dar-ül-Fünun ilk defa 1846'da açılan bu okullar, 1863, 1870 ve 1874 tarihlerinde üç kez öğretime başlamak zorunda kaldı. Çünkü Dar-ül-Fünun, kısa süreler içinde sık sık kapanmıştı. Son olarak 1900'de «Dar-ül-fünunu Şahane» adı altında yeniden açıldı. 1924'te idarî ve malî özerkliğe kavuşturuldu. Bu okul 1933'te kaldırılıp, yerine«İstanbul Üniversitesi» kuruldu.¹²⁹

---

¹²⁸ Aytaç, Kemal, a.g.m. s.62

¹²⁹ A.g.m. s.62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. BATI EĞİTİM SİSTEMİ İLE KLASİK DÖNEM OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

"Batı Eğitim Sistemi" ile "Osmanlı Eğitim Sistemleri"ni karşılaştırmanın, Yabancı Okullarının eğitim sistemimiz üzerindeki etkilerini açıklamak bakımından yararlı olacağına inanıyoruz. Bu anlamda iki sistemi ana hatlarıyla karşılaştırarak, zamana ve koşullara göre, aralarındaki etkileşimi de ortaya koymak istedik. Ancak karşılaştırmada tüm eğitim kurumlarını değil, her iki tarafın yüksek öğretim kurumlarını ele almak istedik. Aksi taktirde, konusu "Karşılaştırmalı Eğitim Bilimi"nin alanına giren uzun bir araştırmaya yer ayırmalıydık. Bunun yerine konumuzdan fazla uzaklaşmadan, Batı eğitim sisteminin üniversitelerini, "Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Sistemi"nin temeli olan medreselerle karşılaştırdık.

Osmanlı İmparatorluğu, yaşadığı coğrafya ve kültürden hareketle, geleneksel Türk, Türk-İslam ve Bizans devlet geleneklerinden etkilenmiştir. Toplumsal yapısı bir uç beyliğinden, bir dünya imparatorluğuna geçerken, daha önce saydığımız bu devlet ve toplum yapılarından etkilenmiş, ancak kendisine has birtakım özellikler kazanmıştı. Bir imparatorluk devleti olma özelliğinden dolayı, varlığının devamı ve bu sistemin işletebilmesi için diğer devletlerden de sistemli ve gelişmiş bir devlet düzenine sahip olmak zorundaydı. Osmanoğulları tarafından kurulup geliştirilen, bu mekanizma Weber'gil terminoloji içinde bir "patrimonial officialdom" (kalıtsal kamu görevi) olarak kurulmuştu.¹³⁰ Sultan, saltanat esaslarına göre, mutlak gücün sahibiydi. Saray da bu gücün işlevselleştirildiği merkez konumundaydı ve devlet buradan yönetiliyordu. Bu anlamda saray hükümdarın evi olmaktan öte en önemli devlet kurumuydu. Sultana kayıtsız şartsız bağlı olarak yetiştirilmiş, asker kökenli kamu görevlilerinin aracılığı ile imparatorluk yönetiliyordu.¹³¹ Bu yüzden Osmanlı Eğitim Sistemi içinde, devletin doğrudan sorumlu olduğu eğitim kurumları askeri kurumlar ve saraya eleman yetiştiren Enderun'du. Daha önce bu kurumların yapısı ve işleyişini ayrıntılı bir biçimde, işlemiştik. Osmanlı bu anlamda oluşturduğu eğitim sisteminde, geleneksel devlet düzenini ve Türk-İslam modelini örnek almıştı. XVII. yy.a değin dünyanın tartışmasız lideri konumunu da

¹³⁰ Tekeli -İleri, a.g.k.,s.4-6(uyarlama)

¹³¹ A.g.k.. s.4

düşünce Osmanlının bu zaman dilimine kadar Avrupa'dan etkilenmesi söz konusu değildi. Zaten kendini Avrupa'dan üstün gören bir yapıya da sahipti.¹³²

Osmanlı İmparatorluğunun zirvede olduğu XVI. Yüzyılda, organik enerjiye dayanan bir üretim ve ulaştırma teknolojisinin sınırlamaları içinde örgütlenmiş bir merkezi imparatorluktu. İmparatorlukta merkezin denetleyebildiği artı ürün, yine organik enerjiye dayanan, karasaban, düven gibi ilkel bir tarımsal teknoloji ile sınırlıydı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, çok büyük bir alanda kurduğu siyasal denetim ve düzene sahipti. Bu güç sayesinde, uluslararası ticaretin kendi toprakları üzerinden geçmesini sağlıyor, bu yolla denetlediği artı ürünü çoğaltarak üretim teknolojisinin getirdiği sınırlamalara, belli esneklikler getirebiliyordu. Bu bir ölçüde de olsa, toplumun genelde eğitime, özelde de yüksek öğretime ayırabileceği kaynakları belirleyebiliyordu.¹³³ Önceden de belirttiğimiz gibi, Osmanlı devleti eğitimi asli bir devlet görevi olarak görmeyip vakıfların üstlendiği hayır işleri olarak kabul ediyorlardı. Osmanlı hükümdarları ya da hükümdar ailesinin fertleri her türlü hayır işinde olduğu gibi, eğitim amaçlı vakıfların kurulmasına yalnızca örnek oluyorlardı. Ancak bu şekilde kurulan hiçbir vakıf devlete mal edilmiyor, dini bir vecibe olarak yaptırın kişinin adıyla anılıyordu.

Osmanlı Eğitim Sisteminin ana kurumu olarak medreseleri göstermiştik. Osmanlılar medrese sistemini, Selçuklulardan öğrenmişlerdi. Selçuklular ise “nizamiye medreseleriyle” (tarihte açılan ilk medrese olmadığı tartışılrsa da ilk düzenli medrese örneğini oluşturmuşlardır) ünlenmiş ve tüm İslam ülkelerini bu anlamda etkilemişlerdir.¹³⁴ Medreselerin Uygur Budist Vihara'larından etkilenerek kurulduğu son yılların araştırma sonuçlarındandır.¹³⁵

Batı Dünyasının, Doğu Eğitim Sisteminden etkilenmesi, Osmanlılardan çok önce, Antik Dönem Yunan Dünyasına denk düşmektedir. Xenophen'in, İran sistemini görüp anlatması, Platon'un Isparta eğitim sisteminden etkilenerek "Devlet" adlı eserini yazması, bu

---

¹³² Ergün, M., “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990. s.458

¹³³ Tekeli, İleri, a.g.k. s.4

¹³⁴ Kazıcı, Ziya, Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayın no:83, İstanbul 1995, s.48(uyarlama)

¹³⁵ Kazıcı, a.g.k. s.51, Esin, a.g.k.,s.75–80

etkileşimin öncülerindedir. Daha sonraki dönemde, Yunan eğitimi Roma'yı, İslam medrese sistemi de Ortaçağ Avrupa'sında üniversiteleri ciddi oranda etkilemiştir.¹³⁶ Ortaçağda Avrupa'nın kaderini değiştiren olay olarak İstanbul'un Fethini düşünecek olursak, birçok bilim adamı İstanbul'dan Avrupa'ya göç etmiş, burada Rönesans ve Reformun temellerini atmıştır. Ancak aynı yy.larda Osmanlının Batıya karşı üstünlüğü, Rönesans'ın etkilerinden çok önce Batı eğitim kurumlarını etkilemiştir.

Dönemin, Osmanlı Medreseleri ile Batının yüksek öğretim kurumu olan üniversiteleri, kuruluşları, nitelikleri ve amaçları bakımından benzeşmektedir. Buna bir etken olarak Bizans- Osmanlı eğitim sisteminin de benzeşmesini gösterebiliriz. Şöyle ki; Her iki taraf da, eğitilmiş iyi ve dindar kişiler yetiştirmeyi amaç edinmiş ve eğitimin ailede verilmesi taraftarlarıdır. Eğitim yaşı olarak 6 yaşın sonlarını seçmişlerdir. İslâm dünyası, eğitim düzeninde, okulların câmilerle olan ilişkileri ile Bizans'ın manastırlarda, narthexler ve büyük kiliselerle ilişkisi aynı idi. Öğrenciler; sıralar, toprak, koyun postları, probea, diphteria., gibi nesnelere oturuyorlardı. Öğrencilerin malzemeleri de, tabletler (pinakidion), taş tahta (abakion), yazı takımı (kalamarin), mürekkep şişesi (melanin), kamış kalemler (kalamon) şeklinde birbirine benzemektedir. İlkokul öğretmenleri, her iki tarafta da zor şartlar altında yaşıyor, maaş yerine, öğrencilerin getirdikleri hediyeler ile geçim sağlıyorlardı. Müfredat programlarının, öğretim metotlarının da benzerliği dikkat çekicidir. "Okuma-yazma, Gramer, Hesap.." ile "Ezber (psalmodient, telkîn)" şeklinde... Öğretimdeki ceza metotlarının da aynı olması da ilginçtir. Arapların Falakası, Bizanslılarda "phallagas" şeklinde kullanılmaktaydı. Falakanın çok eskiden beri, doğuda da batıda da kullanılan bir alet olduğunu bilmekteyiz. Cezalandırmadan başka amaçlar için de kullanılan falaka kavramı, Arapçadaki anlamıyla yazmak, çatlatmak fiilinden mi geldiği, yoksa Yunanca "jalaggaz" şeklinden mi geldiği tartışılabilir. İki kültürün ortak kavramı oluşu nedeniyle zaten bir etkileşim olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, Anadolu ve Doğu Akdeniz çevresinde ilköğretim alanında ayrı dinlerin, kültürlerin ve ulusların birbirine oldukça yakın, birbirinden etkilenmiş bir ilköğretim sistemleri olduğunu söyleyebiliriz.¹³⁷ Aynı sistemi, Osmanlıların da, yüzyıllar boyunca yaygın olarak kullanmış olduklarını düşünce, Osmanlı Eğitim Sistemi İle Batı Sistemi arasında benzerliklerin

---

¹³⁶ Ergün, M., "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış" Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, İstanbul 1999, (uyarlama)

¹³⁷ Ergün, M., "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme", <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.html/30.10.2005>(uyarlama)

görülmesi de doğaldır. Şöyle ki; Batı ülkelerinde de eğitim devlet işi değil, dini bir görev olarak görülüyordu. Devlet eğitim işlerine karışmıyordu. Bu nedenle, Batı eğitimi de dinsel bir nitelik taşıyordu. Eğitimin amacı iyi bir vatandaş ve insan yetiştirmek kadar, dindar insanlar yetiştirmeyi daha öncelikli görev kabul ediyordu. Ancak her ki sistem birbirinin aynı değildir, başlangıçtaki benzerlikler de zaman içinde giderek azalmıştır.

Medreselerin ortaya çıkış nedeni olarak, Sünnilerin şii mezhebinin çalışmalarının yaygınlaşmasına engel olmak ve hem ibadethane hem okul görevi üstlenen camilerin yükünü hafifleterek, ibadet için uygun sükûneti sağlamak sayılabilir. İslam'ın yaygınlaşarak büyük kitlelere ulaşmasının, dini bilim dallarının ortaya çıkıp¹³⁸ bu alanlarda çalışmak isteyenlere olanak sağlamak ta medreselerin kuruluş amaçlarından sayılabilir. Ancak üniversitelerin kuruluş amacı, Ortaçağ Avrupasının egemen gücü olan kiliseye eleman yetiştirmek ve salt din eğitimi vermekten başka bir şey değildir. Her iki kurum benzer işlevler göstermesine karşın, üniversiteler öğrenci loncaları şeklinde örgütlenmişken, Osmanlı medreselerinde böyle bir örgütlenme söz konusu değildir.¹³⁹ Ayrıca medreselerin öğretim kadrosu ilim adamlarından yükselme usulüne göre seçiliyor, muid (asistan), müfid (doçent), müderris (profesör) şeklinde sıralanıyordu.¹⁴⁰

Batı ülkelerinde Ortaçağ bitene kadar, eğitim dini kurumların görevi olarak görülüyor ve devlet eğitim işlerine karışmıyordu. 16–18. yüzyıllarda da eğitimde sınıfsal bir karakter ortaya çıkıyor, yüksek tabakalar kendileri için kaliteli okullar kuruyorlardı. Batıda 19. Yüzyılın ortalarından itibaren devlet okulların bakım ve yönetimini üzerine almaya başladı. Bu satırlar Osmanlı Eğitim Sisteminin oluşumu ve gelişimine benzemektedir. Ancak Osmanlı Eğitim Sistemi içinde medreseler başlangıçta akademik anlayışa uygun olarak bilim dallarına ayrılıp bilimsel çalışmalara ortam hazırlarken, XVII. yy.da hissedilmeye başlayan bir taassup içine girmiştir. Oysa üniversiteler bu zaman dilimi içinde pozitif dallarda bilim, daha sonraki yy.da ise teknoloji üretmeye başlamıştır. Üniversiteler kurumsallaştıkça bilimselleşiyorken, Medreseler ise kurumsallaştıkça, felsefe ve dinin nasıl uzlaşacağına bile karar veremiyordu. Dahası zamanla medreseler, ilim yuvası olmaktan çıkıp kâr, gelir ya da çeşitli çıkarların sağlandığı ticarethanelere dönüşmüştü. Medreselerin mali kaynağı vakıflardı ve patron konumundaki vakıf sahipleri ders

---

¹³⁸ Kazıcı, a.g.k. s.43

¹³⁹ Tekeli,- İleri, a.g.k. s.12

¹⁴⁰ Kazıcı, a.g.k. s.52–57

içeriklerine bile karışıp¹⁴¹ medreselerin giderek yozlaşmalarına neden olmuşlardı. Vakıfları hayır kurumları anlayışından çıkarıp, ailelerinin çıkar ve isteklerine hizmet eden kurumlara dönüştüren vakfiyeci aileler türemişti. Bu ailelerin baskısıyla, felsefe, matematik ve tabii bilimler dersleri kaldırılıp yerlerine, yalnızca İslâm bilimleri alınmıştı.¹⁴²

İslâm ülkelerinde yaygın bir inanişla, bilim "evrenin sırlarına müdahale" olarak görülüp günah sayılıyordu. Ne yazık ki, Osmanlı medrese uleması da giderek aynı anlayışa yönelmiştir. Oysa Batı üniversiteleri, "Aydınlanma Çağı" ile birlikte, hem maddî hem de manevî gelişmesini bilim üzerine temellendirmeye başlamıştır. Özellikle Fransız İhtilâlî'nin de verdiği ivme ile bilim ve teknolojiye dev adımlarla ilerleme başlamıştır.¹⁴³

Osmanlılar diğer Türk devletlerinin de devamı olarak, özellikle, bir uç beyliği halinde kuruldukları Selçukluların mirası olan devlet ve eğitim kurumu gelenekleriyle yaşamışlardır. Ancak fetihler yoluyla büyüyerek Avrupa içlerine kadar yayılmış ve bu sayede Avrupa kültürüyle yakından tanışmışlardır. Avrupa ise bu durumu gelişmesini sağlayan dinamiklerden biri olarak kullanmıştır. Osmanlının doğudan kara ticaretini engellemesi ve bu sayede Avrupa'da deniz ticaretinin hızlanmasına, pusulanın yardımı ile de yeni deniz yollarının ve kara parçalarının bulunmasına yol açmıştır. Coğrafi keşifler ise Avrupa insanının ufkunu genişletmesine bir araç olmuştur.¹⁴⁴ Bu bilgileri, az çok tarih bilgisi olan herkes sayabilir. Ancak bu gelişimin temelini de Selçuklularla başlayan tekniğin ve Türk ilerleyişinin sayesinde olduğu az hatırlanan, bir detaydır. Örneğin; 1632'de Lagari Hasan Çelebi'nin, kendi buluşu olan "7 kollu roket" binmesi tarihte bir ilktir. Daha az bilinen bir gerçek ise, Lagari'nın, Kırım Han'ın yanında çalıştığı ve 1650 den sonra Rusya'daki roket çalışmalarının ilkinin Ukrayna'da başlamasıdır.¹⁴⁵ Bu tarih ve çalışmaların aynı topraklarda yapılması bir rastlantı değildir. Osmanlıların yaşadığı coğrafyadaki, tek etkinliği siyasi alanda değildir. Osmanlı medreseleri ve medreselerin eğitim teknikleri de, batının hep ilgi odağı olmuştur. Dönem dönem, Avrupa'dan gelerek, Osmanlı eğitim sistemini inceleyen uzmanlar, ülkelere döndüklerinde, edindikleri

---

¹⁴¹ Kodaman, B., Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, TTK, yay. Ankara,1999,s.10(uyarlama)

¹⁴² Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, M.E. B.yay. İstanbul,1973,s.9

¹⁴³ Ergün, M.,a.g.m.

¹⁴⁴ A.g.m.

¹⁴⁵ Terzioğlu,A.,"Selçuklu Hastaneleri ve Avrupa Kültürüne Etkileri", Malazgirt Armağanı, TTK, Ankara, 1972, s.60-61

bilgileriyle kendi eğitim sistemlerine yön vermişlerdir. Özellikle bu gözlemcilerin, medreselerdeki derecelendirme ve yükselme şekillerine hayran kalarak, gözlem sonuçlarını ülkelerine rapor ettiklerini biliyoruz.¹⁴⁶

Osmanlılar karşılaştıkları entelektüel sorunlar için pratik çözümleri, İslam kültür ve biliminde aramışlardır. Gereksinim duydukları teknolojik alanlar da ise zaman zaman Avrupa'dan yararlanmışlardır. Ancak dünya dengelerinin değiştiği XVIII. yy.dan sonra, Osmanlılar, batı biliminden selektif olarak bazı aktarmalar yapmaya başlamışlardır. Böylece İslam eğitim tarzından Batı eğitim tarzına doğru bir değişim yaşanmıştır.¹⁴⁷ Batı eğitim kurumlarında ise değişim, Batı uygarlığının laikleşmesi, bilimsel düşünceye dayalı yeni bilgi sistemlerinin gelişmesi, yönetim biçimlerinin demokratlaşması, sanayi kuruluşlarının devamlı kalifiye eleman istemesi gibi faktörlerle değişmeye başlamıştır. Oysa Ortaçağlarda eğitim dini kurumların görevi olarak görülüyor ve devlet eğitim işlerine karışmıyordu. 1792'de Fransız Milli Meclisi'nde Condorcet'nin verdiği raporla kabul edilen, "Her vatandaşın öğrenim hakkının temel haklar arasında bulunduğu" düşüncesi değişimin en çarpıcı örneklerindedir. Teknik ve ekonomik gelişmeler, sanayileşmenin sonucu olarak ortaya çıkan yeni sosyal yapı ve değişen değerler, Batı eğitim sistemlerinin yeni yapılanmasına neden olmuştur. Ayrıca, Kilisenin kontrolü dışında, laik karakterde, herkes için zorunlu, parasız temel eğitim sistemi kurulmaya başlanmıştır.¹⁴⁸ 19. yüzyılda Fransa'dan başlayan "millî eğitim" hareketi daha sonra, bütün Avrupa ülkelerine yayılmıştır. 1882'de parasız ilkokullar, ortaokullar ve üniversitelerden meydana gelen üç kademeli öğretim sistemi kurulmuştur. 20. Yüzyıldan sonra ise Avrupa okulları demokratikleşme sürecine girmiştir. Özetle; Avrupa'da ortaya çıkan yeni eğitim sistemi ile Osmanlının geleneksel mektep-medrese ve Enderun'a dayalı sistemini karşılaştıracak olursak, şu noktalarda önemli farklılıkların oluşmaya başladığı görülmektedir:¹⁴⁹

1. Medrese sistemi, dinî eğitim amacına yöneliktir. Ders programları buna göre düzenlenmiştir. Avrupa okullarında ise din dersleri giderek sınırlandırılmış ve pozitif bilimlerin öne çıkarılmıştır.

---

¹⁴⁶ A.g.k.,s.70,-Kaya, Y.K., İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Erk Basımevi, Ankara,1981(derleme)

¹⁴⁷ İhsanoğlu, a.g.k, s.223(uyarlama)

¹⁴⁸ Ergün, a.g.m.

¹⁴⁹ A.g.m.

2. Medrese ve diğ er eğitim kurumları vakıflara bağı lı olduğu için vakfiyede belirlenen esaslara göre eğitim yapılmaktadır. Programların düzenli olarak uygulanması ile ilgili az sayıdaki kanunnameyi uygulayacak resmi bir makam bile bulunmamaktadır. Avrupa ise 19. yüzyılda Fransa'dan başlayarak “milli” ve sistemli bir eğitime yönelmiştir.

3. İslâm dini ilim öğrenmeyi herkese farz kılmış olmasına rağmen, eğitim sistemi genelde din ve yargı adamlarını yetiştirmeye yöneliktir. Bütün insanlar için ortak bir zorunlu eğitimi amaçlayacak örgün bir sistem bulunmamaktadır. Avrupa’da, 1882’den başlayarak parasız ilkokullar, ortaokullar ve üniversitelerden meydana gelen üç kademeli ve ilköğretim zorunlu olan, bir öğretim sistemi kurulmuştur.

4. Medrese sisteminde derecelendirme usulü vardır, öğrenim kademeleri ve sınıflar tam olarak oluşturulmamıştır. (öğrencilerin sınıf ve sıra düzeninde oturması bile XVIII. yy.da açılan askeri okullarda başlamıştır¹⁵⁰)

5. Ders kitapları pedagojik değildir. Öğretim metodu olarak -dinî bilimlere çok uygun düşen- ezber metodu kullanılmaktadır. Eğitimde ceza usulü “falaka” gibi şiddet içerse de kullanılmaktadır. Avrupa’da eğitim çocuk psikolojisinde gelişmelerle ilerlemiştir. 20. Yüzyıldan sonra ise Avrupa’daki okullarda demokratikleşme başlamıştır.

Sonuç olarak, yakın coğrafyanın toplumları olan Avrupa ülkeleri ve Osmanlılar, eğitim öğretim sistemlerinde karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşimde başlangıçta, siyasi alanda üstün olan taraf baskın gelmiştir. Ancak zamanla, bilimsel ve teknolojik gelişmeler siyasetin önüne geçerek Yenidünya düzenini oluşturmuştur. Bugün ise eğitimde giderek evrensel bir modelin geliştiğini ve uygulanmaya başlandığını söyleyebiliriz.

---

¹⁵⁰ Lewis, A.g.k., s.46-49,

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM

IV.1. Atatürk Dönemi Milli Eğitim Politikası

Türkiye Cumhuriyeti, Türk İnkılâbının en önemli hedefi ve sonucuydu. İnkılâbın gerçek amacına ulaşması ve kalıcı olması, ancak eğitimle desteklenirse mümkün olabilirdi. Siyasi alandaki yenilikler, sosyal ve kültürel yeniliklerle beslenmeliydi. Yeni Türkiye'nin iyi yetişmiş vatandaşlara ihtiyacı vardı. Bu da ancak iyi bir eğitim seferberliği ve eğitim inkılâpları ile mümkün olabilirdi. Bu seferberlik uzun ve uğraşlı bir yolun başlangıcıydı. Çünkü Osmanlı devletinden miras kalan eğitim kurumları tam bir karmaşa içindeydi. Bu karmaşayı düzenlemek ise kolay olmayacaktı.

Daha önceki satırlardan da hatırlayacağımız gibi, Osmanlı Devleti, devleti kurtarmak için Batılılaşma yolunu seçmişti. Batılılaşmak Osmanlı için zorunluluktuktu. Yapılan yenileştirme ve Batıya benzeme çabaları her alanda görülmüştü. Ancak Osmanlılar, yeni kurumları eskisi ile birlikte ve yan yana kullanma yolunu seçmişti. Bu seçim, hemen her kurumda böyleydi, yani Osmanlı'nın neredeyse bütün kurumlarında ikilik yaşanıyordu. Eski düzene ait olduğu halde yalnızca, Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştı. Çünkü yeniçeriler, Batı tipi orduların, kurulmasına kanlı isyanlarla karşı çıkmıştı. Bunun dışındaki devlet kurumları Batı tipi ve eski nizam şeklinde devam ediyordu. En büyük karmaşa ve ikilik ise eğitim kurumlarındaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir an önce tek elden yönetilen ama topyekûn uygulanabilen, daha kalıcı çözüm ve uygulamalara ihtiyacı vardı.

Cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi, gelişmesi ve kalıcı olması için; İyi eğitim görmüş, bilinçli bir toplumun varlığı, yeni devlet için ön şarttı. Bu inançta olan Mustafa Kemal; eğitim sisteminin ülkemizin ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine uygun olarak yeni baştan kurulmasını ve bu eğitimin aynı zamanda toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmasını gerekli görüyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu yaklaşımla belirlenen millî eğitim politikası, temelde üç ana amaca yönelmiştir.¹⁵¹ Bunlar;

---

¹⁵¹Atatürk'ün Eğitim Felsefesi ve Sisteminin Değiştirilmesi, Milli Eğitim Dergisi, Sayı.160-Güz 2003(uyarlama)

- Millî kültür birliğinin sağlanması,
- Vatandaşlık eğitiminin ve ilköğretimin yaygınlaştırılması,
- Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi, olarak özetlenebilir¹⁵². Bu amaçları gerçekleştirmek içinse bir eğitim siyaseti belirlenmiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazılan, Tarih IV.de Cumhuriyet'in Eğitim Siyaseti şöyle belirlenmişti:

..."Cumhuriyetimizin maarif ve terbiyede güttüğu gayenin ana esasları:

Milliyetçi, Halkçı, İnkılapçı, Laik, Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek;ilk tahsili fúlen umumileştirmek,Yeni nesilleri bütün tahsil derecelerinde umumiyetle ameli ve bilhassa iktisadi hayatta ámil ve muvaffak kılabacak bilgilerle techiz etmek; ...".¹⁵³

Cumhuriyet hükümeti kurulduğunda, Osmanlı Tanzimat ve Meřrútiyet dönemlerinin eseri olan mektep-medrese ikiliği aynı şekilde devam ediyordu. II. Meşrutiyetten itibaren medreselerde girişilen ışlah girişimleri de, bu ikilik sorununu çözme yolunda bir şey yapamamıştı. Eğitimdeki sorun yalnızca medrese-mektep ikiliği değildi. Batı örneğine göre kurulan yeni okullar arasında da birlik yoktu. İlk önce yüksek askerî okullar kendi liselerini ("askerî idadiler") ve ortaokullarını ("askerî rúřdiyeler") kurmuşlardı. Bunun dışında her bakanlık kendi ihtiyaçı olan kalifiye elemanlarını, kendi kurdukları okullarda yetiştiriyordu. Úlkedeki eğitim kurumları tek elden değil, kuruluş şekillerine sadık olacak şekilde, çeşitli bakanlıklar tarafından yönlendiriliyor ve denetleniyordu. Harbiye Nezâreti, Maarif-i Umûmiye Nezâreti, Evkaf Nezâreti, şer'iyye Nezâreti ("Ders Nezâreti"), Ziraat, Ticaret, Orman ve Maadin, Nezâretleri gibi. İkinci Meřrútiyet döneminde bu karmaşa ve ikiliğin giderilmesi için bir takım çalışmalar yapılırsa da tam amaca ulaşılamamıştır. Hatta bu çalışmalarını, Tevhid-i Tedrisat"ın ön adımları olarak da sayabiliriz. bu çalışmaların bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Askerî rúřdiyelerin Maarif Nezâretine devredilmesi. Bozulmak üzere olan medrese ve sıbyan mektebi vakıfları Maarife devredilmesi gibi. Bütün bu girişimlere karşın, medrese-mektep ikiliği sona

¹⁵² Atatürk'ün Eğitim Felsefesi Ve Sisteminin Değiştirilmesi, Milli Eğitim Dergisi, Sayı.160-Güz 2003

¹⁵³ Aktaran, Sezer, a.g.k, s.19

erdiremedi ve bu çalışmalar, eğitim kurumlarındaki organizasyon bozukluğunu gidermek için yeterli olmadı.¹⁵⁴

IV.2.Tevhid-i Tedrisatın Gerçekleşmesini Sağlayan Çalışmalar

16–21 Temmuz 1920 tarihlerinde Ankara’da Maarif kongresi toplanarak, ilk defa Millî Eğitim programını hazırlamak amacıyla kararlar alınmıştır. Mustafa Kemal, kongreye katılmış ve eğitim ile ilgili düşüncelerini burada dile getirmiştir. Mustafa Kemal’e göre; Türk milletinin ilk sırada çözülmesi gereken sorununu eğitimidir. Eğitim olmaksızın ne düşmana karşı mücadelede kazanılabilir ne de iç ve dış politika düzenlenebilirdi. Millet olarak varlığımızın devamı ve bağımsız yaşama, bilinci de ancak iyi bir eğitim plânlamasıyla ve öğretmenlerle sağlanabilirdi. Türk Milletinin içinde bulunduğu, silahlı mücadele mutlaka fikri mücadeleye dönüşmeliydi.

*...“Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr oldukları tarihen müspettir. Silâhıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin saf seciyesi istidat ile mâlidir. Ancak bu tabî istidadı inkişaf ettirebilecek usullerle mücehhez vatandaşlar lâzımdır. Bu vazife de sizlere (muallimler) teveccüh ediyor”...*¹⁵⁵

Eğitim ve öğretimi birleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girmeden çok önceleri, Cumhuriyet Dönemi Türk Milli eğitiminin hedefleri belirlenmişti. T.B.M.M.’nin 9 Mayıs 1920 tarih ve 13. oturumunda İcra Heyeti’nin programını okuyan Maârif Vekili Dr. Rıza Nur, dönemin Türk Milli hedeflerini şöyle açıklamıştır.

...“Maârif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manâsıyla dinî ve millî bir hâle koymak ve onları cidâl-i hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimâd-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsîl bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyeye isâl eylemek, tanzîm ve programlarını ıslâh etmek, mizaç-ı millete ve şerât-i coğrafîye ve iklimiyemize, anânat-ı tarihiye ve kamûsunu yapmak, bizde ruh-u millîyi nemâlandırarak âsâr-ı atîka-yı millîyeyi

¹⁵⁴ Ergün M., “ Atatürk Devri Türk Eğitimi – II” [http://. www.aku.edu.tr/ Eğitim Tarihi/30.10.2005](http://www.aku.edu.tr/Egitim_Tarihi/30.10.2005)

¹⁵⁵ Söylev ve Demeçler, II., Ankara, 1990,s. 21

tescîl ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellifat-ı ilmiye ve fennesini dilimize tercüme ettirmek, hâsılı bir milletin hıfz-ı hayat ve mevcudiyeti için en mühim âmil olan Maârif umuruna dikkat ve gayret-i mahsusa ile çalışmaktır..."¹⁵⁶

Dr. Rıza Nur'un mecliste vekillere, okuduğu Türk Millî Eğitiminin hedefleri şu başlıklar altında toplanabilir;¹⁵⁷

- İlköğretim çağındaki çocuklara verilecek eğitimin niteliği, dinî ve millî bilgi ve duyguları kazandıracak tarzda olması.
- Nesillerin, yaşam mücadelesinde başarılı olmak için, girişim gücüne sahip, kendilerine olan güven duygusunu kazanacak tarzda yetiştirilmesi.
- Araştırmacı fikir ve bilince sahip, yüksek tahsilli insanların yetiştirilmesi.
- Resmî bütün okulların programlarının, en bilimsel ve en çağdaş biçimde yeniden ele alınıp düzenlenmesi.
- Eğitimde kullanılacak olan ders kitaplarının bilimsel bir biçimde; milletimizin yapısına, coğrafî koşullarımıza, iklimimize, tarihî geleneklerimize ve sosyal yapımıza uygun olarak hazırlanması.
- Türkçenin zenginliğini ortaya koymak ve hayata geçirmek için, halkın dilinde yaşamakta olan kelimelerin derlenip, millî bir sözlük hazırlanması.
- Millî ruhu artıracak olan millî eserleri tespit ve korunması yönünde çalışmaların yapılması.

• Doğu ve Batı dilleriyle yazılmış olan bilimsel eserlerin, Türkçeye çevrilmesi olarak temel amaçlar oluşturulmuştur. 1923 yılında öğretimin birleştirilmesi konusu ciddi olarak ele alınmaya, tartışılmaya başlandı. "Muallime ve Muallimler Derneği"nin düzenlediği Eğitim Konferanslarında da bu konu işlenmeye başlandı. Bu konferanslardan birinde konuşan Kâzım Karabekir Paşa, eğitimde merkezileşmeye gidilmesi gerektiğini vurgulayarak, şöyle demiştir:

*... "Bir milletin terbiye-i bedeniye, terbiye-i fikriye ve ahlâkiyesinin birliği, düşünce birliğini vücuda getirir..."*¹⁵⁸

¹⁵⁶ TBMM. Zabıt Ceridesi, C.I., 3. Baskı, Ankara 1959, s. 241-242.

¹⁵⁷ Taş, a.g.m. (uyarlama)

¹⁵⁸ Aktaran, Ergün, a.g.m.

Bu konferansların birinde konuşan eski Eğitim Bakanlarından Hamdullah Suphi ise eğitim birliği için şöyle diyordu:

... "Ben bir tek maarif biliyorum; o da Devlet Maarifidir. İstikamet bir, emir bir, hedef bir, maişet ve terakki bir olmalıdır..."¹⁵⁹

Bu sözler yeni yasanın yakında çıkarılacağına işaretliydi. Mustafa Kemal ve arkadaşları bir an önce eğitim İnkılâbını gerçekleştirmek istediye de günün koşulları, halkın tepkisi gibi nedenlerle, bu kanunun ilanı 1924 yılına kadar ertelendi.

IV.2.A.Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü

Yeni Türk Devleti'nin ve Türk toplumunun birlik ve beraberlik içerisinde gelişip ilerleyebilmesi için eğitim birliğinin bir an önce sağlanması gerekiyordu. Konu ile ilgili ilk çalışmalar;16 Temmuz 1921'de Ankara'da yapılan Maarif Kongresinde başlamıştır. Daha sonra 15 Temmuz 1923 tarihinde yapılan Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısında eğitim konusu, bütün yönleri ile tartışılmış ve eğitim birliğinin en kısa süre de sağlanması istenmişti. Ancak yukarıdaki satırlardan da hatırlanacağı gibi, bu istek hemen gerçekleşememiş, uygun şartlar oluşana kadar beklenmişti.

Mustafa Kemal;1 Mart 1924 günü T.B.M.M.' de yaptığı konuşmada eğitim-öğretimin birleştirilmesi gerektiğini her yönü ile anlatmıştır. Sonunda 2 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda tartışılan ve karara bağlanan üç yasa tasarısı meclise sunulmuştur. Bu yasa tasarısının kapsamı: Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın yurt dışına çıkarılmasına ilişkin Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının yasa önerisi. Şeriye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılmasına ilişkin Siirt Mebusu Hulki Efendi ve 57 arkadaşının yasa önerisi. Tevhid-i Tedrisat hakkındaki, Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve 57 arkadaşının yasa önerileri şeklindedir.¹⁶⁰ Tevhid-i tedrisat kanununun teklifi aşağıdaki şekilde olmuştur:

---

¹⁵⁹ Aktaran, Ergün, a.g.m.

¹⁶⁰ Akgün, S., "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul,1983, S.37- 39

“Riyaseti Celileye;

Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve his itibari ile vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmi ve en asri ve yerde fevâit muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde saltanatu münderise-i Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilakis bu hususta bir ikilik bile vücade gelmiştir. Bu ikilik, vahdeti terbiye ve tedris nokta-i nazarından birçok muzır neticeler tevlit etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir.

Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilumum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekatipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeyi memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derekap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini heyeti celileden rica ederiz.”¹⁶¹

Bu teklifi takiben kanun oy çokluğu ile 3 Mart 1924’de 430 no ile kabul edilmiştir. Tevhid-i Tedrisat (eğitim ve öğretimin birleştirilmesi) Kanunu kabul edilen şekli ile aşağıda verilmiştir.

Madde 1- Türkiye dâhilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2 - Şer’iye Ve Evkaf Vekâletine veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3- Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekâletine yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdye kadar Müdafaa-i Milliye’ye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle

¹⁶¹ TBMM. Zabıt Ceridesi, 3Mart 1924, (Aktaran, Akgün, a.g.k. s. 37- 39)

Sihhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Meşkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olacağı vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6 - İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir. Madde 7 - İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.¹⁶²

Yukarıdaki satırlarda tam metin olarak verilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun birinci maddesi uyarınca "Türkiye dâhilinde bütün müessesât-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur" şekliyle, Türkiye'deki tüm eğitim, öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihinden sonra, yaklaşık bir asır süren, eğitim ikiliği sona ermiştir. Hatta daha önceleri, Osmanlı Devletinin müdahale etmeye çekindiği vakıflar ve bunlara bağlı olan medreseler de Şeriye ve Evkaf Vekâletiyle birlikte Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Medreseler kapatılıp modern üniversiteler açılırken laik eğitime geçilmiştir.¹⁶³ Bu kanun ile yabancı devletlerin kurduğu okullar da Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.. Ne azınlık ne de Yabancı Okullarına, okul açma ve bu okulların yönetimi ile ilgili hiçbir ayrıcalık tanınmamıştır. Bu duruma, başta Fransa olmak üzere, Türkiye sınırları içinde okulları bulunan yabancı devletler karşı çıksa da kanunun uygulanmasında tereddüt edilmemiştir. Türk Hükümeti kendi okullarına uyguladığı laik eğitim sistemini bu okullara da uygulamıştır.1924 yılı eğitimde önemli kararların alınıp uygulandığı yıldır. Azınlık ve yabancı okullarla ilgili olarak bu yıl içinde çıkarılan genelge ile (1924 Yılı Genelgesi) bu okulların uyması gereken esaslar, kurallar da belirlenmiştir.¹⁶⁴

IV.2.B.Teşkilât-ı Esasi Kanunu

Cumhuriyet'in ilânından sonra yeni devlete yeni bir anayasaya gerekiyordu. Savaş yıllarının yarattığı olumsuz koşullar yüzünden, detaylı ve iyi hazırlanmış bir anayasa ortaya koymak güçtü. Kanun-i Esasiden de yararlanmak üzere, kısa ve öz yeni bir anayasa oluşturuldu. 20 Nisan 1924 tarihli "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu", bu haliyle bile köklü inkılâp hareketleri arasında yer almaktaydı. Kanun'un 80. maddesinde yer alan

¹⁶² Akgün a.g.k, S.37-39

¹⁶³ Kodamanoğlu,N. Türkiye'de Eğitim(1923-1960)2bs.,Ankara,.1964,s.37

¹⁶⁴ Vahapoğlu H, Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar, MEB, İstanbul,1997,s.217-218 (uyarlama)

"Hükümetin nezaret ve murakabesi altında kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir..."¹⁶⁵ Kanun hükmü ile devletin eğitim ve öğretim kurumları üzerindeki yetkisi ve denetimi net olarak ortaya konulmuştur.

IV.2.C.Heyet-i İlmiye Toplantıları

Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan inkılâp ve düzenleme çalışmalarının içinde en önemli yeri, eğitim alanındaki tutuyordu. Eğitim ve öğretimin düzenlenmesi için yoğun çalışmalar yapıyordu. Bunlar arasında, ilki 1923 Temmuzunda düzenlenen "Heyet-i İlmiye" toplantıları önemli yer almaktadır. Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun hazırlanması gibi, asıl karakteri inkılâpçılık olan yeni dönemin önemli girişimleri bu "Heyet-i İlmiye" toplantılarında başlamıştır. İkincisi 1924 Nisanında, üçüncüsü de Aralık 1925 - Ocak 1926 tarihlerinde gerçekleştirilen bu bilimsel toplantılarda, eğitim ve öğretim konuları tartışarak önemli kararlar alınmıştır. Heyet-i ilmiye toplantıları sonucunda bazı temel ilkeler ortaya çıkartılarak benimsenmiştir.¹⁶⁶ Sayıları gittikçe azalan üyelerin katılımıyla toplanan Heyet-i İlmiyeler, fonksiyonlarını, 22 Mart 1926'da çıkan Maarif Teşkilâtı Kânunu'nun kurduğu "Millî Talim ve Terbiye Dairesi"ne bırakmışlar ve bir daha toplanamamışlardır. Çünkü artık onların görevlerini -Millî Eğitim şûraları toplanıncaya kadar- bu Daire yapmıştır. Eğitim ve öğretim işleri, yönetmeliklerin yapılması, eğitim yasalarının hazırlanması, programlar, okul kitaplarını yazdırmak ve seçmek görevleri, bu Heyetçe yapılmıştır. Ancak Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulana kadar geçen dönemdeki eğitim çalışmalarını, eğitim politikalarını ve sistemin oluşumunu daha iyi anlamak için, bu toplantılarda alınan kararlar ayrı bir önem taşımaktadır. Her ne kadar, I.ve II. Heyet-i İlmiyenin, hazırladığı programların, İkinci Meşrûtiyet devrindekiler gibi Fransızcadan tercüme olduğunu, kendi benliğimizden bir şey katılmadığını ileri sürenler olsa da, toplantı yalnızca amaçları bakımından bile ciddiye alınmalıdır. Örneğin; İkinci Heyet-i İlmiye'nin toplanma amacı gibi... O gün, Maarif Vekili Vasıf Bey bu toplantının amacını, şöyle açıklıyordu:

... "Cumhuriyetin hakiki mihrap ve gaye halinde müebbet yaşaması, bizim için en esaslı hedeftir. Yeni nesilleri kuvvetli bir iman, hakikî bir seciye ile yetiştirmek için terbiye ve maarif sistemlerimizde değişiklik yapmak lâzımdı. Bunun esaslarını belirlemek için

¹⁶⁵ Kili, -Gözübüyük, a.g.k.,s. 126(uyarlama)

¹⁶⁶ Akyüz, Y., Türk Eğitim Tarihi, Ankara,1989,s.446-448

muktedir ve mütehasşıs birçok kişileri Ankara'da topladık..." Toplantı, 23 Nisan 1924'te başladı ve özet olarak şu kararları aldı.

- Mecburî öğretimin bir yıl kısaltılarak beş yıl olması,
- Lise öğretiminin altı yıl olması. İlk üç sınıfa "kısım-ı evvel", kalan üç sınıfa da "kısım-ı sâni" denecekti.
- Liselerde öğretimin parasız olması, ama şimdilik zenginlerden biraz para alınması kararlaştırılmıştır.
- Tek devreli liselerde - ihtiyaca göre- erkekler için ticaret ve iktisat, kızlar için ev idaresi kısımları açılacaktı.
- Öğretmen okullarının öğretim süresi beş yıla çıkartılacak, programındaki dersler arttırılacak, "İçtimaiyat" dersi eklenecekti. Köye giden öğretmenlere hukuk bilgileri verilmesi için yüksek sınıflara "Hukuk" dersi konulacaktı.
- Kız ve erkek öğretmen okulların arasında ilmî bilgi dağıtımının aynı olması kabul edilerek, bu doğrultuda programları yapılmıştı.
- İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nin yüksek kısmının Dârülfünun'a bağlanıp, "Yüksek Muallim Mektebi" adını alması kabul edilmişti.¹⁶⁷

IV.3.Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Temel Özellikleri

- Cumhuriyet Dönemi eğitiminin temel özelliklerini maddeler halinde şöyle toplayabiliriz;
- Dönemin siyasal, ekonomik, hukukî, kültürel değişmeleri gerçekleştirildiğinde toplumun %10'u bile okur- yazar olmadığından, bunların kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmelerinde eğitimin oynayabileceği rol her zamankinden daha fazla anlaşılmış ve eğitime bu nedenle önem verilmiştir.
- 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) kanunu ile tüm okullar Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır
- Atatürk, komutanlık ve devlet adamı alanındaki tartışmasız liderliğine rağmen, bizzat kendisi "Başöğretmen" unvanı ile eline tebeşiri alarak,

¹⁶⁷ Ergün,M., "Eğitim İnkılâpları Dönemi (1924–1928)" [http://. www.aku.edu.tr/ Eğitim Tarihi/](http://www.aku.edu.tr/Eğitim_Tarihi/) 19.04.2006

kara tahta başında halka ders vermiş, kitlelerin eğitim düzeyinin yükselmesi için büyük çaba harcamıştır. Bu hareketiyle, O, öğretmen ve eğitimcilere çok değerli bir manevi destek sağlamıştır.

- Eğitimde genel olarak sayısal bakımdan önemli gelişmeler sağlanmıştır.¹⁶⁸
- Eğitim laikleştirilmiştir.
- Eğitim demokratikleşmiştir.
- Özellikle tarih ve dil konularında millî bir amaca yönelme başlamıştır.
- Lâtin harfleri kabul edilmiştir.
- Kadın eğitimine önem verilmiştir, bu alanda büyük gelişme sağlanmış ve erkek-kız karışık (karma) eğitim kesinlikle gerçekleştirilmiştir.
- Kurtuluş Savaşının kazanılması ve 1938'e kadar Atatürk'ün varlığı, tüm halka ve öğrencilere, kendilerine ve geleceğe güven duygusu ve büyük bir şevk vermiş, kız erkek tüm öğrenciler bir meslek sahibi olarak topluma yararlı olabilmek için büyük çaba harcamışlardır..
- Bir süre, köy için eğitim ve öğretmen konusunda önemle durulmuş, bazı uygulamalara girişilmiştir.
- Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif, yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biri olmuştur
- 1945'lerden itibaren, eğitim bilimlerindeki gelişmeler, kara Avrupası'nın etkisinden çıkarak ABD'deki eğitim görüşleri ve uygulamalarının etkisine girmiştir.
- Eğitimin geliştirilmesinde birçok defa Batılı eğitimcilerden yardım umulmuştur.
- 1961'de, eğitim plânlamasında istişarî (danışılan) bir kurum olan Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuştur.
- 1961 Anayasasının 114. maddesi, idarenin her türlü eylemlerine karşı yargı yolunu açtığı için, bu tarihten sonra, öğretmenin verdiği sınav notuna karşı, öğrencinin İdare mahkemesine itiraz edebilme hakkı doğmuştur.
- Eğitim öğretimde, "şekilsel" tutum ve davranışlara fazla yer verilmiş, bu da bazen "öz"ü unutturmuştur.

---

¹⁶⁸ Bkz. Tablo 4

- Eğitimin sorunları tümüyle çözülememiş, başka sorunlar ortaya çıkmış, bazıları da büyük boyutlara ulaşmıştır. Öğretim yöntemleri ve öğrenci disiplini konusunda, geçmişten gelen etkiler kısmen de olsa sürüp gitmiştir (ezbercilik, vs.).

IV.4.Eğitim Alanında İnkılâplar

Cumhuriyet Dönemi eğitim alanında birçok yeniliğin başlangıcı olmuştur. Cumhuriyetçiler yeni rejimi benimsetmenin ve kalıcı hale getirmenin ancak eğitimle sağlanabileceğinin farkındadırlar. Ulusal idealleri beslemek, özgür ve ulusal bir devlet yaratmak, dinamik ve çağdaş bir toplum kurmak için en önemli araç eğitimidir. Bu nedenle atılması gereken ilk adım, millî bir eğitim sistemi oluşturmaktır. İşte bu amaçla Cumhuriyet dönemi, gerçek anlamda bir eğitim seferberliğinin de başlangıcı olmuştur. Daha “Kurtuluş Savaşı” yıllarından başlayan bu seferberlik, bir dizi inkılâpla şekillendirilip kalıcı hale getirilmiştir. Savaş yıllarında Cumhuriyeti kurma çabaları, Eğitim Sisteminin esaslarını belirleme çabalarıyla paralel yürütülmüştür. Savaş sonrasında yeni bir ulus anlayışının oluşturulduğu yıllarda eğitim yine en önemli işlerdendir. O yıllarda, Mustafa Kemal toplumun, çağın ve çevrenin beklentilerini tatmin edecek bir eğitim anlayışını 1922 yılı Ekim ayında Bursa’da söylediği şu sözleriyle tarif etmiştir.¹⁶⁹

...“En önemli ve verimli vazifelerimiz Millî eğitim işleridir. Millî eğitim işlerinde kesinlikle zafere ulaşmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek vücut ve tek düşünce olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence, bu programın iki esaslı noktası vardır: Sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına uygun olma, Çağın gereklerine uygun olma” ...

Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün hedeflediği “Sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına ve Çağın gereklerine uygun yeni eğitim sisteminde “4 temel özellik” bulunmaktaydı. Bunlar;

1. Öğretimin Birleştirilmesi
2. Eğitimin örgütlenmesi
3. Eğitimin niteliğini geliştirme

---

¹⁶⁹Gülseren, H.Ö,Çetin K. “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri” Milli Eğitim Dergisi, Ankara, Sayı 160, Güz 2003

4. Eğitimi yaygınlaştırma olarak sıralanmaktadır.

Yapılan tüm çalışmalar bu özelliklere uygun bir şekilde bir dizi inkılâpla pekiştirilmiştir. 3 Mart 1924'te “Tevhid- i Tedrisat Kanunu” ile tüm eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Ardından medreseler kaldırılmıştır. 1 Kasım 1928 tarihi ise inkılâbın en dikkat çekici atılımının yapıldığı tarihtir. Bu tarihten sonra Arap alfabesi bırakılıp “Yeni Türk Alfabesi”ne geçilmiştir. Üniversitelerin açılması ise eğitim alanındaki diğer gelişmelerdendir.¹⁷⁰ Bunların içinde “Harf İnkılâbı” başlı başına bir devrimdir. Konumuz açısından da önemi düşünülünce biz bu inkılâbı daha geniş bir çerçevede ele almak istedik.

IV.4.A.Harf İnkılâbı'nın Kabulü

Her inkılâbın başarısı, yaygınlığı ve benimsenmesi ile mümkündür. Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmayı hedefleyen Türk İnkılâbı için bilgi ve kültürün hızla yayılması şarttı. Bilgi ve kültürün yayılması ise ancak yazı yoluyla gerçekleşebilirdi. Bin yıl boyunca Türklere hizmet eden Arap alfabesi ile bu hızlı yayılma neredeyse imkânsız olacak kadar zordu. Aslında XIX. yy. sonlarından beri bu alfabenin ortaya çıkardığı sıkıntılar konuşuluyor, çeşitli düzeltme girişimleri yapılıyordu. Ancak kimse kökten bir değişikliği dile getiremiyordu. Değişiklikler, Türkçeye uygun bazı harflerin üretilmesi ile okunuşu kolaylaştıran bir takım işaretlerden öteye gitmiyordu. Atatürk, Türk dilinin okuyup yazılmasının kolaylaştırılması için harf değişikliğine gitmenin gerekliliğine inanmıştı. Uzun süren çalışmaların sonucunda dil bilimcilerin, eğitimci ve aydınların da görüşlerinin de katkılarıyla yeni alfabe hazırlandı ve birkaç ay gibi kısa sürede yürürlüğe kondu.¹⁷¹

IV.4.A.1.Harf İnkılâbı'nı Hazırlayan Faktörler

IV.4.A.1.A.Arap Alfabesinin Kabulü ve Bu Alfabenin Türkler İçin Zorlukları

Orta Asya kültürü içinde Türkler kendi dil yapısına uygun olarak Göktürk ve Uygur alfabelerinin kullanmışlardır. Bu alfabeler Türk dilindeki sesleri karşılar niteliktedir.

---

¹⁷⁰Su, M.K.,- Mumcu, A., Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, MEB. Yay. İstanbul, 1982, s.201- 207

¹⁷¹ Su- Mumcu, a.g.k, s.204- 207

Zamanla değişen yaşam koşulları, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler Türk yazısını da etkilemiştir. Türklerin Arap alfabesini kabul etmeleri değişen koşulların sonucudur. Bu alfabenin kabulü Türklerin İslamiyet’i kabulüne paralel bir zaman dilimine denk düşmektedir. Arap yazısının alınmasında, Türk diline uygun olup olmadığı düşünölmeksizin “kutsal kitabın alfabesi de kutsaldır” gerekçesi egemen olmuştu. Bu yazının alınışı her ne sebeple olursa olsun, Türk dil yapısına uygun olmayışı asırlarca sıkıntı yaratmıştı.

Arap alfabesi ile Türkçe yazmak ya da yazılanı okumak inanılmaz zorluklar yaratmıştır. Arapçada “ p, ç, j, g” harfleri yoktur ama bu harfler Türkçede bol miktarda kullanılmaktadır. İranlıların buluşu ile Arapça harflerin üzerine ikinci ya da üçüncü noktaları ekleyerek bu sesleri yazıya aktarabilmişlerse de “g- ğ- k” harfleri arasındaki karışıklık sürmüştür. Türkçe bir sözcük Arapça yazıldığında beş farklı şekilde okunabiliyordu. Türk kendi öz adını bile “trk” diye yazmak zorundaydı. Büyük küçük harf ayırımı bu alfabede yoktu. Arapça harfler sözcüğün başında, ortasında ya da sonunda olmasına göre biçim değiştirebiliyordu. Böylece, bir harf on, üç harf otuz biçime giriyor, otuz üç harfe yükseltilmiş Arap alfabesi doksan dokuz harfli gibi oluyordu. Bir ilkokul öğrencisinin yalnızca alfabe öğrenmesi bile yıllarını alıyordu. Arapça ve Farsça bilmeyen bir kişinin Türkçe bir yazıyı okuması ya da kaleme alması neredeyse imkânsızdı. Arap yazısının asıl zorluğu da buradaydı.¹⁷² Türkler için, Arap alfabesi ile okuma- yazmanın güçlüğü, oldukça uzun zaman önce fark edilmiş ama bir çözüml üretilmemişti. Üstelik yazı alanında yaşanan bu zorluk toplumsal, kültürel alana da sıkıntılarını taşımıştı. Medreselerin kapıları Arap ulemasına açılmış giderek artan bir şekilde Arap kültürü ve bilim anlayışı da gelişmişti. İçinde Arapça ve Farsçanın yayıldığı ama Türkçenin oran olarak % 38’e kadar düştüğü Osmanlıca adı verilen bir karma dil türetilmişti. Okur-yazar olmayan halk sayıca fazlaydı ve bu halk sayesinde Türkçenin kimliği korunmaktaydı. Ancak Türkçe bilim dili değildi ve edebi ürünlerde de Türkçe yerini Osmanlıcaya bırakıyordu. Arap yazısının bir başka yıkıcı etkisi ise Türkçedeki şive ayrılıklarını belirginleştirmesinde ve artırmasında idi. Ünlüleri yok denecek kadar az olan bu alfabe ile Türkçe bir sözcük okuyanın ağzına ya da şivesine göre şekil alıyordu.¹⁷³

---

¹⁷² şimşir, N.B., Türk Yazı Devrimi, TTK.yay. Ankara 1992, s.5- 8

¹⁷³ A.g.k, s.11-12(uyarlama)

IV.4.A.1.B.Aydınlar Arasında Alfabe Tartışması

Osmanlı Devletinde modernleşme çabaları içinde ilk ve en dikkat çekici olanı orduda yeniliklerdi. 1773 yılında açılan Mühendishane-i Bahri Hümayun (Deniz Harp Okulu) Batı tarzı ordu ve Batılı eğitimin de ilk örneğiydi. Askeri okulları sivil okulların izlediği bu dönemde adeta bir eğitim seferberliği başlatılmıştı. Bu anlamda eskiye oranla, daha çok kişinin okuryazar olması planlanmıştı ama bu amaç gerçekleştirilemiyordu. Yapılan araştırmalar sonucunda, sorunun yazıda olduğu saptanmıştı. Çünkü Batıda ya da azınlık veya yabancı okullarında bir çocuk 3- 5 ayda okuma- yazma öğrenirken, Osmanlı okullarında bir çocuk yıllarca okula gidiyor kendi derdini anlatabilecek düzeyde okuma-yazmayı ancak öğrenebiliyordu. Bu durum Namık Kemal, Şinasi, Ali Süavi gibi Tanzimat aydınlarının çoktan ilgisini çekmişti ve bir alfabe tartışması başlamıştı. Coğunluğu gazeteci olan bu aydınlar, sorunun başka bir boyutunu daha ortaya çıkardılar. Bu alfabe ile yalnızca okuma- yazma değil, Türkçe bir gazete basmak da çok zordu. Arap alfabesi ile gazete çıkarmak, hem masraflı hem zahmetli bir işti. Dizgiciler karmaşık Arap alfabesinin harfleriyle adeta boğuşuyor yine de birçok hataya engel olamıyorlardı. Bu sıkıntıların uzantısı olarak başlayan, aydınlar arasında ki tartışma alfabeyi düzenlemeyi hedefliyordu. Hiç kimse bir harf inkılâbının gereğini dile getirmiyordu. Ancak ilginç olan odur ki, bir Türk aydını değil de kendi ülkesinde benzer sıkıntıları yaşayan yabancı bir isim, İran Elçisi Melkum Han Türkiye ve İran için harf inkılâbını dile getirmiştir. Tarih satırları arasına Arap alfabesinin kökten değiştirilmesi düşüncesini savunarak giren bu elçi, düşüncelerini Namık Kemal'e mektupla iletir. Namık Kemal'in İran Elçisi Melkum Han ile yazışması 1869'da elçinin ismi verilmeksizin gazetede yayınlanır. Elçi mektubunda İslam dünyasının geri kalmışlığının sorumlusu olarak Arap alfabesini göstermektedir. Namık Kemal ise bir yazı değişikliği yapılırsa, eski yazılı yapıtların geleceğe taşınamayacağı kaygısını dile getirir. Namık Kemal gazetede yayınladığı karşılık yazısında, inkılâba gerek olmaksızın harflerde düzeltme yapmanın yeteceğini savunmaktadır.¹⁷⁴ Osmanlı aydınları aralarında tartışa dursun, Latin alfabesi ile Türkçe yazma işi çeşitli kişi ve kurumlarca uygulanmaya çoktan başlamıştır.

---

¹⁷⁴ A.g.k, s.19-24

IV.4.A.1.C. Latin Alfabeti İle Türkçe Yazılar(evri Yazılar)

Herhangi bir dil, ama eksik ama fazlalarıyla birçok farklı yazı veya sembolle kâğıda aktarılabilir. Sözgelimi in dilini in alfabesi olmaksızın kendi alfabemizle öğrenmek, öğrenileni yazmak veya okumak mümkün ve kolaydır. Ancak inceyi orijinal Şeklinde okumak için alfabesini de bilmemiz gereklidir. Türklerle ilişki içinde olan birçok tüccar veya siyaset adamı da Osmanlıcaı hiç bilmeden yalnızca Türkçe bilgileriyle, birçok Türkçe yazıŐma yapmışlardır. Türkçeyi kendi alfabelerini kullanarak kâğıda aktaran bu kişiler, Arap alfabesini bilmediklerinden, bu yolu doğal olarak ŐemiŐlerdir.

Avrupalılar kendilerine yabancı hemen her yazı için transcription (evri yazı) tekniğini kullanmışlardır. Çevri yazı kullananlar, herhangi bir dilde devrim yapmak değil kendi işlerini kolaylaştırmak amacını gtmŐlerdi. Türkçe evri yazılar da aynı amaçlarla kullanılmıştı; Türkleri tanımak ve Türkçeyi daha rahat öğrenmek gibi... Bugün elimizde bulunan en eski Türkçe evri yazı rneği “Kodeks Kumanikus”(Kuman Türkçesinde sözlük)’tur. Bu kitap Osmanlı Devletinin henüz kurulduğu yıllarda 1303- 1362 yıllarında yazılmıştır. Kuman Türkleri(Kıpçaklar) arasında misyonerlik yapmaya alıŐan Alman ve İtalyan misyonerlerce Latince olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı döneminde ise ticari ilişkilerin artması ile Türkiye Türkçesinin Latince kaleme alınışı da artmıştır. Paris’te “Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulu”(Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes)nun açılmasıyla Türkçe öğrenmek isteyen Avrupalılara Türkçe kitaplar hazırlanmaya baŐlanır. Bu gibi kitaplar Latin alfabesi ile yazılmıştır. Ancak bu yazıların Türkçe ses yapısıyla hiçbir yakınlığı bulunmamaktadır. Bugün kullandığımız harflerle benzerliği bulunsa da bu benzerlik üç beş harften öteye gitmemektedir. Zamanla Avrupa’da Türkçeye duyulan ilgi artmış ve “Dil Oğlanları” adı verilen 6- 9 yaş arası bazı çocukların İstanbul’a gönderilmesi söz konusu olmuştur. Bu gibi gelişmeler gösteriyor ki yabancılar arasında daha sistemli bir Şekilde Türkçe ğrenimi başlamıştır.. Paris Louis le Grand Lisesinde 12 ğrenciye Türkçe öğretilmesi de ilgi çekicidir. Bütün bu dil öğrenme çabaları için yeni kitaplar hazırlatılmıŐ, Türkçe öğrenmek isteyen Avrupalıların işi kolaylaŐtırılmaya çalışılmıştır. Hatta bu kitapların bazıları İstanbul’da, İbrahim Müteferrika matbaasında basılmıştır. III. Selim zamanında, Hatice Sultanın sarayını yapan Danimarkalı mimar Meling padiŐahla saray inŐaatı hakkında Latin alfabesiyle yazılmış Türkçe ile

bağlantı kurmuştur.¹⁷⁵ Bu gibi yabancıların kullandığı, çevri yazı örneklerinin sayılarını artırmak mümkündür. Ancak Türklerin de zaman zaman çevri yazı kullandıkları örnekler de bulunmaktadır.

Tanzimat Döneminde Mustafa Celaleddin Paşa, kızıyla Latin alfabesiyle yazmıştır. Abdülhamit'in ajanlarının da bu yolla haberleştikleri bilinmektedir. Çanakkale Cephesinde Mustafa Kemal'in bir hanıma yazdığı 13 mektubun¹⁷⁶ da bu teknikle yazılması ilgi çekicidir. Çevri yazılar “Yazı Devrimi”nin bir parçası ya da öncüsü değildir. Ancak bu yöntem Türkçenin başka bir alfabe ile de rahatça yazılabileceğini göstermiştir.

IV.4.B. Harfleri Değiştirme Girişimleri

Arap alfabesinin düzenlenmesi ya da alfabe yeni ekler yapılması Tanzimat Döneminden beri tartışılrsa da, ciddi bir çalışma ortaya konulmamıştı. II. Meşrutiyet Döneminde de bu alanda bazı çalışmalar yapılmıştı. Bir ara, her harf Latin harfleri gibi ayrı yazılarak, yeni bazı şekiller üretilmiştir. Bu çalışmalar da “Maarif Teşkilatı”nın bir payı olmaksızın, tamamı aydın ya da gazetecilerin üretimidir. Bu yenilikleri uygulamaya koymaya çalışanlar da olmuştur. Örneğin; Enver Paşa'nın bu değişiklikleri benimseyerek ordu içindeki yazışmalarda kullandığını bilmekteyiz. Ancak ordudaki bu yazı düzeltme girişimi çok uzun sürmeyip eski usule geri dönmüştür.¹⁷⁷ Bu çalışmalar harf sorunun çözümüne giden adımlardan yalnızca birkaçıdır.

II. Abdülhamit Dönemi, Osmanlı Tarihi içinde eğitim atılımları bakımından, nitelikleri tartışılrsa da önemli bir dönemdir. II. Abdülhamit, döneminde eğitim alanında birçoğu kâğıt üzerinde kalmış düzenleme ve yenilikler yapılmıştır. 1876 yılında ilan edilen, “Kanun-i Esasi” ye eğitim ile ilgili maddeler eklenmiştir¹⁷⁸. İlk ve orta dereceli okullar düzenlenmeye çalışılmıştır.¹⁷⁹ II. Abdülhamit Döneminde eğitim ile ilgili çalışmalar sürerken padişahın kendisinin ise Latin yazısının Osmanlı ülkesinde kullanılması ile ilgilendiği çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Ancak bu alanda hiçbir çalışmanın yapılmamış

---

¹⁷⁵ A.g.k, s.13- 16(uyarlama)

¹⁷⁶ A.g.k, s.17

¹⁷⁷ Ergin, O. N., a.g.k, cilt.IV,s.1291(uyarlama)

¹⁷⁸ Kodaman, B., Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi,TTK.1999,s28

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kodaman, a.g.k. s.67- 136

olması, bu ilginin samimiyetini kuşkuya düşürmektedir. Buna karşın, II. Abdülhamit'in Arnavut hafiyelerinin deşifre olmamak için Latin alfabesi kullandıkları sabittir.¹⁸⁰

Harfleri düzenleme, değiştirme konusunda Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami, Ebuzziya Tevfik ayrı ayrı öneriler de bulunmuştur. Bunlardan başka Milaslı İsmail Hakkı,, Bey oldukça uzun süren çalışmalar yapsa da sonuç alınmamıştır. Bir ara Mebusan Meclisi'ne Musullu Davut imzalı bir layiha sunularak, Latin harflerinin kabulü teklif edilmiştir. Ne yazık ki, dönemin sıkıntıları arasında bu layiha dikkat bile çekmemiştir.¹⁸¹

Harfleri değiştirme girişimlerinin yeterli olmadığını, daha önce de belirtmiştik. Ancak yukarıdaki her bir satırın Harf Devrimini zorunlu kılan nedenler arasında olduğu ve kökten değişime bir adım daha yaklaşıldığı gerçektir. Özellikle Tanzimat Döneminde başlayıp Meşrutiyetle devam eden harf tartışmaları devrimci bir nitelikten çok evrimci, değişimci, ıslahatçı bir özellik taşımaktadır.

IV.4.C.Neden Latin Harfleri Örnek Alındı?

Latin alfabesi 2500 yıllık bir geçmişe sahipti. Önce İtalya'da, ardından Roma İmparatorluğunda resmi alfabe olarak kabul edilmişti. Bu alfabe kısa sürede Avrupa'da önce Latinler sonra diğer kavimler arasında da yaygınlaştı. Zamanla Coğrafi Keşifler, sömürgecilik ve istila hareketleri ile Avrupa'nın etkin olduğu her bölgeye Latin Alfabesi de baskın olmaya başlamıştı. Amerika kıtasının yükselişi ile okyanus ötesinde bile Latin alfabesi saltanatı başlamıştı. Böylece yayılma nedenleri ne olursa olsun, Latin alfabesi evrensel bir nitelik kazanmıştı. Çin yazısı, Arap yazısı gibi eski yazıların egemen olduğu Asya ve Afrika kıtalarına Latin alfabesi kolayca girememişti. Avrupa kültür ve uygarlığının çeşitli yollarla bu kıtalara da sızması, Türkleri de Latin alfabesi ile tanıştırmıştı. Elçiler, tüccarlar, misyonerler bu alfabeyi Osmanlı topraklarında da kullanmışlardır.¹⁸²

---

¹⁸⁰ Şimşir, a.g.k, s.29

¹⁸¹ Ergin, a.g.k, cilt. V. s.1758

¹⁸² Şimşir, a.g.k, s.30- 31(uyarlama)

XIX. yy.da Osmanlı Hariciye Nezaretinde ve dış temsilciliklerde Arap yazısı değil, Latin yazısı resmi yazı olarak, Fransızca ise resmi dil olarak kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye’deki tüccarlar defterlerini Latince yazı ile doldurmaktaydılar. Sözelimi senetler, akitler bu şekilde yazılmaktaydı. Osmanlıya hizmet veren bankaların çoğu Avrupa kaynaklıydı. Ünlü Osmanlı Bankası bile “*Otoman Bank, Banque Ottomane*” diye yazılmaktaydı ve bankanın tüm yazışmaları, yabancı dilde yapılmaktaydı.¹⁸³

1874 yılında 23 devletin katılımıyla, “Postalar Genel Birliği” kurulmuştu. Ertesi yıl UPU(Dünya Posta Birliği) adını alan bu kurumun üyelerinden biri de Osmanlı Devleti’dir. Birliğin kuralları standarttır. Yazı dili de yine Latince dir. Osmanlı mektuplarında hem Osmanlıca hem Latince damga ve yazılar bu nedenle konulmuştur. Kırım Savaşı sırasında İstanbul telgraf ağlarıyla Avrupa’ya bağlanmıştır. Avrupa ile telgraf ile haberleşmeye uygun olarak, Türkçe Mors Alfabeti Latin yazısı temeline dayanan bir şekilde düzenlenmişti.¹⁸⁴ Bu şekildeki telgraflar devlet işlerinde ve pek çok devlet adamı tarafından kullanılmıştır. Mustafa Kemal de çeşitli defalar, Latin alfabesiyle yazılan telgraflara imza atmıştı. Örneğin; Yazı Devrimi’nden önce Paris İşgüderi Esat Cemal Bey’in çektiği Cumhuriyet Bayramı kutlama mesajına şöyle karşılık verilmiştir.¹⁸⁵

“ Ambassade de Turquie, Paris

(Türkiye Büyük Elçiliği, Paris)

***DJUMHOURIET BAYRAMININ YIL DUNUMU MUNASIBETILE
VOUKOUBOLAN TEBRIQUAT VE IZHAR BOUYOURULAN SAMIMI HISSIYATE
TAKDIMI TECHECCURAT EYLERIM***

TURQOUIE REISI DJUMHORI

GAZI M. KEMAL”

---

¹⁸³ A.g.k. s.32- 33

¹⁸⁴ A.g.k. s.33- 36

¹⁸⁵ A.g.k. s.37

Bu örnek, bugün kullandığımız yazıya uymayan birçok kelime bulundursa da Latin alfabesinin devrimden çok önceleri Türkiye içinde çeşitli şekillerde kullanıldığının kanıtlarındandır. Üstelik Latince Türk topraklarındaki birçok Yabancı veya Azınlık Okullarının ders programlarında da mevcuttur ve bu okullarda Latin yazısı ile eğitim verilmektedir. Azınlık ve yabancı okullarının öğrencilerinin çoğu okuma- yazmayı Latin alfabesi ile öğrendikten sonra Osmanlıca yazıyı öğrenmişlerdir.¹⁸⁶

Arapçanın Türk ses yapısına ters düşüşü ve Latincenin evrenselliği, Osmanlının Batı uygarlık alanında örnek alması, Türkiyede Latincenin asırlardır biliniyor ve çeşitli bahanelerle kullanılıyor olması, Avrupa ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler diye sıralayacağımız satırlar, “neden Latin Alfabeti örnek alındı?” sorusunun cevaplarından olmalıdır.

Dünyada Avrupa dışındaki topraklarda Latin yazısının yaygınlaşması sürmekteydi. Çeşitli uluslar daha rahat okunup yazılması nedeniyle Latin yazısına geçmekteydi. Türkçenin uzak akrabası da olsa Fin ve Macar dilleri Latince alfabe ile rahatlıkla yazılabiliyordu. Arnavutlar Latin alfabesi temeline dayanan kendi ulusal alfabelerini oluşturmuştu, Kafkaslarda yarı Latin alfabesi ile gazete çıkarılıyordu. Polonyalılar, Çekler, Hırvatlar, Orta Asya Türkmenleri, Kırım- Volga Tatarları, Kırgızlar ve Başkırtlar Latin alfabesine geçmişlerdi. Öyleyse gerekli düzenlemelerle Türkiye’de de Latin alfabesinden yola çıkarak bir ulusal alfabe hazırlanabilirdi.

IV.4.D.Kökten Değişim, Yeni Alfabe

Yukarıdaki satırlarda ortaya koymaya çalıştığımız gibi “Türk Yazı Devrimi” rastlantısal olayların değil, asırlar süren ihtiyaç ve gereksinimlerin beklenen sonucudur. Türk halkı için, Türk ses ve kelime yapısına uygun yeni bir alfabe bulunması gerekmektedir. Bunun için yeni bir alfabe icat edilmemiş, dünyanın önemli bölümünün kullandığı Latin alfabesi model alınmıştır. Önce doğrudan müdahale etmediği, alfabe tartışmaları uygun zaman ve ortam sağlandığında Gazi Mustafa Kemal’in, sanki bir dil uzmanı titizliğinde üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur. Mecliste ilk gündeme gelen rakamlar olmuştur.¹⁸⁷ Rakamların

---

¹⁸⁶ Bkz. Tezin “Azınlık ve Yabancı Okulları” adlı bölümü.

¹⁸⁷ Ergin, a.g.k. s.1759

Latin alfabesine dönüşümü yeni bir alfabe yaratmak kadar zor değildi. Üstelik rakamların evrensel olması bilimin çeşitli dalları ile ekonomi ve ticareti de kolaylaştıracaktı.

Yeni alfabenin oluşturulması için, “Alfabe Encümeni” kurulmuştu. Bu Encümen’de üçü mebus, üçü milli eğitim bakanlığı görevlisi, üçü de dil uzmanı olan, şu isimler görev yapmıştır: Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Fazıl Ahmet (Aykaç), Ahmet Cevat (Emre), Mehmet Emin (Erişirgil), Ragıp Hulusi (Özdem) Ruşen Eşref (Ünaydın), İhsan (Sungu).¹⁸⁸ Encümen çalışmalarını bir rapor halinde Mustafa Kemal’e sundu. Uygulama planı 5 ile 15 yıl arasında tasarlanmıştı. Mustafa Kemal’in direktifleri doğrultusunda 3 ay gibi çok kısa sürede Yazı Devrimi tamamlamıştır.¹⁸⁹ Bu tarihten sonra inanılmaz bir hız ve hevesle tüm Türk milleti yeni harflerle okuma yazma işine girişmiştir. İnsanlar sokakta, tramvayda, kahvehanede, evlerde yeni alfabe ile okuma- yazma alıştırmaları yapar olmuştu. Beklenildiği gibi yeni Türk Alfabesi kısa sürede ve kolaylıkla herkes tarafından okunur ve yazılır bir özelliğe sahipti. Okullar, gazeteler, devlet daireleri okuma- yazma seferberliğine inanılmaz bir destek veriyordu. Halk Ata’sının sözünü tutmuştu.

...“Çok işler yapılmıştır ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharlarla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir; Türkün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatıralarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tahsis olunmasında bütün vatandaşların faaliyetlerini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri

---

¹⁸⁸ A.g.k. s.1760- 1761

¹⁸⁹ Şimşir, a.g.k. s.96

öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla kafasıyla bütün âlemi medeniyetin yanında olacağını gösterecektir.”¹⁹⁰

Yukarıdaki satırlar Atatürk’ün yurdun çeşitli yerlerinde halka hitaben yaptığı konuşmalardan biridir. Bu konuşma Atatürk’ün harf inkılâbını müjdeleyen İstanbul Sarayburnu’nda 9- 10 Ağustos 1929’da yaptığı tarihi nutkundan bir bölümdür. Gazi burada içinden çıktığı halkın desteğiyle yeni ve zorlu işi daha başarmıştır. Harf İnkılâbı, Yeni Türk Harflerinin Kabulü ya da Yazı Devrimi adıyla bilinen bu zorlu işin başarılması sayesinde Türkiye’de okuryazar oranı artmış, Türk aydınlanması başlamıştır.

Tablo- 5: 1923’den Günümüze Eğitimle İlgili Genel Sayısal Durum

1923–1924	2002–2003	Artış (Kat)	
Okul Sayısı	5.134	59.873	11 kat
Öğretmen Sayısı	12.573	678.140	53 kat
Öğrenci Sayısı	364.428	18.619.677	50 kat

Kaynak: MEB (2003–2). Millî Eğitim Bakanlığı Sayısal Veriler 2002–2003

Yukarıdaki tabloda 2003 yılı verileriyle 1923 yılı eğitimde sayısal gelişmeler, tablo halinde sunulmuştur. 80 yıllık bu süre içindeki öğrenci ve öğretmen sayısının inanılmaz artışına karşın hala okullaşma konusunda sıkıntılar yaşadığımız gerçektir. Ne yazık ki, bir zamanlar yabancıların Türkiye’de başlattığı okullaşma yarışına henüz erişemedik. Çalışmamızın Yabancı Okulları bölümünde bu savımıza dair ayrıntılı rakamlar mevcuttur.

¹⁹⁰ Aktaran, Ergin, a.g.k. s.1765

BEŞİNCİ BÖLÜM

V.MİSYONER VE MİSYONERLİK KAVRAMLARI

Yabancı Okullarının, tarihsel gelişim sürecine baktığımızda, kuruluş amaçlarının misyonerlik çalışmalarının bir parçası olduğunu görmekteyiz. Yabancı Okulları ve Eğitim sistemimiz arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak üzere, “misyoner” ve “misyonerlik” kavramlarını kısaca açıklamak istiyoruz:

“Misyoner” kelimesinin kökü, Latince “göndermek” anlamına gelen “mittere” sözcüğünden gelmektedir. Fransızcaya “misyon” olarak geçmiş, “bir kimseye, bir şey yapmak için verilen özel görev” anlamını kazanmıştır. Misyon kelimesinden gelen “misyonerlik”; “bir dini teşkilat kurarak, din propagandası yapmak, insanları o dinin müritleri haline getirmektir.¹⁹¹ Genel olarak misyonerlik; “başka dinden olanları kendi dinine kazandırmak için kurulan dernekler,” özel de ise, Hıristiyan olmayan ülkelere Hıristiyanlığı yayma amacını güden kurumlar¹⁹² anlamını taşımaktadır.

Günümüzde kullanılan anlamıyla misyonerlik çalışmalarının başlangıcı Hz. İsa'nın ardından havarilerinin din yayma çabasıdır. Havarilerden sonra, ikinci misyonerlik çalışmalarını Katolik-Protestan çekişmesindeki Hıristiyanlar başlattılar. Bu tarihten sonra, Hıristiyan kiliselerinin, Hıristiyan olmayan ülkelere dinlerini yaymak için yaptığı çalışmalara “misyon” bunları idare eden ve faaliyet gösterenlere “misyoner” denilmeye başlanmıştır.¹⁹³ Genel anlamıyla, misyoner faaliyetlerinin görünen amacı dini yaymaktır. Onlara göre gerçek din Hıristiyanlıktır. Hıristiyanların dışındakileri “dinsiz” saymaktadırlar. Dinsizlere dini öğretmek ilk hedefleridir. Ardından, bilmeyenlere İncil'i öğretmek, Hıristiyan olmayanları bu dine davet etmek veya kendi mezheplerine insan kazandırmaktır. Misyonerlerin nihai hedefi ise yeryüzünde güçlü bir Hıristiyan topluluğu oluşturmaktır. Görünen bu dini gayelerinin yanında, misyonerliğin zamanla siyasi, ekonomik, sosyal ve idari pek çok amacı da bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Özellikle

---

¹⁹¹ Kocabaşoğlu, U., Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989, s. 1.

¹⁹² Misyonerlik”, Meydan Larousse, C. VIII, s. 843.

¹⁹³ Öztuna, Y., Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul,1978,Cilt, X,S.217

sömürgecilik çağı ile beraber bağlı buldukları ülkelerin sömürgeci politikalarına hizmette bulunmaları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Kendilerini kiliseye aday ve İncil'in hizmetkârı olarak gören misyonerler, amaçlarına ulaşabilmek için her yolu ve metodu denemekten kaçınmamışlardır. Onlardan istenen şey gidecekleri ülkenin dilini, dinini ve kültürlerini öğrenip inceleyerek eksiklikleri belirlemek ve ona uygun hareket etmektir. Bu nedenle, misyonerlerin meslekleri çeşitlidir. Onları amaca götüren her yol ve her meslek araç olarak kullanılabilirler. Kendi dil ve kültürlerini yaymak için okul, matbaa ve hastane gibi kurumları da, amaçlarına hizmet eden araçlar olarak kullandıklarını bilmekteyiz. Açılan bu kurumlar arasında, kuşkusuz en etkili olanları okullardır. Çünkü misyonerliğin hedefi eğitim yoluyla, Hıristiyanlaşmayı sağlamaktır. Hatta Henry Jessup adlı bir misyonere göre; okullar misyonerliğin başarısı için temel koşul olarak görülmüştür. Ona göre; *“Hıristiyan misyonerleri okulunda eğitim, yalnız gaye için bir vasıtaadır. Bu gayede insanları İsa'ya götürmek, fertler ve milletler Hıristiyan oluncaya kadar onları eğitmek”*... Olarak belirtilmiştir. Bu nedenledir ki, çeşitli misyoner grupları, gittikleri her ülkede dinsel kurumların yanında mutlaka kendi okullarını da açmışlardır.¹⁹⁴

Hıristiyanlık dini, Avrupa'da başlayan Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle, birbirlerinden bağımsız ve hatta birbirlerine rakip olan bazı mezheplere bölünmüştü. Yeni ortaya çıkan mezhep ve durum papanın nüfuzunu sarsmıştı. Katolik Hıristiyanların, Protestanlara karşı, Misyonerlik çalışmaları, 1662 yılında Vatikan'da Papa'nın Misyon başkanlığında teşkilatlı bir yapıya bürünmüştür. II. Vatikan Konsili'nde alınan bir kararla; başka dinden olanları Hıristiyanlaştırma amacı gizlenmemekle birlikte, artık ana yaklaşımın diyalog ve ikna metodu olduğu vurgulanmıştır.¹⁹⁵ Daha sonra Paris'te Ecnebi Misyoner Cemiyeti ve Mektebi kurulmuştur.¹⁹⁶

Dinsel anlamdaki, misyon ve misyonerlik, ilk havariler döneminden günümüze kadar gelen süreç içinde değişime uğramıştır. Misyonerlerin izledikleri yol ve taktikler, zamana ve buldukları ülke koşullarına göre değişikliğe uğramıştır. Daha önceleri misyonerler

---

¹⁹⁴ Sezer,A., “Osmanlıdan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri”, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/arsiv/osmis.htm/> 09.10.2005

¹⁹⁵ Kocaoğlu, A. M.; “Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devletine Uzanan Süreç”, Giresun Tarihi Sempozyumu, 1996, Bildiriler, İstanbul, 1997,s.237

¹⁹⁶ Vahapoğlu,H.,Osmanlıdan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar, M.E.B.,İstanbul,1997,s.31-33

doğrudan “İncili” öğretmek Hıristiyan olmayanları dine kazandırmaya, başka mezhepten olanları kendi mezheplerine çekmeye çalıştılar. Ancak 1960’lardan sonraki çalışmalar, toplumsal ahenk, endüstriyel ilişkilerin insancillaştırılması, sınıf ve renk ayrımcılığının kaldırılması gibi laik ve çağdaş amaçları da kapsıyordu¹⁹⁷. Misyonerler, görevli oldukları bölgelerdeki ihtiyaçlar çerçevesinde, yerli halka kendilerini sevdirmeye ve kabul ettirmeye uğraştılar. Çoğu zaman, kötü koşullar altında uzun yıllarını geçirdiler. Sosyal hizmet kuruluşları açtılar ve bunlarda gönüllü çalışmalara devam ettiler. Hastane, okul, yetimler yurdu, aşevleri, huzur evleri gibi halkı kendilerine yakınlaştıracak, sosyal yardımlaşma, kuruluşlarına önem vermişlerdir. Daha sonraları bu sosyal faaliyetler, zirai hizmetlere, desteklere, gelişme ve kooperatif programlarına, okuma-yazma kampanyalarına kadar uzanmıştır. XIX. Yüzyıl Hıristiyan misyonları, “Kültür değişikliği” sorununu, din ile birlikte kültür transferinin de yapılması ile çözmeye çalışmışlardır.

Batı Eğitimi’nin yanı sıra; mimari, müzik, çalışma alışkanlıkları, hatta çalıştırdıkları yerli insanların kıyafetlerini de kendi kültürlerine göre etkilemeyi başarmışlardır. Misyonerler, gittikleri ülkelerde liderlik, Milliyetçilik gibi sorun yaratan konularla, karşılaşmışlar ve bu konuları kendileri yararına sonuçlandırabilmişlerdir. Son zamanlarda ise Hıristiyan misyonerleri kültür konusunda esnekliği esas almışlardır.¹⁹⁸

V.1.Osmanlı Toplumunda Misyonerler

Osmanlı İmparatorluğu, misyonerler için, imparatorluğun en parlak günlerinden çöküşe giden günlere değin hep çekiciydi. Osmanlı imparatorluğunun, jeopolitik ve jeostratejik açıdan dünya coğrafyasının kilit noktasında olması, vatandaşlarının etnik yapı farklılıkları, Hıristiyanlar için kutsal sayılan toprakların sahibi olması, yeraltı ve yerüstü kaynakları misyonerlere cazip geliyordu. Böylece, din yayma amacı istilacı düşünce yapısıyla birleşip Hıristiyan dünyasının ezeli rakibi Osmanlılar, misyonerlerin hedefi haline gelmişti. Daha önceden bu bölge toprakları için düşünülen, Haçlı seferleri projesi tam amacına ulaşamamıştı. Osmanlı imparatorluğu Hıristiyan dünyasındaki yeniden birleşme ve genişleme düşüncesinin engeliydi. Ancak oldukça önemli bir sayıda Hıristiyan nüfusa

¹⁹⁷ Yenitepe,E.,M., Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yer Alan Yabancı Okulların Tarihsel Gelişim Süreci İle Amaç Yapı Ve Yönetim Süreçlerinin İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul,1999,s.5

¹⁹⁸Kılıç,R.,“Misyonerlik Ve Türkiye’ye Yönelik Misyoner Faaliyetler”,<http://www.host.nigde.edu.tr/remzikilic/yayinlar/12.09.2005>

sahipti. İmparatorluğun siyasi ve ekonomik bakımdan zayıfladığı dönemde, Osmanlının Hıristiyan tebaası, misyonerlere davetkâr bir tutum takınmıştı. Bu durum, Osmanlı Ülkesini Ortadoğu misyonerlik çalışmalarının merkezi durumuna getirmiştir. Hatta onca mesafeye rağmen, okyanus ötelere Amerikan misyonerleri de bu merkeze akmaya başladılar.¹⁹⁹ Osmanlı topraklarındaki misyonerler geldikleri ülkelere göre farklılık gösteriyorlardı. Misyonerliğin temeli Hıristiyanlığı yaymak düşüncesine otursa bile, her misyoner grubu mensubu bulunduğu ülkeye ve tarikatın amaçlarına bağlı olarak ayrı ayrı çalışıyorlardı. Hepsi Hıristiyan olmasına karşın, bu ayrı gruplar halindeki misyonerler birbirlerinin rakipleriydi. Ülkeler ise kendi çıkarları doğrultusunda misyonerleri destekliyor, mali kaynak sağlıyorlardı. Amerika ve İngiltere, sürekli olarak Protestan misyonerlik faaliyetlerine siyasi, ekonomik ve teknik destek vererek, kendi emellerini de kollarken; Fransa ise, Katolik misyonerleri destekleyip, kendi nüfuzlarını genişletmek istemiştir. Ruslar da, Ortodoks misyonerleri teşvik ederek destek vermiştir²⁰⁰.

Misyonerler, Osmanlı topraklarını dört misyon bölgesine ayırmıştı. Avrupa, Doğu, Batı ve Merkezi ile Türkiye olmak üzere... Bunlardan Avrupa Türkiyesi Misyonu, Filibe, Selanik ve Manastır'ı içine alıyordu ve bölgedeki Bulgarların bilinçlendirilmesi için çalışıyordu. Batı Türkiye Misyonu, İstanbul, İzmit, Bursa, Merzifon, Kayseri ve Trabzon yörelerinden oluşmaktaydı. Merkezi (Orta) Türkiye Misyonu, Torosların güneyinden Fırat nehri vadisine kadar olan bölgeyi (özellikle Maraş ve Antep illerine ağırlık veriliyordu), Doğu Türkiye Misyonu ise; Harput, Van, Erzurum, Mardin, Bitlis'ten başlayarak, Rus Ve İran sınırına kadar olan bütün Doğu Anadolu bölgesini kapsıyordu.²⁰¹ Buradan da anlaşılıyor ki, Osmanlı topraklarındaki misyonerlik çalışmaları çok cepheli, sistemli ve planlı bir organizasyonun sonucudur ve sabırla yürütülen bu çalışmaların sonuçları, XIX. yy. başlarında, etnik parçalanmalarla kendini göstermeye başlamıştır. Ancak biz, misyonerlerin siyasi etkinliğinden çok toplumsal ve kültürel yanlarını inceledik. Misyoner çalışmalarla, Yabancı Okulları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık.

---

¹⁹⁹ Vahapoğlu, a.g.k. s.33-34

²⁰⁰ Kılıç, 1984: 46

²⁰¹ Sezer, . a.g.m.

Osmanlı topraklarında özellikle XIX. yy. da daha yaygın ve etkili faaliyetlerde bulunan misyonerleri üç grup altında toplamak mümkündür. Katolik, Protestan Ve Ortodoks misyonerleri...

V.1.A.Katolik Misyonerleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun misyonerlerle tanışması, Katolik misyonerler ile başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında başlayan Osmanlı – Fransız yakınlaşması kapitülasyonlarla güçlenmişti. XIV. Lui zamanında Fransa'ya tanınan ticari ayrıcalıklar, din ve ayin özgürlüğü ile birleşince misyonerler ilk olarak, 1583 yılında, İstanbul'a geldiler ve hiçbir gülüklükle karşılaşmadan çalışmalarına başladılar. İlk olarak gelen misyoner grup Cizvitlerdi. Cizvitleri, Fransisken misyonerler izledi. İlk gelen misyonerler, dinsizliği yok etme düşüncesiyle, doğrudan Müslüman halka yönelik propagandaya başladılar. Bunda başarılı olamayacaklarını görünce Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayri Müslim toplulukları kendilerine çalışma alanı olarak seçmişlerdir.²⁰² Bu anlamda, “Paris Capucin Cemiyeti” papazlarından Rahip Pasifiko, 1621 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na gelerek İstanbul, Balkanlar, Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Irak'ta manastırlar kurmuştur. Bu da gösteriyor ki; Cizvit ve Fransisken misyonerler İstanbul dışında da çalışmalar yapmışlardır. En yoğun olarak çalıştıkları bölgeler ise, İstanbul, İzmir, Suriye Filistin, Mısır, Irak, Kıbrıs ve Orta Yunanistan'dır. Buradaki misyoner teşkilatları, Avrupa kaynaklı olarak, Paris Torraine ve Britanya'dan yönetiliyorlardı. Dönemin padişahları, bu çalışmalarını tehlikeli görmüyordu. Böylece misyonerler, Osmanlı topraklarında, padişah izni ile rahatlıkla dolaşabiliyor, çalışıyor ve oturma izni alabiliyorlardı. Hatta Katolik misyoner ve rahipleri, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar rahat hareket edemiyorlardı. Buna en güzel örnek, bir Cizvit misyoneri olan, Emile Lagrand'ın sözleri olacaktır. “gönül isterdi ki, Katolikler, Osmanlı padişahının ülkesinde olduğu gibi İngiltere ve Hollanda da rahat ve serbest olsunlar”.²⁰³

7 Temmuz 1626 tarihinde İstanbul'a gelen üç kişilik biri Kapuçin misyoner heyeti, 19 Temmuz 1626'da Galata'daki St. George Kilisesi'ne ve Kilise'nin yanındaki eve yerleşerek, Hıristiyanlığın esaslarını öğretmeye, hastalara, zindandaki esirlere ve limandaki Fransız gemicilere yardım etmeye, bunun yanı sıra da Katolikliği yaymaya başladılar. Dahası, kilisenin yanında bir de okul açtılar. Amaçları buradan Hıristiyanlığı yaymaktı.

---

²⁰² Uzunçarşılı, İ.H., Osmanlı Tarihi, cilt.3, Ankara,1983,s.117–119(uyarlama)

²⁰³ Vahapoğlu, a.g.k. s.35- 37

²⁰⁴Katolik misyonerler, Müslümanlar üzerinde etki sağlayamasa da, Ermeni ve Rum nüfusumuzla ilgilenmiş ve oldukça önemli bir bölümünü, Katolikleştirmişlerdir²⁰⁵.

Katolik tarikatlarının neredeyse tümünün arkasında Fransa vardır. Fransa kendine tanına ayrıcalıkları fazlası ile kullanıyor, dahası bu ayrıcalıklarla yeni haklar elde ediyordu. Ülkenin pek çok bölgesinde, faaliyet gösteren Katolik misyonerler, azınlıklar üzerinden mezheplerini yaygınlaştırırken, aynı anda kültürel bir yayılma gerçekleştiriyorlardı. Yapılan işler, fedakâr çalışmaların yanında masraf gerektiriyordu. Tarikatların misyonerlik çalışmaları için, personel ve maddi, siyasi olanaklar da Fransa tarafından sağlanmaktaydı. Misyonerlerin hedef kitlesi, Rumlar, Ermeniler, Süryaniler ve Yezidilerdi. Katoliklerin çalışmaları, sağlık ve sosyal hizmet ve yardımlarla kamufle ediliyordu.²⁰⁶ Çalışmalarını özellikle yerli halkın sevgi ve ilgisini sağlayan alanlarda yaygınlaştıran misyonerler, fakir ve kimsesiz çocukları, yardıma muhtaç yaşlıları himayelerine alıyorlardı. Okul ve dil kursları ise gerekli olan kültürel alt yapının oluşmasını sağlıyorlardı. Kendi adlarını kullanarak okul ya da hastane açabiliyorlardı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlıda olduğu gibi hiçbir ülkede bu kadar özgür çalışmıyorlardı.

Yabancı devletlerin, misyonerlik yoluyla elde etmek istedikleri, Osmanlı ülkesinde Müslüman olmayan toplulukları denetim altına almaktı. Yabancı devletlerin bu noktada hedefledikleri amaçları gerçekleştirmek için, her türlü imtiyazı kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak bütün fırsatları değerlendirdiklerini görmekteyiz. Yabancılar dini faaliyetler konusunda özgürdüler ancak daha ileriye giderek okul açma yetkisi de elde ettiler. Haklar giderek büyüyordu, aldıklarıyla yetinmeyip kendilerine yakın olan gayr-i Müslim cemaat okullarını da himaye altına alarak, bu okullar üzerinde de etkin olmuşlardır.²⁰⁷

Katolik misyonerlerin faaliyetleri, bu mezhebin tarikatları olan Cizvit, Fransisken, Kapucin ve Lazarist tarikatları tarafından yürütülmüştür. 1637 Yılında, Fransız Kralı XIII. Louis, Kapucin misyonerlerinin doğudaki başarılı faaliyetlerinden dolayı, Fransız elçilik binasının

---

²⁰⁴ Kılıç., a.g.m. s.5

²⁰⁵ Polvan, N., Türkiye’de Yabancı Öğretim, Cilt I, İstanbul, 1952, s. 80–85

²⁰⁶ Vahapoğlu, a.g.k. s.37–38

²⁰⁷ Kılıç, a.g.m. s.5, Vahapoğlu, a.g.k. s.37–38

yanındaki evi bağışlamıştır.. 1673’de Fransız elçiliğine ve konsolosluklarına “Dil oğlanları” adında tercüman yetiştirebilmek için;”St. Louis Kapuçin Papazları Koleji” adıyla ayrı bir bina dahi yaptırıldı. Bu Kolejde öğrencilere Latince, Fransızca ve İtalyancanın yanında; Türkçe, Rumca ve Ermenice de öğretiliyordu. Buradan da anlaşılacağı gibi Katolik tarikatları, oldukça planlı, sistemli, kararlı ve disiplinli bir biçimde çalışıyorlardı. Bu tarikatların çalışmalarını, bağlı buldukları kuruluş ve kişileri bir tablo halinde, şöyle toparlayabiliriz.²⁰⁸(bkz. tablo-6)

---

²⁰⁸ Vahapoğlu, a.g.k. s.38-39

Tablo-6:Katolik Tarikatları, bağlı buldukları kurum ve kişiler ile çalışmaları.

KATOLİK TARİKATLARININ MİSYONERLİK ÇALIŞMALARI		
KURULUŞ	BAĞLI RAHİP VEYA RAHİBELER	FAALİYETLERİNDEN ÖRNEKLER
FRANSİSCAİN RAHİPLERİ	Conventüell Rahipleri, Observant Rahipleri	KİLİSE VE OKUL(St. Antoine de Padoue Kilisesi)KİLİSE VE OKUL (St. Antoine Okulu)
DOMİNİCAİN RAHİPLERİ	Dominicain Rahip Ve Rahibeleri	KİLİSE VE OKUL(St. Paul, St. Pierre kiliseleri)Galata San Pietro İtalyan
JESUİTE(CEZVİT)	Cezvit Rahipleri	KİLİSE VE OKUL, BASIN, İŞÇİ VE SUÇLULARLA İRTİBAT
CAPUCİN RAHİPLERİ	Capucin Rahipleri	*Ülkeyi üç bölüme ayırarak, Yunanistan, Suriye, Palestin Ruhani Dairelerini kurdular.Dil okulu ve St. Benoit kolejleri açtılar
LAZARİST RAHİPLERİ	Lazarist Rahipleri Filles De La Charite Rahibeleri Freres Des Ecoles Chretiennes Rahipleri Notre Dame de Sion Rahibeleri	Sosyal ve hayır kurumları Okullar kız okulları, Hayır kurumları St.Joseph koleji Notre Dame de Sion Kız okulu
GÜRCÜ KATOLİK RAHİP VE RAHİBELERİ	Gürcü Katolik Rahip Ve Rahibeleri	Okul
CONGREGATION ASSOMPTION RAHİPLERİ	İvrea ve Assomption Rahip, Rahibeleri,Freres Maristes Rahipleri,Petites Soeurs De Pauvres RahibeleriSoueurs De l'immaculee Conception de N.Dde lourdes Salesien Rahipleri	İtalyan okulları,Özellikle Bulgarlarla ilgilenmişlerdirFransızca öğretmenliği Okul kuruculuğuFakir ve kimsesizlerle ilgilenmişlerdir. İlkokul, zanaat okulu açmışlardır

Kaynak: Vahapoğlu,H.,Osmanlıdan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar, M.E.B.,İstanbul,1997

V.1.B.Protestan Misyonerler

Protestan misyonerlerin, XVIII. yüzyıldan sonra faaliyetleri görünür bir şekilde artmıştı. Aynı dönemde, Katoliklerin Osmanlı topraklarındaki çalışmaları hızla yayılmaktaydı. Katoliklerin çalışmalarını engellemek amacıyla, ilk olarak İngiliz Church Missionary Society'e bağlı bir papaz Protestan misyoner, 1815 yılında Mısır'a gönderilmiştir. 1820 yılında ise 'Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions' adlı Amerikan Protestan misyonerlik kuruluşuna bağlı iki misyonerin İzmir'e geldiklerini görüyoruz. Bu misyonerlerin, başlangıçtaki hedefleri Yahudileri Protestanlaştırmak idi. Ancak Yahudiler üzerinde, böyle bir etkinin kurulması mümkün değildi. Kısa bir süre sonra Yahudiler üzerinde etkin olamayacaklarını anlayan Protestan misyonerleri, Katoliklerin izlediği yolu seçtiler. Yani, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki gayri Müslimleri esas çalışma alanı olarak belirlediler.²⁰⁹ Protestan misyonerlerin özellikle, İngiltere himayesinde yürütülen çalışmalarının hedefi Ortadoğu bölgesi idi. Emperyalistlerin ünlü taktiği, “parçala, yok et! Veya parçala hükmet” politikası Ortadoğu azınlıkları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ne yazık ki, misyoner çalışmalarının çoğu bu politikaya hizmet etmiştir.²¹⁰

İstanbul'daki ilk Protestan Kilisesi 1846 yılında açılmıştır. 1850 yılında ise Sultan'ın fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Protestanlar müstakil millet statüsünü almışlardır. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki faaliyetlerinde Amerikan elçiliği ve konsoloslukları açılana kadar İngiliz elçiliği ve konsoloslukları kendilerine destek çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Amerikan Protestan Okulu, 1824 yılında Beyrut'ta “dinsizler arasında dini yaymak” amacıyla açılmıştır. Dolayısıyla, gerçek amaçları okul açmaktan çok, yeni kurulan Protestan kiliseleri ve çevresinde cemaat oluşturmaktır. Bu amaç için hazırlanan İncil ve diğer basılı malzemeyi dağıtmalarına rağmen, okuyabilecek kimse bulamamışlardır. Bu nedenle, mecburen okuma-yazma öğretmek zorunda kaldılar. Böylece misyonerler öğretmenlik çalışmalarına başladılar. 1823' ten sonraki yıllarda ana-baba okulundan başlayarak, yüksek öğrenime kadar varan bir eğitim zinciri

---

²⁰⁹Turan, Ö., “Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar/>

05.11.2005(uyarlama)

²¹⁰ Vahapoğlu, a.g.k. s. 42

kurdular.²¹¹ Okullar kısa sürede İmparatorluk coğrafyasının pek çok bölgesine yayıldı. Sadece Elazığ'da 1894 yılında Protestanların açtığı okul sayısı 83'tür. 1900 yılı itibarıyla Anadolu'daki Amerikan misyonerlik okulu sayısı 417, öğrenci sayısı ise 17.556'dır. 1904 yılında Amerikan Protestan misyonerlerinin okul sayısı 465'tir. Katolik rahiplerin okul sayısı 306, rahibelerin 354'tür. Bunlar sadece belli başlı belgelere dayanan rakamlardır. Kayıt dışı okul sayılarının da dâhil edildiğinde rakamın 2000 civarında olduğu sanılmaktadır.²¹²

Önceleri, kendilerini dinleyecek kişileri, Hıristiyan azınlıkların içinden seçen ve bunları Protestanlaştıran (evangelization) misyonerler, ibadethaneler, kiliseler açtılar. İbadetin kaynağı olan incili okuyabilmeleri için “Pazar okulları” (Sabbath School) açarak buralarda okuma- yazma öğrettiler. Pazar okullarının yararı anlaşılınca daha kalıcı ve sistemli bir yolu seçtiler, ilkokullar açtılar (Primary School/Common School). Giderek büyüyen eğitim halkaları, öğretmen yetiştiren “High School”, vaiz papaz yetiştirmek için açılan ilahiyat okullarına (Theological Seminary) kadar uzandı.²¹³

Protestan misyonerleri, okullarla birlikte hastane, kimsesizler yurdu ve yetimhaneler açtılar. Osmanlı Devleti misyoner çalışmalarına neredeyse hiç müdahale etmeyip bazen dolaylı bazen doğrudan yardımcı bile olmuştu. Bundan güç alan Amerikan, İngiliz ve Fransız misyonerleri, Osmanlı topraklarını sömürge haline getirecek fikri yapıyı oluşturmaya çalıştılar.²¹⁴ Bu amaç için ise, kendi açtıkları okullarını kullandılar. İlk, orta ve yüksek seviyelerde açtıkları okulları ile matbaa, hastane ve yardım kuruluşlarıyla çok yönlü bir Protestanlaştırma faaliyetine giriştiler. Bu derece örgütlü ve planlı bir faaliyet sonucunda hem mezheplerini yaymakta, hem de azınlıkları etkileyerek onların Osmanlı'dan kopmalarına yardımcı olmaktaydılar. Gerek eğitim ve öğretim faaliyetlerini desteklemek gerekse dini propaganda malzemesi hazırlamak için İzmir, İstanbul gibi merkezlerde matbaalar kurulmuş ve buralarda çoğu dini içerikli milyonlarca sayfa tutarında kitap ve broşür basılmıştır. 1820'lerden 1900'lere kadar basılan ve dağıtılan Kitab-ı Mukaddes ve Hıristiyanlığa dair diğer kitaplarla kolejlerde okutulan ders kitaplarının sayısının yedi milyon sayfayı bulduğu tanımlanmaktadır. American Board ve diğer misyoner

---

²¹¹ Yenitepe , a.g.k.,s.13

²¹² Turan, a.g.m.

²¹³ Yenitepe , a.g.k.,s.14

²¹⁴ Vahapoğlu, a.g.k.,s.41-42

teşkilatlarının bu derece etkin ve yoğun çalışmalarının, 1880'lerden itibaren ABD'ye Orta Doğu ve Anadolu'da ekonomik, sosyal ve kültürel bir hayat sahası oluşturmada aracı rol oynadığı gözden kaçmayacak bir gerçektir. Bu alanda en önemli Protestan kolejleri İstanbul ve Beyrut gibi merkezlerde açılmıştır. Bunlar arasında 1863'te İstanbul'da Cyrus Hamlin isimli bir misyonerin açtığı Robert Kolej önemli bir yer tutmaktadır. Kurucuları, yöneticileri ve çoğu öğretim elemanı nitelikli misyonerlerden oluşan bu Kolej'in 1863–1903 tarihleri arasındaki mezunlarının çoğunu Bulgar öğrenciler oluşturmaktaydı. Yine, Kolej'in ilk Bulgar mezunlarından beşinin Bulgaristan'da başbakanlık görevinde bulunduğu ve Birinci Dünya Savaşı öncesi Bulgar kabinelerinden her birinde en az bir Robert Kolej mezununun yer aldığı görmekteyiz. Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, misyonerlerin açtığı okullar yalnızca dinsel bir göreve hizmet etmemektedir. Sömürgeci devletlerin araçlarından biri okullardır. Yalnızca Robert Kolej'in ders programın incelememiz bile bu savı desteklemektedir. Yüklü bir program uygulanan Kolej'de Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi Batı dillerinin yanında başta Bulgarca ve Ermenice olmak üzere on beşe yakın değişik dilin öğretilmesi, Kolej'in çok yönlü amaçlarını ortaya koymasından önemli bir noktadır. Bu tarihte, Anadolu'da pekçok Amerikan misyonerlerinin açtığı okul bulunmaktadır. Okulların yoğunlaştığı iller: Bursa, İzmir, Kayseri, Merzifon, Sivas, Trabzon, Erzurum, Harput, Van, Bitlis, Antep, Maraş, Palu, Ankara, Mardin, Malatya, Diyarbakır, Urfa, Birecik, Tarsus, İstanbul, Tokat, Adana, Arapkir, Elbistan, Yozgat, Amasya, Elbistan, Yozgat, Amasya şeklinde sıralanıyor.²¹⁵ 1900 yılı, Amerikan okullarının yoğunlaştığı bir dönemdi. Bu dönemde Protestan okullarının ülke çapındaki durumu hakkında padişaha bilgi veren, dönemin eğitim işlerinden sorumlu Bakanı Zühtü Paşa. Ülke çapında 392 adet Protestan ve Amerikan Okulu bulunduğunu belirtmektedir.²¹⁶ Ancak daha sonraki araştırma sonuçlarına göre: 1900'de yalnızca Amerikan Okullarının sayısı 400'i aşırıyordu ve bu okullarda okuyan öğrenci sayısı 20.000 civarındaydı. Aynı yıllarda faaliyet gösteren idadi ve sultani sayısı ise yalnızca 69 idi. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 7.000 civarındaydı. Bu sayıya azınlıkların okul sayılarını da ekleyince ancak 10.000 rakamına ulaşıyordu. Devletin kendi okullarının yanı sıra hatta devlet okullarının bulunmadığı yerlerde bile açılan Yabancı Okullarının toplam sayısı 2.000 civarındaydı.²¹⁷

---

²¹⁵ Vahapoğlu, a.g.k.,s.41-42

²¹⁶ A.g.k.,s.110

²¹⁷ Sezer, a.g.m.

Amerikan Okulları sonradan başladığı okullaşma çabalarına rağmen, toplam yabancı okul sayısının içinde en önemli yeri tutmaktadır.²¹⁸ Yalnızca otuz yıllık bir zaman dilimi içinde bile, 1870–1900 yıllarında Anadolu'daki Amerikan misyoner okullarının ve öğrencilerin sayısal durumu şöyledir.

Tablo–7:Anadolu'daki 19. Yüzyılda Anadolu'daki Amerikan Okulları

OKULLAR	OKUL VE OGRENCI SAYILARI	1870 YILI	1900 YILI
İlkokullar	Okul Sayısı Öğrenci Sayısı	220 5617	378 14414
Ortaokul ve Liseler	Okul Sayısı Öğrenci Sayısı	9 189	33 2600
İlahiyat Okulları	Okul Sayısı Öğrenci Sayısı	4 74	3 22
Kolejler	Okul Sayısı Öğrenci Sayısı	-	3 520
TOPLAM	Okul Sayısı Öğrenci Sayısı	233 5880	417 17556

Kaynak: Uygur Kocabaşoğlu, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. Yüzyılda Anadolu'daki Amerikan Okulları (İstanbul: Arba Yayınlan 1989)

²¹⁸Vahapoğlu, A.g.k.,s.110

V.2. Cumhuriyet Döneminde Misyoner Faaliyetleri

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde yoğun olarak faaliyette bulunan misyonerler, bunu Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde de devam ettirmek istediler. Osmanlı imparatorluğu'nun çok uluslu yapısı, azınlık halklara verdiği ayrıcalıklı ve tavizkar hakları, olağanüstü hoşgörü ortamı ve yabancı devletlere sağlanan kapitülasyonlar sayesinde misyonerler oldukça rahat, bir şekilde çalışıyor ve hiçbir engelle karşılaşmıyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti ise, tam bağımsızlık ilkesine bağlı olarak, hem iç hem dış politikada, milli ve laik devlet özellikleri taşıyordu. Devlet kendi açtığı okullarında bile teokrasiden kaçarken yabancı ülke sıfatıyla açılan okullara bu konuda ayrıcalık tanımaya niyetli değildi. Bu konuda kararlılığını hukuki anlaşmalarla da destekledi. Kurtuluş Savaşı sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile kapitülasyonlar kaldırıldı. ve yeni Türkiye Devleti'nin siyasi ve hukuki varlığı batılı emperyalist güçler tarafından tanındı. Milliyetçilik hareketleriyle kurulan yeni devletlerle, savaş sırsındaki göçlerle ve nüfus mübadelesiyle azınlık kavramını oluşturacak etnik unsurlar Türkiye'den ayrılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti bu anlamda tek bir millet özelliğine de kavuşmuştu. İnkılâp hareketleriyle, toplumu yeniden düzenlemek ve çağdaşlaştırmak çabaları başlamıştı. Bu amaçla başta eğitim ve öğretim olmak üzere hemen her alanda yeni düzenlemeler yapıldı. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretim birleştirilmiş ve ülkedeki bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı(MEB)'na bağlanmıştır. Medreselerin de kapatıldığı bu kanunla eğitim ve öğretimde millilik ve laiklik esasları benimsenmiştir.²¹⁹ Yabancı okulların Osmanlı döneminde I.Dünya Savaşındaki düşmanla işbirliği içinde çalışmaları ve özellikle Milli Mücadele dönemindeki “Merzifon Amerikan Koleji”nin Pontuscu Rumlara yardımlarda bulunması ve okulu bir karargâh gibi kullanmaları hem halkı yabancı okullardan uzaklaştırmıştı, hem de devlet için sakıncalı bir duruma getirmişti.²²⁰ Maraş ve Antep'teki Kolejlerin de Ermeniler için çalışması, Yabancı Okullarıyla ilgili politikayı yönlendirdi. Bu okulların denetim ve kontrollerini sağlamak için yeni düzenlemeler getirildi. Ders kitapları ve programları ile yönetici ve öğretmenlerinin MEB tarafından denetlenmesi bu dönemdeki ciddi uygulamalar arasındadır. Ayrıca milli kültürün korunması gayesiyle Türkçenin, Türk Tarih ve Coğrafyası ile Yurt Bilgisi derslerinin Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından

---

²¹⁹ Sezer, a.g.m

²²⁰ Alan, G., Merzifon Amerikan Koleji Ve Anadolu'daki Etkileri, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002, s.422-491

okutulması zorunluluğu, Türk öğretmenlerin MEB tarafından atanması, yabancı müdür yanında bir Türk müdür yardımcısının bulunması zorunluluğu dikkate değer düzenlemelerdir. Yine, 1931 de çıkarılan bir kanunla, ilkokul çağına gelmiş Türk çocuklarının sadece Türk okullarına gitmeleri sağlanmış olup, böylece onların erken yaşlarda yabancı kültürlerin etkisinden uzak tutmaya çalışılmıştı. Bu sıkı denetim ve kontroller karşısında kurallara uymayan pek çok yabancı okul kapatılmıştır. Bu dönemde faaliyetine devam eden yabancı okullardan bazıları Fransızlara ait St. Joseph, St. Michel, St. Benoit ve Nötre Dame de Sion gibi ilk ve ortaöğretim seviyesindeki okullar ile Amerikalılara ait İstanbul'da Robert Kolej, Üsküdar Amerikan Kız Koleji, Tarsus ve İzmir Göztepe'deki Amerikan Kolejleridir. Çoğunluğu ilkokul seviyesinde bazı İtalyan okulları ile İngiliz, Alman, Avusturya, İran ve Bulgar okulları da faaliyetine devam eden okullar arasındadır. Daha önce binlerle ve yüzlerle ifade edilebilen Yabancı Okullarının sayısı Cumhuriyetle beraber oldukça azalmıştır.²²¹

---

²²¹ Sezer, a.g.m

ALTINCI BÖLÜM

VI. AZINLIK VE YABANCI OKULLARI

Türk Eğitim Sistemi içerisinde, “Yabancı Okullar” ya da “Yabancı Okulları” adıyla tanımlanan, çeşitli dönemlerde yabancı ülkeler tarafından Türk topraklarında açılmış olan okullardır. Bu okullar, bağlı buldukları devletlere göre isim almış ve bu devletlerin himayesi altında yaşamışlardır. İki Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan Yabancı Okulları, karşımıza misyonerlerin çalışma alanlarının içinde çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda önce misyoner ve misyonerlik kavramlarını açıklamıştık. Ancak, yabancı okulların açılması ve yaygınlaşması konusunda da, bu kavramları yeniden ele almak zorunda kaldık.

“Azınlık Okulları” ya da “Azlık Okulları”; Osmanlı toplumundaki gayr-i Müslimlerin kendi toplumlarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, din adamı yetiştirmek ve yine okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere açılan okullardır. Ancak bu okulların, kendi amaçlarından uzaklaşarak, Osmanlı devletinin son zamanlarında, yabancı okulların amaçlarıyla ortak bir program izledikleri görülmüştür.²²² Osmanlı toplumunda açılmış olan, Yabancı ve Azınlık Okulları, Müslüman okullarına oranla sayıca oldukça üstündür. Bu üstünlük Cumhuriyet Dönemine kadar sürmüştür. Bu okullar, daha önceleri tüm Osmanlı topraklarına yayılmıştı ve özellikle sosyo-ekonomik, sosyo- kültürel ve stratejik bölgelerde yoğunlaşmıştı. Günümüzde ise, Türk okullarına oranla oldukça az sayıda azınlık veya yabancı okulları bulunmaktadır. Bu okulların neredeyse tamamı İstanbul’da bulunmaktadır.²²³

Hem “Azınlık Okulları” hem de “Yabancı Okulları”, kuruluşları, kuruluşlarını kolaylaştıran kanun ve düzenlemeler ile çalışma şekilleri bakımından birbirine benzemektedirler. Bu okulların devlet tarafından ciddi bir denetime tabi tutulmaması da başka bir ortak yönleridir. Okullar genellikle bağlı buldukları cemaatin ruhani lideri ya da kendilerini destekleyen ülkelerin yönetim ve denetimlerine bağlıydılar. “Maarif- i

---

²²² Ertuğrul, H, Kuruluşundan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okulları Ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 1997, s.90(uyarlama)

²²³ A.g.k, s.94

Umumiye Nizamnamesi” ile bu okullar devletin denetim ve yönetimine bağlanmak istenseler de başarılı olunmamıştır.²²⁴ Yabancı Okullarının içinde, doğrudan ruhani lidere bağlı olmayan okullar da bulunmaktadır. Bu okullar, Osmanlı vakıf sistemine benzer bir şekilde hayırseverlerce açılıp yönlendirilen okullardır. Okulların öğretim kadrosunu genel olarak, yerel din adamları oluşturmaktadır. Yabancı kökenli öğretmenlerin de dinsel bir kimlik taşıdığını bilmekteyiz. Yabancı kökenli öğretmenlerin din adamı olma özelliğinin yanında misyonerlik yönlerini unutmamak gerekir. Rumlar öğretmen konusunda daha titiz davranmışlardır. Din adamlarından oluşan öğretmenlere, Rum Dar-ül Muallimi (erkek öğretmen okulu) ve Muallimatını (kız öğretmen okulu) açarak eğitimli öğretmenleri eklemişlerdir.²²⁵

VI. 1.Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılmasını Ve Yaygınlaşmasını Sağlayan

Hukuki Düzenlemeler:

VI. 1.A.Kapitülasyonlar

Kapitülasyon kavram olarak, “bir ülkede oturan yabancılara devletlerarası antlaşmalarda sağlanmış, imtiyazları tanımlamaktadır. Yabancılara verilen bu özel haklar, aslında padişahın bir lütfu, bağışdır. Ancak bu bağışlar, uluslararası antlaşmalarla iki taraflı yükümlülükleri de beraberinde getirmiştir. Toparlayacak olursak, genel anlamı ile Osmanlıda kapitülasyon, imparatorluk topraklarında sürekli ya da geçici olarak oturan yabancı ülke vatandaşlarına tanınan kolaylıklar ve fazlaca ayrıcalıklar demektir.²²⁶ Günümüzde Kamu Hukuku’na ve Devletlerarası Hukuk’a göre bu kavram, “ayrıcalık” niteliğindedir. Bugün devletlerin birbirlerine böyle ayrıcalıklar tanınması ana hukuk kurallarına aykırı sayılmaktadır²²⁷.

---

²²⁴ A.g.k, s.97

²²⁵ A.g.k, s.100

²²⁶ Sezer, A, Atatürk Döneminde Yabancı Okullar, TTK, Ankara, 1999, s.6

²²⁷ Vahapoğlu, a.g.k, s.70(uyarlama)

Osmanlı İmparatorluğunda, devletin en güçlü dönemlerinde, gücün bir simgesi gibi tek taraflı olarak bağışlanmış bu lütufların, ilk olarak Kanun-i Sultan Süleyman tarafından, Fransa kralı François'ya verildiğini bilmekteyiz. Kendisine tanınan ayrıcalıklardan yararlanan, Kral Cizvitlerin İstanbul'a gelmesini ve bir mektep açmalarını da bu çerçevede sağlamıştır. Cizvitler, 18 Kasım 1583'te Galata 'daki Saint Benoit kilisesine yerleşerek burada St. Benoit mektebini açmışlardır. Bu okul imparatorlukta misyonerlerin açtığı "ilk" okul olarak ta bilinmektedir. Zamanla, ayrıcalıkların diğer devletlere de tanınması, başka misyoner grupları da Osmanlı ülkesine çekmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda, yabancılar tarafından açılan öğretim kurumları, "İmtiyâzât-ı Ecnebiyye", yani "kapitülasyonlar" la uygun ortam bularak oluşmuşlardır.²²⁸ Aslında kapitülasyon antlaşmasının maddelerinde eğitim ile ilgili kesin ve net bir hüküm bulunmamaktadır. Daha çok ticari amaçlı ayrıcalıklar anlamını taşıyan kapitülasyonlar, tavizlerin haklara dönüşmesiyle, dini, siyasi ve sosyal alanlara da yaygınlaştırılarak kullanılmıştır.²²⁹ Eğitim ve öğretim alanında ayrıcalıklar da aynı yolla elde edilmiştir.

I. Meşrutiyete kadar geçen süre içinde birçok devlete kapitülasyon verilmiştir. Konunun ağırlığını ortaya koymak üzere, kronolojik sırayla kapitülasyon alan ülkeleri şöyle sıraladık:²³⁰

---

²²⁸ İhsanoğlu, a.g.k, s.358

²²⁹ Sezer, a.g.k, s.7

²³⁰ Vahapoğlu, a.g.k, s.s.74- 75

Tablo- 8: Meşrutiyete Kadar Osmanlı'dan Kapitülasyon Alan Ülkeler

YIL	ÜLKELER
1535	Fransa
1579	İngiltere
1612/1615	Hollanda/ Avusturya
1737/1740	İsveç/ İki Sicilya Krallığı
1746/1747	Danimarka /Taskonya
1761	Prusya
1782/1783	İspanya/ Rusya
1823	Sardunya
1830	Amerika Birleşik Devletleri
1838/1839	Belçika/ Bremen, Lübeck, Hamburg
1843	Portekiz
1855/1858	Yunanistan/ Brezilya
1870	Bavyera

Kaynak: Vahapoğlu, H.Osmanlıdan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar, MEB, İstanbul,1997

Kapitülasyonların sağladığı, imtiyazların yarattığı kontrolsüz özgürlük, yabancılara Osmanlı imparatorluğunda diledikleri gibi yaşama ve çalışma olanağı vermiştir. Bu olanaklardan en çok yararlananlar da, misyonerler olmuştur. Misyonerlerin çabasıyla kurulan birçok Yabancı Okulu, imparatorluğun en ücra köşelerine kadar yayılmıştır.

VI. 1.B.Azınlıklara Tanınan Haklar:

Osmanlı Devletinin, imparatorluk olma özelliğinden dolayı “çok uluslu” bir yapısı bulunmaktaydı. İmparatorluk topraklarında yaşayan nüfusun çoğunluğu Müslüman tebaadan oluşmaktaydı. Gayr-i Müslimler ise nüfusun ancak üçte biri oranındaydı.²³¹ Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının önemli bölümlerini kapsayan toprakları olan Osmanlı devleti, Tanzimat döneminde yaklaşık olarak 35.000.000 nüfusa sahipti. Bunun 15.500.000'i

²³¹ Akçura, Y, Osmanlı Devletinin Dağılıma Devri, Ankara,1985. s.3

Avrupa topraklarında, 16.050.000'ı Asya'da Anadolu ve Arap yarımadasında, 3.800.000'i de "Trablusgarp ve Tunus" toprakları olmak üzere Afrika'da yaşamaktaydı.²³² Müslüman gruplar, içinde Türkler ve Araplar çoğunlukta idi. Osmanlılar Müslüman çoğunluğu esas alarak, yaşantı ve haklar bakımından Müslüman tebaadan çok farklı olmayan topluluklara, "azınlık" olarak bakmaktaydı.²³³ II. Mahmut'un, "...Ben tebaamın Müslüman'ını camide, Hıristiyan'ını kilisede, Musevi' sini havrada fark ederim, aralarında başka gunâ bir fark yoktur. Cümlesi hakkında muhabbetim ve adaletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır."²³⁴ Sözü Osmanlı'nın azınlıklar bakışının bir örneğidir. Bir başka örnek ise, Zembili Âli Efendi (Ali Cemali Efendi) nin "... mademki onlar Osmanlı buyruğu olmayı kabul etmişler, dinimizin gereklerine göre onların can, ırz ve mallarını kendi can, ırz ve mallarımız gibi korumaya borçluyuz. Bu yolda onları zorlamak, dinin temeline dokunur."²³⁵ Cümleleri de din ve devlet adamlarının bu konuya ilişkin düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu anlamda, Osmanlıların azınlık anlayışı, ne bir nüfus yapısına dayalı bir ayırım, ne de vatandaş ayrımcılığıdır. Aksine, azınlıkların kimlikleri ile tanınmalarını kolaylaştırmak için, yapılmış bir tespittir. Azınlıklar da kendilerine, "Osmanlı" denilmesini istemişlerdir.²³⁶

Osmanlılarda, adalet kavramı, Orta Asya'dan başlayarak, yüzlerce yılın birikimiyle geliştirdikleri "hâkimiyet" kavramı içinde doğan töreler, hakanların koyduğu kurullarla güçlenmiştir. Buna, İslam dininin kaideleri de eklenince daha da yasalaşmış bir düzen içinde adalet ve hoşgörü temeline dayanan bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.²³⁷ Bu durum, Osmanlı içindeki çok uluslu yapıya rağmen gerçekte bir azınlık sınıfının oluşmasını engellemiştir. Ancak yabancı devletlerin, kendi çıkarları doğrultusunda Türk olmayan unsurları kışkırtarak suni bir azınlık nüfusu yarattıklarını, bunda da son derece başarılı olarak "milliyetçilik akımlarına" kadar bu grupları teşvik ve idare ettiklerini bilmekteyiz. Hatta bu teşvik ya da kışkırtma çabalarında azınlık ve yabancı okullarını da kullanmışlardır.

---

²³² Karal, E. Z, Osmanlı Tarihi, Cilt. XI. Ankara, 1983, s.268

²³³ Öztuna, Y, Büyük Türkiye Tarihi, Cilt.10, İstanbul,1983, s.266

²³⁴ Kaynar, .R, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, TTK, Ankara, 1991, s.100

²³⁵ Vahapoğlu, a.g.k, s.46

²³⁶ Öztuna, a.g.k, s.277

²³⁷ Vahapoğlu, a.g.k, s.46

Avrupa devletlerinin, yeni elde ettiği topraklardaki halka karşı hiçte müşfik olmadığı tarihi bir gerçektir. Haçlıların Filistin’de Müslüman esirlere yaptığı zulümler, İspanyadaki engizisyon vahşeti ya da Kromwel’in İrlandalı Katolikleri katletmesi unutulacak gibi değildir. Ya Musevilerin, tüm Avrupa ülkelerinde çektikleri işkenceler ve yurtlarından kovulmaları... Oysa aynı dönemde, Osmanlı topraklarındaki Musevi, Müslüman ve Hıristiyanlar barış ve dostluk içinde yaşamaktaydılar. Kendi toprakları dışındaki uluslara da merhametli olan, Avrupa’nın zulmettiği milletlere de kucak açan Osmanlılar olmuştur. Bu nedenle Macaristan’ın ve Transilvanya’nın Kalvenistleri Osmanlıya gitmeyi tercih etmişlerdir. Rus devlet kilisesinin baskısından kaçan “Old Belivers” tarikatına bağlı Kazaklar da bu yolla Osmanlıya sığınmışlardır.²³⁸ Daha da sayısını artırabileceğimiz bu örnekler de gösteriyor ki, Osmanlı devletinde farklı etnik gruplara dini, dili, milleti ne olursa olsun tam bir özgürlük ve hoşgörü ortamı bulunmaktadır. Dolayısıyla, azınlık diye adlandırılabilir tüm unsurlar bu hoşgörü ve adalet ortamından yararlanabilmekteydiler.

İstanbul’un Fethi’nden sonra Rumlar siyasi hâkimiyetlerini kaybetmişlerdi. Ancak başlarına getirilen “Patrik” adı verilen ruhani liderlerle okul, kilise, hastane ve darülacezelerini diledikleri gibi yönetebilmekteydiler. Rumların; evlenme, boşanma gibi aile hukuku alanlarına ve nasıl uygulandığına da devlet müdahale etmemekteydi. Açılan okulların ne ders içeriklerine ders programlarına ne de eğitim dillerine de aynı şekilde asla karışmamaktaydı. Rumlara verilen bu ayrıcalıklı haklar, Ermenilere ve Musevilere ede tanınmıştır.²³⁹

Osmanlıda farklı dil ve inanca sahip tüm etnik unsurlar tam bir huzur içinde yaşamaktaydı. Ancak zamanla, Müslümanlık dışı dinlerden bazı gruplar, Avrupa’nın da çıkarları gereğince hareket ederek bu huzur ortamından, aksi yönde yaralandılar. Bu bağlamda, Avrupa ülkelerinin özellikle XVII. yy.dan başlayarak farklı etnik grupların üzerinden Osmanlı’ya baskı yaptıklarını görmekteyiz. Onların bahane olarak kullandıkları sav şudur; Osmanlı çatısı altında yaşayan Hıristiyanlar, sözde yeterli haklar sahip değildir ve bu hakların genişletilmesi gerekmektedir. Aynı yüzyılda, Osmanlının dış politikada giderek Batıya bağlanması, Avrupanın azınlıkları kullanarak sundukları isteklerin yerine getirilmesi için yeterli olmuştur. Osmanlı kendi içişlerine karışan bu devletleri, anlaşılabilir bir şekilde içişlerinden verdiği tavizlerle engellemeye çalışmıştır. Tanzimat Fermanı,

---

²³⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.18- 19

²³⁹ Ergin, a.g.k, II. Cilt, s.727

Islahat Fermanı, Ferman- 1 Adalet ve Kanun-i Esasinin de aynı amaçlarla hazırlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

VI. 1.C.Tanzimat Fermanı

Tanzimat Fermanı, azınlıkların Osmanlıdan elde ettikleri hakların yasal bir dökümü gibidir. Aslında zaten var olan hakların biraz daha genişletildiği ve resmi yazıyla onaylandığı halidir.

Fransız İhtilalinin dünyaya yaydığı “milliyetçilik” düşüncesi, çok uluslu yapıya sahip birçok devleti etkilemiştir. Bu düşünceden, en çok etkilenen ve zarar gören devlet de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.²⁴⁰ Rusların kendi çıkarları doğrultusunda Balkan milletlerini “Slavlaştırma” çabaları da eklenince, Balkanlardan başlayan bir parçalanma kesinleşmiştir. 1808 Sırp Ayaklanması, 1821 Yunan Ayaklanması bu çabaların şiddetli sonuçlarındandır. Bu ayaklanmalara Avrupa devletleri de destek verince, Osmanlı devleti daha da zor durumda kalmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşanın da ayaklanması ortamı büsbütün karıştırmıştır. Üst üste gelen ayaklanmalar ve savaşlar, devleti yeni çözüm yolları aramaya itmiştir. Avrupa bu kargaşadaki payına karşın, Osmanlıya yardım önermiştir ancak çağdaş Avrupa değerlerini kabul etmek koşuluyla... Bu anlamda, Tanzimat Fermanı çağdaş Avrupa ya katılmak için atılmış bir adımdır.²⁴¹

3 Kasım 1839’ da Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’nın hazırladığı ferman, yabancı ülke büyükelçiliklerine bir merasim ile okunmuştur. Bu fermanla başlayan Tanzimat hareketiyle devlet yeniden güçlendirilmek ve eski otoritesi kazandırılmak istenmiştir. Yeni bir devlet düzeni getirilmek istense de temel yapı değiştirilmeyecek, yalnızca düzeltmeler yapılacaktır. Ayrıca aynı hükümdarın tebaası olmaktan başka bir ortak yönü olmayan halkın, bu fermanla bir takım hukuksal güvencelerle yeniden devlete bağlanması umulmuştur.²⁴² Gülhane Hattı Hümayununun içindekiler, padişahın ağzından kaleme alınmış olup şöyle sıralanmıştır:

---

²⁴⁰ Lewis, B, Modern Türkiye’nin Doğuşu, TTK, Ankara,2004, s. 41

²⁴¹ Osmanlı Tarihi, Komisyon, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1991, s.147- 166, Tanzimat I, Komisyon, MEB. Yay, İstanbul, 1999, S.165

²⁴² Aktaran, Kaynar, a.g.k, s.171

“...Yüce devletimizde, kuruluşundan beri Kur’an ve Şeriat ilkelerine uyulduğundan saltanat güçlü, halk da mutlu olmuştur. 150 yıldan beri ise bunun tersi yapıldığından zayıflık, yoksulluk ve çöküş baş göstermiştir. Oysa şeriat kurallarına uymayan devlet "payidar" olamaz. Tahta çıktığımızdan beri ülke ve halkın kalkınması için yollar aradık. Bu yönde gerekenler yapılırsa 10–15 yıla kalmaz işler yine düzelebilir. Bu anlayışla, daha iyi bir yönetimi sağlayacak “kavanin-i cedide” (yeni yasalar) konmasını uygun görürüz. Yeni yasalar, özellikle can, ırz, namus, şeref ve haysiyetin korunmasını, mal güvenliğini, vergilerin yeniden düzenlenmesini, askerliğin düzene bağlanıp süreyle sınırlanmasını amaçlamalıdır. İlk aşamada yapılması gereken işler, açık ve yasal yargılama yapılmadan idam cezası uygulanmasını önleyecek, can, ırz, mal-mülk güvenliği getirecek (müsadere usulünün kaldırılması) değişikliklerin gerçekleştirilmesidir. Bunun dışındaki alanlarda da danışma, tartışma ve oybirliğiyle karar alma yöntemi kurulmalıdır. Amaç bu olunca, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin üye sayısının arttırılması, burada özgür tartışma ortamının yaratılması gerekmektedir. Öte yandan, yasalara aykırı davranışlar için yeni bir ceza yasası yapılacak, suçlu görülenler "rütbe ve hatır ve gönüle bakılmayarak" cezalandırılacaklardır”...²⁴³

Ferman tüm halka eşit olarak, can güvenliği, kişi dokunulmazlığı, mülkiyet güvencesi, yasaya uygun şekilde suçlanma ve cezalandırma haklarını tanımaktaydı. Padişah; uyruklara tanınan hakların kendisi tarafından güvence altına alındığını söylemekte, çıkacak yasalara karşı gelmeyeceğine de yemin etmektedir. Padişah, Ferman'ın sonuna doğru bu esasların bütün ülke halkı için ilan edildiğini belirtmekte ve yeni gelişmelerden yabancı elçiliklere de haber verilmesini istemektedir.²⁴⁴ Temel hakların devlet tarafından güvenceye alındığı bu fermanla azınlıkların hakları da genişletilmişti. Ancak bu ferman ne azınlıkları ne de Avrupa'yı tam memnun etmemiştir. Fermanın okunduğu sırada hazır bulunan Fener Rum Patriği, tepkisini fermanla kendi cemaatine tanınan hakların az olduğunu söyleyerek belirtmiştir.²⁴⁵ Diğer azınlıklar da, özellikle dış kışkırtmalarla, verilen hakların az olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, Mustafa Reşit Paşanın, azınlıkların birtakım haklarını güvenceye alarak düzeni sağlama çabasını amacına ulaştırmamıştır. Aksine daha çok hak istemeleri için ortam yaratmıştır.²⁴⁶

²⁴³ Tanör, B, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, Der yay, İstanbul 1992, s. 64

²⁴⁴ A.g.k, s.64

²⁴⁵ Karal, a.g.k, s.187

²⁴⁶ Ertuğrul, a.g.k, s.46

VI. 1.D. Islahat Fermanı

Amaçlananın aksine, Tanzimat Fermanı Batının Osmanlı içişlerine daha da çok karışması için bir bahane olmuştur. Bu devletler 1839'da tanınan hakları yetersiz bulup verilen sözlerin de tutulmamış olduğunu, savunmuşlardır. 1856 Paris konferansı öncesinde, Osmanlı İmparatorluğunu Rus müdahalesine karşı korumanın ve Osmanlıyı bir Avrupa devleti saymanın ön koşulu olarak yeni birtakım isteklerde bulunmuşlardır.²⁴⁷ Devlet yeni bir kargaşaya yol açmamak için, Tanzimat Fermanı ile net olarak ortaya konulmayan, “Müslüman ve Hıristiyan tebaanın din, mezhep ve siyasi haklar açısından eşit olduğu”nun, anlamlandırıldığı bir reform projesini “Islahat Fermanı” adıyla duyurmuştur.²⁴⁸ 28 Şubat 1856 Islahat Fermanı'nda yer alan esaslar şöyle özetlenebilir:²⁴⁹

- 1839 Tanzimat Fermanıyla ile tanınan can, mal, namus, şeref dokunulmazlıklarının ve Müslüman olmayan cemaatlerin öteden beri sahip oldukları ruhanî ayrıcalıkların bir kez daha güvence altına alınması. Bu yolda somut önlemlere başvurma sözünün verilmesi.
- Kiliselerin topladığı vergilerin kalkması,
- Rum Patriğinin ömür boyu seçilmesi, dinsel toplulukların kendilerini yönetmeleri için cemaat meclislerini oluşturabilmeleri, ibadet yeri ve okul açabilmeleri,
- Din, vicdan ve ibadet özgürlüklerinin kesin olarak korunması, din ve mezhebi yüzünden aşağılanmama, din değiştirmeye zorlanmama,
- Hıristiyanların da eyalet meclislerine, Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye, bütün okullara, hatta askeri hizmete girebilmeleri,
- Mahkemede tanıklıkların eşdeğerde sayılması,
- Müslüman ve Müslüman olmayan kişiler arasındaki davalara karma mahkemelerde bakılması,
- Yargılamaların açık olması, yeni ceza yasaları yapılması,
- İşkencenin kaldırılması,

---

²⁴⁷ Tanör, a.g.k, s.72

²⁴⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.47, Tanör, a.g.k, s.72

²⁴⁹ A.g.k, s.72–73

- Ceza uygulamalarının insancıllaştırılması,
- Maliyede yeniliklere gidilmesi, vergide eşitlik, iltizamın kaldırılması,
- Yabancı uyruklulara da "tasarruf-u emlâk" izni verilmesi,
- Banka, ticaret ve tarım sermayesine olanak sağlanması, "sermaye-i Avrupa'dan istifadeye bakılması

Ferman bu haliyle de azınlıkları mutlu etmemiştir. Özellikle azınlıklara da askerlik yükümlülüğü getirilmesi rahatsızlık yaratmıştır.²⁵⁰

Bu fermanda en dikkat çekici nokta, bütün dinsel toplulukların okul açmaya yetkili olmalarıdır. Ayrıca, azınlıkların Türk okullarına girmeleri konusunda da bir sınırlama ya da şart konulmamıştır. Kendilerine sunulan bu hakları fazlasıyla kullanan azınlık cemaatleri, yabancı devletlerin de desteğiyle ciddi bir okullaşma sürecine girmişlerdir.

VI. 1.E.Ferman-ı Adalet

Bu ferman, 14 Aralık 1875'te, toplumda adaleti sağlama amacıyla yürürlüğe girmiştir. Bu fermandan her ne kadar bütün tebaanın eşit olarak yararlanacağı belirtilse de, bir de kısıtlama getirilmiştir, söz konusu haklardan sadık uyrukların yararlanacağı, böyle olmayanlara uygulanmayacağıdır.²⁵¹ Ferman- ı Adalet ile yeni bir konu ele alınmamıştır, Tanzimat ve ıslahat fermanlarına ek olarak, azınlıkların yararına olan, bazı düzenlemeleri getirmiştir. Bu düzenlemeler içinde Hıristiyanların okul açmalarıyla ilgili madde bulunmaktadır. Bu ferman Yabancı Okullarının açılmasını kolaylaştıran yasal düzenlemeler içinde yer almaktadır. Fermanın adaleti düzenlemeye esas maddelerini, kısaca şöyle özetleyebiliriz;²⁵²

- Bütün Osmanlı tebaası eşit haklara sahip olacak
- Vilayet meclisleri yeniden seçilecek
- Yeni hâkimler seçilecek
- Vergiler eşit toplanacak
- Köylerde seçilmek suretiyle jandarma oluşturulacak

²⁵⁰ Karal, a.g.k, s.10

²⁵¹ Vahapoğlu, a.g.k, s.68- 69

²⁵² Ertuğrul, a.g.k, s.48

- Can ve mal emniyeti temin edilecek
- Mecburi alıştırma yasaklanacak
- Hristiyanların her türlü işlerinde ve okul açmalarında kolaylık sağlanacaktır.

VI. 1.F. Kanun-i Esasi

Türk Tarihinde ilk anayasa olarak Kanun-İ Esasi bilinmektedir. Anayasalı düzene geçişin temelleri Tanzimat Döneminde atılmıştır. Tanzimat'ın ekonomik ve sosyal başarısızlıklarına, engellenemeyen iç karışıklık ve dış müdahalelere ve ardından 1871'le başlayan keyfi ve baskıcı düzene karşı bir yeni bir arayış ortamında gelişmiştir. Bu sıkıntılar siyasi bir muhalefeti ortaya çıkarmıştır. İmparatorluğun batı ekonomisine açılmasıyla birlikte, demokratik fikirler de ülkeye girmeye başlamıştır. 1860'dan sonra Türk basın ve yayın hayatının canlanması, Şinasi, Namık Kemal, A. Süavi, Ziya Paşa gibi aydınlar tarafından liberal ekonomi fikri ülkeye taşınmıştır. Tıbbiye, Mühendishane okullarının öğrenci ve öğretmenleriyle de, bir kamuoyu oluşturulmuştu. Bu ortamda doğan “Genç Osmanlılar (jön Türkler)” anayasalı bir yönetimi ve yürütmeyi denetleyecek bir meclisi savundular. Bunların içinde Namık Kemal Ve Ziya Paşa ise daha gelişmiş bir sistemi; halk egemenliği ve cumhuriyet fikrini savunmuştur.²⁵³ Nihayet gelişen kamuoyu ve halk sesleriyle (Genç Osmanlılar, medrese öğrencileriyle bir grup halkı sokağa döker) meşrutiyetçi görünen Abdülhamit tahta çıkarıldı ve önce “Kanun-ı Cedit”(57 maddelik anayasa taslağı), ardından ilk anayasa Kanun-i Esasi'nin ilanı sağlandı.²⁵⁴

Doğrudan padişahça atanmış bir komisyon anayasayı hazırlamıştır. İçerde tabandan gelen bir istek ve baskı söz konusuysa da, dış güçler de azınlıkları bahane ederek meşrutiyeti zorunlu kılmıştı. Hazırlanan anayasaya gerçekte, Türklerin daha çok ihtiyacı vardı. Çünkü azınlıklar özellikle gayr-i Müslimler çeşitli iç ve dış koruma kaynaklarına sahiptiler.²⁵⁵ Tanzimat'la başlayan dönemden sonra, azınlıkların hakları hem Osmanlı devletince yasal güvenceyle korunmaktaydı hem de çeşitli defalar Avrupa ülkeleri veya Rusya'nın bu konuda müdahaleleri bulunmaktaydı. Kanun-i Esasi ile uyruklara tanınan hak ve

---

²⁵³ Tanör, a.g.k, s.95- 97

²⁵⁴ A.g.k,105

²⁵⁵ A.g.k, s.100

özgürlükler “Tebaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuku Umumiyesi” başlığı altında toplanmıştı. “Tebaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuku Umumiyesi”nin kısa bir özetini²⁵⁶, konumuzu aydınlatmak düşüncesiyle eklemek istiyoruz. Şöyle ki;

Temel Haklar ve Özgürlükler:

- Osmanlı devleti uyruğu herkes, din ve mezhebi ne olursa olsun “Osmanlı” sayılır(md.8)
- Bunlar yasa önünde hak ve ödevler bakımından eşittirler(md.17)
- Osmanlılar kişi özgürlüğüne(md.9) ve kişi dokunulmazlığına sahip olup, yasanın gösterdiği yollar dışında cezalandırılmazlar(md10)
- Konut dokunulmazlığı tanınmıştır(md22)
- Her türlü işkence, eziyet, müsadere ve angarya yasaktır(md24,25)

Din ve düşünce özgürlükleri:

- Kanun-i esasi dinsel özgürlükleri tanıyor(madde.11) ama düşünce özgürlüğünden söz etmediği gibi, sansürü de yasaklamamaktadır.
- Yasalara uymak kaydıyla genel ve özel öğretim yapma hakkı ise yine özgür bırakılmıştır(madde.15)
- Okullar devletin denetimi altındadır(madde.16)
- Anayasa taslağında, imparatorluktaki bütün “akvam”ın (kavimlerin), kendi dilinde öğrenim ve öğretim yapacakları hükmü varsa da asıl metne bu hüküm konmamıştır. Çünkü bu hükmün ayrılıkçılığı daha da körükleyeceği savunulmuştur. Son şekline dil ile ilgili yalnızca, Devletin resmi dili Türkçedir(madde.18) hükmü konmuştur.
- Din dersleri dışındaki eğitim ortak programlarla yapılmalıdır(madde.16)

Yukarıdaki maddelerden, özellikle son maddelerden yola çıkarak Osmanlı topraklarında zaten var olan Yabancı Okullarına, yenileri eklenmiştir. Aslında anayasadaki, okullara denetleme zorunluluğu ile bu okullara sınır getirilmek istense de başarılı olunmayacaktır. Yabancı Okulları, kendi programları, ders kitapları ve eğitim dilleriyle başına buyruk tavırlarını Cumhuriyetin ilk yıllarında bile göstereceklerdir.²⁵⁷

---

²⁵⁶ A.g.k, s.115

²⁵⁷ Sezer, a.g.k, s.49

VI. 2.Azınlık Okulları

Osmanlılar Kuruluş Dönemlerinden başlayarak, ülke topraklarında din ve vicdan özgürlüklerini tanıyan bir yapı sergilemişti. Öyle ki aynı mahallede cami, kilise veya havra birlikte bulunabiliyor ve ilgili cemaat rahatça ibadetini yapabiliyordu. Ülke nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasına karşın, bu özgürlükten herkes eşitçe yararlanabiliyordu.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un Fethinden sonra tıpkı ataları gibi, Müslüman olmayan unsurlara karşı oldukça, hoşgörülü davranmıştır. Bu hoşgörü ortamındaki, gayr-i müslimler özellikle, 1453 yılından başlayarak millet okulları açmış ve çocuklarının eğitimine yönelmişlerdir. Fatih'in kendilerine tanıdığı kendi dilinde ve kendi dininde eğitim- öğretim yapma hakkını açtıkları okullarda kullanmışlardır.²⁵⁸

Azınlık Okullarının, Osmanlı topraklarında tarihsel süreç içinde belli amaçlar çerçevesinde çalıştıkları bilinmektedir. Bu amaçlar;

- Kendi toplumlarını, inanç ve gelenekleri çerçevesinde yetiştirmek,
- Kendi toplumlarını yönetecek, organize edecek liderler yetiştirmek,
- Hıristiyan inancını yaymak,
- Devletin sanayi ve ekonomisini denetim altına almak,
- Yetiştirdikleri elit bir grupla, devletin politikalarını kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek,
- Kendilerini destekleyen ülkelerin, Osmanlı üzerindeki emellerinin takipçisi olmak,
- Azınlıkları teşkilatlandırıp Osmanlıyı bölmek,²⁵⁹ şeklinde özetlenebilir.

Azınlık Okulları, Osmanlı topraklarında, kendileri için sosyolojik ve stratejik önem taşıyan her bölge ve yörede açıldılar. Eğitim faaliyetlerini, kendilerine dış güçlerin de vaatte bulunduğu gibi, bağımsızlıklarını sağlayıp yaşabilecekleri bölgelerde

---

²⁵⁸ Kılıç, R, "Osmanlı Türkiye'sinde Azınlık Okulları", <http://host.nigde.edu.tr/yayınlar/10.10.2005>

²⁵⁹ Ertuğrul, a.g.k, s.90

yoğunlaştırdılar. Bu anlamda, Ermeniler Doğuda, Rumlar İstanbul çevresi ve Karadeniz’de, Yahudiler ise, İstanbul, Beyrut ve Kudüs dolaylarında ağırlıklı olarak çalışmışlardır.²⁶⁰ Okulların mali kaynağını, hayırseverler, çeşitli toplum kuruluşları, kendi amaçları için beklentileri olan dış devletler ve bizzat Osmanlı devletinin kendisi sağlamıştır. Devlet yardımlarına, devlet adamları hatta padişahlar önemli miktarlarda yardım yaparak bizzat sağlamışlardır. Örneğin; II. Mahmut, İstanbul’daki çeşitli okullara kişisel bağış olarak aşağıdaki rakamları ödemiştir.²⁶¹

Okullar	Yardım miktarı
Rum okullarına :	20.000 kuruş
Ermeni okullarına :	7.500 kuruş
Yahudi okullarına :	7.500 kuruş
Katolik okullarına :	5000 kuruş

Bağış miktarlarını belirleyen unsur, azınlıkların Osmanlı nüfusu içindeki sayısal oranlarıdır.

Tablo-9: XIX. Yüzyılda Azınlık Okulları

OKULLAR	OKUL SAYISI
Rum Okulları	240
Ermeni Okulları	863
Yahudi Okulları	150
Protestan Okulları	392
Katolik Okulları	660
Toplam	2305

Kaynak: Ertuğrul, H, Kuruluşundan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okulları Ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 1997

²⁶⁰ A.g.k, s. 90- 91

²⁶¹ A.g.k, s.106

VI. 2.A.Rum Mektepleri

Fatihin kurduğu düzene göre, Osmanlılar Patrik'e bağlanan Rum mektep, kilise, hastane ve darülacezelerin hiçbirine müdahale etmemekteydi, bu kurumlar tam bir serbestlik içindeydiler. Okullar tıpkı Müslüman okulları gibi, bağlı buldukları cemaatin zenginlerince ve hayırseverlerce yaptırılıyordu. Her kilisenin yanında en azından bir oda eğitim işleri için ayrılıyordu. Buralarda papazlar, eğitim işlerini de yürütmekteydiler.²⁶²

Önceleri yalnızca Rum kesime tanınan hak ve özgürlükler daha sonra ayırım yapılmaksızın ve eşitçe Ermenilerle, Musevilere de verilmiştir. Azınlık okulları başlangıçta yalnızca ilkökul niteliğindeyken zamanla orta dereceli ve az da olsa yüksek derecede de, okullaşma görülmüştür.²⁶³ Bu okullar Lozan Antlaşmasına kadar, patrikhane nizamnamesine göre yönetildiler. Mektepte, temel dersler: edebiyat, felsefe, din ve hatta tıp dersleri olarak sıralanmaktaydı.²⁶⁴ Okulda yürütülen dersler, kapalı bir cemaatin özelliklerini taşımaktaydı.²⁶⁵

İstanbul da açılan Fener Rum Mektebi en eski azınlık okulu olarak bilinmektedir. Bu okul daha sonra açılan okullara göre, eğitim ve düzen bakımından daha yüksek bir nitelik gösterdiğinden, "Rum Mektebi Kebiri" diye de bilinmektedir. Rum cemaatini yöneten en ünlü ve en önemli isimler bu okulda yetişmiştir.²⁶⁶ Daha sonraları Heybeliada'da, "Ayatiriyada Manastırı" adında bir papaz okulu, ilerleyen yıllarda Kuruçeşme'de bir üniversite "Kuruçeşme Üniversitesi" de hastane ve diğer kurumlarıyla birlikte açılmış, 1820 Rum ayaklanmasına kadar yaşamıştır.²⁶⁷

VI. 2.B. Ermeni Mektepleri

Rumların Okullarını, Ermeni ve Musevi Okullarının izlediğini bilmekteyiz. Rumlar, yıkılmış bir devletin, geride kalan halkının Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olarak ama eski eğitim düzenlerinin bir şekilde devamı olarak yeniden yapılanmıştır. Ayrıca, Yunanca

---

²⁶² Ergin, a.g.k, II. cilt. s.725

²⁶³ Ertuğrul, a.g.k, s.57

²⁶⁴ Ergin, a.g.k, s.737

²⁶⁵ Kılıç, a.g.m.

²⁶⁶ Ergin, a.g.k, s. 737

²⁶⁷ A.g.k, 743-749

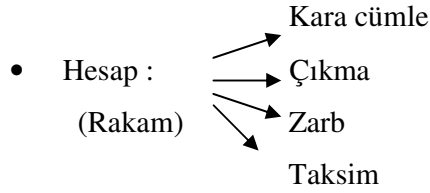

dünyanın en eski dillerinden biriydi. Böyle bir dilde eğitim yapmak Ermenilerin daha önce hiç sahip olamadıkları eğitim dilini ilk defa yaratmaları kadar zor olmamalıydı. Ermeniler eğitime dair her şeyi baştan yaratmak zorundaydılar. Bu zorlu işi başarmadaki, güç ve desteği ise Osmanlı devletinden aldıklarına kuşku yoktur. Ermeni okulları daha çok, İstanbul'un Fethini izleyen dönemde açılmışlardır. Her ne kadar, XV. Yy. başlarında Bitlis dolaylarında "Amlorti" adındaki manastırda bir mektep bulunduğu ve buradan mezun olanların ülkeye yayılarak başka mektepler açtığı Ermeni kaynaklarında anılsa da gerçek anlamda okullaşma çok daha sonraları başlamıştır. Bu anlamda açılan, ilk Ermeni eğitim kurumu olarak, Kumkapı'daki Ermeni kilisesi çalışmalar yapmıştır. 1790 yılına kadar Ermeni okullarının yalnızca din eğitimi verdikleri bilinmektedir. 1710'da daha önce andığımız , "Bitlis Mektebi" din eğitimine ek olarak fen bilimlerini de öğretmeye başladığından bu okul "Darülfünun" adıyla da anılmaya başlamıştır. 1641'de Kigemes Klanos adında bir Latin Rahibi, Galata'da Ermeni çocuklarını toplayarak eğitim yapmaya başlamıştır. Ancak bu rahibin Ermeni değil Katolik bir misyoner olduğu anlaşılınca, eğitim çalışmaları devam edememiştir. 1741- 1745 yılları arasında Kumkapı'da bir "Kız Mektebi" açılmıştır. 1790'da eğinli Şnork Mıgırdiç Amira Miricanyan ilk resmi okulu açmıştır. Bu tarihten sonra ülkenin pek çok yerinde ve İstanbul'un tüm Ermeni semtlerinde cemaat mektepleri açtığı görülmüştür. Bu okulların ders programları şöyledi:²⁶⁸

- Ermenice:
  - Alfabe
  - Kıraat
  - Dini Kıraat
- Din:
  - Hıristiyanlığın Esasları
  - Dualar
  - İlâh
- Yazı:
  - Alfabe (sıra yazı)
  - Ermenice senet yazmak
  - Türkçe senet yazmak

---

²⁶⁸ A.g.k, s. 749- 752

Bu dönemde, sözlük olmadığından dönemin bilim adamları bildikleri kelimeleri, Kumkapı Kilisesinin sokağındaki börekçinin camına kâğıtlarla asarak bir ölçüde yaygın eğitime de katkıda bulunurlardı. 1824’de Patrik Karabetin emriyle ülkenin her yerinde okul açılması sağlanmıştır.1834’te Patrikhanenin verilerine göre Anadolu’da 120 Ermeni Mektebi bulunmaktaydı. 1830 yılında Bezciyan Amira tarafından çıkartılan Dâhili Nizamname ile bu okullar kendi aralarında düzen ve uyumu sistemleştirmişlerdir. Ders programlarına, Coğrafya, Cebir, Fransızca, Tarih, Mantık, Resim, Ticaret ve Mühendislik de eklenmiştir. 1858- 1859 yıllarında hükümet gayri Müslim okullarıyla yakından ilgilenmeye başlamış, Maarif-i Umumiye Meclisine bazı Ermeni bilim adamlarını da üye yapmıştır.²⁶⁹

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinden sonra, ruhani liderlerine bağlı olmaksızın, “Mayoc Mihaçyan”, “Ankoviver İngerutyan”, “Tibraceser Dignonçyan” gibi kuruluşlar ülkenin her yerinde okullar açarak, bu okulların yönetimlerini de kendi ellerinde bulundurmuşlardır. Okulların masrafları bölgede yaşayan Ermenilerce organize edilmiştir.²⁷⁰

VI. 2. C. Yahudi Mektepleri

Osmanlılar, Hıristiyanların yanı sıra, Yahudilere de inançlarının gereği üzere ibadet edebileceklerini belirtmişler. Fatih’ten Daha sonraları bu cemaatler de okul sayılarını artırmıştır.²⁷¹ Aslında Türkler İstanbul’a geldiklerinde önemli sayıda bir Yahudi nüfusu bulunmaktaydı. Ancak 1492’de İspanyolların ve Portekizlilerin ülkelerinden çıkarttıkları, Yahudilerin bir bölümü de Türkiye’ye gelmişti. İspanyada Endülüs Emevileri’nin kurduğu yüksek kültür ve uygarlık yapısı hem İspanyolları hem onlarla yaşayan Yahudileri de etkilemiştir. İspanyolca konuşan ve kültürel yapısı yüksek olan Yahudilerin aydınları zamanla yerlerini yeni aydınlara bırakamadılar. Hatta iki yüzyıl kadar daha geride olduklarını Yahudi tarihçileri belirtmektedir. Onlara göre 1629- 1676 yılları arasında

²⁶⁹ A.g.k, s. 753- 756

²⁷⁰ A.g.k, s.762- 768

²⁷¹ Kılıç, a.g.m.

yaşamış olan “Şabtay Sevi” nin Mesihlik iddiaları sonucunda kendini idamdan kurtarmak için İslam dinini kabul etmesiyle ortaya çıkan durum buna neden olmuştur. Yahudi tarihçilerine göre:“...dünya Museviliğini alt üst etmiş olan bu adamın bırakmış olduğu izler kolay kolay zail olmamış ve Musevilik bahusus bu vaka'nın oynadığı sahneyi bizzat görmüş olan Türkiye Musevileri takriben iki asır kadar zülali cehalet ve taassup altında kalmış gibidir”.²⁷²

Yahudiler diğer gayr-i Müslimlerden farklı olarak daha kapalı bir toplum yapısı sergilemekteydiler. Osmanlı Devletinin Ermeni ve Rumlara gösterdikleri ayrıcalık ve özgürlüklerden yararlanmakta geciktiler. Hele yabancı bir dilde eğitime tümenden karşıydılar.²⁷³ Ancak bu durum 1860'da Fransa'da kurulan, Allyans İsrailit Cemiyetinin Fransızca'yı Yahudilere aşılama'ya başlamasıyla bozuldu. Alman ve İtalyanların derneklerinin çabalarıyla da, Almanca ve İtalyanca Yahudilerin dillerine egemen olamaya başladı. Sonunda Yahudiler, Allyans İsrailit'i resmi dil ve eğitim dili olarak benimsediler. Böylece Yahudilerin eğitim işleri bu dernek tarafından, Fransız dil ve kültürünün etkisiyle sürdürülmeye başlandı. Bu dernek, İstanbul'da okul açarak kendi cemaatini içinde Türkçenin bulunmadığı bir öğretimle yetiştirmiştir. Almanların açtığı aynı adlı dernekte yine İstanbul'da ve aynı metotla öğretim yapmıştır. Bu dernekler, çalışmalarında çocuklarını yetiştirmek, onlara hem dil öğretmek, hem de meslek kazandırmak amacını gütmüştür. Edirne, İzmir, Bağdat, Halep, Şam, Selanik, Hemadan, Şiraz, İsfahan, tahran, Tunus, Cezayir, Trablus okullaşma bölgeleridir. Kız ve erkek sanayi mektepleri, kız ve erkek mektepleri aynı amaçlarla bu merkezlerde açılmıştır. Allyans İsrailit dernekleri, erkek çıraklık okulları da açarak, marangozluk, makine, kazancılık, dökmeçilik, dokumacılık, boyacılık, dantelâcılık, heykeltıraşlık alanlarında eleman yetiştirmiştir. Ayrıca, ziraat ve çiftlik mekteplerinde de öğrenci yetiştirmişlerdir. Yahudilerin gelecek kuşakları yetiştirmedeki kararlılıkları ve diğer azınlıklara oranla daha kapsamlı ve günlük yaşama özgü eğitim anlayışları dikkat çekicidir. Yahudilerin Türk mekteplerinde okumuş öğrencileri de bulunmaktadır. Bu kurumlardan mezun olan eğitimci, mühendis, şair, haham başı hatta mebus bile bulunmaktadır.²⁷⁴

---

²⁷² Ergin, a.g.k, s.766

²⁷³ A.g.k, s.766- 767

²⁷⁴ A.g.k, s.804- 807

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda, zararlı olmayan bu azınlık okulları, kapalı cemaat şeklinde, dil ve din eğitimlerini serbestçe yapmaktalardı. Osmanlı Devleti zayıflama sürecine girdikten sonra, devlet bünyesinde yaşayan azınlıkların ayrılıkçı hareketlere yönelmiş olduklarını dış güçlerle işbirliği yaptıklarını ve ne yazık ki misyoner okullarına eleman ve siyasî amaçlarına da destek verdiklerini görmekteyiz. Emperyalist devletlerin amaçlarına bilerek ya da bilmeyerek hizmet eden bazı azınlık cemaatleri, okullar kanalıyla bir Türk düşmanlığı fikrini yaymağa çalıştılar. Dış güçlerin vaadlerine inanarak, sahip olacaklarını sandıkları Anadolu şehirlerinde gerçek anlamda bir eğitim seferberliğine giriştiler. Anadolu coğrafyasında açılmış olan Azınlık Okullarını, yabancılar tarafından açılmış olan okullardan ayrı değerlendirmeye almak oldukça zordur. Çünkü azınlıklar kendi irade ve istekleri ile yabancılarla işbirliği yapmışlardır. Yabancıların emperyalist arzuları için, Türkiye toprakları üzerinde kurdukları okullarla azınlık okulları, eş zamanlı ve çoğu zaman ortak amaçla hareket etmişlerdir.²⁷⁵ Devlet bu okulları ve çalışmalarını ciddi bir şekilde takip edememiş ve okulların yol açtığı sosyo-kültürel değişime de engel olamamıştır. Her türlü denetim ve müdahaleden uzak bu okullar, Osmanlı topraklarında diledikleri gibi, rahatça çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu okullar, çeşitli devlet adamları tarafından rapor edilecek faaliyetlerini sürdürürken, denetleme ve düzenleme de yapılmak istenmiştir. Ancak azınlık okullarının, denetimi, bir türlü istenen düzeyde olmamıştır. Ne zaman bu okulların denetimi ile ilgili bir tartışma çıksa, Meclis-i Mebusan' da bile bir sonuç alınamamıştır. II. Meşrutiyetle, 1908'den sonra, azınlık okullarının bu başıboşluğuna bir düzenleme getirilmek istenmiştir. Bir türlü dokunulamayan, denetleme, ders programları, öğretmen tayinleri ve Türkçe derslerinin okutulması gibi konular ele alınmıştır. Ancak hem azınlıklar hem yabancı devletler bu düzenlemeye karşı çıkınca yine sonuç alınamamıştır.²⁷⁶

---

²⁷⁵ Kılıç, a.g.m.

²⁷⁶ Ertuğrul, a.g.k, 103

Tablo-10: 19.yy.da Osmanlı Devletinde Türk ve Azınlık Ortaöğretim Kurumlarının 32 Vilayet Bazında Karşılaştırılması

	TÜRK		OKULLARI		AZINLIK OKULLARI	
	İdadi		Rüşdi		İlk-Orta	
Vilayet	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
Edirne	7	947	22	1442	50	4053
Erzurum	2	20	12	1149	4	453
İşkodra	-	-	5	344	-	-
Adana	1	213	11	855	9	1393
Ankara	4	376	16	736	21	4510
Avdın	5	695	44	2212	90	10876
Bitlis	-	-	6	258	7	855
Basra	-	-	4	280	1	150
Bağdat	2	337	8	901	5	612
Beyrut	5	529	12	533	8	832
Cezayir	2	210	5	130	44	6570
Halep	1	210	17	1284	34	1572
Hüdaven- digâr	5	828	35	2194	34	5489
Diyarbakir	1	51	M	748	6	640
Selanik	3	349	15	1178	51	7090
Suriye	3	477	5	908	5	260
Sivas	2	205	22	1746	-	-
Trabzon	2	305	22	1542	31	1331
Kastamonu	3	303	23	1536	10	595
Kosova	1	121	24	1545	12	2439
Konya	1	106	29	1784	43	5558
Mamuret- ülaziz	1	53	17	892	20	894
Manastır	2	163	17	1277	57	5065
Musul	1	303	6	264	1	30

Kaynak: Ertuğrul, H, Kuruluşundan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okulları Ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller(Basılmamış Doktora Tezi),Sakarya, 1997

VI. 3. Yabancı Okulları ile Bu okulların Yapısı ve İşleyişi

Yabancı Okulları çeşitli ülkelerin Osmanlı topraklarında yaşayan kendi vatandaşlarının eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılmış olan okullardır. Bu masumane amaca karşın, bu okullar ilgili ülkelerin misyonerleri aracılığı ile bağlı buldukları ülkelere hizmet etmişlerdir. Osmanlı devletinin kendilerine tanıdığı kısa süreli hak ve imtiyazları genişçe kullanan bu okullar, kalıcı ve sürekli bir eğitim seferberliği düzenlemişlerdir. Küçük kiliseleri, basit ibadethaneleri bile birer eğitim merkezi durumuna getirmişlerdir. Çalışmalarını daha hızlı ve etkili bir duruma getirmek için, azınlık okullarını kendi himayelerine almışlar ve kendi okul sayılarını artırmışlardır.²⁷⁷ Beş asır içinde inanılmayacak ölçüde sayıları ve etkinlikleri artan bu okullar, baştanbaşa tüm ülkeyi eğitim ağlarıyla örmüşlerdir.

Bu okulları, kuruluşları, kuruluş amaçları, öğretim elamanları, ders programları, ders içerikleri, eğitim dilleri, mali kaynaklar ve mezunları bakımından inceleyerek, eğitim sistemimiz üzerindeki etkilerini belirlemeye çalıştık. Başlangıçtan günümüze kadar açılmış olan bu okulları, kendilerini destekleyen ülkelerin adlarıyla sınıflandırıp belli başlıklar altında toplamaya çalıştık. Osmanlı topraklarında bu şekilde okul açan ülkeler, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Rusya, Bulgaristan ve İran'dır. Tarihsel akış içinde ilk açılan Fransız okullarından başlayarak, bu okulları ve işleyişlerini incelemeye çalıştık.

VI. 3.A. Yabancı Okullarının Amaçları

Yabancı Okulları bağlı buldukları ülkenin vatandaşlarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılırlar da, farklı amaçlara da hizmet etmişlerdir. Bu amaçları şöyle özetleyebiliriz:²⁷⁸

- *“Faaliyet gösterdikleri bölge halkına Hıristiyanlığı yaymak,*
- *Mensubu buldukları yabancı ülkelerin, Osmanlı devleti üzerindeki emellerinin takipçisi olmak ve Osmanlıyı bölmek,*
- *Avrupa ve Amerika sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde için, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini araştırmak ve yörelerde faaliyet göstermek,*
- *Her türlü siyasi ve iktisadi hareketleri desteklemek ve muhtemel bir karışıklığa zemin hazırlamak,*

---

²⁷⁷ Ertuğrul, a.g.k, s. 109- 110

²⁷⁸ A.g.k, s.144- 145

- *Osmanlı devletini sömürge haline getirecek fikri yapıyı, okullar kanalıyla gerçekleştirmek,*
- *Azınlık ve yabancı okullarında okuyan öğrencileri, amaçları doğrultusunda yetiştirip bir “seçkinler grubu” oluşturmak ve tüm bunlar eliyle, Türk devlet politikasını etkilemek ve hatta güdümlerine almaktır.”*

“İmtiyâzât-ı Ecnebiyye” ile kurulmaya başlanan Yabancı Okulları, ilk açıldıkları tarih olan 1583’ten günümüze kadar varlıklarını korumuş, Türk toplumunu ve Türk Eğitim Sistemini ciddi anlamda etkilemişlerdir. Özellikle toplum değerlerine yönelik çalışmaları dikkat çekicidir. Temsil ettikleri ülkenin amaçlarına hizmet edebilecek insan tipi yaratma kaygısıyla çalışan bu okullar, doğrudan bir din eğitimi vermek yerine, kendi kültürlerini sevdirmeye uğraşmışlardır. Özellikle devletin bunalımlı olduğu dönemlerde yabancı okullarının etkisinin arttığı görülmüştür.²⁷⁹

VI. 3.B.Yabancı Okulların Yönetimi

Okulların misyoner teşkilatlarına bağlı olarak kurulduklarını daha önce belirtmiştik. Bu nedenle bu okullara kendi teşkilatlarının seçtiği kişilerin yönetici olarak atandığı görülmüştür. Bu okulların yöneticileri içinde tüm dünyanın tanıdığı isimler de bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson’un yakın arkadaşı, sanayici Cleveland H. Dodge gibi.²⁸⁰ Okulların yönetiminde nadir de olsa halktan birilerin görev yaptığı da olmuştur. Halktan bir yönetici ancak misyoner teşkilatının belirlediği ölçütlere ulaşanlar arasından çıkmaktaydı.²⁸¹

Çoğunluğu ruhsatsız izinsiz açılan bu okulların devlet tarafından denetimleri yapılamamış, “Maarif- İ Umumiye Nizamnamesi”nden sonra yapılan denetlemeler ise amacına ulaşamamıştır. Nizamnamenin birinci maddesinde özel okulların tesis ve yönetiminin kuruculara ait olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bu okulların yönetimlerine “1915 Mekatib- i Hususiye Talimatnamesi”ne kadar, devlet müdahale etmemiştir.²⁸² Bu döneme kadar açılan okulların çoğu yalnızca denetimden uzak değil aynı zamanda kayıt dışı durumdadırlar. II. Abdülhamit Döneminde yapılan bir araştırmaya göre, 392 Protestan

---

²⁷⁹ A.g.k, s. 145

²⁸⁰ Vahapoğlu, a.g.k, s.176

²⁸¹ Kocabaşoğlu, a.g.k, s.165

²⁸² Vahapoğlu, a.g.k, s.177

okulunun yalnızca 51'inin ruhsatı bulunmaktadır.²⁸³ Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi"ne göre, Türkçe Türkiye tarihi ve coğrafyası dersleri Türk öğretmenler tarafından ve Türkçe olarak okutma zorunluluğu ile devletin bu okullar üzerinde, en azından bu derslerin öğretmenini tayin yetkisi kullandığını görmekteyiz. Tüm bu çalışmalara karşın, bu okulların papaz ve rahibe heyetlerince yönetilmesi değiştirilememiştir. Ne yazık ki okulların büyük bir bölümü misyoner ruhunu taşımayı sürdürmüştür. Aynı çerçevede içerisinde Türk çocuklarının dahi dinsel ayinlere katılması zorunlu tutulmuştur. Vahapoğlu, ünlü politikacı Kasım Gülek'in konuyla ilgili, Robert Koleje ait anısını şöyle aktarmaktadır²⁸⁴

“Amerikan Koleji o vakit misyoner mektebiydi. Her gün İncil okuturlardı, kiliseye götürürlerdi. Biz Müslüman insanız, ben isyan ediyordum...”

VI. 3.C.Yabancı Okullarının Öğretim Elemanları

Öğretim elemanlarının çoğunun misyonerler olduğu ilk dönemleri, çok daha ileri ki yıllarda azınlık hatta Türk öğretmenlerin de görev yaptığı dönemler izlemiştir. Ancak bu yolla çalışan öğretim elemanlarının sayısı çok değildir. Zorunlu kalmadıkça kendi bünyeleri dışındaki kaynaklara yer vermeyen bu kuruluşlar, kendi mezunlarından da öğretim kadrosu oluşturmuştur. Kuşkusuz, kendi amaçlarına hizmet edemeyecek hiçbir öğretmen bu okulda görev yapamamıştır. En zor koşullarda bile çalışabilecek son derece sabırlı ve donanımlı öğretmenler okul kadrosuna girebilmiştir. Öğretim elemanlarının gelirleri, misyoner teşkilatları, bunları destekleyen ülke ve hayırseverlerin yardımlarıyla karşılanmıştır. Çoğu zaman çok kötü koşullarda görev yapan bu kişiler, gönüllü çalıştıklarından gelir kaygısına düşmemişlerdir.²⁸⁵

Okulların kuruluş şekilleri gibi yönetimleri de kiliseler tarafından sağlanmaktaydı. Çalışmalarını son derece kararlılık içerisinde yürüten öğretim elemanlarının tamamı öğretmen kökenli değildir. Oldukça çeşitli meslek gruplarından özellikle seçilen öğretim elemanları yerli halkın her türlü ihtiyacını karşılar nitelikteydi. Tıp Doktorları, ekonomistler, hukukçu, botanikçi ve din adamları öğretmenlerle birlikte bu okullarda görev yapmaktaydılar.²⁸⁶

---

²⁸³ Ertuğrul, a.g.k, s.153

²⁸⁴ Vahapoğlu, a.g.k, s.177

²⁸⁵ A.g.k, s.153- 154

²⁸⁶ A.g.k, s.178- 179

Yabancı Okullarının hemen tamamında baskı makineleri bulunmaktaydı. Baskı makineleri yalnızca okulun ihtiyacı olan dokümanları çoğaltmak için kullanılmıyor, yerel halkı da etkileyecek yayınlar burada üretiliyordu. Amerikan misyoner matbaasında, Ermeni harfli Türkçe, Grek harfli Türkçe, Arap harfli Türkçe, Rumca olmak üzere değişik dillerde 249 çeşit kitap ve risale toplam 48.464.172 sayfa bu şekilde basılarak çoğaltılmıştır. Baskıda seçilen diller gibi okulların eğitim dillerinde de Ermenice, Bulgarca ve Rumcanın tercih edildiğini görmekteyiz. Bu derslerin öğretmenleri de o dili, ana dil olarak konuşabilen kişiler arasından seçilmekteydi. İster misyoner kaynaklı, ister yerli halk arasından seçilmiş olsun bu okulların öğretim elemanlarının, herhangi bir mili teşkilata ya da misyoner gruba bağlı olduklarını ve dini ve ya milli amaçları gerçekleştirmek için çalıştıklarını bilmekteyiz.²⁸⁷

VI. 3.D.Yabancı Okullarının Ders Programları ve Eğitim Dilleri

Yabancı Okullarının ders programlarının, bağlı buldukları grubun ya da hizmet ettikleri ülkelerin genel eğitim sistemine göre olduğu ve bu ülkelerin amaçları doğrultusunda hazırlandıklarını bilmekteyiz. Türkiye’de açılan yabancı okulların, Türkiye koşullarına uygun, buldukları bölgenin siyasi durumu ve hassas noktaları da dikkate alınarak bir program hazırladıkları da görülmüştür. Bu okulları yerel okullardan farklı ya da üstün kılan özellikleri ise, araç- gereç, teknik donanım ve yayın bakımından gelişmiş olmalarıydı. Okutulan derslerin ortak özellikleri, bu okulların bağlı buldukları ülkenin kendi kültür ve eğitim anlayışını yansıtan dersler seçmeleridir. Amerikan okullarında ve Amerikanın desteklediği misyoner okullarında, Amerikan Eğitim Sistemi ve pedagojik anlayışına uygun olarak dersler yapılmaktaydı. Yine Amerikanın okul açtığı bölgeye dair hedeflerine hizmet etmek üzere; İngilizce, Ermenice, Yunanca, Rumca, Felsefe, Hıristiyan Ahlakı, Konuşma Sanatı Ve Kişiler Arası İlişkiler(Misyonerlik), Güzel Sanatlar, Coğrafya, Kutsal Tarih, Osmanlı Tarihi, Arapça, Farsça, Astronomi, Fizik, Geometri, Botanik gibi dersleri okuttuğunu görmekteyiz. Bu dersler ek olarak Doğuda; Topografya, Arapça ve Farsça, Batıda ise; Deniz Taşımacılığı, Ticaret, Rumca, Yunanca derslerinin konulması rastlantısal değildir.²⁸⁸ Bu örnekleri, ülkeler bazında çoğaltmak, çeşitlendirmek mümkündür. Ancak yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere, Yabancı Okulları öncelikli olarak bağlı buldukları ülke ya

---

²⁸⁷ A.g.k, s.180- 181

²⁸⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.155

da grubun amaçlarına uygun bir program seçip bunu buldukları bölge koşullarına göre şekillendirmektedirler.

Okulların eğitim dili olarak, ilk tercihleri hizmet ettikleri ülkenin dili, daha sonra bölgedeki azınlıkların dilleriydi. Kimi zaman unutulmuş dilleri bile canlandırmaya çalıştıkları görülmüştür. Cumhuriyet Dönemiyle birlikte bu okulların eğitim dilleri diğer resmi okulların uyacağı kurallara göre düzene sokulmuştur. Son şekliyle, 1993 tarih ve 2983 sayılı Yabancı dil eğitimi ve Öğretimi Kanununun II. maddesinde bu okullara yeni yükümlülükler getirilmiştir. Buna göre uluslar arası anlaşma hükümleri saklı kalmak üzere, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı diller ve yabancı dille eğitim yapacak okulların uyması gereken kurallar yeniden düzenlenmiştir. Kanuna göre; İlköğretim, Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim kurumlarında, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili Ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri İle Türk Kültürüyle İlgili dersler, yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez.²⁸⁹

VI. 3.E.Mali Kaynaklar

Bu okulların kurucuları aynı zamanda, okulun mali kaynaklarını da sağlamıştır. Okullar ilk kuruldukları dönemde, yöredeki azınlıkların yoğun ilgi ve desteğini çekmesine karşın, Türklerden aynı ilgi ve desteği görmemiştir. Türklerin de destek ve ilgisini çekmek için, hastaneler gibi sağlık ve düşkünler yurdu gibi sosyal yardım kuruluşları oluşturmuşlardır. Tüm bu hizmetlerin maddi bedelleri, yabancı devletlerin ve misyoner teşkilatlarınca karşılanmaktaydı. Hayırseverler de kimi zaman doğrudan okullara, kimi zaman da misyoner kuruluşlar aracılığı ile bu okulları desteklemekteydiler. Fransa hükümeti bu okullara, her yıl 1200.000 Frank, Rusya aynı miktarlarda, İtalya ise 1.000.000 Frank dolaylarında yardım yapmaktaydı. Amerikan misyoner okullarına gelen yardım ise daha da fazla, 39.524.000 dolar'dı.²⁹⁰

Bu okulların bir bölümü, uygulamalı meslek eğitimi vermekteydi. Öğrenci ve öğretmenlerin ürettikleri mallardan da gelir elde edilebilmekteydi. Okulların özellikle, XIX. yy. sonlarında

---

²⁸⁹ A.g.k, s. 156

²⁹⁰ Vahapoğlu, a.g.k, s.113- 115

paralı eğitime geçtikleri ve öğrencilerden alınan paraların okul gelirleri için harcandığını da bilmekteyiz.²⁹¹

VI. 4. Ülkelere Göre Yabancı Okulları

VI. 4.A. Fransız Okulları

Yabancı Okullarının içerisinde ilk olma özelliği taşımaktadırlar. Osmanlı eğitim ve kültür yaşantısını, önemli ölçüde etkilemişlerdir. Osmanlı devletinde batılılaşma, modernleşme sürecinde model olarak seçilen Fransa, okullarıyla da, bu süreci etkilemiştir.

Protestan misyonerlerin, Amerikan desteğiyle Anadolu ve Ortadoğu’da faaliyet göstermesi, Katolik misyonerleri destekleyen Fransa’nın, yeni okullar açmasına neden olmuştur. Böylece Fransızlar Osmanlı devletin yıkılışına kadar, ülkenin kendilerince önem taşıyan her noktasında okul açmışlardır.²⁹² Bu okullar, Fransa’nın Türkiye’deki kültürel nüfuzunu geliştirmeye tıpkı Fransız, uzman, öğretmen ve rahibeler gibi katkıda bulunmuştur. 1839’da, yalnızca İstanbul’daki Fransız Okulu sayısı 40’tır. 4011 yerli Hıristiyan, 1860 yabancı öğrenci olmak üzere 5871 öğrenci bu okullarda eğitim ve öğretim görmekteydi. 1914 yılında ise ülke çapında 500 kayıtlı Fransız Okulu bulunmaktaydı. I.Dünya Savaşı ve kapitülasyonların kaldırılmasından en çok zarar gören bu okullar, 20 Ekim 1921 tarihli “Ankara İtilâfnamesi” ve 24 Temmuz 1923 tarihli “Lozan Barış Antlaşması”na ekli mektuplarla tanınmıştır. Bu antlaşmalara göre Fransız okulları Türkiye’nin menfaatlerine ters düşmemek, ilgili yasa ve yönetmelikler uymak koşuluyla varlıklarını sürdürebileceklerdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu koşullara uymayan ve uymamakta direten Fransız okullarının çoğu kapatılmıştır. Bu okulların ancak küçük bir bölümü günümüzde varlığını sürdürmektedir.²⁹³

Tablo-11: Fransız Okullarının Kronolojik Durumu

Kuruluş	Okulun Adı ve Kurulduğu Yer	Eğitim-
1583	Saint-Benoit Fransız Okulu	
1629	Saint-Georges Fransız Okulu	
1629	Beyoğlu Saint-Louia Dil Oğlanları koleji	

²⁹¹ Sezer, a.g.k, s.90

²⁹² A.g.k, s. 127- 128

²⁹³ Sezer, a.g.k, s.81- 82

1745	Saint-Georges Dil Oğlanları koleji	“	
1803	Galata Saint-Benoit Fransız Erkek koleji	“	X
1839	Saint Benoit Providence Fransız müessesesi		
1842	Galata Saint-Pierre Fransız Okulu		
1844	Pangaltı Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi		X
1846	Sainte-Pulcherie Fransız Kız Ortaokulu	“	
1853	Taksim Saint-Vincent de Paul Fransız Okulu		
1853	Bebek Saint-Joseph Fransız müessesesi		
1856	Pangaltı Nötre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi		
1857	Şişli Nötre Dame de la Paix Fransız müessesesi		
1863	Kadıköy Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi		X
1864	St. Joseph Erkek Koleji		X
1864	Paint-Pulcherie Cizvit Erkek koleji	“	
1870	Beyoğlu Saint-Michel Fransız Koleji	“	
1870	Taksim St. Jean Baptiste Fransız Okulu		
1871	Pangaltı St. Esprit Fransız Erkek Okulu		
1871	Pangaltı Saint-Esprit Fransız Kız Okulu		
1872	Beyoğlu Sainte-Elisabeth Fransız Yatılı Okulu	“	
1872	Beyoğlu Sainte-Elisabeth Fransız Ücretsiz Okulu	“	
1863	Kadıköy Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi	“	X
1864	St. Joseph Erkek Koleji	“	X
1864	Paint-Pulcherie Cizvit Erkek koleji		
1870	Beyoğlu Saint-Michel Fransız Koleji		
1870	Taksim St. Jean Baptiste Fransız Okulu		
1871	Pangaltı Saint-Esprit Fransız Kız Okulu		
1872	Beyoğlu Sainte-Elisabeth Fransız Yatılı Okulu		
1872	Beyoğlu Sainte-Elisabeth Fransız Ücretsiz Okulu	“	
	Tablo 11'in Devamı		
1878	Frere'lerin Kadıköy Erkek İlkokulu		
1882	Kumkapı St. Jeanned'Arc Fransız Okulu		
1882	Beyoğlu Saint-Louis Fransız Ruhban Okulu		
1883	Büyükada Saint-Antaine Fransız Okulu		
1883	Kumkapı Assomption Fransız Koleji		
1886	Fenerbahçe Ste. İrene Fransız Okulu		
1894	Üsküdar immaculee Conception Fransız Koleji		X
1895	Haydarpaşa Sainte-Euphemie Fransız Okulu		
1896	Feriköy St. Jean Chrysostome Fransız Koleji		

1896	Bebek Saint-Gabriel Fransız Okulu	
1898	Haydarpaşa Saint-Louis Erkek Koleji	
1909	Bakırköy Notre Dame du Rosaire Fransız Koleji	
1910	Yeşilköy Sacre Coeur Fransız Okulu	

Kaynak: Ertuğrul, H, Kuruluşundan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okulları Ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 1997

İlk açılan Fransız Okulu lise düzeyinde eğitim vermesine karşın ilerleyen yıllarda Fransızlar daha küçük yaşlardan başlayarak öğrenci yetiştirmişlerdir. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışmalarını sürdüren Fransız okullarının çoğu ilkokul düzeyindeydi. (İstanbul, İzmir ve Zonguldak'ta yoğunlaşan bu okullarla ilgili detaylı bilgi, aşağıda tablo 12'de verilecektir.) hatta Fransızlara ait bir anaokulu da Bebek'te açılmıştır.²⁹⁴

Tablo-12: 1932-1933 Yıllarında Faaliyette Bulunan Fransız İlkokulları

İstanbul-Bebek	Saint Joseph Muhtelit (karma)
İstanbul-Beyoğlu	St. Jean Baptiste Fransız Erkek Okulu St. Jeanne d' Arc Karma Fr. Okulu
İstanbul-Büyükdada	Saint Antoine Karma Okulu
İstanbul-Fenerbahçe	St. İrene Karma Okulu
İstanbul-Feriköy	Notre Dame de Lourdes Kız Okulu
İstanbul-Galata	Saint-Pierre Erkek Okulu
İstanbul-Kadıköy	Assomption Erkek Okulu/ Haydarpaşa Saint- Louis Erkek Okulu
İstanbul-Kumkapı	Kumkapı Erkek Okulu
İstanbul-Pangaltı	Saint-Esprit Kız Okulu

²⁹⁴ A.g.k, s.84- 85

İstanbul-Şişli	Hopital de la Paix Kız Okulu
İstanbul-Topkapı	Saint-Joseph Kız Okulu
İstanbul-Üsküdar	Sainte-Marie Erkek Okulu, Saint-Esprit Erkek Okulu
İstanbul-Yeşilköy	Sacre-Soeur Erkek Okulu
İzmir-Aleybey	Aleybey Karma Okulu
İzmir	Buca Kız Okulu/ Bornova Kız Okulu

Kaynak: Sezer, Ayten, Cumhuriyet Dönemi Yabancı Okullar, TTK.1999

Türkiyede açılan Yabancı Okulları içinde Fransız Okulları hem en eski, hem de en yaygın olanlarıdır. Osmanlı Devleti ve Fransa arasındaki sıkı ilişkiler sayesinde, yalnızca Fransız okullarında değil, Azınlık Okullarında da Fransızca eğitim verilmekteydi. Adeta moda akımı gibi yayılan Fransızca tüm eğitim sistemini etkilemekte ve giderek Türk Eğitim Sistemi, Fransız Eğitim Sistemine benzemektedir. Fransız okulları Türkiyede öyle popüler bir hâl almıştı ki bu okul öğrencilerinin içinde prensler bile bulunmaktaydı. Örnek olarak, 1914 tarihinde yapılan bir araştırmadan Saint Joseph Koleji mezun öğrencilerinin meslek dağılımını gösterebiliriz²⁹⁵. Şöyle ki:

Prensler	: 8
Mareşal ve generaller	: 22
Yüksek şahsiyetler	: 90
Yüksek sivil memurlar	: 80
Banka direktörleri	: 30
Bankacı ve komisyoncular	: 80
Tıp Doktorları	: 90
Avukatlar	: 20
Mühendisler	: 20
Gelir sahipleri	: 300

Fransız Okullarının zamanla laik eğitime geçmiş olması, diğer Yabancı Okullarından ayıran en önemli farkıdır. Bu durum Fransa'nın misyonerlik çalışmalarının yavaşlamasına neden

²⁹⁵ Ertuğrul, a.g.k, s.206

olmuştur. Yine de Cumhuriyet Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanuna uymakta sıkıntı çıkaran, dinsel sembelleri binalarından çıkarmayan Fransız okulları da bulunmaktaydı. Bu okullar diğer Yabancı Okulları gibi kapatılmıştır. Ayrıca ülkemizdeki azınlıkların da bu okullara ilgisi azalmıştır. Bu da Fransız Okullarının eski yıllara oranla sayıca azalmasının başka bir başka nedenidir.²⁹⁶ Tüm bu faktörlere karşın Fransız okulları etkinliği sürdürmüştür. Örneğin yalnızca 1932 yılında, 39 Fransız okulunda, her ne kadar tamamı mezun unvanına sahip olmasa da, toplam “6953 öğrenci” bulunmaktaydı. Bkz. Tablo 13

Tablo- 13:Fransız Okulları (1927- 1932)

Yıllar	OKUL SAYISI					TOPLAM Öğret. S.	ÖĞRENCİ SAYILARI				MEZUNLAR		
	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam		Ana	İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Lise
1927–28	-	-	-		36	441	-	5311	1905	602	238	-	-
1928–29	-	-	-	-	41	499	320	5786	965	398	359	118	-
1929–30	-	-	-		41	476	274	6140	1164	398	436	103	-
1930–31	1	24	8	6	39	519	198	6235	1317	344	274	186	53
1931–32	1	25	7	6	39	523	167	5207	1236	343	264	138	59

Kaynak: Sezer, Ayten, Cumhuriyet Dönemi Yabancı Okullar, TTK.1999

Fransız Okulları, Fransız propaganda tarikatları tarafından desteklenmekteydi. XIX. yy. da sayıları 50'ye ulaşan bu tarikatların, kadın ve erkek tarikatları olmak üzere 35'ten fazlası Osmanlı topraklarında çalışma yapmaktaydı. Bu tarikatlar okul açmakla kalmayıp Fransızcanın yaygınlaşmasını da sağlamaktaydılar.²⁹⁷ Fransız hükümeti tarikatları, misyonerleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmekte ve bütün Katolik kuruluşlarını himaye etmekteydi. Bu yolla okullaşma hızını da artırmaktaydı.

²⁹⁶ Yaşbay, Mehmet, Tevhid-i Tedrisat Kanunu Ve Yabancı Okullar, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ,2002, s.21

²⁹⁷ Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999, s.117

II. Abdülhamit Yabancı Okulları konusunda hassas davranan bir padişahı. Onun döneminde Yabancı Okullar ile ilgili birçok araştırma ve düzenleme çabası gözlenmiştir. II. Abdülhamit Döneminde hassasiyete karşın, Fransız Okulu sayısı diğer Yabancı Okulları gibi artmış 250 adet dolaylarına ulaşmıştır. II. Abdülhamit bu durumu kontrol altına almak için çalışmalar yaptırmasına karşın etkili olunmamıştır.

VI. 4.A.1. Fransız Okullarının Ders Programları:

Fransız Okulları, farklı Katolik misyoner tarikatları tarafından yönetilmekteydi. Bu nedenle tek tip ders programı yerine, aynı amaca hizmet eden ama çeşitli ders programları kullanılmıştır. Ders programlarının temel amacı, Fransız kültürünü ve dilini yaygınlaştırmaktır. Bu amaçla kurulmuş olan “Alliance Française”in bir üyesinin yaptığı bir konuşma bu amacı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. “...Fransız dili Fransız alışkanlıkları sağlar, Fransız alışkanlıkları ise Fransız ürünlerinin alınması demektir. Fransızca bilen kişi de Fransa'nın müşterisi haline gelir”... bu nedenledir ki Fransız okullarındaki öğrenciler Fransız coğrafyasını kendi ülkesinden daha iyi bilmekte, kendi ülke tarihinden ise Fransız tarihini daha iyi bilmektedirler²⁹⁸.

Çoğunlukla orta eğitim düzeyinde eğitim veren Fransız okullarında, Fransız eğitim sistemine sadık kalarak ama yerel koşullar göz önünde tutularak bir program izlenmiştir. Şehir veya köyün ders programı aynı olamayıp duruma uygun seçimler yapılmıştır. Örneğin, Edirne Dedeağaç'taki Conventuel Mektebi'nde, Kiraat, Hüsn-ü Hat, İncil, Hesap, Tarih, Coğrafya dersleri okutulurken, Konya vilayeti Nevşehir kasabasında Assomption rahibeleri iptidai okulunda sadece Fransızca ve yerel diller okutulmaktaydı. Trabzon Lusie Fornie'nin açtığı sıbyan okulunda ise eliş, müzik ve lisan öğretilmekteydi.²⁹⁹

VI. 4.A.2.Etkinliklerine Göre Başlıca Fransız Okulları

Osmanlı topraklarında başlangıçtan, kimisi günümüze kadar süren yüzlerce Fransız okulundan, siyasi, kültürel ve sosyal etkinlikleri bakımından belli başlılarını konumuzu aydınlatması bakımından incelemeye çalıştık.

- **Saint- Benoit Okulu(1583–1851)**

---

²⁹⁸ A.g.k, s.126

²⁹⁹ A.g.k, s.126

1535 yılında, Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı François'a vermiş olduğu imtiyazlardan yararlanarak gönderilen Cizvitler Fransız okullarının öncülüğünü yapmıştır. Cizvitler, 18 Kasım 1583'te Galata'daki Saint Benoit Kilisesi'ne yerleşerek burada St. Benoit mektebini açmışlardır. İmparatorlukta kurulan ilk yabancı misyoner okulu budur. 1586'da salgın bir hastalık nedeniyle kapanan bu okul, 1609'da gelen bir Cizvit grubu tarafından yeniden canlandırılmıştır.

Kronolojik Sıra İçinde Okulun Tarihçesi:³⁰⁰

1583 — Fransız sefiri Pera Hıristiyanlarının dileklerinin yerine getirilmesi ve çocuklarının okutulması için, Papaya ricada bulunuyor.

1583 —Cizvitler gelip yerleşiyorlar. Lâtin talebeler ve birkaç (Şismatik Grek).

Analar, babalar; derslerden yararlanmak amacıyla çocuklarıyla beraber okula, devam ediyorlar.

1586 — Gelen beş Cizvit'ten 4'ü bulaşıcı hastalıktan ölüyorlar; sınıflar kapanıyor.

1609 — Yeni bir takım Cizvitler gelip yerleşiyor ve sınıfları açıyorlar.

1609 —sınıflar Subaşılar tarafından basılıyor. Hocalar Paşanın huzuruna sürükleniyor ve Fransız sefirinin ricası üzerine serbest bırakılıyorlar.

1610 —Tekrar derse başlanıyor. «Hatta kitapsız olarak»

Öğrenci sayısı: Lâtin, Grek ve birkaç Yahudi olmak üzere 50'dir.

Program: Kıraat, Gramer ve Grekçe, Riyaziye, Lisan ve Serbest Sanatlardır.

Profesörler: Fransız Cizvitler — Kaloyer Grek

1611–1612: Bulaşıcı hastalık geliyor, mektepler kapanıyor, öğrenciler derslerini Galata'nın dışındaki ve Fransız sefirinin evi olan «Fransız Yuvasında» (ocağında) takip ediyorlar.

1613: Galata'daki Sen Benoit kilisesinin serbest sınıfları için bir ev satın alıyor.

1664: Cizvitler Grek mekteplerinde ders veriyorlar. «Avam Grekçesi ile eğitim yapıyorlar.»

1702: Ermeni patriarşlar, kızlara ve papaz öğrencilere Türkçe ders vermelerine izin veriyorlar.

1703: Cizvitler tarafından bir matbaa kuruluyor.

1773: Cizvit Cemiyetleri kaldırılıyor. Birçoklarının Sen Benoit'da barınmalarına izin veriliyor

1783: Lazaristler Sen Benuva'yı işgal ediyorlar. Bu sırada 3 yıl kadar okul kapanmıştır.

1804: Lazaristler yeni Sen Benuva Kolejini açıyorlar.

---

³⁰⁰ Ergin, a.g.k, II. Cilt, 770- 772

Öğrenciler: Zengin yabancı tüccarlarının çocuklarıdır.

Program: Fransız liselerinkinin aynı, eski diller eğitimde kullanılıyor.

1840: Okul Bebeğe taşınıyor

1843: Fransız kralı okula, “Kolej- Ruvayyal”(Kraliyet Koleji) adı veriliyor ve okul yeniden Galata’ya taşınıyor.

Yukarıda kısaca kronolojik gelişimini gördüğümüz ve hala günümüzde varlığını "Saint Benoit Lisesi" olarak devam ettiren bu okul, sadece Katolik mezhebinin öğretilmesine çalışan Azınlık Hıristiyan okullarından farklıdır. Yukarıda gördüğümüz gibi, ders programlarına din derslerinin yanında, Matematik, Fransızca, Grekçe, Latince ve liberal sanatlar derslerini de eklemiştir.³⁰¹

Saint- Benoit Okulu, 1840’a kadar, Galata, Bebek, Yeşilköy gibi semtlerde varlığını sürdürmüştür. Fransız liseleri düzeyinde eğitim vermiştir. 1897’den sonra, okul 4 sınıflı, bir hazırlık, lise ve iki yıllık ticaret ve bankacılık bölümlerine ayrılmıştır. 1693’ten sonra Türkçe eğitimi de verilmiştir(1702 ‘de Ermeni hocalar Türkçe derslerine girmiştir). 1831’den sonra okula, II. Mahmut’un izniyle, Rum ve Ermeni çocuklarının yanında Türk öğrenciler de girmiştir. Okuldan mezun olan öğrenciler, Osmanlı ticaret ve maliyesinde aktif görev almışlardır.³⁰²

Cumhuriyet Döneminde faaliyetlerini sürdüren bu okulun, 439 öğrencisinin, 211’i orta 89’ı lise kısmında okumaktaydı. 30’u erkek, 4’ü kadın olmak üzere 34 öğretmenin görev yaptığı okulun gelirlerinin önemli bölümü öğrenciler tarafından karşılanıp gelirlerin 2/3’ü öğretim görevlilerine ödenmekteydi. Bu döneme ait çalışmalarda okul programlarına henüz ulaşılammıştır.³⁰³

- **Saint- Louis(1629–1938):**

1587’de Fransız sefirinin, Fransız Kapüsenlerinin gelmesi için hükümetten izin alması ile okulun temelleri atılmış, 1625’te Galata’da Saint Jorj kilisesinin yanında Saint- Louis adıyla bu okul açılmıştır.1637’de ise Fransa kralının yeni bir yer hediye etmesiyle okul

---

³⁰¹ İhsanoğlu, E, a.g.m, s. 316- 317

³⁰² Ertuğrul, a.g.k, s.129- 130

³⁰³ Sezer, a.g.k, s.90

büyütülmüştür. Bu, okula, İtalyan ve Fransız çocuklarının kabul edildiğini bilmekteyiz. Ergin'in eserinde aktardığına göre: Döneme ait bir eserde okula ait şu satırlar yer almaktaydı. ...«Çocuklarının değil yalnız edebiyatta, fakat aynı zamanda terbiyede ve temiz bir hayat vadisinde ilerlediklerini gören veliler, kuvvet almış ve mektep bu yüzden birinci sınıf Pera ailelerinin çocukları ile dolmuştu.»³⁰⁴

Bu okula, İtalyan ve Fransız çocukları kabul edilmekteydi. Ayrıca yukarıdaki satırlardan anlaşıldığı üzere, öğrencilerin çoğunluğu seçkin ailelerden gelmekteydi. Okul yalnızca öğretim yapmayıp terbiye alanında da eğitim vermekteydi. Eğitim kadrosunu Kapüsen misyonerlerin doldurduğu, bu okulun eğitim dilinin, Türkçe, Farsça ve Arapça olması da ilgi çekicidir. Okul masraflarını karşılamak üzere kurulan, «Komünita» bu okulun kirasını karşılamaktaydı. O civarın halkının birleşerek masraflarının karşılanmasına katkıda bulunduğu bilinmektedir.³⁰⁵

Yedi sınıflı bu okulun öğrencilerinin, Katolik ve dokuz yaşında olması gerekmekteydi. Asıl amacı din adamı yetiştirmek olsa da okulun yalnızca din eğitimi almak isteyenlere de açık olduğu bilinmektedir. Daha önceleri ücretsiz eğitim veren bu okul Cumhuriyet döneminde öğrencilere paralı hizmet vermiştir. Bir öğrenciye, dört öğretmenin düştüğü bu okulun ders programlarına rastlanmamıştır.³⁰⁶

- **Notre Dame De Sion Kız Lisesi**

Yapımına 1844'te başlanan okul, 1856 'da Notre Dame De Sion rahipleri tarafından alınarak eğitime başlamıştır. Rahipler okulu geliştirerek lise durumuna getirmişlerdir. 1892 yılında okula devam eden öğrencilerin çoğu Yahudi asıllıdır. Daha sonraları Türk öğrencilerin de alındığı bu okul halen eğitimine devam etmektedir.³⁰⁷

- **Saint- Joseph Fransız Koleji**

1864'te İstanbul'da, açılmıştır. Önemli Fransız okullarındandır. Okul bünyesinde 1902'de açılan ticaret enstitüsü, tıpkı model alınarak "Yüksek Ticaret Okulu" kurulmuştur.³⁰⁸ 1909'da

---

³⁰⁴ Ergin, a.g.k, s. 772

³⁰⁵ A.g.k, s. 772

³⁰⁶ Sezer, a.g.k, s.90- 91

³⁰⁷ Ertuğrul, a.g.k, s.130

³⁰⁸ Polvan, a.g.k, s181-192

İstanbul ticaret odasının himayesine girerek etkinliğini artırmıştır.1900'de Müslüman öğrenci oranı yüzde 15'ten bir yıl içinde yüzde 56'ya kadar yükselmiştir. Müslümanlar arasında en sevilen yabancı okul olma özelliğini taşıyan bu okul, dini yönden tarafsızlığı ile bu öğrencileri kendine çekmiştir.³⁰⁹

Bugün Anadolu Lisesi statüsünde eğitim veren okul, en çok tercih yapılan okullar arasındaki yerini korumaktadır.

- **Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi)**

Tanzimat Dönemi eğitimcileri Rüşdiyeleri yüksek mekteplere ve Dârü'l-Fünun'a kaynak olarak kabul etmişlerdir. Ancak zamanla Rüşdiye öğretiminin bu görevi yerine getiremeyeceği anlaşılmıştır. Daha başlangıçta, yani 1848'den itibaren Rüşdiye ile yüksek öğretim kurumu arasında ders veren "Dârü'l-Maarif", "Mahrec-i Aklam" ve bazı hazırlık sınıfları gibi kurumları açma yoluna gitmeleri Rüşdiye üstünde bir okula ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. 1856 Islahat Fermanı'nda yer alan müslim ve gayri müslim bütün Osmanlı tebaasının, eşit şartlar altında eğitim hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak, bu yolla Osmanlı birliğini sağlama planı yapılmaktaydı. Bu amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda, 1868 yılında Fransa'nın İstanbul sefiri M. Bouree, Sadrazam Ali Paşa ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile İstanbul'da, Avrupa liseleri seviyesinde Fransızca eğitim yapacak bir mektep açılması için ilk görüşmeleri yapmış ve bu okulun dayanacağı esasları belirlemeye çalışmıştır. Böylece Osmanlı tarihinde ilk kez devlet kendi eliyle, yabancı bir devletle ortak okul açmıştır. Biri Türk, diğeri Fransız olmak üzere iki müdürün idaresinde bulunan okul, başlangıçta beşi hazırlayıcı (iptidaî), beşi kolej sınıfı olmak üzere on sınıf halinde düzenlenmiştir. Birçok dersin hocası Fransa'dan getirilmiş, sadece Türkçe okutulacak dersler için yerli muallimler tayin edilmiştir. Okulun açılışı o günün Osmanlı basınında ve kamuoyunda birçok eleştirilere yol açmışsa da hükümetin destekleyici tutumu, bu okulun, programa uygun bir şekilde devamını ve gelişmesini sağlamıştır.³¹⁰

Türk Eğitim Tarihi içinde kuruluşu, yönetimi ve ders programları bakımından diğerk devlet okullarından ayrılan bu okul, konumuz için de ayrı bir önem taşımaktadır. Osmanlı ülkesinde asırlardır okul açan yabancılar, devlet denetiminden bile uzak olan bu okullarını öyle

---

³⁰⁹ Ertuğrul, a.g.k, s.131

³¹⁰ Ekmeleddin, a.g.k, s.316- 317

benimsetmişlerdir ki, sonunda devlet kendi eliyle bir yabancı ülkenin eğitim sistemine dayanan, yabancı dilde eğitim veren, yabancı öğretmenlerin ders verdiği bir okulu kendi eliyle açmıştır. Üstelik bu okulun yönetimi de Fransızlara bırakılmıştır. İnsana ister istemez bir sömürge devlette okul açılışını hatırlatan bu olay, yalnızca Türk eğitim sistemini etkilemekle kalmamış siyasi hayatta da rahatsızlıklara yol açmıştır.

Robert Kolej'in Amerikalı misyoner Hamlin tarafından açılması ve Amerikanın bu okulu destekleyen çalışmaları, Rusya ve Fransa'yı rahatsız etmişti. Amerikan nüfuzunun Osmanlı ülkesinde yaygınlaşmasını istemeyen, Fransa Galatasaray Koleji'nin kurulmasını fırsat bilerek, bu okul yoluyla kendini nüfuzunu daha da etkinleştirme yoluna gitmiştir. İşin en ilginç yanı, bu okulun eğitim dili Fransızcadır, yönetimi Fransızların elindedir ancak masrafları Osmanlı devleti tarafından karşılanmaktadır. Osmanlı'nın elit tabakası tarafından da destek gören okulda, Fransız Eğitim Sistemi aynen kullanılmıştır. Ayrıca okulun Fransız yaşam biçimini yaygınlaştırmadaki etkisi de küçümsenemez. Ders aralarında Fransızcadan başka bir dilin konuşulması, yasaklanan okulda: Fransız Dili, Osmanlıca, Latin Dili, Matematik Geometri, Yunan Felsefesi, Umumi Tarih Ve Coğrafya, Tabii Bilimler, Siyaset Bilimi, Ziraat, Ticaret, Sanat, Hukuk Bilimlerine Giriş, Mülki İdare Bilimi, Hitabet, Edebiyat, Resim, Hat Sanatı, Muhasebe Bilimi, Defter Tutma, Beden Eğitimi gibi dersler okutulmaktaydı.³¹¹ Osmanlı'da hukuksal, siyasi ve sosyal alanda gerçekleştirilecek yenilikleri yaşama geçirecek aydın kadrolara ve bu kadroların yetiştirilmesi için, geleneksel eğitimin dışında batılı programları gerçekleştirmede bu dersler öncülük etmiştir. Ders programına bakıldığında, devletin tüm önemli kadrolarının ihtiyacı olan bilimlerin seçilmesi dikkat çekicidir.

Fransa, kurduğu bu okulla hem Amerikan etkisini dengelemek hem de, Osmanlı üzerindeki siyasi, sosyal ve kültürel etkinliğini geliştirerek sürdürmek istemiştir. Bu okul hakkında Maarif Vekâleti Müsteşarları'ndan, eğitimci İhsan Sungu'nun görüşleri dikkat çekicidir.³¹²

“...Türk toplum hayatının yenileşmesinde, garb kültürünün, garb zihniyetinin memleketimize girmesinde ve yayılmasında bu okul en büyük amillerden birisi oldu. Bu hakikati anlamak için, Türkiye'nin edebiyat, ilim, sanat ve ticaret alanında ün yapmış

---

³¹¹ Ertuğrul, a.g.k, s.132- 133(uyarlama)

³¹² Aktaran, Ertuğrul, a.g.k, 132

Galatasaray lisesi mezunlarına göz gezdirmek kâfidir. Bu okul gerek Türk eğitim tarihinde gerekse garba dönmemizde dönüm noktası sayılabilir.”³¹³

Galatasaray Lisesi, Fransa'daki lise eğitimine denk ve aynı kalitede öğrenci yetiştirmektedir. Bu öğrencilerin arasında Türk öğrencilerin yanı sıra Katolik, Ortodoks ve Musevi öğrenciler de vardır. 9 – 12 yaşlarında, öğretime başlayabilen bu öğrenciler dil durumlarına göre Fransızca ya da Türkçe hazırlık okumaktadırlar. 1908 yılında müdür Tevfik Fikret Bey 'in yaptığı yeniliklerle; ilk, orta ve lise için 3'er yıllık program hazırlanarak eğitim süresini 9 yıla çıkartır. Ayrıca Farsça, Arapça, İtalyanca, Latince, Rumca, Ermenice ve Almanca dersleri isteğe bağlı olarak seçmeli ders statüsüne getirilirken, piyano ve keman dersleri de programa dâhil edilir. Öğretmenleri Fransız olan okulun, yalnızca Türkçe öğretmeni ve müdür yardımcısı Türk'tür.³¹⁴

Okulun beş yıllık sözleşme ile çalışan ilk müdürü, ülkesine dönüşte okulla ilgili şu bilgileri verir:³¹⁵

...”Mekteb- i Sultani, Beyoğlu'nda güzel bir binada açılmıştır. Bu lise Fransız eğitimi ve hayat anlayışının Osmanlıdaki bir başlangıcıdır. Diğer vilayetlere açılacak, Mektebi Sultaniler de bu modele göre kurulacaktır. Bu lisede Ermeniler, Gregoriyan Ermeniler, Museviler, Rumlar, Bulgarlar, Latin Katolikler, Museviler ve Müslümanlar birlikte okumaktadırlar. Okula tamamen Fransız hayatı hâkimdir öğretim süresi on yıl olarak Planlanan ve dilinin Fransızca olduğu bu okulda şu dersler okutulmaktadır; Fransız Dili, Osmanlıca, Latin Dili, Matematik Geometri, Yunan Felsefesi, Umumi Tarih Ve Coğrafya, Tabii Bilimler, Siyaset Bilimi, Ziraat, Ticaret, Sanat, Hukuk Bilimlerine Giriş, Mülki İdare Bilimi, Hitabet, Edebiyat, Resim, Hat Sanatı, Muhasebe Bilimi, Defter Tutma, Beden Eğitimi vs.dir. Her öğrencinin ibadeti serbest olacaktır. Okul gündüzlü ve yatılı olmak üzere iki bölüm halindedir. Paralı kısmının ücreti yüksek olduğundan bu bölüme daha çok Hıristiyan çocukları gelmektedir.”

Bu okulun Türk Eğitim Sistemi için model oluşturacağını düşünen Fransız eğitimciler bu görüşlerinde yalnız değildiler. Osmanlı eğitimci ve devlet adamlarının bir bölümünün de aynı görüşte olduğu bilinmektedir. Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında dönemin ünlü Milli

---

³¹³ Ayrıca bkz. Sangu'nun sözünü ettiği Galatasaray Lisesi mezunlarından edebiyat, ilim, sanat ve ticaret alanında ün yapmış isimlerden oluşan liste, A.g.k, 132

³¹⁴ Shaw, B. 1983, s.127

³¹⁵ Ertuğrul, a.g. k, s.133

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in, 1943'te Galatasaray Lisesi'nde yaptığı konuşmadaki: "...bu okul maarifimiz için örnek olacaktır"³¹⁶ sözleri okulun etkinliğinin, Cumhuriyet Döneminde bile sürdüğünün kanıtı değil midir?

1992 yılında okul özel Anadolu Lisesine dönüştürülmüştür. Galatasaray Lisesinin, 14 Nisan 1992'de de, Türkiye ve Fransa arasında imzalanan bir anlaşma gereği olarak, okul bünyesinde "Galatasaray Eğitim ve Öğretim Kurumu" açılmıştır. Yine 11 Ekim 1993'te çıkarılan bir kanunla Galatasaray Üniversitesi kurulmuştur. Başbakan Süleyman Demirel'in katkılarıyla okula 9000 dönüm devlet arazisi, üniversitenin kampüsü için tahsis edilmiştir. Halk içinde tutulurluğunu, kaybetmeyen bu okul, günümüzde Galatasaray Anadolu Lisesi adıyla, Fransızların kurduğu, Galatasaray üniversitesinin bünyesinde eğitim ve öğretimini sürdürmektedir.³¹⁷

- **Saint- Louis Dil Oğlanları Koleji**

1629'da İstanbul'da "Saint Georges" Fransız okulu ile yine aynı sene kurulan "St. Louis Dil Oğlanları Mektebi" Kapusen Misyonerlerince açılmıştır.³¹⁸

Okulu tercih eden öğrencilerin amacı okulu bitirince elçilik ve konsolosluklarda tercüman olmaktır. Okul bu amacı karşılayacak şekilde Fransızca ve Latince öğretimi vermiştir. Okulun çalışmalarından memnun kalan Fransız Kralının Beyoğlu'nda Fransız Elçiliği yakınındaki bir binayı okula hediye etmiştir. 1673'te bir yeni bina yapılmış ve eğitim bu binalarda sürdürülmüştür.³¹⁹

Okul programına baktığımızda adına uygun bir şekilde; Fransızca, İtalyanca, Latince, Rumca, Türkçe ve Ermenice derslerinin okutulduğunu görmekteyiz.³²⁰

VI. 4.B. İngiliz Okulları

Havarilerden sonra, ikinci misyonerlik çalışmalarını Katolik-Protestan çekişmesindeki Hıristiyanlar başlatmıştır.³²¹ Amaçlarının ilki, dinsizlere dini öğretmek, ikincisi ise

---

³¹⁶ A.g. k, s.134

³¹⁷ A.g. k, s.134

³¹⁸ Ekmeleddin, a.g.k, s.358

³¹⁹ Ertuğrul, a.g. k, s.135

³²⁰ A.g. k, s.135

bilmeyenlere İncil'i öğretmekti. Ve bu kapsam içinde, Hıristiyan olmayanları bu dine davet etmek veya kendi mezheplerine insan kazandırmak ise nihai hedefleriydi. Katolik Hıristiyanların, Protestanlara karşı, Misyonerlik çalışmaları, 1662 yılında Vatikan'da Papa'nın Misyon başkanlığında teşkilatlı bir yapıya bürünmüştü.³²² Özellikle, Ortadoğu ve Osmanlı toprakları hem dinsel, hem de sosyo- ekonomik ve siyasi çekişmelerin merkezi olmuştu. Katolik ve Protestan misyonerler barış içinde ama yarış halinde bu bölgede çalışmaktaydılar. Fransızlar Katolikleri himayesi altına alırken, İngilizler kendisi gibi Protestan mezhepleri destekliyordu.³²³

Osmanlıların İngilizlerle, siyasi ve ekonomik ilişkileri tarih olarak çok eskilere dayanmaktaydı. XVI. yy.da, “1838 Balta Limanı Ticaret Atlaşması” Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin zirvede olduğu dönemde imzalanmıştı. Antlaşmayla İngiltere, çok geniş ticari yetkilerle Osmanlı topraklarında rahatça dolaşabilmekteydi.³²⁴ Bu geçmişe karşın, Osmanlı ülkesinde İngilizlerin eğitim çalışmaları, Fransızlar kadar eskilere gitmemekteydi. Çünkü Amerikan misyonerleri zaten İngiliz- Protestan eğitiminin geliştirilmesi çabalarını üstlenmişti. Ayrıca İngilizler Ortadoğu için yetiştirilmiş “ajanlarıyla” bölgede etkinliklerini rahatça sağlayabiliyorlardı. Böylece İngiltere'nin bölgeye hâkim olmak için okul açmasına gerek kalmıyordu.³²⁵ “The London Society for Promoting Cristinaity Amongst Jews” adlı kuruluşun, Protestan misyonerlerle birlikte İzmir ve İstanbul'da açtıkları okullar, istisnadır. Bu kuruluş, açtıkları okullarla, Yahudiler arasında Protestanlığı yaymaya çalışmıştır. 1829 İzmir'de, 1855 İstanbul Ortaköy ve Balat'ta, 1864 yine İstanbul Hasköy'de açılan İngiliz okulları bu amaçla açılmıştır.³²⁶ Aslında Rumlar tarafından açılan ama İngiliz himayesine verilen “Ecole Evangélique” 1733'te açılmasına karşın, 1895 'te resmen tanınarak İngiliz okulları arasında sayılmaya başlanmıştır.³²⁷

İngilizler eğitim çalışmalarını XIX. yy.da artırarak, Mezopotamya ve Ege Bölgesine ağırlık vermiştir. İstanbul, İzmir, Antakya, Harput, Ankara, Erzurum, Bursa, Antep gibi Anadolu şehirleriyle, daha çok Suriye ve Lübnan üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerde okul

---

³²¹ Öztuna, a.g.k, S.217

³²² Sezer, A, a.g.m.

³²³ Ertuğrul, a.g.k, s.128

³²⁴ Komisyon, a.g.k, s159

³²⁵ Vahapoğlu, a.g.k, s.18- 19

³²⁶ A.g.k, s.135

³²⁷ Mutlu, a.g.k, s.212

açılmasını kolaylaştıranlar İngiliz konsolosları olmuştur. Bunlardan en ünlüsü olan Konsolos Stanford Canning özellikle Anadolu’da açılan okullar için çalışmalar yapmıştır.³²⁸

Fransız, Alman ve Ruslara ait okulların Osmanlı hükümeti tarafından resmen kabulü üzerine, İngiliz hükümeti çoğu ruhsatsız olan İngiliz kuruluşlarının da onaylanmasını istemiştir. 1903 tarihli irade ile 83 kalem İngiliz kuruluşunun varlığı tanınmıştır. Bir süre sonra İngiliz konsolosluğu sehven unutulduğu gerekçesi ile 65 kalem kuruluşu daha bu listeye ekletmiştir. Bu listede yer alan kuruluşlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere bu kuruluşların 115’ i okuldur.³²⁹

World’s Mission’un 1914, istatistiklerine göre; Osmanlı topraklarında İngiliz Misyoner Cemiyetlerinin (British Missionary Societies) 178 okulu ve 12.800 öğrencisi bulunmaktaydı. Milli Mücadele yıllarının başlarında 1919 tarihli bir rapora göre İngiltere’nin Anadolu’da 23 misyoneri, 1 çocuk yuvası, 7 ilkokul ve ortaokulunun bulunduğu bildirilmekteydi. Burada toplam 2190 öğrenci bulunmaktaydı. Ancak bu okullardan yalnızca ikisi Cumhuriyet Döneminde varlığını sürdürmüştür. İngilizlerin bölgeyi terk ederken yanlarında okullara ait belgeleri de götürmeleri, bize bu okullarla ilgili net bir bilginin ulaşmasını engellemiştir.³³⁰

İngilizler Osmanlının son dönemlerinde özellikle etnik problemi olan ya da etnik problem yaratmaya uygun bölgelerinde okul açmayı tercih etmişlerdir. Araplarda milliyetçilik duygusunu uyandıran ve Osmanlıdan ayrılmaları yönünde çaba harcayan İngilizler bu amaçları için okulları alet etmişlerdir. Ortadoğu Bölgesini eğitim yoluyla nüfuzuna alarak bu bölgenin siyasi otoritesi ve petrolünün de sahibi olmak istemiştir. Siyaset tarihine “İngiliz Siyaseti” diye geçen sessiz ve bölücü politikası için, eğitim çalışmalarına hız vermiştir³³¹

VI. 4.B.1.İngiliz Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ile Eğitim Dili

İngiliz Okullarının öğretmenleri İngiltere'den temin edilmektedir. Çoğunluğu üniversite ve yüksek okul mezunu olan İngiliz öğretmenlerinin, diğer yabancı okullardan farklı olarak,

---

³²⁸ Yaşbay, a.g.k, s.21

³²⁹ Mutlu, a.g.k, s.212

³³⁰ Yaşbay, a.g.k, s.21, Sezer, a.g.k, s.102

³³¹ Ertuğrul, a.g.k, s.136

bayan öğretmen sayısının erkek öğretmenlere oranla fazla olması dikkat çekicidir. Bir öğretmene yaklaşık 12 öğrenci düşmektedir.³³²

İngiliz misyoner okullarının büyük çoğunluğu “iptidai” derecesindedir. Kudüs dışındaki, Cebel-i Sahyun’da faaliyet gösteren, bir idadi ve rüşdi derecesinde bir kız lisan okulu bulunmaktaydı. Kudüs’teki, Yahudilere yönelik eğitim yapması zorunlu tutulan “Rotschild Kız Okulu”nda 1 Amerikalı, 1 Rus, 1 Alman, 3 Osmanlı tebaası grev yapmaktaydı. Okulda eğitim dili; okul Kudüs’te olmasına rağmen, İbranice değil Arapça, İngilizce, Fransızca ders kitaplarına uygun olarak düzenlenmiştir. Kitaplar dışarıdan getirilmiştir. Eğitim süresi 12 yıl gibi oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Bu okulun çok dilli ders programı şöyledir:³³³

Tablo-14: Kudüs’teki, Rotschild Kız Okulunun Ders Programı

Kitapların ismi	Dili	Basım Tarihi	Basım Yeri
Kitab-I Mukaddes	Arapça	1884	-
Deyri Hayayim	“	1892	Kudüs
Ucrumye	“	1892	“
Stuvar Cenaral	Fransızca	1882	Paris
Aritmetik	“	1882	“
Coğrafya	“	1888	“
Gramer	“	1882	“
Fizik	“	1889	“
Stuvar Naturyal	“	1890	“
Liktor Korant	“	1890	“
Lesson De Şuz	“	1882	“
İngiliz Tarihi	“	1872	“
Aryaval Berid	“	1889	“
Coğrafya	“	-	“
Gramer	“	-	“

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

İngiliz Okullarında diğer Yabancı Okullarındaki gibi, ders programı ve eğitim dili okulun bulunduğu bölgeye göre farklılaşabilmekteydi. Örneğin Kayseri’de faaliyet gösteren bir okul, Ermenice ağırlıklı bir eğitim vermekteydi. Ayrıca Amerikan okullarından mezun öğrencilere bu okullarda eğitici olarak çalışma izni veriliyordu. Yine İngiliz okullarında dikkati çeken

³³² Sezer, a.g.k, s.103

³³³ Mutlu, a.g.k, s.230

başka bir nokta, eğitim dili olarak Edirne İngiliz Okulu örneğindeki gibi, birden fazla yabancı dilin seçilmiş olmasıydı.³³⁴

Tablo-15: Edirne İngiliz Okulu Ders Programı

1	İngilizce
2	Türkçe
3	Fransızca
4	Almanca
5	Ulum-i Riyaziyye
6	Tarih – Coğrafya
7	Jimnastik –Resim
8	Musiki ile Musiki-i Savti
9	İğne İle El Hünéri

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

VI. 4.B.2.Mali Kaynaklar

Amerikan arşivindeki bir belgeye göre, İngiliz okulları mali kaynaklar olarak da diğer Yabancı Okullarından farklıdır. Belgeye göre bu fark; ne vakıf, ne misyoner teşkilatları ne de İngiltere bu okulların finans kaynağı değildir. İngiliz okulları paralı ve tamamen ticarî okullar niteliğindedir. Yani okul öğrenci gelirleriyle giderlerini karşılamaktadır. Başka bir ilginç nokta ise; Sultan Abdülmecit'in, 1857'de İstanbul sefiri Lord Stanford 'un eşine kız okulu yapısın diye arsa bağışlamasıdır. Bunun bir benzeri de, İngiliz Musevi Cemaati'nin

---

³³⁴ A.g.k, s.230- 239

önde gelen hayırseverlerinden ve II. Dereceden Mecidiye Nişanı sahibi Sör Moses Montefior'e, Kudüs'te, padişah tarafından 900 lira ödenerek bir arsa satın alınmış ve hediye edilmiştir.³³⁵

Okulların bütçesi ise şöyleydi: Kız okulunun toplam bütçesi tamamı öğrenci ücretlerinden oluşan 37.339 liradır. Bu gelirin % 50'ye yakını öğretim elemanlarına ödenmektedir. Erkek okulunun ise 24.731 lirası öğrenciden 94 lirası diğer yardımlardan oluşan toplam 24.825 lira geliri vardı.³³⁶

İngiliz Okullarının çoğunluğunun, ruhsatsız bir şekilde açıldığını bilmekteyiz. Bunun en acı yanı binalar da ruhsatsız şekilde yapılmıştır. Yabancıların Osmanlı topraklarında diledikleri gibi hareket ettikleri bu ortamda, okul inşaatlarına sadece bir İngiliz bayrağı çekilerek dışarıdan her türlü müdahale engellenmiştir.³³⁷

Osmanlı topraklarında 200 civarında okul açılmasına karşın, bu okullardan yalnız iki tanesinin Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam ettiği görülmektedir. Bunlardan biri 1905 yılında W.N. Birks tarafından kurulan İstanbul Nişantaşı 'ndaki İngiliz Erkek Lisesi (English High School) 'dir. Diğeri ise 1857'de Estelié Daisy Thompson'un kurduğu İstanbul Beyoğlu'ndaki İngiliz Kız Ortaokulu (English High School For Girls) 'dur.³³⁸ Bütün İngiliz okullarını tek tek ele almak yerine, faaliyetleri Cumhuriyet Dönemine kadar uzanan iki okulu kısaca tanıtmaya çalıştık.

VI. 4.B.3.Etkinliklerine Göre Başlıca İngiliz Okulları:

- **Beyoğlu İngiliz Kız Okulu (English High School For Girls)**

İngilizler İstanbul'un çok göz önünde bulunması nedeniyle burada sadece 5 okul açmıştır. Hakkında fazla bilgi bulanamayan İngiliz Kız Ortaokulu; 1848'de İngiliz sefareti tarafından İstanbul'da açılmıştır. Okulun arsası padişah Abdülmecit tarafından hediye edilmiştir. Beyoğlu Firuz Ağa Mahallesi Tomtom Sokakta eğitimini sürdüren bu okulda, 1932- 33

³³⁵ Sezer, a.g.k, s.103, Mutlu, a.g.k, s.215

³³⁶ Sezer, a.g.k, s.103

³³⁷ Mutlu, a.g.k, s. 234

³³⁸ Vahapoğlu, a.g.k, s.18- 19

yıllarında 6'sı ana sınıfında 75'i ilk, 6'sı hazırlık ve 15'i orta kısımda olmak üzere toplam 110 öğrenci bulunmaktaydı.³³⁹

- **Nişantaşı İngiliz Erkek Okulu (English High School)**

Bazı kaynaklara göre, kız okuluyla aynı yıllarda, bazılarına göre ise 1905'te İstanbul'da açılmıştır. İngiliz Nişantaşı Erkek Okulu'nda ise 6'sı hazırlıkta, 15'i orta kısımda olmak üzere toplam 161 öğrenci ile 16'sı erkek 2'si kadın toplam 18 öğretmen bulunmaktaydı. Böylece her iki okulda da toplam 271 öğrenci ile 36 öğretmen bulunuyordu. 1937–38 yılında ise her iki okulda aynı yıl ilk kısımdan 5, orta kısımdan 3 öğrenci mezun olmuştur.³⁴⁰

VI. 4.C. İtalyan Okulları

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Cenovalılar, Venedikliler ve Sicilyalılar Padişahlardan Haliç kıyılarında ve Galata bölgesinde ticaret yapma izni almışlardır. Bu bölgelerde yaşayan İtalyan cemaati tarafından en çok kullanılan lehçe Cenove lehçesidir; zengin ailelerin çocuklarının eğitimi özel öğretmenlere, fakirlerinki ise Katolik din adamlarına emanet edilmiştir.³⁴¹ Bu durum, İtalyanların milli birliklerini geç tamamlamalarının bir sonucudur. Kendilerine ait düzenli bir okulları olmayan İtalyan tüccarları, çocuklarını Fransız Okullarına da göndermiştir.³⁴²

İlk İtalyan Okulu 1861'de Galata'da, İtalyan Kordiplomatiğinin ilgisi sayesinde, İstanbul İtalyan cemaati için bir akşam okulu açılmıştır. Bunu, bir anaokulu ve ilkokul izlemiştir. XIX. yy sonunda İstanbul'daki diğer bir etkin kuruluş olan “Yaşlılara ve Hastalara Bakım için İşçi Yardımlaşma Derneği”, İtalyan Hükümeti ile temasa geçmiş ve “Kraliyet İlk ve Orta Okulu'nun açılmasını desteklemiştir. “Grand Rue de Pera”yı (İstiklal Caddesi) kesen, “Rue de Pologne”(Nuru Ziya Sokak)da bulunan okul, 1885 yılında öğretime başlamıştır. Bu “Kraliyet İlk ve Orta Okulu”, 1888'de resmi olarak tanınmış ve İtalyanlar için İstanbul'daki ilk İtalyan devlet okulunun kuruluş yılı olarak kabul edilmiştir. “Kraliyet Okulu”na,

³³⁹ Sezer, a.g.k, s.103, Mutlu, a.g.k, s.233

³⁴⁰ Sezer, a.g.k, s.103

³⁴¹ <http://www.liceoitaliano.net/mission/> 17.12.2006

³⁴² Ergün, a.g.k, s.126

Beyoğlu'nda 1895 yılında açılan “İtalyan Ticaret Enstitüsü” eklenmiştir. 1900 yılında, teknik Okul diploması veren üç yıllık bu enstitü, dört yıllık bir üst kurs ile tamamlanmıştır.³⁴³

Bunu izleyen yıllarda birçok, İtalyan Okulu açılmıştır. Açılan okulların çoğunluğu ruhsatsızdır. “Dante Alighieri Cemiyeti”, bu okulları destekleyerek, rahat çalışma ortamı yaratmıştır. İtalyanların çıkarları doğrultusunda İstanbul, Hatay, Beyrut, Selanik, Bingazi, Trablusgarp, Derne ve Humus'ta okul açtıklarını görmekteyiz. Öyle ki, Trablusgarp'ta 4 Osmanlı Okulu olmasına karşın, “12 İtalyan Okulu” faaliyet göstermiştir.³⁴⁴ Daha çok “İtalyan Cizvitleri” ile “İvrea Rahibeleri” tarafından açılan okullarda İtalyanca öğretilmeye çalışılmıştır. İtalya açtığı okulları sayesinde kendi siyasi amaçlarını ve kültürel yapısını benimsetmeye çalışmıştır.³⁴⁵

Tablo-16: 1890 Yılı Osmanlı Devletinde Faaliyet Gösteren İtalyan Okulları

Mektebin Bulunduğu Yer	Öğrenci Sayısı	Öğretme n sayısı	Okul Sayısı	
			Ruhsatlı	Ruhsatsız
İzmir	253	6	-	3
Plavişte	158	2	-	-
Ponta	71	2	-	-
Aydın	28	1	-	-
Rodos	49	4	1	-
Selanik	451	22	-	3
Beyrut	328	13	-	3
Trablusşam	175	8	3	-
Halep	550	12	-	1
Trablusgarp	480	12	-	3
Bingazi	68	5	1	-
Yanya	96	2	2	-
Avlonya	29	4	2	-
Preveze	65	4	2	-
İşkodra	441	7	-	2
Trabzon	374	8	3	-

³⁴³ <http://www.liceoitaliano.net/mission/17.12.2006>

³⁴⁴ Ergün, a.g.k, s.126

³⁴⁵ Sezer, a.g.k, s.96

Toplam	3616	112	14	15
---------------	-------------	------------	-----------	-----------

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

1910 yılında, “Kraliyet İlk ve Orta Okulu”na, Türk ve İtalyan öğrencileri kabul eden dört yıllık bir lise bölümü eklenmiştir. Bu okulun faaliyeti 1911- 1912 yılları arasında “Trablusgarp Savaşı” nedeniyle kesintiye uğramıştır.1913–1914’de eğitim yeniden başlasa da, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle 20 Nisan 1915’te yeniden durdurulmuştur. Ancak Savaş sona erdikten sonra, 1919’da, İtalyan Orta Okulu ve Lisesi bugünkü yerine taşınmıştır.³⁴⁶

Cumhuriyet Döneminde yapılan düzenlemelerle İtalyan okullarının sayısı hızla azalmıştır. Günümüze kadar varlığını sürdüren İtalyan okulları Türk Milli Eğitimine bağlı ve Türk yasalarına uygun olarak çalışmaktadırlar. Bugün İtalyan Okulu, iki bölümlü dört yıllık bir “İtalyan Devlet Fen Lisesi”nden oluşmaktadır. Bu bölümler; Fen bölümü ve Türkçe-matematik bölümüdür. Bugün, Lise yapısı içerisinde, 1997 yılında yürürlüğe giren söz konusu 4306 sayılı kanun gereğince, Türk veya çifte vatandaşlığa sahip öğrencilerin değil yalnızca İtalyan ve/veya yabancı öğrencilerin devam edebildiği ortaokul da mevcut bulunmaktadır. Bugün toplam 380 öğrencisi bulunan İtalyan lisesinin yalnızca 9 öğrencisi İtalyan, 365 öğrencisi Türk, 5 öğrencisi çifte vatandaşlığı olan ve bir tanesi İtalya dışından başka bir yabancı ülke uyrukludur.³⁴⁷

Tablo–17: Belgelere Göre En Tanınmış İtalyan Okulları

Okulun Adı	Kurulduğu Tarih	Kurulduğu Yer
İstanbul Yedikule İtalyan Okulu	1884	“
İstanbul Beykoz İtalyan Okulu	1889	“
İstanbul İtalyan Kız Ortaokulu	1870	İstanbul
İskenderun Santa Terasa İtalyan Okulu	-	İskenderun
İstanbul Justinian İtalyan Okulu	1903	“
İzmir Alsancak ve Göztepe İtalyan Okulu	-	İzmir
İstanbul San Pietro İtalyan Okulu	1906	“
Hatay İtalyan Okulu	1863	Hatay
İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu	1888	“
İstanbul Yeşilköy İtalyan Okulu	1903	“

³⁴⁶ <http://www.liceoitaliano.net/mission/>17.12.2006

³⁴⁷ A.g.k.

Kaynak: Haydaroğlu, İ.P, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, 1990

VI. 4.C.1. İtalyan Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

İtalyan Okullarının tüm görevlileri İtalyan Maarif Nezareti tarafından gönderilmekteydi. Öğretmenlerin %70 İtalyan, % 30'u Türk'tü. Öğretim elemanlarının ücretleri İtalyan hükümetince karşılanmaktaydı. Eğitim dili olarak İtalyanca ve Türkçe seçilmişti.³⁴⁸

Milli Eğitim düzenlemelerine uygun olarak; “Feriköy Giustiniani İlkokulu” örneğinde; 1934 yılında, Türkçe okutulan dersler şunlardı; Türkçe, Tarih, Coğrafya Ve Yurt Bilgisi. İtalyanca okutulan dersler ise; Tarih, Malumat-ı Vataniye(yabancı tebaa için), Hesap, Hendese, Jimnastik, Resim, Yazı, Musiki, Hıfzısıhha, Fransızca idi. Ayrıca haftada bir saat Hıristiyan çocuklarına din dersi de verilmekteydi. 1933 yılından aldığımız bir başka örnek ise “Beyoğlu Ağahamamı İtalyan Kız Okulu” ders programıdır. Şöyle ki, İtalyanca Riyaziyye, Latince Tarih, Coğrafya, Ulum-U Tabiiye(Hikmet Ve Kimya) Tarihi, Tarihi Tabii(Nebatat Ve Hayvanat), İdareyi Beytiye(Dikiş, Biçki, Ütü, Kola, Usulü Tatbik) Resim, Jimnastik, Güzel Yazı, Musiki, Usul-İ Defteri Ve Muhasebe-İ Ticariye, Stenografidir. Ayrıca, Fransızca ve İngilizce-Din Dersi Katoliklere haftada 1 saat okutulmaktadır. Bunların dışındaki kültür dersleri Türkçe okutulmaktadır.³⁴⁹

VI. 4.C.2. Mali Kaynaklar

Öğretim elemanlarının ücretleri İtalyan hükümetince karşılanmaktaydı. Okul giderleri için mali kaynağın yarısını öğrencilerden alınan ücretler oluşturmaktaydı. Öğrenci ücretlerinden bir miktar bazen öğretmen maaşlarına aktarılmıştır. Ayrıca 5 hayır cemiyeti bu okulları desteklemekteydi. Bunlar;³⁵⁰

- Societa Katolika İtalianiadi Benifincenca
- Salesien Doden Bosko Cemiyeti
- Danta Allighieri Cemiyeti

---

³⁴⁸ Sezer, a.g.k, s.97

³⁴⁹ A.g.k, s.100- 101

³⁵⁰ Mutlu, a.g.k. s. 40

- Associazione Nazionale Cemiyeti
- İtalyan Amele Cemiyeti.

Önceleri eğitim masraflarının yarısını dışarıdan gelen yardımlar ve bağışlar oluştururken, 1932- 1933 yıllarında bu oranın 2/3' e çıktığını görmekteyiz.³⁵¹

VI. 4.D.Rus Okulları

Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı- Rus ilişkileri, Rus tarafına tavizler yolunda değişmeye başlamıştır. Bu antlaşma ile Fransızların Katolikleri himaye ettikleri gibi, Ruslar da Ortodoksların koruyuculuğu sıfatını almıştır.³⁵²Bunu izleyen yıllar yeni Osmanlı- Rus savaşlarını ve tavizlerle dolu yeni antlaşmaları beraberinde getirmiştir.³⁵³Osmanlıdan elde ettiği ayrıcalıklarla, yabancı okullar zincirine bir halka da Ruslar tarafından eklenmiştir. Ruslar amaçlarını Ortodoks misyonerler aracılığı ile Osmanlıya taşımıştır. Büyük bir Slav Devleti kurma hayalini, geleneksel sıcak denizlere inme politikasıyla birleştiren Rusların ilk hedefi, Balkanlar olmuştur. Suriye ve İstanbul arasında pek çok okul açan Rusların okul açma çalışmaları “Paletsine Society”in kurulmasıyla hız kazanmıştır. Bu dernek Filistin bölgesinde çalışmıştır. Kırım savaşından sonra, hacılar, seyyahlar, turistler bu bölgeye akın etmiştir. Ruslar okulları aracılığı ile bölgede kültürel ve sosyal yayılma içine girmiştir. Buna en güzel örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir.³⁵⁴

---

³⁵¹ A.g.k, s. 97- 102

³⁵² Komisyon, a.g.k., s.123-124

³⁵³ Uçarol, R. Siyasi Tarih, Hava Bas. Ankara,1979, s.43

³⁵⁴ Ertuğrul, a.g.k, s.142

Tablo-18: 1856–1902 Filistin'de Rus Kuruluşları

1856–1902 Filistin'de Rus Kuruluşları			
	Kuruluşun Yapıldığı Yer ve Niteliği	Yapım Tarihi	İrade Tarihi
1	Kudüs İmparataris Mari Hastanesi	1864	24 Nisan 1859
2	" Grandüşes Elisabeth Hastanesi	1864	24 Nisan 1859
3	" İmparar Nicola Hastanesi		24 Nisan 1859
4	" Grandük Serj hastanesi	1888	5 Kasım 1864
5	" İmparor Alexander Hastanesi, St Alexander. Kilisesi	1889	18 Mayıs 1896
6	" Nijamet Hastanesi	1885	5 Kasım 1864
7	" Hastane ve Ambulans	1863	24 Nisan 1859
8	" Mission Akleziyastik Manastır ile Kilise	1864	24 Nisan 1859
9	Olivye Cebeli Hastane	1883	
10	Suvur Kilisesi	1877	23 Haziran 1882
11	Sainte Mari Madlen Kilisesi	1888	24 Nisan 1882
12	" Ziyaretçilere ait kabristan	1888	24 Nisan 1882

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

Ruslar İslahat Fermanı'nın sağladığı özgürlük ortamı ile Osmanlı topraklarında zorluk çekmeden okul açmışlardır. Beyrut, Suriye, Filistin, Akka, Şam, Trablusşam, Lübnan ve Hayfa Rus okullarının en yoğunlaştıkları bölge olmuştur. Ruslar Batılı ülkelerin çok daha önce başladıkları misyoner cemiyetleri çalışmalarına ve okullaşmaya daha geç başlasa da hayli etkili okullar açmışlardır. 1881'de Petersburg şehrinde "İmparatorskovi Pravoslavnoya Obşto"(Filistin Ortodoks Cemiyeti İmparatoriyesi) adındaki hayır cemiyetiyle geçen zamanı telafi etmişlerdir. Hatta 1885'te, Nazeth'te bir İlahiyat Öğretmen Okulu açmışlardır. 1903'te Filistin ve Suriye'de 155 okulda Rusça eğitim verilmiştir.³⁵⁵

³⁵⁵ Ertuğrul, a.g.k, s.143- Mutlu, a.g.k, s.58- 60

1895'te Rumlara ait 35 kadar cemaat okulunun yönetimi ve hakları Rum Ortodoks Patriği tarafından Ruslara devir edilmiştir. Yerel yöneticilerin tepkilerine karşın Ruslar Rum okullarını da bünyelerine katarak güç ve etkinliklerini artırmışlardır.³⁵⁶

VI. 4.D.1.Rus Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Öğretmenlerin çoğunluğu Rus kökenlidir. Ancak Osmanlı vatandaşı öğretmenler de çalışmıştır. Bayan öğretmenlerin çoğunlukta olması ilgi çekicidir. Nasıra'da bulunan Rus Öğretmen Okulu mezunlarının bu okullarda çalıştıklarını bilmekteyiz. Ayrıca Ortodoks Papazlar da derslere girmektedirler.³⁵⁷ Eğitim dilinin Arap nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerde başlangıçta Arapça iken daha sonraları Rusça eğitim verildiğini bilmekteyiz. Buna karşın, ders programları ile ilgili net bir bilgi kaydedilmemiştir.

VI. 4.D.2. Mali Kaynaklar

İmparatorskovi Pravoslavnoya Obşto Derneği ile Paletsine Society dernekleri eğitim finansmanının kaynağı ve destekleyicileridir. Bu okullar tıpkı diğer yabancı okulları gibi vergiden muafırlar. Rus okulları Rusya'nın himayesi altındadırlar.³⁵⁸

VI. 4.E.İran Okulları

Osmanlı İran ilişkileri oldukça eskidir. İki Müslüman ve komşu ülke, İran'ın Osmanlı üzerindeki amaçları yada aynı hedeflerde çakışmaları nedeniyle çeşitli defalar sorunlar yaşamıştı.. İran'ın Şah İsmail döneminde Anadolu politikaları ve Çaldıran Savaşı bunun ilk örneklerindendir.³⁵⁹

Özellikle XIX. yy.da yoğunlaşan Osmanlı devletinde yabancıların okul açma yarışına İran da katılmıştır. İran diğer ülkelerin okul açma yöntemlerinden farklı ama kendi amaç ve ihtiyaçları çerçevesinde okullar açmıştır.

---

³⁵⁶ Mutlu, a.g.k, s.61

³⁵⁷ Mutlu, a.g.k, s. 69- 75

³⁵⁸ A.g.k, s.58- 69

³⁵⁹ Komisyon, a.g.k, s.62- 63

İran'ın Osmanlı topraklarında yaşayan kendi tebaasını yetiştirmek amacıyla okul açtığını görmekteyiz. Açılan okullar Şiiilerin çoğunlukta olduğu bölgelerdedir. Bu okulların yalnızca 4 tanesi ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu nedenle açılan okulların oldukça sınırlı sayıda kaldıkları düşünülmektedir. Binalardan birisi, 1910 yılında Bağdat'ta açılan “Debistan-ı Uhuvvet-i İraniyan” okuludur. İkincisi Kerbela'da, “İran Encümen-İ Müsavat Cemiyeti” tarafından açılan “İran Hüseyini Okulu”dur. Okul, ilk, orta ve lise olmak üzere üç kısımdan oluşmuştur. Diğer İran okulları ise, 1916'da açılan “Debistan-ı Ahmediyan-ı İraniyan” ile “Debistan-ı İraniyan” adlı okullardır. Debistan-ı Ahmediyan-ı İraniyan İstanbul'da Fazlı Paşa dolaylarında açılmış olup ilk ve orta kısımdan oluşmaktaydı. 1884'te yine İstanbul'da açılan Debistan-ı İraniyan ise ilkokul düzeyindedir. Bu okul önce Beyazıt'ta daha sonra birkaç kez yer değiştirerek Çemberlitaş'taki yerinde eğitim vermiştir. Günümüzde aynı yerde Dizdariye Yokuşunda varlığını sürdürmektedir. İran İslam Cumhuriyeti İlkokulu adıyla bilinen okul, Türkiye'deki tek İran okuludur.³⁶⁰

VI. 4.E.1.İran Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

İran Okullarında eğitim dili Farsça idi. Öğretmenlerin çoğunluğu yüksek okul veya lise düzeyinde eğitim almıştı. Bir kısım öğretmenin orta dereceli okul mezunun olduğu bilinmektedir.³⁶¹ Ders programları ile ilgili net bir bilgiye rastlanmamıştır.

VI. 4.E.2.Mali Kaynaklar

Okulların bütçelerini, hayırseverlerin yardımları ile öğrencilerden alınan ücretler oluşturmaktaydı. Toplam gelirler içinde öğrencilerin katkısı 1/5 dolaylarındaydı. Bu gelirlerin 4/5'i öğretim elamanlarının maaşlarına ayrılıyor geri kalanı ise diğer giderler için kullanılıyordu.

VI. . 4.F.Yugoslav Okulu

Yugoslavya'nın Türk topraklarında eğitim- öğretim yapma çalışmaları ile ilgili olarak, amaçları, bu çalışmaların ne zaman ve hangi amaçla başladıkları sorularına kesin cevap bulunamamıştır. Osmanlı maarif istatistikleri sonuçlarına göre ilkokul düzeyinde bir Yugoslav Okulu açılış tarihi bilinmemesine karşın faaliyet göstermiştir. Okulun 1933 yılında kapanmış

³⁶⁰ Ertuğrul, a.g.k, s.143, Sezer, a.g.k. s.116

³⁶¹ Sezer, a.g.k. s.117

olduğu belirtilmiştir. 1927- 1928 yıllarında 70 öğrencinin, Yugoslav okulunda eğitim- öğretim gördüğü kaydedilmiştir. Okul karma bir okuldur. Öğrencilerin 47'si erkek, 32'i kız öğrencilerden oluşmaktadır.³⁶²

VI. . 4.F.1.Yugoslav Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Yaklaşık 9 öğrenciye 1 öğretmenin düştüğü okulda öğretmenlerin eğitimleri hakkında bir bilgiye rastlanmazken, eğitim dili ve ders programları hakkında söylenebilecekler de varsayımlardan öteye gitmeyecektir. Okulun kapandığı yıl öğretmen ve öğrenci sayılarının giderek azaldığı gözlenmiştir. Beş yıllık süre içinde öğrenci sayısı 1/3, öğretmen sayısı ise; 1/4 oranında azalmıştır.³⁶³

VI. . 4.F.2.Mali Kaynaklar

Yugoslav Okulu yatılı bir okul değildir. Bu özelliği nedeniyle masrafları azdır. Öğrencilerden okul için hiçbir ücret alınmazken, tüm masraflar Yugoslav hükümeti tarafından karşılanmıştır. Ayrıca öğretim görevlilerin maaşları da okul bütçesinden karşılanmaktaydı.³⁶⁴

VI. 4.G. Bulgar Okulları

Bulgarlar Yıldırım Bayezid'in Balkan Fetihleri sırasında, 1393 yılında Osmanlı tebaasına katılmıştı. Osmanlıda yaşayan diğer Hıristiyan tebaaya dair tüm haklar Bulgarlara da tanınmıştı.³⁶⁵ Fener Patrikhanesine ve "Rum Milleti" içinde sayılarak bağlanan Bulgarlar, "milliyetçilik hareketleri", Batılı devletlerin kışkırtmaları, Rusların "Panslavist" politikaları gibi nedenlerle Osmanlıya karşı kışkırtılmışlardı.³⁶⁶ Ayrıca Robert Kolej gibi Yabancı Okullarında Bulgar isyanın liderleri yetiştirilerek Bulgaristan'ın bağımsızlığı için Osmanlı aleyhinde çalışılmıştı.³⁶⁷

Nihayet 1908'de bağımsızlaşan Bulgarlar, Balkanlara yönelik amaçlar geliştirmiş ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere okullaşma yolunu seçmişlerdir. İlk Bulgar Okulu, 1835

---

³⁶² A.g.k. s.117

³⁶³ A.g.k. s.117

³⁶⁴ A.g.k. s.118

³⁶⁵ Uzunçarşılı, a.g.k, s.274

³⁶⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. Uçarol, a.g.k. s.277-317

³⁶⁷ Ertuğrul, a.g.k, s.201

yılında Balkan Sıradağları içindeki Gabrova Kasabasında açılmıştı. Kırk yıl kadar kısa bir süre içinde Bulgar okullarının sayısı “1600 okul” gibi inanılmaz bir rakama ulaşmıştı. Açılan okullar ne yazık ki diğer Yabancı Okulları gibi ruhsatsız ve denetimden uzaktı.³⁶⁸ Resmi rakamlar göre ise 212 Bulgar Okulu açılmıştı. Açılan okullar bir eğitim yuvası olmaktan çok Bulgar ideolojilerinin aşılandığı merkezler niteliği taşımaktaydı.³⁶⁹

VI. 4.G.1. Bulgar Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Çoğunluğu yüksek öğrenim veya kolej eğitimi almış olan öğretmenler, başlangıçta başka okullarda eğitim görmüşlerdi. Bulgarlar Rum Milletine bağlı oldukları dönemde, Rum Okullarında Rumca eğitim almışlardı. Osmanlı Maarif Nazırı Zühtü Paşa'nın 1894 tarihli raporuna göre; Bulgarlar, Rumlardan ve Rumcadan nefret ediyorlardı. Ortodoks Patrikhanesinden ayrılarak bağımsızlaşana kadar, öğretim programlarını “Eksarhlık” adı altında oluşturulan ruhani bir daireye bağlı olarak oluşturmuşlardı. Bu tarihten sonra Slavca ve Sırpça'yı eğitim dili olarak kullanmışlardır.³⁷⁰

1897 yılında Beyoğlu'nda açılan ve tek ortaokul nitelikli olan Bulgar okulunda 6 sınıflı bir ilkokul ile 1 sınıf ortaokul niteliğindedi. Öğretmenlerin 10 tanesi erkek 4 tanesi ise bayandı. En son 1932- 1933 kayıtlarına göre 180 öğrencisi bulunmaktaydı. 1934 yılına ait bir teftiş raporuna göre; aynı okulda 31 Türk öğrenci okumaktaydı. Oysa bu durum Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gönderilmelerini yasaklayan kanuna aykırıydı.³⁷¹

Edirne Bulgar Karma İlkokulunun 1934 programına göre okutulan dersler şunlardır; Türkçe, Tarih, Coğrafya Ve Yurt Bilgisi Dersleri devlet okulları ile aynıydı ve Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutuluyordu. Diğer dersler ise; Bulgarca ve Alfabe, Hesap, Hendese, Hayat Bilgisi, Resim, Jimnastik, Musiki ve Din Dersleri idi.³⁷²

---

³⁶⁸ Sezer, a.g.k, s.113–114

³⁶⁹ Ertuğrul, a.g.k, s.144

³⁷⁰ A.g.k, s.143

³⁷¹ Sezer, a.g.k, s.115

³⁷² A.g.k, s.115

VI. 4.G.2.Mali Kaynaklar

Bulgar Okullarının mali kaynağını öğrencilerden alınan ücretler ile çeşitli kaynaklı yardımlar oluşturmaktaydı. Okulların giderlerinin büyük çoğunluğu öğretim elamanlarının maaşlarına ayrılmaktaydı. Kalan rakamlar ise diğer giderlere harcanmaktaydı.³⁷³

VI. 4.H.Alman Okulları

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ilişkiler Almanya'nın birliğini geç tamamlaması nedeniyle XVIII. yy. ikinci yarısında başlamıştır. Bu tarihten önce Prusya- Osmanlı veya Avusturya- Osmanlı devleti ilişkileri görülmekteydi. Bunların içinde en ilginç, Tanzimat ve Islahat Fermanının, Osmanlı azınlıklarına tanıdığı geniş haklara heveslenerek Osmanlıya yapılan Prusyalı göçleridir. 1860 yılında, Babadağ'ında "Atmaca" adında bir yerleşim yeri kuran Prusyalılar kendi kiliselerini de faaliyete geçirmişlerdir. Bu örnek Osmanlı topraklarında Alman kültürünün ilk etkileri olarak adlandırılabilir. Alman Birliği Prusya önderliğinde kuruluncaya³⁷⁴ kadar Osmanlı topraklarında Alman kuruluşlarının sayısı oldukça artmıştı. Hatta bazıları aşağıdaki tabloda verilen, birçok Alman Okulu çoktan açılmıştı.³⁷⁵

---

³⁷³ A.g.k, s.116

³⁷⁴ Uçarol, a.g.k, s.185-200

³⁷⁵ Mutlu, a.g.k, s.76- 77

Tablo 19: Alman Birliğinin Kuruluşuna Kadar Osmanlı Devleti'nde Tesis Edilen Alman Okulları

Alman Birliğinin Kuruluşuna Kadar Osmanlı Devleti'nde Tesis Edilen Alman Okulları		
İzmir, Gül Mah.	Alman Mektebi	5 Eylül 1853
“ “	Alman Yetimhane Mektebi	18 Eylül 1866
İzmir Rum Hastanesi Yakını Dilrubâ Hıristiyan Mahallesi	Avusturya Mektebi Mékhitaris	1846
Aydın, Çakıroğlu Sokak	Avusturya Mektebi Mékhitaris	1850
Beyoğlu, Yeni yol, Tekke Sok.	Alman Mektebi	1868
Kudüs Bâbü'l-halil	Alman Mektebi	1852
Kudüs, Bâbü'l-halil	Almanya Sanayi Mektebi	1860
Yafa	Alman Mektebi	1870
Yafa, Sarona	Alman Mektebi	1871
Kudüs, sur dışı	Alman Mektebi	1871
Kudüs, Beytü'l-lahm Kasabası	Alman Mektebi	1864

Kaynak; Mutlu, Ş., Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul, 1999

Bismarck önderliğindeki yeni Almanya'nın tarih sahnesine çıkması ile oldukça iddialı ve büyük hedefleri olan siyasi ve askeri yeni bir güç yaratılmıştı. Özellikle ekonomik kalkınmanın ihtiyacı olan hammadde, işgücü ve pazar arayışı ile Almanlar kültürel yayılma içine girdiler. Bu amaç için “propaganda uzmanı” diye adlandırdıkları yetişmiş elamanları hedef bölgelere gönderdiler. Yetimhane, okul, hastane ve kiliseler açtılar. Alman propaganda bölgelerinin içinde Yakındoğu, Ortadoğu ve buna bağlı olarak, Osmanlı topraklarını seçtiler. İstanbul, Edirne, Selanik, Kosova, İzmir, Aydın, Bursa, Van, Mamuretülaziz, Maraş, Beyrut, Kudüs, Halep, Bağdat ve Malatya'da bu şekilde okul açtılar.³⁷⁶ Açılan okullar, ilk ve ortaokul düzeyindeydi. Ayrıca Elazığ'da bir Ermeni okulunun da Almanlar tarafından açıldığı bilinmektedir. Alman okulları din propagandasından çok Almanya'nın ekonomik ve siyasal etkinliğinin yayılmasına hizmet etmişlerdir. I.Dünya Savaşı sırasında bütün Yabancı Okulları Osmanlı Devleti tarafından eski itibarlarını kaybedip sert uygulamalara hedef olurken, Alman

³⁷⁶ Mutlu, a.g.k, s.77- 78

Okullarına müttefikimiz olması nedeniyle dokunulmamıştır. Bu durum Alman Okullarının etkinliğini ve gücünü artırmıştır.³⁷⁷

Almanlar kendi amaçlarına hizmet etmek üzere Osmanlı'daki azınlıkları etkisi altına almak ve Osmanlı topraklarında kendi kültürlerini yaymaya yönelik çalışmalarını yürütmek için, oldukça güçlü organizasyonlar oluşturmuştur. Bu amaçla çalışan Lutheran Rahipleri Alman eğitim kurumlarını örgütlemekte ün yapmıştır.³⁷⁸

VI. 4.H.1.Alman Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Almanya'da özel olarak yetiştirilen öğretmenler öğretim kadrosunu oluşturmuştur. Lutheran Rahipleri de eğitim işlerine destek vermiştir. Erkek ve kadın öğretmenler içinde Türk öğretmenler de bulunmaktaydı. Eğitim dili Almanca idi seçmeli olarak Fransızca, İngilizce ve Latince de okutulmaktaydı. Alman Lisesi müfredatına göre; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Almanca, Fransızca, Hesabi Ticari, Malumatı Ticariye, Stenografi, Fizik, Teknoloji, Muhasebe, Beden Terbiyesi dersleri okutulmaktaydı.³⁷⁹

VI. 4.H.2.Mali Kaynaklar

Okullar Alman sermaye grupları ve “Dresdner Bank” tarafından destekleniyordu. Dresdner Bank'ın İstanbul şubesi olan, “Deutsche Orient Bank”ın müdürleri aynı anda okulların birinci başkanlığını yapmaktaydı. Öğrencilerden de ücret alınan okullarda, bütçe açığı çıkarsa Alman Devletinin kefaretiyle bankalardan para alınabilmekteydi.³⁸⁰ Alman okullarından bazılarını konumuzu aydınlatması bakımından biraz detaylı olarak ele almaya çalıştık. Şöyle ki;

VI. 4.H.3. Başlıca Alman Okulları

- **Alman Lisesi Ve Ticaret Okulu**

---

³⁷⁷ Sezer, a.g.k, s.104

³⁷⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.140

³⁷⁹ A.g.k, s.140, Sezer, a.g.k, s.107

³⁸⁰ , Sezer, a.g.k, s.109- 110

Alman ve İsviçreli temsilciler tarafından kurulan okul, “Alman Mektebi İdare Cemiyeti” 1868 ‘de eğitime başlamıştır. Başlangıçta yabancı uyruklu öğrencilerle öğretim yapılırken, “Almanca Hazırlık Kursu”nun açılmasıyla, Türk öğrencilerin de okula girmesini kolaylaştırmıştır. Okul alman politikasının, eğitim merkezi gibiydi. II. Dünya Savaşı öncesinde 20 Alman öğretmenin 18’i aynı anda, Nazi örgütünde de görev yapmaktaydı. Okulun öğretim dili Almancaydı ancak seçmeli olarak İngilizce, Fransızca ve Latince de öğretilmekteydi.³⁸¹

- **Galata Sankt- Georg Lisesi**³⁸²

Okul Sankt- Georg Alman Kız Ortaokulu ve Sankt- Georg Alman Erkek Lisesi olarak iki kısımlıydı. Ayrıca ticaret okulu niteliği de taşımaktaydı. Ortaokulun ilk kısmı beş, orta kısmı üç sınıflı olup orta kısmın son iki sınıfına paralel iki ticaret kuru bulunmaktaydı. Lisenin ise ilk kısmı beş, orta ve lise kısımları ise üçer sınıflıydı. Ayrıca lise sınıflarına denk üç sınıflı bir ticaret kısmı da bulunmaktaydı. Ticaret kısmı bir ihtisas okulu özelliğindedi. Okul Alman sermaye grupları ve “Dresdner Bank” tarafından destekleniyordu. Öğrencilerden de ücret alınan okulun öğretmenleri Almanya’da özel olarak yetiştirilen öğretmenlerden oluşuyordu.³⁸³

Tablo–20: İstanbul’daki Alman Okulları

	Kuruluş Tarihi	Okulun adı	Ruhsat	Kurucusu	Öğrenci Sayısı	Mezhep veya	Öğretmen Sayısı

³⁸¹ Sezer, a.g.k, s.107

³⁸² Bu okul, başlangıçta bir Alman Kilisesi olarak şekillenmiş daha sonra Avusturya Okulu olarak devir edilmiş, 1938’de Hitler’in Avusturya’yı işgaliyle yeniden Alman Okulu ismi almıştır.1947’den sonra yeniden Avusturya Okulu adıyla açılmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Büyükkarcı,S., İstanbul Sankt Georg Avusturya Okullarının Türk Eğitim ve Öğretim Sistemine Etkileri, Konya, 1994 (basılmamış doktora tezi), s.34- 39

³⁸³ A.g.k, s.107

Okulun Bulunduğu Yer		Bağlı Bulunduğu Cemiyet	Durumu	Müdürü	Milliyetleri		Kadın	Erkek
					Kız	Erkek		
Beyoğlu, Yeni yol, Tekke Sokağı	1868	Alman Mektebi	28 Ocak 1313	Müdürü Mösyö Schwatlu	626		24	
Yedikule ile Samatya arasında	1875	Alman Mektebi	Ruhsat yoktur	Rumeli Şimendifer Şirketi adına		90	Çeşitli	2 1
Haydarpaşa Osmanağa Mahallesi Rıhtım Caddesi	-	Alman Mektebi	4 Eylül 1311	Müdürü Mösyö Morning		100	Anadolu Demiryolu memur çocuklun için	1 4
Boğaziçi, Bebek*de en yüksek noktada	1312	Bebek'te Alman Hastanesi adına kayıtlıdır.	Ruhsat yoktur 1322'de nakil	Müdire Kontes Garon	15			

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

VI. 4.I. Avusturya Okulları

Osmanlı Devletinin Avusturya ile ilişkileri genellikle gergin bir tablo izlemiştir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman Döneminde, iki ülke sık sık savaş durumuna gelmiş nihayet Osmanlının zirvede olduğu bu dönemde Osmanlı üstünlüğü ile savaşlar son bulmuştu. Ancak Osmanlının Duraklama ve Gerileme Dönemlerinde Avusturya ile yapılan savaşlar başarısız olmuş ve Osmanlı devleti Macaristan'ı Avusturya'ya bırakmak zorunda kalmıştı.(Karlofça Antlaşması 1699).³⁸⁴ Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti ile Avusturya- Macaristan ilişkileri başlamıştı. Avusturya- Macaristan ilişkileri, bu ülkenin Osmanlı üzerindeki amaçları nedeniyle sıkıntılı bir tablo izlemekteydi. Çünkü Avusturya- Macaristan Devleti, Kosova ve İşkodra vilayetleri içindeki bütün Katolik rahiplerini ve Katolikleri kendi himayesine almak istemekteydi. Yapılan görüşme ve yazışmalar, eski antlaşma metinleri sorunu çözmeye yetmemiştir. Avusturya- Macaristan Osmanlıya dair planlarını rahat uygulayabilmek ve sözü edilen Katolikleri kendine bağlama düşüncesiyle okullaşma yoluna gitmiştir. Çeşitli hayır

³⁸⁴ Uzunçarşılı, a.g.k, s.

kurumları ve okulları devletin izin ve ruhsatını beklemeksizin açmıştır. Sayısı resmi belgelerden elde edildiğine göre 245 adet Avusturya- Macaristan kurumu Osmanlı topraklarında varlığını sürdürmektedir. Üstelik Avusturya- Macaristan hükümeti bu 245 adet hayır kurumunun doğrudan kendi devletlerine ait ya da krallıklarının himayesinde olduğunu resmi bir belgeyle “Bab-ı Ali’ye bildiriyor ve Osmanlı hükümetinin bu durumu tanımamasını istiyordu. Osmanlı Devletinin karşı çıkmasına, Meclis-i Vükela’nın bu isteği reddetmesine rağmen bu kurumlar varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir.³⁸⁵Avusturya hükümeti Bâb-ı Ali’den;

1- Avusturya-Macaristan'a mensup olan veya Avusturya-Macaristan'ın taht-ı himayesinde bulunan manastır, kilise, mabet, ruhban meskenleri ve mektepler, defteri takdim edilen 245 adet hayır müessesesinin mevcudiyet-i nizamiyelerinin tanınması, kanun ve nizam hükümleri gereğince bunların emlâk vergisi, mu'afiyât vesaire ile bütan hukuk ve imtiyazlardan faydalanması

2- Sefaret tarafından vuku bulacak ihbardan itibaren, altı ay zarfında Bâb-ı Âlî yeni ihdas olunacak müessesât-ı tedrisiyye ve mezhebiyye itiraz etmediği takdirde kanunen ruhsatlı imiş gibi muamele görmesi ve bütün muafiyetlerden istifade etmesini[^]

3- Mevcut müesseselerin ileride tamir ve tevsiatlarına müsaade olunmasını istemiştir³⁸⁶

Yukarıda ki satırlardan da anlaşılacağı üzere Avusturya- Macaristan’ın Osmanlı topraklarındaki eğitim- öğretim faaliyetleri direktmeler ve ruhsatsız çalışmalarla yapılmıştır. Bütün bunlara karşın konuyla ilgili araştırmalarda bu ülkenin açtığı okul sayısı ile ilgili farklı bilgiler bulunmakta ve bu ülkenin açtığı okulları, Türk Eğitim Sistemi bakımından, diğer Yabancı Okullarına göre nispeten daha az etkili olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır.³⁸⁷

Sayıları tam olarak bilinmemekle beraber, çeşitli kaynaklarda aktarıldığı gibi 45 adet Avusturya- Macaristan Okulu Osmanlı topraklarında faaliyet göstermiştir. Şöyle ki;

Tablo–21:Osmanlı İmparatorluğunda Bulunan Avusturya Okulları

³⁸⁵ Mutlu, a.g.k, s. 49- 52

³⁸⁶ Mutlu, a.g.k, s.51

³⁸⁷ Ertuğrul, a.g.k, s.141–142

Osmanlı İmparatorluğunda Bulunan Avusturya Okulları		
No	Okulun Yeri	Okulun İsmi
1	İşkodra Beraş-1 Balâ Mah.	Collegium Pontificium Albaniense
2		Collegium Francisco-Xaverianum
3	İşkodra'ya bağlı Gjuhadol	Fransisken Erkek Leylî Mektebi
4		Soeur Stigmatises Kız Mektebi
5	İşkodra'ya Bağlı Şiroka	Paruvas Mektebi
6	“ “	Soeur Servites Sıbyan Mektebi
7	“ “ Barbaluş	Paruvas Mektebi
8	“ “ Dayçi	Paruvas Mektebi
9	“ “ Sılça	Paruvas Mektebi
10	“ “ Dayçi	Paruvas Mektebi
11	“ “ Troşan	Mekteb
12	“ “ Kalmeti	Soeur de Charité Kız Mektebi
13	“ “ Troşan	Fransisken Mektebi
14	“ “ Oroşi	Mekteb
15	“ “ Sipaçi	Mekteb
16	“ “ Kaçinyeti	Mekteb
17	“ “ Miloti	Mekteb
18	“ “ Reşeni	Mekteb
19	“ “ Draç	Katolik Erkek Mektebi
20	“ “ Draç	Soeur de Charité Kız Mektebi
21	“ “ Tirana	Katolik Erkek Mektebi
22	“ “ Prezrin	Soeur de Charité Kız Mektebi
23	Tablo 21'in devamı “ “ Prezrin	Katolik Erkek Mektebi
24	“ “ Zod	Mekteb
25	“ “ İpek	Mekteb
26	“ “ Yakova	Mekteb
27	“ “ Usküb	Mekteb
28	“ “ Usküb	Soeur de Charité Kız Mektebi
29	“ “ Usküb	Şimendifer Mektebi

30	“ “ Yanya	Mekteb
31	“ “ Lemika	Mekteb
32	Edirne Vilayeti Karacabevvap	Soeur de Charité Kız Mektebi
33	İstanbul Vilayeti Beyoğlu	Paruvas Mektebi
34	Dersaadet	Avusturya-Alman Musevi Mektebi
35	Tomtom Sok.	Avusturya Mektebi
36	İstanbul Vilayeti Galata	Erkek Mektebi
37	Aydın Vilâyeti İzmir	Santamarya Kilise Manastır ve Mektebi
38	Burun-âbâd	Santamarya Kilise ve Mektebi
39	Manisa	Santamarya Kilise ve Mektebi
40	İzmir	Mihitarist Misyon Kilise ve Mektebi
41	Avdın	Mihitarist Misyon Kilise ve Mektebi
42	Kuds-i Şerîf Sancağı	Lemel Mektebi
1	Listeye Daha Sonra Eklenen Veya İzmir Frenk mah. Hacı İslam sok.	Sonra Kurulan Okullar Elsine Mektebi
2	İstanbul, Pangaltı, Bekçi sok.	Mihitarist Mekteb ve manastırı
3	Kuds-i Şerîf Sancağı	Kız Mektebi

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

Yukarıda uzayıp giden listeye karşın, Osmanlı resmi kayıtları iki adet Avusturya okulunu kaydetmiştir. Bunlar “St. George Avusturya Erkek Lisesi ve Ticaret Lisesi ile Sankt George Avusturya Kız Lisesi”dir.³⁸⁸Bu okullar günümüzde de varlığını sürdürmeleri nedeniyle detaylı olarak ele alınacaktır.

VI. 4.I.1. Avusturya Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Avusturya Okulları sık sık el değışirse de Alman kökenli okullardır ve bu nedenle okullarda eğitim dili olarak Almanca kullanılmıştır. Öğrencileri Alman, Avusturya ve Türk vatandaşı olan okullarda Alman ve Türk öğretmenler görev yapmaktaydı. Alman öğretmenler Alman Elçiliği tarafından sağlanıyordu. Bu okullarda diğ er yabancı okullara oranla daha çok Türk

³⁸⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.142

öğretmen görev yapmıştır. Okul kadrolarında önemli sayıda Lazarist'in öğretmenlik yaptığı bilinmektedir. Elisheri de öğretildiği bilinen okullara dair net bir program bulunmamıştır. Ancak 1931 yılına ait bir belgede okulun ticaret bölümünün dersleri şöyle sıralanmıştır: “Usul- ü Muhasebe, Hisabı Cari, Maliye, Muhasebe-i Sengiyeye, İlmi İktisat ve Hukuki Bahriye”.³⁸⁹

VI. 4.I.2. Mali Kaynaklar

Gelir kaynaklarının önemli bir bölümü öğrencilerden alınan ücretlerdir. Diğer bölümü ise yurt dışındaki çeşitli kuruluşlardan gelen yardımlardır. Avusturya ders araç- gereçleri ve personel yardımı ile Avusturya'dan gelen personelin maaşlarını ödemiştir. Bu destek gelenek şeklinde bugün de sürdürülmektedir. Gelirlerin 1/3 'ile öğretmen ve memur maaşları ödenmiş geri kalanlar ise okul giderlerine harcanmıştır.³⁹⁰

VI. 4.I.3. Başlıca Avusturya Okulları

- **Sankt George Avusturya Okulları**

Latin Misyonerler İstanbul'un Fethi'nden çok önce İstanbul'a gelmişlerdi ve Fetihden sonra da İstanbul'dan ayrılmadılar. Fatih İstanbul Galatada Latinlere ait kiliseleri, kendilerine bıraktı. Ayrıca ayin ve ibadet serbestliği de tanıdı. Bu kiliselerden en ünlüsü “St. Georges Kilisesi” idi. Bu kilise önce, 1853'te Bosna Fransiscain'larına satıldı. Daha sonra ise, 1861'de Avusturya- Macaristan Bahriyesine kiralandı. 1882 yılında Alman Lazarist Rahipleri tarafından kilise bünyesinde bir ilkokul açıldı. Bismarck Döneminde “Alman Kültür Kampları” için Alman diliyle papazlık hizmeti vermek üzere bu kilise seçildi. 1892 yılında ise Avusturyalılara devir edildi.³⁹¹

Sankt George Avusturya Lisesi başlangıçta bir ilkokul ve bir yuvanın birlikte olduğu temel eğitim kurumu olarak açılmıştır. Giderek gelişen okul bugünkü şekline kadar çeşitli aşamalardan geçmiş ve lise haline gelmiştir. Galata semtinde toplanan Avusturya Okulları, Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu ile Özel Sankt George Avusturya Kız Lisesi olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu okullar, Lozan Antlaşmasından sonra fiili

---

³⁸⁹ Sezer, a.g.k, s111- 112

³⁹⁰ a.g.k, s112- 113, Büyükkarcı,S., İstanbul Sankt Georg Avusturya Okullarının Türk Eğitim ve Öğretim Sistemine Etkileri, Konya, 1994 (basılmamış doktora tezi), s.71(uyarlama)

³⁹¹ Büyükkarcı, a.g.k, s.34- 39

durumları nedeniyle tanınmıştır. 1882 yılında alman Lazaristlerce kurulan okul Avusturyalılar tarafından 1892’de devir alınmıştır. Alman, Avusturyalı ve çoğunluğu Türklerden oluşan öğrencilerin içinde Türk Yahudileri de bulunmaktaydı. İçinde Macar ve İranlıların çoğunlukta bulunduğu, Rus, Yugoslav, Ermeni, Yunanlı, İtalyan gibi, 14 farklı millet daha okulun öğrencileriydi.³⁹² Okul toplum içinde diğer Yabancı Okullarından, dinler ve milletler bakımından çeşitliliği nedeniyle farklı bir önem taşımaktaydı. Bu kadar farklı dil, millet ve din okuldaki eğitim ve öğretimin nasıl düzen içinde sağlandığı sorusunu akla getiriyor. Giderek küreselleşen dünya koşullarında bu gibi okulların sayısının artacağı düşünülünce, bu soru daha da anlam kazanıyor. Bu okulun belki bir model oluşturabileceği düşüncesiyle, ders programları ve teknik- yöntemler bakımından ayrıca incelenmesinin, yararlı olacağı inancındayız.

VI. 4.İ.Amerikan Okulları

Türk-Amerikan ilişkileri çok eskiye dayanmamaktadır. Amerikan ticaret gemilerinin 1797 yılında İzmir Limanına gelmeleriyle başlayan ilişkilerin temeli ticarete dayanmaktadır. 1830 yılında iki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşmasıyla bu ilişki siyasi bir nitelik de kazanmıştır. Amerika bu antlaşma ile tıpkı diğer ayrıcalıklı ülkeler gibi Osmanlı devleti karşısında ayrıcalıklı durum kazanmıştır. Kapitülasyonlardan aldığı güç ile Amerikalılar, Ortadoğu’ya ilişkin planlarını bu haklar sayesinde gerçekleştirmek istemiştir.³⁹³

American Board Of Commissioners For Foreign Missions (ABCFM, Amerikan Board), adlı kuruluş adından da anlaşılacağı gibi Amerika Birleşik Devletlerinin dış ülkelere ilişkin, misyonerlik çalışmalarını yürütmek için kurulan bir örgüttür. 1810 yılında kurulan ve kısaca ABCFM ya da Amerikan Board diye bilinen kuruluş, oldukça donanımlı ve güçlü bir misyoner örgütüdür. Amaçları salt olarak Hıristiyanlığı yaymak değil, siyasi etkinlik ve kültür yayılcılığını sağlamaktır. Amerikan misyonerleri, diğer misyonerlerden biraz daha farklı bir amaca hizmet etmiştir. Fransız, İngiliz, Alman ve Rus misyonerler yıkılmakta olan Osmanlı topraklarından daha fazla pay ve hak almak için uğraş verirken, Amerikalılar Osmanlı devleti aracılığı ile Ortadoğu’ya sızmayı denemiş ve Ortadoğu için çok güçlü bir politika izlemiştir. Amaçlarını uygulamak üzere geldikleri Anadolu’da geçici süre için İzmir’de konaklayan, ABCFM misyonerleri önce halkı tanımaya çalıştılar. Çalışma alanları içinde kalan çeşitli din ve milletten insanlar için, ne yapılabileceği ve nasıl yapılabileceği

---

³⁹² Sezer, a.g.k, s.110- 111

³⁹³ Ertuğrul, a.g.k, s.112

sorularına cevap aradılar. Evangelist amaçlarla iç bölgelere geçerek, Yahudi ve Hıristiyan unsurlar üzerine yoğunlaştılar. Osmanlı topraklarını misyonlara (bölgelere) ayırdılar. Misyonlar doğrudan Boston'a bağlı görev bölgeleriydi. İstasyon: şehirlerde kurulan bir misyonere bağlı birimlerdi ve bundan da küçük olmak üzere Uç istasyonlar, kasaba ve köylerde Hıristiyan halktan birinin yönetimindeki birimlerle kuruluşu daha sistemli bir yapıya çevirdiler.³⁹⁴ Osmanlı topraklarında üç misyon bulunmaktaydı:³⁹⁵

- Batı Türkiye Misyonu: İstanbul, İzmir, Bursa, Merzifon, Kayseri ve Trabzon yörelerini içine alan bölge
- Merkezi (orta)Türkiye Misyonu: Torosların güneyinden Fırat nehri vadisine kadar olan bölge(özellikle Maraş ve Antep illeri)
- Doğu Türkiye Misyonu: Harput, Erzurum, Mardin, Van, Bitlis'ten Rus ve İran sınırına kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı. Amerikalılar çizdikleri bu misyon haritasını okullarla donattılar. Öyle ki, I.Dünya Savaşı sırasında 426 okul ve 25.000 öğrencileri bulunmaktaydı.³⁹⁶

VI. 4.İ.1.Amerikan Okullarının Öğretim Elemanları ve Ders Programları ve Eğitim Dili

Amerikan Okulları içinde en ünlüsü olan Robert Kolej'i Amerikan Okullarının akademik kadrosunu açıklamak üzere örnek almak istedik. Robert Kolej açıldığı dönem içinde, öğretmen sayısı öğrencisinden fazla olan dünyanın ilk yüksek okulu unvanını almıştır. İlk akademik yapısı; Robert Kolej Başkanı Dr. Hamlin, 2 Amerikalı profesör ve ücretli olarak alınan 2 yerel öğretmen olmak üzere 5 kişiden oluşmaktaydı, ancak 4 öğrencisi bulunmaktaydı. 1864 yılında New York Eyalet senatosu tarafından bu kolej mezunlarına lisans derecesi verilince, bu eyalette Robert Kolej Mütevelli Heyeti kurulup başkanlığına, William A. Booth getirilmiştir. Kolejin öğretim elemanlarının diğer yabancı okullara göre daha yüksek dereceden olması ilgi çekicidir. Profesörlerin öğretim yaptığı bu yüksek okul düzeyindeki eğitim kurumunda Dr. Hamlin öğrencileri için hem bir öğretmen hem bir dost,

³⁹⁴ Alan, G., Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri, Kayseri, 2002, s.20 -22(basılmamış doktora tezi)

³⁹⁵ Sezer, a.g.k, s.55

³⁹⁶ A.g.k, s.56

hem de rehber olmuştur. Dr. Hamlinin eğitim anlayışına uyum sağlayamayan profesörler istifa edince yeni bir kadrolaşma yapısı seçilmiştir. Bu yapıda profesörler değil genç öğretmenler tercih edilmiştir. 1872- 1873 yılları arasında yeniden okul öğretim kadrolarına profesörlerin atandığı ve 4 yabancı 6 yerel ücretli öğretmenin de çalıştığı bilinmektedir. Bu okulun yüksek okul kısmı Mühendislik Okulu, İşletme Yönetimi Okulu, Fen Bilimleri ve Yabancı Diller Okulu olarak üç bölümden oluşmaktaydı. Okulun eğitim dili önce Ermenice idi. Daha sonra İngilizce eğitime geçildi. Kolej Bölümünün yanı sıra, bir de İngilizce öğretmek üzere bir hazırlık sınıfı açılmıştı. Bu okulda denetimden uzak bir şekilde, merkezi New York'taki mütevelli heyetinin isteklerine göre ders programları belirlenmiştir. Öğrencilere kitabi bilgilerle birlikte uygulamalı dersler de verilmiştir.³⁹⁷

Bir başka örnek ise "Home School" adıyla bilinen kız okuludur. Başlangıçta yalnızca Hıristiyan azınlıklara ve özellikle Ermeni çocuklarına eğitim vermek üzere açılan okul, daha sonra tüm Osmanlı halkının kızlarına yönelik bir eğitim politikası izlemiştir. Bu okulun ilk eğitim dili Ermenicedir. Aritmetik, Felsefe, Sağlık Bilgisi, Cebir, Geometri, Kimya, Botanik, Fizyoloji, Vokal, Müzik, Resim, Dikiş/Nakış, Enstrümantal Müzik, İncil Okuma, Coğrafya ve Seçmeli Fransızca dersleri okutulmuştur.1876'dan sonra bu okulun dili de İngilizce olmuştur ve hazırlık sınıfı açılmıştır. Yeni programa, Ermenice, Türkçe, Fransızca, Bulgarca dersleri eklenmiştir.³⁹⁸

Amerikan Okullarındaki eğitim dili ilgili olarak bir başka gerçek ise bu okulların bulunduğu yöreye ya da bölgeye uygun olarak bir seçim yaptıklarıdır. Şöyle ki, bazen yöre ya da bölge halkının yerel dilini eğitim dili olarak seçmiş, bazen İngilizceyi ön planda tutmuş, kimi zaman ise başka yabancı dilleri de seçmeli de olsa öğretmiştir. Bir başka ilgi çekici nokta ise bazı Amerikan Okullarında, okul içinde bir tane bile Ermeni öğrenci bulunmadığı halde Ermenicenin ders programına alınması ve okutulmasıdır.³⁹⁹

Matbaa, amerikan okullarının en büyük yardımcısıydı. Misyonerler aracılığı ile işletilen matbaada hem misyonerlerin hem de okulların ihtiyacı olan doküman, bildiri ve kitaplar basılmaktaydı. Amerikalı misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik faaliyetlerinin

---

³⁹⁷ Yenitepe, Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yer Alan Yabancı Okulların Tarihsel Gelişim Süreci İle Amaç-Yapı Ve Yönetim Süreçlerinin İncelenmesi(İstanbul'daki Amerikan Okulları Örneği), İstanbul, 1999s. 24- 36 (basılmamış yüksek lisans tezi)

³⁹⁸ A.g.k, s.37- 38

³⁹⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. Mutlu, a.g.k, s.298- 330

yayın desteğini, 1822 yılında Malta’da faaliyete geçinilen ve daha sonra sırasıyla 1833 yılında İzmir’e oradan da 1853 yılında İstanbul’a taşınan matbaa sağlamaktaydı. Bulgaristan'a yönelik çalışmalar başladıktan sonra Bulgarca yayınlara daha da hız verilmiştir. Amerikalı misyonerler, 1853 yılına kadar İzmir’de daha sonra ise İstanbul’daki matbaayı Bulgar edebi uyanışının hizmetine sunmuştur. Avrupa Türkiyesi Misyonu'nun ayrı bir birim olarak örgütlenmesinden sonra Bulgarca yayınların hızlı bir artış gösterdiği gözlenmiştir. Örneğin, Avrupa Türkiyesi Misyonu'nun resmen kurulması için hazırlıkların hummalı bir şekilde sürdürüldüğü 1870 yılında İstanbul’daki misyoner matbaasında basılan yayınların yaklaşık yarısı Bulgarca idi. Bulgarca yayınların ilk örnekleri aylık bir çocuk dergisi olarak yola çıkan, daha sonra aylık ve haftalık sayıları yayınlanan Zornitza (Sabah Yıldızı)’dır. Ayrıca Ermenice ve Rumca yayınlar da bulunmaktadır. Daha ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse, 1870 yılında yayınlanan 10.522.000 sayfa matbaa çıktısının dağılımı şöyle idi.⁴⁰⁰

Ermenice	2.156.000 sayfa
Ermeni Harfli Türkçe	2.238.000 “
Ermenice ve Ermeni Harfli Türkçe	264.000 “
Grek Harfleriyle Türkçe	846.000 sayfa
Bulgarca	5.018.000 “

Bulgarca yayınların önemlice bir bölümü başta İncil çevirileri olmak üzere dinsel yayınlardan meydana gelmekteydi. Ancak, içeriklerini görmemekle birlikte, adlarından içerikleri ile ilgili tahmin yapılabilen yayınlar da oldukça önemli bir sayıdadır. Bu yayınlardan bir kısmının adları, baskı sayıları ve yayımlandıkları yıllar aşağıdaki gibidir.⁴⁰¹

İlk Adım (First Step)	5000 Adet	1873
Kurtuluşun Yolu (Way of Salvation)	5000 "	1873
Gerçekler (Plain Truths)	5000 "	1873
O Yasayı Nereden Buldu? (Where Did He Get That Law?)	3000 "	1874

⁴⁰⁰ Kocabaşoğlu, U., “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Topraklarında Amerikan Misyoner Faaliyetleri” Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim–3 Kasım 1989. Ankara: TTK yay. 1994. 544–545(uyarlama)

⁴⁰¹ A.g.m. s.546

Ayrıca basım adetleri bilinmeyen 1875 yılına ait kitapların adları da yukarıdakiler gibi siyasal mesajlar taşımaktadır;

Hazır mısınız? (Are You Ready?)

Ruhunuzun Fiyatı Nedir? (What is The Price of Your Soul?)

Kurtarılmak İstiyor musunuz? (Do You Want to be Saved?) .

Görüldüğü gibi, bu yayınların adları, içeriklerinin bir hayli yoğun siyasal mesajlar taşıyabileceği gibi kuşkular uyandırmaktadır. 1870-1880'li yıllarda İstanbul'daki matbaanın üretimi içinde Bulgarca yayınların neredeyse yarıya yakın bir yer tutmuş olması, herhalde o dönemde Bulgaristan'ın "kurtarılması" için sürdürülen çalışmalara Amerikalıları mütevazı bir katkısı olarak değerlendirilebilir.

VI. 4.İ.2.Mali Kaynaklar

Okulların mali kaynaklarını öğrencilerden alınan ücretler ve dış yardımlar oluşturmaktaydı. Okulların müteveli heyeti başkanlığına genellikle Amerikalı hayırsever bankerler getirilmekteydi. Banker John Steward (1896- 1909 arası dönem bşk.) gibi müteveli heyeti başkanları sayesinde okullar gelişip organize olmakta ve çok büyük ekonomik ihtiyaçlar bile bu kişiler sayesinde giderilebilmekteydi. Hayırseverlerin yaptıkları yardımlar ile eğitim kampüsleri, spor salonları, kütüphaneler, lojman, akademik binalar, öğrenci yatakhaneleri gibi alt yapılar sağlanmaktaydı. Cumhuriyetin ilanına kadar oldukça gözde olan Amerikan Okulları, “Tevhid- i Tedrisat Kanunu” ile MEB’ a bağlanmış eski özgür denetimsiz yapısını elde edememişlerdir. Bu okul ekonomik anlamda en büyük sıkıntıyı modern Türk üniversiteleri ile kolej dengi okulların açılmasıyla yaşamıştır. Çünkü Türk okulları ücretsizdir, daha kısa sürede hem kaliteli hem geçerli eğitim vermektedir. Türk okullarından mezun olan öğrenciler üniversiteye daha rahat geçebilmektedir. Bu gibi seçenekler Amerikan Okullarına ilgiyi azaltmıştır. Böylece okulların öğrenci sayıları düşmüş ve en önemli gelir kaynağı olan okul ücretleri toplanamaz olmuştur. Bu kriz ortamında okulların bazı akademik binaları geçici olarak kapanmıştır. 1950 ‘li yıllardan sonra Amerikan Okulları yeniden toparlanarak, eskiden olduğu gibi velilerin ilgilerini çekmeye başlamıştır. Okul gelirlerinin en önemli bölümü

öğretim kadrosuna, kalan miktarlar ise diğer görevlilerin maaşlarıyla okulların ihtiyaçlarına harcanmıştır.⁴⁰²

Tablo-22: Yasal Yollardan Açılan Amerikan Okulları

Ferman veya Ruhsatla kurulmuş Amerikan Okulları		
Okulun Bulunduğu Yer	Okulun ismi	Yasal Durumu
Rumelihisarı	Robert Kolej	Fermanlı
İstanbul, Üsküdar, Selami Ali Efendi Mah.	Amerikan Kız Mektebi	“
İstanbul, Kumkapı, Şevh Ferhad Mah.	Şişmanvan Amerikan Mektebi	Ruhsatlı
Adana. Tüccarân Mahallesi	Kız Mektebi	“

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

VI. 4.İ.3.Etki Alanlarına Göre En Ünlü Amerikan Okulları

VI. 4.İ.3.A.İlk Okullar

- **Gedikpaşa Okulu**

Osmanlı Devleti zamanında açılmış olup varlığını 1933 yılına kadar sürdürmüştür. Board misyonerleri tarafından finanse edilmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu karma bir şekilde Ermeni çocuklarından oluşmaktaydı. Kurtuluş savaşı yıllarında da çalışmalarını sürdüren 224 mevcutlu okulun yalnızca 54’ü Türk öğrencilerden oluşmaktaydı. Okulun öğretmenlerinin 5’i yabancı üniversite, 2’si öğretmen okulu mezunu, 10’u yüksek okul mezunu, 2’si darülfünun, 2’si yüksek muallim mezunu toplam 22 öğretmen görev yapmıştır. Okul giderleri öğrenci ücretlerinden karşılanmaktaydı.⁴⁰³

- **Merzifon Kız Hayat Okulu**

⁴⁰² Yenitepe, a.g.k, s. 27- 33, Sezer, a.g.k, s.71- 74

⁴⁰³ Sezer, a.g.k, s.59- 60

Temel eğitim vermek amacıyla açılan okul, daha sonra ilkokul sonrası eğitim de vermiştir. Amaçları, “homemakers” (yuva kurucu) kavramı altında bölgede yaşayan kız çocuklarını ortaokul düzeyinde kültürlü ve becerili ev hanımları olarak yetiştirmektir. Okulda sonraları İngilizce ve gelişmiş ev ekonomisi dersleri de verilmiştir.⁴⁰⁴

- **Talas Amerikan Okulu**

Teknik ve mesleki eğitim vermek üzere açılmıştır. Tarsus Amerikan Kolejine öğrenci hazırlayan ortaokul düzeyinde bir okuldur. Hazırlık sınıfı ile birlikte üç sınıfı daha bulunmaktadır. 1932- 1933 yılına ait ders programına göre; hazırlık sınıfında; Türkçe, İngilizce, Aritmetik, Marangozluk ve Atölye, Beden Eğitimi Ve Spor, Müzik dersleri okutulmaktaydı. Diğer sınıflarda ise Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Cebir, İngilizce, Fransızca, Fen Bilgisi, Kimya, Biyoloji, Beden Eğitimi, Müzik, Fransızca, Tabii Bilimler, Aritmetik ve Geometri, Spor, Müzik, Kozmografya, Düzlem Geometri, Askerliğe Hazırlık dersleri verilmekteydi. Okul bütçesi öğrenci gelirleri ve yardımlardan oluşmaktaydı. Okulun zor hava şartlarında çalışması öğretmen açığını ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle Tarsus'taki okulla birleştirilerek bu okul kapatılmıştır.⁴⁰⁵

- **Adana Kız Okulu**

Etkileri Cumhuriyet Dönemine kadar uzanan okullardandır. Okul mevcudu içinde, Türk öğrenciler başlangıçta azınlıkta iken, okulun kapanmasından hemen önceki yıllarda çoğunluğu Türk öğrencilerden oluşturmuştur. Ancak ekonomik sıkıntılar nedeniyle okul 1938'de kapanmıştır.⁴⁰⁶

VI. . 4.İ.3.B.Orta Dereceli Okullar

- **Merzifon Amerikan Koleji**

1864 yılında “Bebek İlahiyat Okulu”nun Merzifon'a taşınması ile kurulmuştur. Bu taşınma işine Pera, Hasköy ve Bebek'teki Kız Okulları' ad eklenmiştir. Böylece misyonerlerin en ünlü çalışma alanlarından biri olarak tanınan bu okul hizmete girmiştir. Kolejin öğrencileri, Kayseri, Sivas, Tokat, Yozgat ve Merzifon'daki diğer okullardan gelmektedir. Tüm

---

⁴⁰⁴ A.g.k, s.61- 62

⁴⁰⁵ A.g.k, s.65- 66

⁴⁰⁶ A.g.k, s.60

Anadolu'ya hitap eden kolej, 1894 yılından sonra padişah fermanı ile yasallaşır ve aynı süre içinde okul, Boston'daki bir "Misyoner Heyetine" devir edilir. Okula ilişkin 1887 yılına ait bir rapordaki şu satırlar ilgi çekicidir;⁴⁰⁷

"... Merzifon Amerikan Koleji, Samsun'un güney batısında, Samsun'a 6 mil uzakta Karadeniz'e yakın bir yerdedir. Samsun, Sivas ve diğer büyük şehirlerle Anadolu'nun içlerinden buraya öğrenci gönderilmektedir. Okul, 1886 yılından itibaren büyük gelişmeler göstermiştir. Amerikan hükümeti Türkiye'deki eğitim çalışmalarına büyük para ve sempati ile destek sağlamaktadır. "American Board of Commissioners of Foreign Mission" Amerikan dış okullar idare komisyonuna, Türkiye'deki eğitim ve öğretim amacı için harcanmak üzere 200.000 dolar vermiştir. Bu yüzden eğitim- öğretim faaliyetleri büyük gelişmeler göstermiştir."

Yukarıdaki satırlar Amerikan konsolosu, H.M. Jewett tarafından kaleme alınmıştır. Bu paragraftan da anlaşılacağı üzere okul Amerikalıların özel ilgisi ile maddi ve manevi beslenmektedir. Okulun 1886 yılı verilerine göre 135 öğrencisi bulunmaktadır. Bunların 108'i Ermeni, 27'si Rum'dur. Kolejin eğitim dili başlangıcından itibaren İngilizce olarak belirlenmiş ve birinci sınıftan sonra bilim dersleri ve diğerlerinin eğitimi tamamen İngilizce olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu yüzden de birçok ders kitabının dili İngilizcedir. İngilizcenin yanında Ermeniler için klasik Ermenice, Rumlar için Rumca ve bütün öğrenciler için Türkçe dersleri ile seçmeli olarak Fransızca dersleri de verilmişti⁴⁰⁸

Okulla ilgili hiçbir yenilikten kaçınılmamıştır. Kiralık bir binada eğitim- öğretim yapılırken daha büyük bir bina ihtiyacı ile 17.703 m2. lik bir arazide kalıcı okul binasının yapımı başlamıştır. Hem arazi hem de inşaat masrafları çok ucuza getirilmiştir. Yeni bina daha donanımlı ve tam bir kolej binası özelliklerine sahiptir. Yeni okul binasında; kütüphane, okuma odası, toplantı salonu, derslikler ve hatta bir rasathane bile bulunmaktadır. Yemekhane, mutfak, ambar, banyo, tuvalet ve yatakhane bölümleri ise yatılı okulun gereksinimleri karşılayabilecek şekilde düzenlenmiştir.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁷ Ertuğrul, a.g.k, s.116- 117

⁴⁰⁸ Ertuğrul, a.g.k, s.117, Alan, a.g.k, s. 267

⁴⁰⁹ Alan, a.g.k, s.92

Okulun ders programları sınıflara, bölümlere ve yıllara göre değişiklik göstermekteydi. Ancak bir genelleme yapacak olursak; Kimya, Fizik, Konuşma Sanatı, Hukuk, Ahlak Felsefesi, Zooloji, Botanik, Ölçme, Tarih, Coğrafya, Astronomi, Mantık, Felsefe, Hıristiyanlığın Gelişmesi, Geometri, Trigonometri ve Pratik Ekonomi olarak sıralayabiliriz.

Kolejin mali kaynağını, Amerikan Board Cemiyeti desteklemiştir. Dışarıdan gelen bağış ve yardımlar da başka bir gelir kaynağıdır. Bölgede yaşayan Hıristiyan halk da yardımlar da bulunmuştur. Yardımlar yalnızca parasal yardımlar değildir, okul binalarının yapımında bile gönüllü çalışanlar olmuştur.⁴¹⁰

Bu okul 10.000 kitaplık kütüphanesi ve öğretmenlerinden Manisacıyan'ın düzenlediği 7.000 türü içeren botanik ve zooloji müzesi de bulunmaktaydı. Okulun diğer yabancı okullardan farklı bir başka çalışması ise kendine yardım (Self- Help) projesiydi. Bu proje hayata geçirilerek öğrencilerin okul içindeki ürettiği ürünleri civar pazarlarda satarak gelir sağlamalarıydı.⁴¹¹

Öğretim kadrosunun tamamı yabancılardan ve azınlıklardan oluşmaktaydı. Okulun 1913 kayıtlarına göre;10 Amerikalı Misyoner, 11 Ermeni, 9 Yunanlı, 1 İsviçreli, 1 Rus öğretmen olmak üzere 32 öğretmeni bulunmaktaydı. 425 öğrencinin ise; 200'ü Yunan, 160'ı Ermeni, 40'ı Rus ve 25'i Türk'tü.⁴¹²

- **Elazığ' (Harput) da Amerikan Okulları**

Şaşırtıcı bir sayı ile bu bölgedeki Amerikan Okulları 548 tanedir. Bunlar anaokulundan başlayarak, yüksekokula kadar sıralanmıştır. Toplam 1051 öğrenci bu okullardan yararlanmaktadır. Eğitim dili olarak seçilen Ermenice'ye İngilizce eşlik etmektedir. Amerika'da özel olarak yetişmiş yüksek öğrenimli, Ermeni öğretim görevlilerininin tamamı misyonerdir. Bu öğretmenler aynı zamanda, öğrenciler üzerinde etki sahibi Ermeni milliyetçileridir. Harput'ta tek Amerikan Kurumu bu okul değildir, bir de konsolosluk bulunmaktadır. Harput Amerikan Konsolosu olan, Thomas H. Norton'un 1901'de kendi

---

⁴¹⁰ Alan, a.g.k, s.207

⁴¹¹ Ertuğrul, a.g.k, s.117, Alan, a.g.k, s.274

⁴¹² Alan, a.g.k, s.117

ülkesine sunduğu raporda okulun yapısı, amaç ve etkileri ortaya konulmuştur.⁴¹³ Rapordan aynen alıntı küçük bir bölüm aşağıda verilmiştir.

...”Fırat koleji ilk ve orta kısmının 1000’den fazla öğrencisi vardı. Kurum, yabancı bir dil olarak İngilizcenin öğretilmesinde önemli başarılar sağlamış ve Amerikan idealini ve yaşama biçimini yerleştirmede etkili olmuştur. 40 yıl önce Harput’ta veya Mezrada iki kadar kişi bile okuma yazma bilmezken bugün 1500 kız bu kentlerin okullarında bulunmaktadır. Bu, Amerikan öğretim sistemine ve pedagojisine göre ağırlanmış ve bu bölgede geliştirilmiş bir olaydır. Konsoloslüğümüzün açılışından bu yana Harput’taki Fırat Kolejinin eğitim çalışmalarından oldukça etkilenmekteyim. Kolejin bütün sınıflarında şu anda Amerika’dan ülkeye getirilen en önemli şey Amerika ticaret yaşantısı, konfor ve serveti hakkında bilgi verilmiş olmasıdır. Daha önemlisi Amerikanvari yaşama idealini, iş ahlakı, zaman kavramı ve benzeri bütün konularda modern bilimdeki gelişmeleri Asya’nın bu doğal bahçesine ekmektir.”

Mezunlarının bir kısmı Beyrut Üniversitesi’nin tıp ve dişçilik bölümlerine bir kısmı ise daha yüksek bir eğitim almak üzere Amerika’ya gönderilen okul Ermeni ayaklanmaları sırasında yakılınca kapatılmıştır. Okulun Ermeni öğretmenleri ise Amerika’ya yerleşerek buradaki üniversitelerden Osmanlı ve Türkler’e karşı düşman politikalara ve öğretim görevlisine yakışmayan iftira ve karalama işlerine giriştiler.⁴¹⁴

- **Amerikan Kız Koleji**

Ermeni kızlarının Protestanlığa kazandırılması için başlayan ev sohbetlerinin 1843 yılında okul şekline getirilmesi ile kurulmuştur. Amerikan misyoner heyeti tarafından desteklenen bu okulun geliştirilmesi için Amerikan “ Misyoner Kadınlar Heyeti”nce 98.000 dolar yardım yapılmıştır. Robert Kolejin korucusu Hamlin bu okula büyük destek ve yardımlarda bulunmuştur. Üniversitede Yunan felsefesi üzerine doktora eğitimi alan okul müdiresi, aynı zamanda İngilizce, Yunanca, Ermenice, Fransızca ve Türkçe dillerine hâkim bir misyonerdi. 1895 yılında padişah iradesi ile tanınan ve Arnavutköy’de 250 dekar arazi üzerine kurulan okulun temel atma konuşmasını yapan, Osmanlı uyruklu Amerikan misyonerin sözleri ilgi çekicidir.⁴¹⁵

---

⁴¹³ A.g.k, s.115- 116

⁴¹⁴ A.g.k, s. 116

⁴¹⁵ Ertuğrul, a.g.k, s.124- 125

... “Şöyle bir hisara bakınız, Osmanlının geleceğinin ne olacağını, şu Rumeli hisarının yanında yükselen Robert kolej’inde öğrenebilirsiniz. Bu iki güçlü yapının anlamı şudur: Hisar insan kanı döküp, insanları harap etmek içindir. Mektep ise fen vasıtasıyla milletleri nurlandırmak içindir. Bu okul garp ve Hıristiyan hayatıyla Türk hayatına hayat verecektir”...

Okulun eğitim dili önce Ermenice daha sonra İngilizce olarak değiştirilmiştir. Öğrenciler, Bulgar, Yunan, Fransız, İngiliz, Arnavut ve Türk kızlarından oluşmaktadır. Altmış kişiden oluşan güçlü öğretim kadrosu, yükseköğrenim görmüş öğretmenlerden oluşmaktadır. Osmanlı kültür ve hayatı öneme alınmazken Batı ve Amerikan kültür ve hayatı tüm incelikleri ile okulda işlenmiştir. Bu okulun mezun ettiği ilk Türk kızlarının içinde Milli Mücadelenin ateşli kadın kahramanı “Halide Edip”te bulunmaktadır.⁴¹⁶

- **Üsküdar Amerikan Koleji**

Bu okul,1876 yılında, İzmit Gölcük yakınlarında “Bahçecik Amerikan Yatılı Erkek ve Kız Okulu(Bahçecik Amerikan Zükur Mektebi) adıyla açılmış ve dini nitelik gösteren bir okul olarak kurulmuştu. Okulun anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise bölümleri bulunmaktaydı. Eğitim dili Ermenice olan okulun öğrencileri Ermeni ve Rum çocuklarından oluşmaktaydı. Matematik, cebir, trigonometri, doğa bilimleri tarih, Fransızca, İngilizce, Türkçe, İncil Okuma dersleri programın temelini oluşturmaktaydı. Ekonomik sorunlar ve okulun karma özelliği sıkıntı yaratmaya başlayınca okulun bir bölümü, Adapazarı “İnas Protestan Mektebi”ne taşınmıştır. Okulun diğer bölümü, 1921 yılında Üsküdar Bağlarbaşı’ndaki Amerikan Kız Kolejinin eski yerine taşınarak, burada çalışmalarını sürdürmüştür. 1924 yılına kadar Ermeni azınlık okulu özelliği taşımış, Lozan antlaşmasından sonra Amerikan Okulları listesine katılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile okulun anaokulu ve ilkokul kısımları ile hazırlık sınıfı tavsiye edilerek, “MEB’na Bağlı Özel Yabancı Okullar” statüsüne getirilmiştir. Yapılan denetimler sonunda çeşitli aksaklıkları ve uzman olmayan kişilerin görev yapması ile Ermenice eğitimdeki olumsuzluklar ve dine dayalı bir eğitim vermesi nedeniyle okul kapatılmıştır. 1925 yılında okulun bu iddialara savunmasından alınan bilgilere göre; okulda, 13 Ermeni, 4 Amerikalı, 5 Türk olmak üzere toplam; 22 öğretmen görev yapmaktadır.

---

⁴¹⁶ A.g.k, s.125

Öğretmenler, Robert Koleji, Lozan, Chicago Üniversitesi ve Amerikan Kız Kolejleri'nden mezun olmuş tamamı yüksek öğrenim görmüş kişilerdir. Yalnızca orta kısımdaki Ermeni öğretmenler Adapazarı Amerikan Koleji mezunlarıdır. Okul 1926 yılından başlayarak Ermenice eğitime son verip yalnızca Türk ve Amerikalı öğretmenlerin okulda görev yapacağını taahhüt etmiştir. Yine aynı belgeye göre 261 öğrencinin 25'i Türk, 1'i Musevi, 7'si Rum, 228'i Ermeniydi. Okul gelirleri öğrencilerden karşılandığı gibi hayırseverler de yardımlarıyla okulu desteklemekteydi.⁴¹⁷

1926 yılında yapılan düzenlemeyle, Adapazarı'ndan gelen Ermeni öğretim kadrosu yerine Amerikalı öğretmenler getirilmiştir. Türkçe ve Türkçe Kültür derslerinin tüm derslerinin tüm okulların müfredatına girmesiyle, bu okulun kadrosuna da Türk öğretmenler girmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra, okul Üsküdar Amerikan Kız Koleji olarak Türk kızlarına eğitim- öğretim vermeye başlamıştır. 1990 yılından itibaren erkek öğrencilerin de alındığı okul, halen eğitim- öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴¹⁸

- **Robert Koleji:**

Amerikalıların açtığı en önemli Protestan okuludur. 1863 yılında Bebek semtinde Amerikalı ünlü misyoner Cyrus Hamlin tarafından açılmıştır. Okul adını finans kaynağı olan New Yorklu tüccar Mr. Rinlender Robert'ten almıştır. Açıldığı ilk yıllarda öğretmen sayısı öğrenci sayısından fazla olması ile ünlü okulun öğretim kadrosunun neredeyse tamamı profesörlerden oluşmuştur.⁴¹⁹ Bu okulun ders programları ile eğitim dili hakkında yukarıdaki satırlarda bilgi vermiştik. Yine de diğer Amerikan okulları gibi Ermenice eğitim verdiğini daha sonra İngilizce eğitime geçse de Ermenice eğitiminin sürdüğünü hatırlatmayı uygun bulduk.

Robert Koleji Türk topraklarında azınlıklara milliyetçilik aşılmasıyla diğer okulların önüne geçmiştir. Bulgar bağımsızlığını sağlayan ve isyanın elebaşları bu okulda yetişmiştir. Bulgaristan'ın uluslaşma sürecini üç aşamada gerçekleştiğini düşünürsek; Birinci aşama edebiyat ve eğitim alanındaki uyanış, ikinci aşama Bulgar Kilisesi'nin Rum Ortodoks Kilisesi'nden bağımsız hale gelmesi ve üçüncü aşama da barışçı ve silahlı yöntemlerle

---

⁴¹⁷ A.g.k, s. 45- 47

⁴¹⁸ A.g.k, s. 48

⁴¹⁹ Yenitepe,24- 36

bağımsızlığı elde etmeye yönelik siyasi mücadele olarak sıralanabilir. Bu aşamaların özellikle ilk ikisinde Amerikalı misyonerlerin daha fazla katkı yaptıkları söylenebilir; ancak üçüncü aşamaya katkıda bulunmadıkları da söylenemez. İlk iki aşamada bu kolejin katkıları ise tartışılmaz.⁴²⁰ Okulda 15'e yakın dil konuşulmaktaydı. Bu dillerin bir kısmı unutulmaya yüz tutmuş eski diller, bir kısmı ise yeni dillerdi. Kolejde önceleri dil ve ticari bilimler okutulurken, 1912'den sonra İnşaat, Makine, Elektrik ve Kimya Mühendislikleri öğretimi de başlamıştır. I.Dünya Savaşı yıllarında açık kalan okulun ilk Türk müdür yardımcısı da 1903 yılı mezunlarından Hüseyin Pektaş oldu. Meşrutiyet Döneminde okulun Türk öğrencileri % 3 iken 1913 yılında bu oran % 15' e çıkmıştır. Cumhuriyet Döneminde ise azınlıkların Türkiye'yi terk etmesi üzerine bu oran çok daha artmıştır.⁴²¹

Amerika bu okula çok önem vermiştir. Öyle ki, okulun yapımı sırasında kullanılan malzemeler, briket ve demirleri bile Avrupa'dan gümrüksüz olarak getirilmiştir."Hamlin Holl" adlı binanın ilk taşı Amerikan bakan tarafından konulmuştur. Binaya bir irade ile Amerikan bayrağı taşıma hakkı verilmiştir. Bu nedenle okul "Osmanlıdaki Küçük Amerika" adıyla da bilinmektedir. Kolej 1912 yılında "Robert Akademisi" şeklinde hem bir ad hem de içerik değişikliğine uğramıştır.1930 yılındaki düzenlemeler ve 1958 Bakanlar Kurulu kararı ile yüksekokula dönüştürülmüştür. 1971 yılında kolej binalarının Boğaziçi Üniversitesine devir edilmesiyle, Robert koleji Arnavutköy Kız Lisesi ile birleşmiş ve "Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi" adını almıştır. Bu okul Türk eğitim ve kültür hayatında önemli isimleri yetiştirmiş ve oldukça etkili olmuştur. Devlet yönetimi ve Türk siyasetine de etki eden bu okulun müdürlerinden Washburn'un cüretkâr sözü ilgi çekicidir. "*Bu kolej, Türk halkına Hıristiyan ruhunu, hayat tarzını ve dünya görüşünü aşlamak için kurulmuştur.*"⁴²²

- **İzmir Uluslararası Koleji**

Bu okul Amerikalı misyonerlerce açılan okullar içinde, etkinliği açısından en önemlilerindedir. İzmir misyoner çalışma alanları içinde en değerli misyonlardan biridir. Amerikalılar 1820 yılından başlayarak İzmir bölgesinde yoğun bir çalışma içine girerek, bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. İzmir yöresinde, elli yıla yakın bir süre içinde 30 dolaylarında okul ve kilise kurmuşlardır.⁴²³

---

⁴²⁰ Kocabaşoğlu, a.g.m.

⁴²¹ Sezer, a.g.k, 64 -66

⁴²² Ertuğrul, a.g.k, s.123- 124

⁴²³ A.g.k, s.118

Amerikalılar 1891 yılında İzmir- Kızılçullu’da, “İzmir International College” adıyla, orta öğretim düzeyinde (secondary school) eğitim- öğretim vermek üzere bu okulu açmıştır. Aynı okul 1903 yılında yüksek öğretime geçmiştir. Okulun “uluslar arası” unvanı bu tarihten sonra yayılır. Çünkü okulun kapısı artık bütün öğrencilere açık hale gelmiştir. Eğitim dili İngilizce olan okulun amacı; erkek çocuklara ve gençlere Hıristiyan dininin ilkelerine dayalı dil, sanatlar ve bilimler eğitimi vermektir. Okulun eğitim süresi, “4+4” şeklinde hazırlık ve yüksek bölüm olmak üzere 8 yıldır.⁴²⁴

Okulun eğitim kadrosu Merzifon, Tarsus veya Harput Amerikan Kolejleri gibi, diğer Amerikan kolejlerinin mezunlarından oluşmuştur. Ayrıca Türk öğrencileri yönlendirmek üzere, Yale ve Harvard Üniversiteleri mezunu olan ünlü misyoner John Kingsley Bridge2de bu kadroda görev yapmaktadır. Okulun giderleri için Amerika’dan her yıl yüklü miktarlarda Dolar bağış olarak gelmektedir. Giderleri bazen gelirlerinden fazla olan okulda öğrenciler okul aidatı ödemekteydiler. Bu bütçe açığını Amerika hükümetinin karşılamış olması olasıdır. Okul 1934 yılında kendi kendini fesih etmiştir.⁴²⁵

Tablo–23: Amerikan Okullarının 1905 Yılına Ait Sayısal Durumu

1905 Tarihinde Amerikan Okullarına Ait Sayısal Bilgiler							
Vilayetler	Okul	Öğrenci sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Kız	Erkek	Kız- Erkek	Kadın	Erkek	Cinsiyeti Bilinmeyen
Adana	7	350	340	240	16	11	
Ankara	4	128	137		9	8	
Aydın (İzmir)	8	529	453		10	27	
Bitlis	5	129	167		6	8	
Cebel-i Lübnan	3	283	1210	696	18	57	
İstanbul	4	308	468		39	37	
Hüdavendigar (Bursa)	3	63	63		5		
Konya	1	10	7		1	1	
Kudüs	5	86		97	6		3
Manastır	1			40			7
Sivas	7	277	497	545	15	18	23
Suriye	43	112	1156		4	34	
Trabzon	3	53	73		5	4	
Halep	18			150			
Mamuratiilaziz	5	78	242	1040			

⁴²⁴ Sezer, a.g.k, s.77

⁴²⁵ Ertuğrul, a.g.k, s.118

İzmit	2		170				–
Diyarbakır	3	40	37				
Erzurum	3	76	75				
Van	3	460	537				
Toplam	161	2982	5592	2808	131	205	33
Genel Toplam			11382				372

Kaynak; Mutlu, Ş.,Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999

VI. . 4.İ.3.C.Üniversiteler

Amerikalılar, Türkiye topraklarında Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak, içinde Robert Koleji de rahatlıkla sayabileceğimiz bir dizi yüksek okul – üniversite düzeyinde okul açmışlardır. Bunlar ilk örneğini Robert kolejini oluşturduğu sıra ile Beyrut Üniversitesi ve Apostolik Enstitüsü'dür.

- **Beyrut Amerikan Üniversitesi**

En ihtirashlı misyoner çalışmalarının hedeflerinden biri olan Beyrut en çok yabancı okul açılan bölgelerden biridir. Açılan okullar genellikle, ilk ve orta öğretim düzeyindedir. Ancak Amerikalılar bu bölgenin jeopolitik konumundan olsa gerek Beyrut'ta, Robert Kolej benzeri bir okul açmak istemişlerdir. Bu amaçla 1866 yılında "Beyrut Amerikan Üniversitesi" kurulmuştur. Üniversite Board Misyonerlerinin desteği ve himayesi altında giderek daha da güçlenmiştir. Üniversitenin başına, Board teşkilatı tarafından Dr. Daniel Bliss getirilmiştir. Bliss, temel atma töreninde tıpkı diğer amerikan okullarının açılışındaki gibi anlamlı mesajlar içeren bir konuşma yapmıştır. Özellikle bu konuşmadan alınan şu cümle dikkat çekicidir; ...*"Bu okul bir dünya kuracaktır. Biz burada büyük mahsulü alacağız"*...⁴²⁶

- **Apostolik Enstitüsü**

Konya'da 1872 yılında açılmıştır. Okulun kurucusu, Tarsus Amerikan Koleji hocalarından Ermeni asıllı H. Stefanos Cenanyan'dır. Diğer Amerikan okullarına göre daha bağımsız hareket eden okul yerli azınlığı hedef almıştır. Eğitim dili İngilizcedir ancak Ermenice, Latince ve Almanca dersleri de verilmiştir. Öğretim kadrosu 12 kişiden oluşmaktadır. 8 kadın, 4 erkek öğretmen de Ermeni asıllıdır. Okulda dini eğitimin yanında, Türkçe, Matematik,

⁴²⁶ A.g.k, s.121

Zooloji, Botanik, Muhasebe, Müzik, Jimnastik, Resim- Kroki, Müzik, Fizik, Astronomi, Psikoloji ve Dünya Tarihi dersleri de verilmekteydi. Okul 1910 yılından sonra yükseköğretim niteliğine kavuşmuştur. Okulun mali kaynağını, oldukça büyük tutarlarda gelen dış yardımlar oluşturmaktaydı. Enstitü, Ermeni milliyetçiliğın karargâhı gibiydi. Apostolik Enstitüsü, Osmanlı topraklarında bir Ermeni devleti kurma fikrini aşılamaaya yönelik çalışmalarda doğrudan görev almıştır. Enstitü Cumhuriyet yıllarına kadar yaşamamış, Ermeni olaylarındaki rolü ve Kurtuluş Savaşı sırasında, düşmanla işbirliği gibi zararlı çalışmaları yüzünden kapatılmıştır.⁴²⁷

VI.5.Azınlık ve Yabancı Okullarının Etkileri Ve Etkinlikleri

Bu okulların Türk topraklarındaki etkilerini, üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; misyonerlik, kültürel yayılma ve eğitim sistemi üzerindeki etkiler şeklinde sıralanabilir.

VI. 5.A.Misyonerlik

Bu kavramı detaylı bir şekilde bölümün başında “misyoner ve misyonerlik” başlığı altında incelemeye çalışmıştık. Ancak yapılan çalışmalar gösteriyor ki Türk topraklarında misyonerlerin dini propaganda çalışmaları amaçlarına doğrudan ulaşamamıştır. Yine de çok iyi bilinmektedir ki misyonerlik, Dünya çapında yürütölen bir Hıristiyanlık propagandasıdır ve misyoner örgütler, yerel unsurları kullanmakla beraber, genel bir strateji ve program çerçevesinde hareket etmektedirler.⁴²⁸ Misyonerlerin çalışmalarıyla açılan, bu okullar, Hıristiyanlığı ya da hıristiyanlık içindeki kendi mezheplerini yaymak için öğretim elemanı olarak rahip ve papazları seçmişlerdir. Misyonerler amaçlarını gerçekleştirmek için, kimi zaman oldukça katı bir dini eğitim, kimi zaman ise dine dair hiçbir sembol veya mesaj taşımaksızın yalnızca sempati yoluyla ilgi çekmeyi tercih etmişlerdir. Stratejik önemi bulunan noktalardaki, Fransız Katolik okullarında öğrencilerin din konusunda baskı altında oldukları gibi öğretmenlerden Müslüman olanları bile din değiştirmeye zorlayanları bulunmaktaydı. Yeni yıla yeni giysilerle ve Hz. İsa'ya dua ederek girilmesinin dileklerin gerçekleşmesini

---

⁴²⁷ A.g.k, s.122

⁴²⁸ Kılıç, a.g.m.

sağlayacağı telkini ile Türk çocuklara bile yeni giysi giydiren okullar da belgelerde mevcuttur.⁴²⁹

Hemen her okulda bir veya daha fazla öğrencinin mezhep ve din değiştirdiği bilinmektedir. Yabancı Okullarında okuyan öğrenciler mezun olduklarında, Batının, giyim tarzı, zevkleri, yeme-içme alışkanlıkları, sanat ve edebiyata dair seçimlerine benzer özellikler kazanıyorlardı. Öyleyse bu okullar, kendi kültür ve düşünce yapısına yatkın öğrenciler yetiştiriyor olmalıydılar. Okullar Batı anlayışında, Batılı Eğitim veriyorlardı. Bununla birlikte, mimari, müzik, çalışma alışkanlıkları, hatta çalıştırdıkları yerli insanların kıyafetlerini de kendi kültürlerine göre etkilemeyi başarmışlardı. İlerleyen dönem içinde halk tepkileri nedeniyle, kültür konusunda daha esnek bir tarz almışlardır.⁴³⁰

Yabancı Okullarının yoğun olarak açıldığı dönem Tanzimat yıllarına denk düşmektedir. Açılan okulların çoğu ruhsatsız ve denetimsiz olarak çalışmıştır. Bu nedenle bu okullardaki, misyonerlik çalışmaları da rahatça yürütülebiliyordu. Zaten öğretim kadrolarının çekirdeğini din adamları oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti bu okullara öğretmen yetiştirip göndermek istese de büyük devletlerin engellemeleriyle karşılaşmıştır. Okulların çoğunluğu temel eğitim kurumu olan ilkokul ve ortaokul düzeyindedir. Bir ülkenin çocuklarının temel eğitiminin önemli bir bölümü, din ağırlıklı ve yabancı bir devlet yönetiminde olduğu düşünülünce okulların etkisi ağırlaşmaktadır. Bu okullarda İslamiyet'in ve Türklüğün açıkça kötülendiği ve küçümsendiği olayların sayısı fazladır. Kızı Amerikan Kolejinde okumuş bir velinin 1929 yılında Resimli Ay Mecmuasında yayınlanan sözleri ilgi çekicidir. Veli Amerikan Kolejini, eğitim kalitesi açısından ideal bulduğundan bu okula vermiştir. Ancak baba giderek kızının çevresinden, inançlarından ve adetlerinden uzaklaştığını fark ederek bu durumu engellemek istese de başarılı olamaz. Çünkü okul öğrencinin üzerinde babadan daha etkilidir. Baba bu durumu şöyle açıklar;

“...Kızım mektebe giderken Türk'tü, fakat çıkarken kozmopolit olmuştu. Bütün gayretlere rağmen kızımı kaybetmişim. Amerikan Kolejlerinde okuyan Türk çocuklardan

---

⁴²⁹ Tozlu, N., Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okulları, Ankara, 1991, s. 283

⁴³⁰ Kılıç, a.g.m.

*Hıristiyan olanlar da vardır. Hatta çocuklar bazen imtihanlardan geçmek için kendilerini Hıristiyanlığı kabul ediyor gibi gösterirler...”*⁴³¹

Yabancı Okullarının dini boyutu Osmanlı Döneminde alenen sürdürülmüştü. Cumhuriyet Döneminde ise bütün denetimlere karşın, bu durum devam ediyordu. Türkiye Cumhuriyeti bu okulları sıkı takip altına almıştı ama okulların asırlardan gelen alışkanlıkları hemen sona ermiyordu. Dini eğitimi maskeleyerek “Ahlaki Eğitim” adıyla amaçlarını sürdürmeye çalışıyorlardı. Bu dersin konuları ad konmaksızın İncil’den seçilmiş olaylardan oluşmaktaydı. Hıristiyan öğretmenler davranışları, prensipleri, düşünce ve yaşam biçimleriyle örnek olarak öğrencileri etkilemekteydi. Bu yöntem zaten misyonerlerin yöntemlerinden biriydi. Aile, meslek, günlük yaşam, insan haklarına saygı ve boş zamanları değerlendirme gibi konularla Hıristiyan yaşam biçimi aktarılıyordu.⁴³² Bu hoş ve sempatik tavırlardan etkilenen çocuklar aslında din değiştirmiyorlardı ama kendi din ve kültürlerine yakınlıkları tartışma konusudur.

Kasım Gülek Robert Kolej’in mezunlarından. Tezimizin bu koleje ilgili kısımlarında, Gülek’in ağzından Robert Kolej’de nasıl açıktan açığa din propagandası yapıldığını aktarmıştık. Birleşmiş Kiliseler ve Dünya misyonerlerinin İstanbul’daki merkezleri olan “Bible House” (İncil Evi) vasıtasıyla yayınlanan bir broşürdeki şu satırlar da Yabancı Okullarının misyoner boyutunu kanıtlar niteliktedir.

*“...Kırk senedir misyon üyeler, bilhassa Türkiye’deki Hıristiyanlığı sistematik bir biçimde aşılamaaya muvaffak olmuşlardır. Bu gaye için grup halinde çalışan öğretmen, doktor, hastabakıcı, sair misyonerler Dünya Kiliselerinden devamlı maddi destek görmekte ve maksatlarına erişmek için her türlü yola başvurmaktadır...”*⁴³³

Robert Kolej’de 1970’li yıllarda bile Hıristiyanlık propagandası yapan ve Yahudilikten söz eden kitapların ders kitabı olarak okutulduğunu ortaya koyan kaynaklar bulunmaktadır.⁴³⁴ Örnekleri daha da artırabileceğimiz gibi Yabancı Okullarında önceleri doğrudan, daha sonraları ise(özellikle Cumhuriyet Döneminde) zımni yani örtülü, dolaylı bir biçimde din eğitimi verilmiştir. Bu yolla birçok öğrencinin Batı amaçlarına hizmet eden görevliler haline

⁴³¹ a.g.m.,Tozlu, a.g.k.,s.288

⁴³² sezer, a.g.k., s.119

⁴³³ Sezer, a.g.k., s.121

⁴³⁴ a.g.k., s.122

geldiğini ve din yoluyla ilgili ülkelerin bazı Türk vatandaşlarını etkinlikleri altına aldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

VI. 5.B.Kültürel Etki

Yabancı Okullarının dini propaganda çalışmaları yanında çok önem verdikleri bir başka konu ise kendi kültürlerini benimsetmektir. Bu alanda oldukça başarılı oldukları bir gerçektir. Her şeyden önce bu okullarda temsil ettikleri ülkenin dili ana dil olarak okutulmaktaydı. Dil değil midir ki insanı her yönden etkileyen en iyi etkendir. Ana dil diye okutulan dile ait kitaplar, roman ve hikâyeler kültürü aktaran şıngalar gibidir. Kendi öz kültürünün sanatı ve edebiyatı yerine başka bir kültürün sanat ve edebiyatını okuyan çocuklar zamanla diğer kültürün etkisine gireceklerdir. Hatta giderek kendi benliğinden uzaklaşıp asimile olacaklardır. İşte Yabancı Okullarının etkinliklerinden biri de budur; kültürel yayılma...

Azınlıklar asırlarca Türklerle yaşamış ama asla bilinçli bir asimilasyona tabi tutulmamışlardır. Yine de kendini Osmanlı diye adlandıran bu gruplar okullar aracılığı ile hem unutmaya yüz tuttıkları kendi kültürlerini canlandırmış hem de Batı kültürünün yakın takipçisi olmuşlardır. Rumlar ve Ermeniler bu kültürel etki altında giderek Osmanlılık fikrinden uzaklaşmışlardır. Anadolu'nun pek çok yöresinde kültür teşkilatları açmışlardır.⁴³⁵

Yabancı Okullarında okumuş Türk çocukları ise devlet okullarında okumuş çocuklara benzemiyorlardı. Çünkü bu okullardan mezun öğrenciler kozmopolit bir yapıya sahiptiler. Türk'ten çok Türk'e benzer, Türk'e çalar ya da Türk kadar Fransız'a, Alman veya İngiliz'e çalar olarak yetişiyorlardı. Öyle ki yabancı kültürü Türk kültüründen daha üstün tutuluyordu. Avrupa'da ki dergilere de konu olan bir karikatür İstanbul Kız Kolejinde okuyan öğrencilere de gösterilmişti. Karikatürde daha önce Türk okullarında okuyan öğrenciler eşek şeklinde gösterilmiş Amerikan okullarında bir süre okuduktan sonra parlak ve akıllı gençler haline dönüşmüş olarak gösteriliyordu. Benzer bir olay 1924 yılında yaşanmıştı. Robert Kolejin tarih ve sosyoloji profesörü olan Dr. Edgar Jacob Fisher İstanbul'a gelen turistlere verdiği "Türkiye'nin Tarihi Yapıtları" adlı konferansta Türkleri eşeğe benzetmişti.⁴³⁶ Bu çirkin olaylar Yabancı Okullarının kendi kültürlerini yaymada aşırıya kaçtıkları örnekler olmuştur. Oysa bu okullar hem kozmopolit insan tipi yetiştirip hem kendi kültürlerini üstün gören

---

⁴³⁵ Ertuğrul, a.g.k., s.173

⁴³⁶ Sezer, a.g.k., s.123- 124

yapılarıyla çelişkili bir yapı gösterebilirler de amaç açıktır. Kendi kültürüne yabancılaşmış bireyler daha kolay kontrol altına alınabilirler.

Kültürel yayılmayı desteklemek üzere okulların yanı sıra hayır kuruları da açılmıştır. Ayrıca basın yayın yoluyla da okullara kültürel destek ve pekiştirme olanağı yaratılmıştır. 1822'den 1900 yılına kadar İstanbul, İzmir ve Malta matbaalarında dini ve siyasi propagandaya yönelik 600.000.000 sayfa yayın basılmıştır. İstanbul'da 1920 yılında bile yayınlanan 32 gazetenin yalnızca 6'sı Türkçedir. Diğerlerinin 2'si Arapça, 9'u Ermenice, 7'si Fransızca, 7'si Rumca, 1 tanesi de Bulgarcadır.⁴³⁷

Amerikan Okullarında öğrenci hangi mesleğe yönelirse yönelsin genel bir kültürel temel verilmeye çalışılmıştır. Bulgar ihtilalinin önderlerinin neredeyse tamamı Robert Kolejde yetişmiştir.⁴³⁸ Fransız okullarının yaygın olduğu neredeyse bütün bölgelerde milliyetçi ayaklanmalar görülmüştür. Alman okullarında Alman hayranı ve yandaşı gençler yetiştirilmiştir.⁴³⁹ Ruslar geleneksel planlarının gerçekleşmesini sağlayacak noktalarda okullar açıp Panslavist politikalarını yaymaya çalışmışlardır.⁴⁴⁰ Örnekleri artırabileceğimiz gibi, Yabancı okulların hem açılma amaçları hem de etkinlik alanları içinde kültürel boyut oldukça önemlidir.

VI. 5.C.Eğitim Alanındaki Etkiler

Yabancı Okullarının misyonerlik amaçlarıyla açıldıkları ve bu yönde çalışma gösterdikleri yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu okullar gerek Türk toplum yapısına, gerek kültürel yapıya, hatta ekonomi ve siyasete bile etkide bulunmuşlardır. Olumsuz etkilerinin yanı sıra bilinçli olarak değilse de bu okullar Türk Eğitim Sistemine olumlu katkılarda da bulunmuşlardır. Türk Eğitiminin çağdaşlaşması, yenilenmesi bu okulların katkıları ile olmuştur. Fransız Okulları ile başlayan Yabancı Okullarının yaygınlaşması Amerikan Okulları ile en üst düzeye ulaşmıştır. Bu okullar kozmopolit insan yaratmakta oldukça başarılıydı ancak eğitim işine verdikleri önem, planlı ve sistemli hareket etmeleri, öğrenciye yaklaşımları ile de farklılık yaratmışlardır. Hatta Amerikan misyoner okullarının tüm dinsel

---

⁴³⁷ Ertuğrul, a.g.k., s.172

⁴³⁸ Tekeli- İlkin, a.g.k., s.118

⁴³⁹ Ertuğrul, a.g.k., s.140

⁴⁴⁰ A.g.k, s.142

kılıflarına karşın pozitivist ve liberal bir eğitim verdiğini ve bu okulların misyoner çalışmalarının bir tür vitrini olarak kullanıldığını dile getiren çalışmalarda bulunmaktadır.⁴⁴¹

Eğitim işine, devletin birincil görevlerinden değil toplumun ve hayırseverlerin işi gözüyle bakılan bir toplumda, başka devletler eliyle de olsa devlet ciddiyetinin girmesi ne yazık ki bu okulların çalışmalarıyla başlamıştır. Özellikle okullaşma, kızların eğitimi, teknik eğitim, sınıf düzeni, modern yöntem ve teknikler, yeni bilim dalları ve mesleklerin eğitime kazandırılmasında yine bu okulların payı büyüktür.

Yabancı Okullarının din propagandası yaptıkları gerçeğinin yanında, yabancı dil öğretme ve Batılı Eğitim Sistemini getirme ve daha iyi imkânlarla eğitim verme özelliklerine sahip olan Yabancı Okullarının milli eğitime sağladıkları katkı göz ardı edilemez. Ayrıca nüfusa oranla devlet okullarının sayıca azlığı birçok vatandaşı okulsuz bırakırken Yabancı Okulları olumlu ya da olumsuz yönlerine karşın bu açığı kapatmada da etkili olmuşlardır. Bilimi teorik olmaktan çıkarmada ve uygulamalı eğitim vermede bu okullar öncülük etmişlerdir.⁴⁴²

Osmanlı Devletinin kendine yayılma ve büyüme hedefi olarak Batıyı seçmesi, zamanla Batıyı model seçmesiyle “Batılılaşma” diye bir kavram ve süreci ortaya çıkarmıştı. Azınlık ve yabancılar da Batılılaşma ile ilgili olarak, Osmanlı Devletine kendi çıkarları doğrultusunda baskı yapmaktaydılar. Bunu gerçekleştirmek için de kendi okullarını cazip göstermekteydiler. Her ülke kendi kültürünü ve düşünce yapısını Türklere aktarmak istiyordu. Askeri ve teknik eğitime yardımcı olmak yol göstermek bahanesiyle, bu alanda Osmanlıyı denetleme ve yönetmeye çalışmışlardır. Osmanlının Batılılaşması için tüm fedakârlılıkları ve masrafları hiç çekinmeden yaparken, bunu niye yaptıkları sorusuna “*Osmanlı istiyor, biz de insanlık ve dostluk adına yardımcı oluyoruz*”. Cevabını veriyorlardı. Bu “alan razı satan razı” kılıfına uydurulmak istenen düzende hiç kuşkusuz ki yardımsever ülkelerin çıkarları ön planda tutuluyordu. İlk yabancı okullarını açan Fransızlar bu işi en iyi yapan ülkelerin başında yer almaktaydı. Fransız Okulları sayesinde, Fransız kültür ve anlayışı tüm toplum ve devlet yapısını sarmaktaydı. Öyle ki Osmanlı Eğitim Sistemi neredeyse Fransız Eğitim Felsefesinin aynısı olmuştu.⁴⁴³ Batı'ya Fransa penceresinden bakan Osmanlılar, Fransızca'yı da baş tacı etmiştir. III. Selim zamanında Mühendishane-i Berri-i Hümayun kütüphanesinde, 400 Fransızca kitap bulunmaktadır. 1847'de Tıbbiye kütüphanesinde bulunan yabancı dil eserlerin

⁴⁴¹ Turan, Ömer, “Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri”, <http://www.turksam.org.tr/03.04.2006>

⁴⁴² Sezer, a.g.k, s.123- 125

⁴⁴³ Ertuğrul, a.g.k., s.172- 175

hemen tamamı Fransızcaydı.⁴⁴⁴ Bu örneklerden anlaşılacağı üzere Fransız okulları Fransız Eğitim Sistemini ve eğitim anlayışını Osmanlıya taşıdı. Öyle ki edebiyat eserleri ve bilimsel yapıtlar da Fransız etkisi altındaydı.

Bir başka bakış açısına göre; Yabancı Okulları, araç-gereç ve teknik yapılarıyla, kendilerinin yenileyen güçlü yapılarıyla, daha gelişmiş başka okulların açılmasına zemin hazırlıyorlardı. Ayrıca yeni yöntem ve tekniklerle Batı Eğitimini cazip kılmaya çalışmaktaydılar.⁴⁴⁵ Bu çalışmaların sonuçları eğitim sistemimizde kendini göstermekteydi. Öyle ki, Medresenin son dönemlerinde giderek yaygınlaşan ezbercilik, yerini yeniden araştırmacı bir eğitime bırakmaktaydı. Ceza ve ödül anlayışları bile değişmişti. Medreselerde belli bir sınıf düzeni ve öğrenim kademeleri yerine “derecelendirme” usulü uygulanmaktayken, öğrencilerin sınıf ve sıra düzeninde oturması bile XVIII. yy.da açılan yabancı hocaların eğitim verdiği ve Fransız okul örneklerine benzer askeri okullarda başlamıştır.⁴⁴⁶

Yabancı Okulları, Osmanlı'nın Batıdaki gelişmeleri nerdeyse bir asır geriden izlediği bir dönemde Osmanlı Eğitim anlayışına, henüz haberdar olmadığı yeni metotları getirmiştir. Okullar Batıdaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri hiç değilse, bilgi bazında haberdar eden kurumlar olmuştur. Bu bilgilerin sistemli gelmeyişi ise yine Osmanlıyı sıkıntıya sokmuştur.⁴⁴⁷

Yabancı Okulları ile başlayan yeni sistemli eğitim, deneyci, araştırmacı, sorgulayan öğrenciler yetiştirmekteydi. Okullar Çalışmalarını imrenilecek bir titizlik içinde uygulamaktaydı. O günün koşullarına ait bütün ayrıntılar düşünülmüştü. Laboratuvar çalışmaları, botanik bahçeleri, kütüphane ve atölyeler, derslikler, toplantı ve gösteri salonları, yatılı binalar, yemekhaneler... Amaç okula giren öğrencinin eksiklik hissedip bunu dışarıda tamamlamaya çalışmak istememesini sağlamaktır. Öğrencilerin kimi zaman ailede bile destek bulamadığı bir anda öğretmenler öğrenciyle dertleşebilen yakın arkadaşlar gibidir. Okul salt bilgilerin öğrenildiği bir yer değil uygulamalı eğitimlerle bilgilerin pekiştirildiği yerlerdir. Hobi alanlarına yönelik çalışmalar da bu okulları daha çekici hale getirmektedir.

---

⁴⁴⁴ Ergün, M, “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler,” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990, s.453-457

⁴⁴⁵ Haydaroglu, a.g.k. s.202

⁴⁴⁶ Lewis, A.g.k., s.46-49,

⁴⁴⁷ Tekeli- İlkin, a.g.k. s.49-50

Hedefli ve ilkeli eğitimin yeni adresi olan bu okullar kurucuları olan ülkelerin eğitim sistemlerini ve eğitim anlayışlarını da Türk Eğitim Sistemine taşımaktaydılar. Temel eğitim, mesleki eğitim, uygulamalı eğitim, ikinci öğretim(akşam okulları), ticaret okulları, dal öğretimi, pedagojik formasyon bu yolla taşınanlardan bazıları idi. Yabancı Okulları, bağlı buldukları ülkelere göre değişen bazı yeniliklerin de isim sahibi olarak tanınmaktaydılar. Örneğin; Fransızlar Yabancı okullarının, dil eğitimi, ticaret eğitimi, parasız eğitim, kız okulları ve tıp eğitiminin sivilleşmesi ve yaygınlaşmasında öncüydüler. İtalyanlar; gece okulları, meslek eğitimi ile sanayi ve ticaret mekteplerinin kurulmasında örnek olmuşlardı. Almanlar, laik, paralı ve elit eğitimin simgesi olmuşlardır.⁴⁴⁸ Toparlayacak olursak Yabancı Okulları, sistemli eğitimin öne çıkmasında okullaşmanın ve okur-yazarlığın yaygınlaşmasında, eğitime devlet eli ve öneminin girmesinde öncü olmuşlardır. Ayrıca okulların mali kaynaklarının sağlanmasında ve bütçe planlarında, öğretim kadrolarının titiz seçilmesi gereği ile ders kitapları ve müfredatın eğitimin amaçlarına uygun sağlanmasında da örnek olmuşlardır. Bu okullar misyonerlik çalışmaları, kendilerine uygun yeni kimlikler üretmede toplum ve devlet yapısına zarar verseler de eğitim sistemine katkıda bulunmuşlardır

---

⁴⁴⁸ A.g.k, s.117- 121

VII. BÖLÜM

VII. YABANCI OKULLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çalışmamızın bu bölümüne kadar, Türk Eğitim Sisteminin tarihi temelleri ve bu temelde meydana gelen değişimler, Batı Eğitim Sistemi ile Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi arasındaki parametreler, Cumhuriyet Dönemiyle başlayan inkılapların Eğitim alanına getirdiği yenilikler incelenmeye çalışılmıştır. Son olarak, Yabancı Okullarının Türk topraklarındaki çalışmaları, tarihsel süreç içinde ve bağlı oldukları ülkeler ile misyoner kuruluşlarına göre incelenerek, bu okulların etkileri ve etkinlikleri de ortaya konulmuştur. Buraya kadar yapılan incelemeler Yabancı Okullarının Türk Eğitim hayatına nasıl girdiklerini, ne gibi etkinlik ve etkilerde bulduklarını anlayabilmemizi kolaylaştırmıştır. Ancak eğitimin çok yönlü bir girişim oluşu ve örgütlerin çok gruplu bulunuşu, bu örgütlere sistem yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.⁴⁴⁹ Yabancı Okullarına sistem anlayışıyla yeniden bakıldığında, Eğitim alanındaki etkileri, sisteme odaklı olarak aşağıdaki başlıklar çerçevesinde toplanabilir.

VII.1.Sistemin Unsurlarına ve Özelliklerine Etkileri

Eğitim sistemi, toplumun eğitim kurumunun gereksinimlerinin doyurulmaya çalışıldığı toplumsal birimlerden(örgütlerden) oluşmuştur. Her eğitim örgütü girdisini toplumdan almak ve çıktısını topluma vermek zorundadır. Bu zorunluluk eğitim sisteminin çevresine açık bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁵⁰ Eğitim Sisteminin sistem kuramları arasından en çok “açık sistem”le tanımlanabileceğini birinci bölümde belirlemiştik.

Açık sistemler; amaçlılık, girdiler, işleme(değişim/dönüşüm süreci),çıktılar, dönüt(geri bildirim), çevre şeklinde sıralanan unsurlara sahiptir. Açık Sistemler çevreye uyarlanma, büyüme, güçyitimi, sınırlılık, hiyerarşi, olumsuz entropi, dinamizm, dengeyi koruma ve eşsonuçluluk gibi özellikler gösterirler ve alt sistemler, üst sistemler, temel sistemler ve süper sistemler şeklinde sıralanırlar.⁴⁵¹

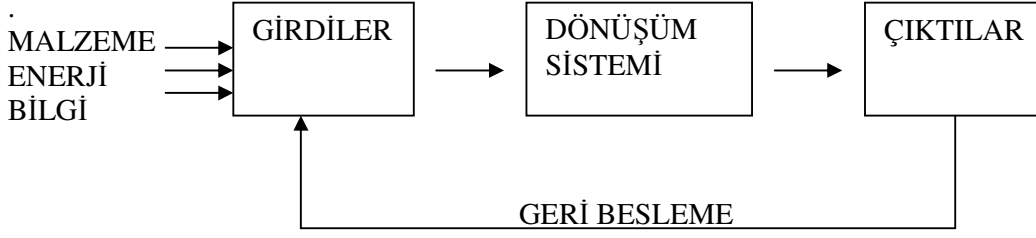
Yabancı Okulları Türk Eğitim Sistemi üzerinde, sistemin ana unsurlarına ve sistem özelliklerinin şekillenip yenileşmesine etki etmişlerdir.

⁴⁴⁹ Yalçınkaya, a.g.m.,s., 103-116

⁴⁵⁰ Başaran,İ.E.,Türkiye Eğitim Sistemi, Gül. Yay, Ankara, 1993,s.22

⁴⁵¹ Eren, a.g.k., s.58- 62

ŞEKİL- 2: Açık Sistem Organizasyonları

Kaynak: Eren,E., Beta Yay., s.55

VII.1.A. Sistemin Amaçlılık İlkesine Etkileri

Her sistemin öncelikli amacı yaşamını sürdürmektir ve yaşamını sürdürmek için ürün üretmek zorundadır. Eğitim sisteminin başlıca ürünleri, bilgi, hizmet ve düşüncedir.⁴⁵² Eğitim Sistemleri toplumların ideolojilerini benimsetmek, bilgiyi paylaşmak ve hüner aktarımını gerçekleştirmek üzere oluşturulmaktadır. Böylece toplumun ideolojileri, üretim güçleri ve üretim ilişkileri ayakta kalmakta ve yeniden üretilebilir hale gelmektedir.

Bir okul sisteminin amaçları çevresinin sosyal, ekonomik ve politik ihtiyaçlarına göre şekillenir. Okul bu ihtiyaçlarına yönelik olarak yeni amaçlar ve bu amaçlara bağlı olarak da yeni bilgi, beceri ve davranışlar üretmek durumundadır.⁴⁵³ Türk topraklarında Yabancı Okullarının açılmasının, başlangıçtaki nedeni bu topraklarda çeşitli nedenlerle aileleriyle birlikte bulunan kendi vatandaşlarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktı. Bu masum istek, okulların açılmasıyla birlikte bağlı buldukları ülkelerin çıkarları doğrultusunda değiştirilmiştir. Türk topraklarında varlık göstermiş Yabancı Okulları, genel olarak şu amaçlar doğrultusunda çalışmışlardır;⁴⁵⁴

- “Faaliyet gösterdikleri bölge halkına Hıristiyanlığı yaymak,
- Mensubu buldukları yabancı ülkelerin, Osmanlı devleti üzerindeki emellerinin takipçisi olmak ve/veya Osmanlıyı bölmek,

⁴⁵² Başaran,a.g.k.,s.23

⁴⁵³ Yalçınkaya,a.g.m.,s.112

⁴⁵⁴ Ertuğrul, a.g.k, s.144- 145

- *Avrupa ve Amerika sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde için, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini araştırmak ve yörelerde faaliyet göstermek,*
- *Her türlü siyasi ve iktisadi hareketleri desteklemek ve muhtemel bir karışıklığa zemin hazırlamak,*
- *Osmanlı devletini sömürge haline getirecek fikri yapıyı, okullar kanalıyla gerçekleştirmek,*
- *Azınlık ve Yabancı Okullarında okuyan öğrencileri, amaçları doğrultusunda yetiştirip bir “seçkinler grubu” oluşturmak ve tüm bunlar eliyle, Türk devlet politikasını etkilemek ve hatta güdümlerine almaktır.”*

Yukarıdaki amaçlardan “Avrupa ve Amerika sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde için, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini araştırmak ve yörelerde faaliyet göstermek” amacını biraz daha geliştirirsek, bu okullar bağlı buldukları ülkelerin çıkarlarını sağlamak üzere; insan kaynakları, bilgi, enerji ve teknolojiyi de kullanarak amaçlarını gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları insan modelini yetiştirmişlerdir.

Genel anlamda, bir sistem olarak her okulun amaçlarından biri, aldığı öğrenciyi çevresinden farklılaştırmaktır. Çok farklı çevrelerde bulunan okullar bakımından, farklılaştırmanın düzeyi de farklı olacaktır. Böyle bir farklılaştırma, hem okulun hem de çevrenin geleneklerinden bir kısmının bozulmasına neden olabilir. İşte bu noktada eğitim sisteminin genel amaçlarının devreye girmesi gerekmektedir. Eğitim sisteminin genel amaçlarında, okulların ortaya çıkaracağı farklılaşmanın hangi konularda, ne zaman ve nasıl yapılacağını belirtilmek zorundadır. Aksi takdirde okul ve çevre arasında çatışma çıkabilir.⁴⁵⁵ Yabancı Okulları Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na kadar bu çatışmayı tetiklemiştir. Yukarıdaki amaçlarda da belirtildiği gibi toplumdan giderek farklılaşan “bir seçkinler grubu” nun yaratılmasına neden olmuşlardır.

Osmanlı eğitim anlayışına göre Eğitim hayırseverlerin üstlendiği, vakıf ve benzeri kuruluşlarca yürütülen bir hayır işi idi. Eğitimin amacı ise mektep ve medrese ayrımı ile farklılaşıyordu. Mekteplerin amacı temel dini bilgiler ile okur-yazar insan yetiştirmektir. Medreseler ise daha çok dinsel eğitimle düşünce üretiyordu. Genel olarak eğitimin amacı topluma yararlı insan yetiştirmektir. Özellikle Tanzimat Dönemiyle yaygınlaşan yeni eğitim anlayışında ise değişimi sağlayan koşullar amacı da şekillendiriyordu. Osmanlı İmparatorluğu

⁴⁵⁵ Yalçınkaya, a.g.m., s.112

merkezi yönetiminde başlayan otorite ve güç kaybı tüm sosyo-ekonomik ve siyasi alanları da etkilemişti. Değişen dengeler, yeni bilimsel ve teknik buluşlar ülke sınırlarını kuşatmış durumdaydı. Geleneksel veya klasik eğitim anlayışı bu kuşatmaya cevap verecek nitelikte değildi. Medreseler geçmişteki görkemli günlerini çoktan yitirmiş bilgi üretmek yerine bilgiyi tekrar eden, ezber kurumlarına dönüşmüştü. Ulema ise ne toplumun ne de bilimin ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Sanayi toplumu tüm Batı ülkelerinin eğitim sistemlerini şekillendirirken, Osmanlı ülkesinde sanayi kuruluşları bile Lale Devri ile oldukça dar bir alanda hizmete girmişti. Bu dönemde Batının bilim ve teknoloji merkezi olması, paralelinde Osmanlı imparatorluğunun “Duraklama” ve “Gerileme Dönemlerine” geçişi, devleti kötüye giden durumdan kurtarma çabalarını başlatmıştı. İlk akla gelen ordudaki bozulma idi. Yenilik çalışmaları ordudan başlarken yine bir sıkıntı ortaya çıkmıştı, yenilikler Batıdan kopyalanacaktı. Ordunun yenileşmesi için batıdan getirilen uzmanlarla aramızda dil sorunu yaşanmaması için yabancı dil bilen elemanlar gerekiyordu. Yabancı dil eksiği sorunu aşılsa bu kez yeni teknolojinin orduya aktarılmasında, teknolojinin üretildiği ülkeler ile aramızdaki alt yapı farkının nasıl giderileceği sorusu düşündürüyordu. Tüm soru ve sorunlara karşın yenileşme çabalarına ordudan başlandı. Zamanla ordu alanındaki düzeltmelerin, yenilik çabalarının devleti kurtarmaya yetmediği anlaşılınca da eğitim sisteminin ve eğitim anlayışının yenileşmesi gereği çok geç fark edildi.

Avrupa’da bilim, sanat, teknoloji, düşünce alanındaki değişme ve gelişmeleri izleyen ve “Aydınlanma Çağı” ile başlayan yeni eğitim anlayışı bugünkü Batı uygarlığının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle Fransız İhtilalinden sonra ard arda sosyo-ekonomik inkılâplarla gelişen Batı dünyasına, Osmanlı’nın yetişme çabası “Batılılaşma” hareketleri diye adlandırılmıştır. Bu hareketler eğitimi sosyal bir değişme aracı olarak alıp Batılılaşma için bir manivela durumuna getirmiştir. Eğitim düşüncesinde çağdaşlaşma, Batılılaşma çerçevesinde başlayan değişme, yenilik ve reformların uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁵⁶

Eğitim;

- Sosyal değişmelerin aktarılmasında,
- Fertlerin, grupların ve topyekûn toplumun, değişmelerin doğurduğu yeni durumlara uyumun sağlanmasında,
- Sosyal değişmelerin gerektirdiği yeni insan tipinin oluşturulmasında,

⁴⁵⁶ Kafadar, a.g.k., s.7- 8(uyarlama)

Sosyal değişmelerin gerçekleştirilmesi aracı olarak belirlenebilir. Sosyal değişme, dinamik bir süreç olarak sosyal yapıyı bütünüyle ilgilendirdiğine göre bir sosyal kurum olan eğitim de bu değişmelerden etkilenip değişecektir.⁴⁵⁷ Osmanlı, Batıda yaşanan değişmelerin kendinde bir eksiklik veya sorun olarak ortaya çıkmasında çözüm olarak Batılılaşmayı kullanmak istemiştir. Batı ise Osmanlı'nın ihtiyacı olan ürünleri, kendi açtığı okulları aracılığıyla rahatça pazarlama şansı bulmuştur. Lale Devrine kadar uzanan Batılılaşma Hareketleri, Tanzimat Dönemi ile resmi bir nitelik kazanarak adeta bir “medeniyet tercihi” şekline dönüşmüştür. Bu sırada Osmanlı topraklarının hemen her önemli köşesinde birkaç tane Yabancı Okulu bulunmaktadır. Medreseler, Mektepler, Azınlık ve Yabancı Okulları birbirlerine hiç benzemeyen amaç, yapı ve işleyişleri ile birbirlerine pek az benzeyen insan yetiştirmeye devam etmektedir. Bunların içinden en çok Yabancı Okulları, değişen sosyal, ekonomik ve siyasi koşullara uygun insanlar yetiştirmektedir. Bu durum Yabancı Okullarına benzer bir şekilde yeni okulların açılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti ilk kez askeri okullar ve devlete memur yetiştiren Saray Okulları dışında da okullar açmaya başlamıştır. Eğitimin vakıf işi ve sorumluluğundan çıkarılıp devlet sorumluluğuna girmesinde Yabancı Okullarının etkisi vardır.

1856 Islahat Fermanı'nda, Osmanlı topraklarında bulunan müslim ve gayri müslim bütün Osmanlı tebaasının, eşit şartlar altında eğitim hizmetlerinden yararlanmasını sağlama amacı vardı. Bu yolla Osmanlı birliğini gerçekleştirme planı yapılmaktaydı. Bu amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda, 1868 yılında Fransa'nın İstanbul sefiri M. Bouree, Sadrazam Ali Paşa ve Hariciye Nazırı Fuat Paşaların girişimleri ve çalışmalarıyla, Osmanlı tarihinde ilk kez devlet kendi eliyle, yabancı bir devletle ortak okul açmıştır.⁴⁵⁸ Galatasaray Sultanisi adını alan bu okul, kuruluşu, amaçları, yönetimi, yapısı ve işleyişleri bakımından diğer devlet okullarına benzememektedir. Osmanlı ülkesinde asırlardır okul açan yabancılar, giderek yaygınlaşan ve mezunlarıyla daha da etkinleşen okullarını öyle benimsetmişlerdir ki, sonunda devlet bir yabancı ülkenin eğitim sistemine dayanan, yabancı dilde eğitim veren, yabancı öğretmenlerin ders verdiği bir okulu kendi eliyle açmıştır. Osmanlı Döneminde Galatasaray Sultanisi, Cumhuriyet Döneminde ise Robert Kolej devletin okul modeli olarak benimsediği okullar olmuştur. Sonuç olarak, Yabancı Okullarının Türk Eğitim sistemine önce amaçlılık ilkesiyle etki ettiklerini söyleyebiliriz. Böylece bu okullar, geleneksel eğitim anlayışına uygun amaçlar

---

⁴⁵⁷ a.g.k.,s.14-15

⁴⁵⁸ Ekmeleddin, a.g.k, s.316- 317

yerine Batı Eğitim Sisteminin amaçlarına benzer bir eğitim anlayışının Türk Eğitim sistemine girmesine yol açmışlardır.

VII.1.B. Sistemin Girdileri Üzerine Etkileri

Eğitim sistemi açık bir sistem olma özelliği ile çevresinden girdiler alır ve bu girdileri işleyerek ürün haline getirir. Eğitim sisteminin girdileri, insan(öğrenci, öğretmen/öğretim elemanı, öğretime yardımcı personel, yönetici, idari personel, vb.), bilgi(amaçlar, ilkeler, programlar vb), teknoloji(görsel- işitsel araç ve gereçler, bilgisayar, makineler, diğer eğitim araç ve gereçler), finansman,(genel ve özel bütçeden devlet katkıları, yardım, bağış, vakıf gelirleri, döner sermaye vb.) olarak sıralanabilir.⁴⁵⁹ Diğer taraftan, okulun girdilerinden birisi de değerlerdir. Eğitim Sistemi dışarıdan aldığı girdileri kendi gücüne dönüştürerek üretim yapar. Eğitim sistemi değişik düzeylere göre girdi alır. Bunlar “üst sistemlerin” aldığı girdi, “aracı üst sistemlerin” aldığı girdi, “alt sistemlerin” aldığı girdi olarak sıralanabilir.⁴⁶⁰

Türk Eğitim Sistemi içerisinde Yabancı Okulları başlı başına bir girdi olarak ele alınabileceği gibi, düzeylere göre etkileri de incelenebilir. Şöyle ki,

VII.1.B.1. Üst Sistemlerinin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri

Eğitim üst sistemleri, eğitim alt sistemlerini ve temel sistemlerini yöneten örgütlerdir. Eğitim üst sistemleri, yönetme erkinden önce, görevin gerçekleşmesi için toplanan bilintileri (enformasyon) işlerler. Bunu yaparken de yetişmiş uzman işgücüne ihtiyaç duyarlar. Uzmanlar aracılığı ile kendine ulaşan bilintileri teknoloji ve araç-gereç yardımı ile işlerler.⁴⁶¹

Geçmişte ve günümüzde, Türk eğitim Sisteminin yenileşmesi ve gelişmesinde uzman insan gücü ihtiyacı büyüktür. Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvede olduğu dönemlerde, Medreseler kendi üst sistemlerine yetecek insan gücü ile birlikte devletin ihtiyacı olan üst düzey yöneticileri de yetiştirmekteydi. Değişen dünya koşulları içinde medreseler giderek önemini yitirdiler. Sanayi toplumunun ihtiyacı olan yetişmiş elemanlar ise ya dışarıdan getirtiliyor ya da Azınlık veya Yabancı Okullarının mezunları arasından sağlanıyordu. Dışarıdan gelen uzmanlar hem pahalıya mal oluyor hem de dışa bağımlılığı artırıyordu. Kendi

---

⁴⁵⁹ Yalçınkaya, a.g.m., s.110

⁴⁶⁰ Başaran, a.g.k. s.26

⁴⁶¹ a.g.k.,s.26-34

hammaddelerimizi kullanmak içinse ne alt ne de üst yapımız uygun değildi. Medresedeki nakli bilimlerle bu açığın kapanması mümkün değildi. Öncelikle üst sistemlerin ihtiyacı olan araştırma, bulgu ve yasaların sistematik bir biçimde akışı sağlanmalıydı. Hem yüksek mektepler hem de Dar-ül Fünun büyük ölçüde Batı'daki gelişmeleri izlemek veya bunları nakletmekle yetiniyordu. Bilgi üretiminin başlayabilmesi için naklin hızı da çok önemlidir. Bu kurumlar sistematik değil, güncel ihtiyaçlar doğrultusunda çoğunlukla yavaş ve bazen de rastlantısal bir bilgi aktarımı gerçekleştirilmekteydiler. 1834 yılından sonra başlayan Batıya öğrenci gönderme uygulaması da bu aktarımın hızını artıramamıştır. Çünkü Batı'ya öğrenime giden bir öğrencinin dönüşü ve önemli görevlerde yer alması yıllar sürmektedir. Yurda geri dönen Batı görmüş bu öğrenciler ilerleyen yıllarda bilgilerini tazeleme olanağından da yoksundular. Yabancı hoca getirme uygulaması da yetersiz kalmıştır. Bu koşullar altında nesnel, akılcı ve laik bilginin aktarımı 20- 25 yıllık bir gecikme ile sürmüştür.⁴⁶² İşte bu noktada Yabancı Okulları Öğretim Kadroları, ders kitapları, öğrenciye ve çevreye verdikleri seminerler ile Batı'daki gelişmeleri daha hızlı aktaran kurumlar oluşlardır. Bu okulların büyük elçilikler düzeyinde takip edilmesi, bağlı buldukları ülkelerce kollanmaları, mali destekleri daha kolay bulmaları Yabancı Okullarındaki bilgi akışını hızlandırıyordu.

Batıda çıkan yeni yasa, yönetmelik, kanunlar, İnsan hakları ve Özgürlükler ile ilgili gelişmeler Yabancı Okullarının gündemine daha çabuk geliyordu. (Bu bilgiler eğitim sistemine katkı sağlasa da özellikle azınlıkların bağımsızlıklarını sağlamada etkin rolleriyle ülke bütünlüğüne büyük zarar vermişlerdir).

Yabancı Okulları mezunları yoluyla eğitim üst sisteminin ihtiyacı olan yetişmiş, uzman elemanları Türk Eğitim Sisteminin üst sistemlerine yerleştirmişlerdir. Bugün eğitim üst sistemleri olarak aklımıza gelen makamlar Bakanlık, Yüksek Öğrenim Kurulu, Üniversiteler Arası Kurul gibi eğitim sistemine yön ve şekil veren kurumlardır. Geçmişte de bunun karşılığı olarak Maarif Nezareti, Meclis-i Maarif ile Dar-ül Fünun gelmektedir. Yabancı Okulları hem bilgi aktarımı hem de yetiştirdiği öğrencilerin bu kurumlarda etkin görevlere gelmesiyle Türk Eğitim Sisteminin üst sistemlerinin yenileşmesi, değişmesinde rol oynamışlardır.

VII.1.B.2. Aracı Üst Sistemlerinin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri

---

⁴⁶² Tekeli-İlkin, a.g.k. s.125-128

Eğitim aracı üst sistemleri; il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri, rektörlükler, yurtdışı eğitim örgütleri gibi adından anlaşılacağı üzere üst sistemlerle Temel sistemlerin arasındaki uyum ve iletişimi sağlayan kurumlardır. Dolayısıyla temel sistemler olan okulların daha çok yüz yüze buldukları kurumlardan oluşmaktadırlar. Okulların açılması, denetimi, kaynak ihtiyacı gibi yaşamsal konularda bu kurumlar etkindir.

Okul açma ruhsatı gibi konularda aracı üst sistemler yetkili olduğu halde, Osmanlı Döneminde Yabancı Okullarının çoğu ruhsatsız okul açmış ve bu konudaki Maarif Müdürlüklerinin uyarılarını da dikkate almamışlardır. Bu yolla çeşitli hayır kurumları ve okulları devletin izin ve ruhsatını beklemeksizin açılmıştır. Üstelik bazı Yabancı Okullarının bağlı bulunduğu ülke yönetimleri, bu okulları yasallaştırmak için Meclis-i Vükela kararlarını bile ciddiye almamıştır. Örneğin, Avusturya- Macaristan hükümeti 245 adet hayır kurumunu, ruhsatı bile yokken, doğrudan kendi devletlerine ait ya da krallıklarının himayesinde olduğunu resmi bir belgeyle “Bab-ı Ali’ye bildirip Osmanlı Devletinin karşı çıkmasına, Meclis-i Vükela’nın bu isteği reddetmesine rağmen bu kurumların varlıklarını sürdürmede tereddüt etmemiştir.⁴⁶³

Yabancı Okulları üst sistemler olarak kendilerini açan ülkelerin üst sistemlerine bağlı çalışmışlardır. Türk eğitim sisteminin üst sistemleriyle ilişkilerinde ise bağlı oldukları ülkelerin diplomatik kanallarını kullanmışlardır. Bu nedenle aracı üst sistemlerle iş ve işlemlerinde astlar düzeyinde ilişki kurmamışlardır. Anacak aracı üst sistemlere teknoloji, araç-gereç, uzman iş gücü, bilgi aktarımı konularında girdiler yapmışlardır.

Cumhuriyet Döneminde Tevhid-i Tedrisatın emirlerine uymak istemeyen Fransız Okullarının takındığı tavır, gerçekte bu okulların üst sistem ve aracı üst sistem olarak nereye bağlı olduklarını kanıtlar niteliktedirler. Ancak bu okullar mezunları yoluyla Maarif müdürlükleri gibi aracı üst sistemlere yine de etki etmişlerdir. Bu mezunların aldıkları eğitim ve kültürü görevleri aracılığı ile bu alana taşımışlardır. Eğitim sistemi-aracı üst sistemlerinin insan gücü, araç- gereç, makine ve bilgi ihtiyaçlarının karşılanması ve yetişmiş insan gücü girdisi ile teknolojinin kullanılmasında Yabancı Okullarından yararlanılmıştır.

VII.1.B.3. Temel Sistemlerinin Aldığı ve İşlediği Girdiler Düzeyindeki Etkileri

---

⁴⁶³ Mutlu, a.g.k, s. 49- 52

Temel sistemler en sade tanımla okullardır. Temel sistemlerin işi, öğrencilere bilgi kazandırmak ve istenmeyen davranışları değiştirmektir. Bu zor işin başarılması için, üst aracı üst sistemlerin girdi işlemlerinden çok temel sistemlerde işleme aşaması daha özenle yapılmalıdır. Temel sistemlerin girdisi olan öğrenci, öğretmen, uzman ve yöneticilerin; teknoloji, araç-gereç ve makinelerin etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Temel sistemlerin iyi işlememesi, üst sistemlerin iyi işlememesine dolayısıyla tüm eğitim sisteminin başarısız olmasına yol açabilir.⁴⁶⁴

Yabancı Okullarının üst sistemler olarak kendilerini açan ülkelerin üst sistemlerine bağlı çalıştıklarını daha önce belirtmiştik. Okullar eğitiminin temel sistemleri olduğuna göre Yabancı Okullarının asıl etkinlik alanı da bu sistemler olmuştur. Batı eğitim sisteminde aşağıdan yukarıya doğru bir etki söz konusuysen, Türk Eğitim Sisteminde yukarıdan aşağıya doğru yol izlenmekteydi. Medreseler tüm eğitim kurumlarının merkezi konumundaydı. Oysa Batı Okullarında tabandan başlayan bir eğitim anlayışı geçerliydi. Eğitim anaokulunda başlıyor kesintisiz olarak orta öğrenime kadar sürüyordu. Eğitimde eşgüdümlülük ve süreç önemliydi. Türk topraklarında açılan Yabancı Okulları kendi eğitim anlayışları, amaçları, ilke ve kurallarıyla gelerek bu kuralların Türkler arasında benimsetilmesi çabalarıyla işe girişmişlerdi. Eğitim sistemlerinde temel sistemler üst sistemleri doğrudan etkilemekte olduğuna göre; Yabancı Okulları bağlı buldukları üst sistemlerden çok girdilerini alıp işleyerek çıktılarını sundukları Türk Eğitim Sistemine etki etmişlerdir.

Temel sistemlerin en önemlisi girdisi öğrencilerdir. Ekonomik açıdan bakılacak olursa eğitim sisteminin hammaddeyi öğrencilerdir. Aynı benzetme ile okullar fabrika, ürün ise yetişmiş insan gücü ve bilgi olarak görülebilir. Temel sisteminin işletilmesinde iyi yetişmiş öğretmen /öğretim görevlileri, uzman ve yöneticiler bulundurmaları gereklidir. Eğitimin asıl üretildiği yer temel sistemlerdir. Temel sistemler ne denli nitelikli girdiler alınır, o denli nitelikli eğitim sağlanabilir.⁴⁶⁵

Yabancı Okullarında; yönetim kadrosu, öğretim elemanları ve yardımcı birimlerle okul organizasyonu yerli okullara oranla daha gelişmişti. Öğrencinin çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilen bu okullarda mutfak, yatakhane, banyo ve diğer tüm ayrıntılar düşünülmüştü. Derslik ve işlikler, laboratuvar, kütüphane, atölyeler, uygulama alanlarıyla teorik bilgiyi

---

⁴⁶⁴ Başaran, a.g.k.,s.27

⁴⁶⁵ A.g.k.,s.26,

yaşama aktaran bu okullarda öğrenme daha kolay ve kalıcıydı. Ders kitapları ve diğer eğitim araçları Batı Okullarıyla bezerlikler gösteren bu okulların, son derece iyi yetişmiş öğretici kadroları, öğrenciye yaklaşımlarıyla da yerli okullara fark atıyordu. Bu okullarda özgür düşüncenin, yeni ve farklı düşünce akımlarının rahatça tartışılması daha olanaklıydı. Cezadan çok ödülün kullanılması, güdülüne ve özendirilmenin iyi yapılması okula bağlılığı artırıyordu. Bu okulların mezunlarının istihdam sorunu yaşamaması hatta devletin ve toplumun en önemli görevlerine getirilmeleri okullara talebi artırmıştır. Sistemin ödül kavramıyla açıklanabilen, Yabancı Okullarındaki bu çekici yönler, velilerin çocukları için daha nitelikli bir okul aramasına yol açmışlardır. Bu nedenlerle Yabancı Okulları, Türk Eğitim Sistemine yeni okul modeli olarak girmişlerdir. Böylelikle, temel sistemin niteliklerini artırarak mevcut okulları da bu yönde bir değişime çekmeye başlamışlardır.

VII.1.C. Sistemin İşlemesi Üzerindeki Etkileri

Eğitim Sistemi de, diğer sosyal sistemlerde olduğu gibi dışarıdan aldığı gücü(girdi) kendi gücüne dönüştürür ve bu gücü kendini işletmek için kullanır. Davranışların değiştirilmesi ve yeni davranışların oluşturulması için yapılan dersler, deney ve gözlemler, laboratuvar ve etüt çalışmaları ile eğitim etkinliklerinin tümü sistemin sürecini, yani işlenmesini sağlarlar. İnsan(öğrenci, öğretmen/öğretim elemanı, öğretime yardımcı personel, idari personel, yönetici), yapı(sınıf düzeyleri, bölümler, örgütsel hiyerarşi, vb.), yönetim(yönetim görevleri ve yönetim süreçleri, işlemleri, vb.), eğitim - öğretim süreçleri, fiziki yapı ve teknoloji(binalar, sınıflar, laboratuvarlar, atölye/işlikler, salonlar, kütüphane, görsel - işitsel araç ve makineler) sistemin işleme sürecinin unsurlarıdır.⁴⁶⁶ Yabancı Okulları Türk Eğitim Sistemine, bu unsurların birçoğunun ilk kez girmesine neden olmuş, mevcut unsurların da yenileşmesine etki etmiştir.

Sistemin işlemesi ilke ve kurallarla belirlenmiştir. Bu ilke kuralların temel nitelikte olanları Anayasa'da, diğerleri eğitime ilişkin yasa, tüzük ve yönetmeliklerle gösterilir. Üst sistemler bu ilke ve kuralların hazırlandığı, değiştirildiği ya da kaldırıldığı yerlerdir. Eğitimin planlandığı ve sistemindeki sorunların çözümüne ilişkin kararların alındığı kurumlar üst sistemlere aittir. Aracı üst sistemler, temel sistemler ve üst sistemlerin arasındaki koordinasyonu ve iletişimi sağlamakla birinci derecede sorumludurlar. Yetkisi oranında temel sistemlerin sorunlarına çözüm üretir ve kendine bağlı birimlerin uyum içinde çalışmasını

---

⁴⁶⁶ Yalçınkaya, a.g.m., s.110

sağlarlar. Temel sistemler ise asıl üretimin yapıldığı yerlerdir. İşleme, değiştirme veya dönüştürme işi gerçek anlamda temel sistemlerde yapılır. Üst sistemler ne kadar sağlam yapıda olsa da temel sistemlerdeki sıkıntı veya sarsıntılar üst sistemleri de etkiler. Hatta bu birimlerin yöneticilerini başarısız duruma düşürür.⁴⁶⁷

Türk Eğitim Sistemini kuran yasa olarak kabul ettiğimiz “22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun”dur. Oysa sistemin şekillenmesi çok daha uzun zaman önce başlamıştır. Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sisteminin şekillenmesinde, “eğitim temel sistemlerinin üst sistemleri etkilemesi” açısından bakmak yanlış olmayacaktır. Eğitim sisteminin işlenmesi sırasında yerli okullara göre, sayı ve nitelik bakımından daha fazla olan Yabancı Okullarının etkinliği daha fazla olmuştur. Her okul kendi ülkesinin eğitim sisteminin çevresine ve üst sistemlere doğru yayılmasına neden olmuştur. Bu okulların içinde en eski ve sayısı oldukça fazla olan Fransız Okulları eğitime Fransız Eğitim Sisteminin taşınmasında öncü olmuşlardır. XIX. sonları ve XX. başlarında İngiliz ve Amerikan Okulları ise Amerikan Sisteminin taşınmasında etkili olmuşlardır. Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformu ile (1933) Alman Eğitim Sisteminin özellikle üniversitelerde etkin olduğu 1950’den sonra yeniden Amerikan ağırlıklı bir sistem anlayışının başladığını hatırlayacak olursak, bu gelişmelerin rastlantısal değil temel sistemlerle başlayan sürecin sonucu olduğunu söylemek gerekir.

VII.1.D. Sistemin Çıktıları Üzerindeki Etkileri

Çıktı olarak adlandırılan eğitim sisteminin ürünleridir. Eğitilmiş insan, ürün (gazete, dergi, kitap, malzeme, vb.), hizmetler (proje, toplantılar-panel, sempozyum, vb.), finans (vakıf, döner sermaye, vb.), eğitim sisteminin çıktılarıdır. Eğitim sisteminin, üst, aracı üst ve temel sistemleri girdileri farklı düzeylerde aldıkları gibi çıktıları da değişik yöntemlerle işlediklerinden farklı şekillerde üretirler.⁴⁶⁸

VII.1.D.1. Üst Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri

Üst sistemlerin çıktıları yönetsel kararlardır. Üst sistemler aldıkları girdileri işleyerek yönetsel kararlara dönüştürürler. Bu kararların bir bölümü kendini oluşturan alt sistemlerin(bölümlerin,

⁴⁶⁷A.g.k.,s.26-27,- Baykul, Y., “Eğitim Sisteminde Değerlendirme”,H.Ü. Eğitim Dergisi, 1992, Sayı:7, s.86 (derleme)

⁴⁶⁸Yalçınkaya, a.g.m.,s.111

birimlerin) sorunlarını çözmeye yöneliktir. Üst sistemler tek olduğu için kendilerine benzer sistemler üretmezler ama aracı üst sistemlerin ve temel sistemlerin benzerlerinin üretilmesini sağlarlar. Aynı zamanda üst sistemler, yayınlar araştırmalar ve değişik eğitim ürünleriyle çevreye de hizmet verirler.⁴⁶⁹

Yabancı Okullarının eğitim üst sistemi çıktılarına etkileri daha çok kendi çalışmalarının rahatça sürdürülmesi, varlıklarının yasal güvence altına alınması, bağımsız iş görebilmelerini sağlayacak yönetsel kararların alınması konusunda olmuştur. “İmtiyâzât-ı Ecnebiyye Kanunu” bunlardan biridir. Tanzimat ve Islahat Fermanıyla gelen özgürlük ortamında, bu okulların ve Azınlık Okullarının daha fazla ayrıcalık almak için, bağlı buldukları devletlerin, Osmanlı üzerine baskılarıyla yeni serbestliklere kavuşmaları da aynı etkinin ürünleridir. Osmanlı Döneminde özellikle II. Abdülhamit bu okulları kontrol almaya çalışsa da bunda başarılı olamamıştır. Okullara getirilmek istenen kısıtlamaların gerçekleştirilmesi bir yana, devlet bu okulları tam anlamıyla denetlemeyi bile başaramamıştır. Yabancı Okulları üst sisteminin koyduğu kurallara uymak yerine, kuralları kendi yararına çevirecek yolları bularak üst sistemin yönetsel kararlarına bile etki etmiştir.

VII.1.D.2. Aracı Üst Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri

Aracı üst sistemlerle Yabancı Okullarının ilişkisini daha önce belirtmiştik. Üst sistemler ve temel sistemler arasında koordinasyonu ve bilgi akışını sağlamakla görevli aracı üst sistemler Yabancı Okulları üzerinde pek de etkili değillerdi. Yabancı Okulları, eğitim üst sistemlerini aracı üst sistem gibi kullanıyor, üst sistem olarak da bağlı buldukları ülkelerle ilişki kuruyorlardı. Ancak varlık gösterdikleri bölgelerde ihtiyaçları doğrultusunda aracı üst sistemlerden de yararlanmışlardır. Aracı üst sistemlere, üst sistemlere aldıkları kararlarla etkide bulunmuşlardır.

VII.1.D.3. Temel Sistemlerin Çıktıları Üzerindeki Etkileri

Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemi üzerindeki, en büyük etkisi temel sistemlerin çıktılarını üzerinde olmuştur. Temel sistemlerin çıktılarını, eğitime ilişkin hizmet, ürün ve düşüncedir (bilgi) . Temel sistemlerin en önemli ürünü ise eğitim ve araştırmadır. Eğitimin

---

⁴⁶⁹ Başaran, a.g.k., s.27

temel sistemleri, sistemin amaçlarının gerçekleştiği yerlerdir. Temel sistemler, öğrencilerin davranışlarında yeni bilgi, beceri ve tutum kazandırma yoluyla eğitim üretirler. Eğitim sisteminin üretim yeri de temel sistemler yani okullardır.

Bir sistem olarak her okulun amaçlarından biri, aldığı öğrenciyi çevresinden farklılaştırmaktır. Farklılaştırma, hem okulun hem de çevrenin geleneklerinden bir kısmının bozulmasına neden olabilir. Gerekli önlemler alınmadığı zaman okul ve çevre arasında çatışma çıkabilir.⁴⁷⁰ Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma nedenlerinden biri de budur. Farklı okullar bu çatışmayı içte yarattılar. Mektep- medrese, Azınlık- Yabancı Okulları birbirine benzemeyen insanlar ürettiler. Azınlık ve Yabancı Okullarının en büyük becerileri yeni kimlikli insanlar üretmekti. Özellikle Yabancı Okullarında okumuş Türk çocukları ile devlet okullarında okumuş Türk çocukları birbirine benzemiyorlardı. Çünkü bu okullardan mezun öğrenciler kozmopolit bir yapıya sahiptiler. Türk'ten çok Türk'e benzer, Türk'e çalar ya da Türk kadar Fransız'a, Alman veya İngiliz'e çalar olarak yetişiyorlardı.⁴⁷¹

Temel sistemler bilginin üretildiği sistemlerdir. Eğitim hayatında Tazimatla başlayan yenilikler içinde bilgi üretim sisteminin de değiştiği gözlenmektedir. Öyle ki eğitim alanındaki çalışmalar eğitim sisteminin oluşumunu sağlamıştır. "1869 Maarif Nizamnamesi" ile iptidai, rüşdiye, idadi ve sultaniler bir sisteme oturtulmuştur. Bununla birlikte Yabancı Okulları varlıklarını sürdürmektedir. Ayrıca okul ihtiyacı nedeniyle özel okullar da açılmıştır. Okulların her birinin kendine özgü nitelikleri bulunmaktaydı. Kimi Fransızcaya kimi fen ve riyaziye, kimi de Arapça öğretimine önem veriyordu. Bu dönem ilk ve orta dereceli okulların da yaygınlaştığı dönemdir. Aynı dönem içinde misyoner çalışmalarının daha da yaygınlaştığı bununla beraber Yabancı okul sayısında da artış olduğu gözlenmiştir. 1863'te açılan ve 1872'de "Robert Kolej" adını alan okul eğitimde yeni bir kadememin başlamasına neden olmuştur. Robert Kolej gibi birçok Amerikan Okunun mezunları rahatça iş bulabiliyor, devletin ve toplumun önemli basamaklarında görev alabiliyorlardı. Bu okulların mezunları Maarif Nezaretinin onayıyla istedikleri her yerde öğretmen olabiliyorlardı.⁴⁷² Bu durum temel sistemlerin içinde yer alan Yabancı Okullarının çıktılarının devlet ve toplum üstündeki etkilerini artırıyordu. Eğitim sisteminin çevresi, ülkedeki tüm sistemler olduğuna göre etkinlik çok yönlü olarak artıyordu.

---

⁴⁷⁰ Yalçınkaya, a.g.k., s.112

⁴⁷¹ Sezer, a.g.k., s.123- 124

⁴⁷² Tekeli- İleri, a.g.k., s.75- 112

Medreselerin nakli ilimlerle bilim üretmek yerine ezber kurumları haline geldiği bir dönemde, Yabancı Okulları araştıran, sorgulayan, deney ve gözlemlerle bilgiyi doğrulayan eğitim yöntemleri kullanarak “bilgi üretme sistemini” gerçek anlamına kavuşturmuşlardır. Bu okullardaki daha özgür düşünce ortamı farklı düşüncelerin üretilmesini ve ifade edilmesini de kolaylaştırmıştır. Bu yeni üretimler de Yabancı Okulların amaçlarından da izler taşıyabilmektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında bir Amerikan Okulu mezunu olan, Halide Edip’in Amerikan mandacılığını savunması gibi...

VII.1.E. Sistemin Geri Bildirimi Üzerindeki Etkileri

Geri bildirim/dönüt/geri besleme; sistemin amaçlara varmada ne ölçüde başarı sağlandığı konusunda yöneticilere yardımcı olan unsudur. Bu mekanizma olmasa hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını anlamak da mümkün olamaz. Okulların geri bildirim mezunların iş bulma olanakları, işverenlerin bu mezunlardan memnuniyeti, bir üst öğrenime devam edip etmediği ile ölçülebilir. Ayrıca iş piyasasının hangi nitelikte ve sayıda insana ihtiyaç duyduğu, okulun ürün ve hizmet çıktıları ile öğretim süreç, program kalitesine gelen eleştiriler de önemlidir. Okula yeni öğrenci kaydının azalması da (negatif entropi) geri bildirim sağlanmasına yardım eder.⁴⁷³

Türk Eğitim Sistemi içerisinde geri bildirim en iyi yapan okullar Yabancı Okulları olmuştur. “Mezun Dernekleri” çalışmaları, “Mezunlar Buluşma Günü” gibi kavramlar ilk kez bu okulların uygulamaları ile karşımıza çıkmıştır. Okulların bağlı buldukları ülkeler ya da misyoner teşkilatları veya mütevelli heyetlerince denetlendiğini ise çalışmamızın VI. Bölümünde “Yabancı Okullarının Yapısı ve İşleyişi” başlığı altında belirtmiştik. Denetim, denetçi (teftiş, müfettiş) kavramları ve işlevi bu okullarla eğitim sistemimize giren unsurlardandır.

VII.2. Sistemin Çevresine Etkileri

Eğitim sisteminin çevresi girdilerini aldığı, çıktılarını ve geri dönüşümünü sunduğu sistem ve örgütlerin tümüdür. Sistem kavramının örgüte getirdiği en önemli değişken çevredir. Eğitim sistemi diğer sistem ve örgütlerle etkileşim halindedir. Bu etkileşim örgüt için yaşamsal bir

---

⁴⁷³ Yalçınkaya, a.g.m., s.107- 111

önem taşır. Girdilerini alamayıp çıktılarını satamadığında örgüt yaşamını yitirir. Bu yüzden örgüt, çevre örgütlerinin etkisiyle kararlarını biçimlendirir. Kendine özgü vereceği kararlar ile de çevre örgütlerini etkilemek durumunda kalır. Bir örgüt etkilediği, etkilendiği diğer örgütlerle bir "etkileşim takımı" kurar. Örgütün etkileşim takımı, kendinin vereceği kararları doğrudan etkiler. Kendisi de takımındaki diğer örgütlerin kararlarını etkiler. Bir örgüt, etkileşim takımındaki örgütlerin isteği olmadan kolay kolay değişmez, yenileşemez. O halde örgüt, çevresini etkileyen ve ondan etkilenen bir açık sistem olarak yeniden tasarlanmalıdır. İşte bu noktada sistemin uyum özelliği ile uyum mekanizmaları devreye girer. Bu mekanizma diğerleri gibi dışa dönük olarak çalışır. Bir yandan çevre koşullarını gözetlerken, diğer yandan bu koşulları karşılayacak içyapı değişikliklerini de araştırır. Sistemin uyum gücü olmasa, insan katkısının önemi olmaz. Sistemin uyum gücü azaldıkça, insan katkısının da etkisi azalmaktadır.⁴⁷⁴

Eğitim sisteminin amaçları çevresinin sosyal, ekonomik ve politik ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Amaçların gerçekleşmesi sırasında çevre hep göz önünde bulundurulmalıdır. Öyle ki, sürekli olarak değişen çevreye de uyum sağlamak zorundadır. Uyumu sağlamak içinse çevredeki değişimleri izleyecek ve onları karşılayacak araştırma-geliştirme çalışmalarına girmesi gerekmektedir. Okul bir sistem olarak dış perspektif açısıyla dış çevreye bakışını belirler. Diğer taraftan, okul, sistem içindeki beklentileri de iç perspektif açısıyla değerlendirir.⁴⁷⁵

Eğitim yaşamımızın içinde beş asır gibi oldukça uzun bir süre yer alan ve varlıklarını hala sürdüren Yabancı Okulları çevre unsurunu oldukça iyi değerlendirmişlerdir. Bambaşka bir kültür ve toplum yapısı içinde kendi kültür yapılarını ve toplum anlayışlarını yaşamakla kalmamış bunları çevreye başarıyla aktarmışlardır. Bugün bile kızlarını okula göndermede sıkıntı yaşanan yörelerde, geçmişte yatılı kız okullarında, kızlara eğitim vermişlerdir. Bunu başarabilmeleri önce çevreyi tanıyıp sonra çevrenin ilgi ve desteğini çekecek yöntemleri kullanabilmeleri sayesinde. Ortadoğunun en stratejik noktalarında açtıkları okullarla yalnızca çevreye uyum sağlamakla kalmamış, bu bölgenin politikalarına da yön vermiştir. Azınlık halkların yoğun olduğu bölgelerde yürüttükleri çalışmalar, aynı halkların bağımsızlıklarıyla sonuçlanmıştır. Zararlı çalışmalarının yanı sıra çevrede okur- yazar

---

⁴⁷⁴ a.g.m.,s.105

⁴⁷⁵ A.g.m.,s.103-116(uyarlama)

sayısının artırılması, ana-baba seminerleri, tarım ve hayvancılık kursları, temel beceri ve meslek kurslarıyla da çevrenin bilgi ve bilinç düzeyinin artmasına da katkı sağlamışlardır. Okulların hemen yanında açılan hastaneler ya da okul doktorları okulun çevresine ücretsiz sağlık ve tedavi olanakları da sunmuştur. Okulların uygulama bahçeleri, atölye ve işlikleri yalnızca öğrencilere yarar sağlamakla kalmamış zaman zaman çevrenin hizmetine de açılmıştır. Bu okullar çeşitli dernek ve kurumların açılmasına destek oldukları gibi mevcut örgütlerle de iletişime geçmişlerdir. Özellikle okulların yakın çevresindeki kilise ve sosyal yardımlaşma kurumlarıyla mutlaka iyi geçinmişlerdir. Kimi zaman kendi çıkarları doğrultusunda çevreyle çatışma yaşadıkları da görülmüştür. (Kurtuluş Savaşı yıllarında Merzifon Amerikan kolejinin çalışmaları gibi) Bu okullar başlangıçta Müslümanlar tarafından dışlanırken, nitelikli çalışmalarıyla bu durumunu tersine çevirmiştir. Batı kültürü ve yaşam tarzının Türk topraklarında yaygınlaşp benimsetilmesinde bu okulların rolü büyüktür. Batı kültür ve yaşam tarzının aktarımı yoluyla, en alttan en üste kadar, çevredeki tüm örgüt ve sistemlere etki etmişler, birçok sistem ve örgütün bu yönde yeniden yapılanmasına neden olmuşlardır.

SONUÇ

Tezimizin konusu olan “Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri” adı altındaki çalışmamızı tarihsel bir süreç içinde sisteme odaklı olarak gerçekleştirmek istedik. Bu nedenle bu tezde öncelikli olarak Türk Eğitim Sisteminin oluşmasını sağlayan gelişmeleri, ardından Batı Eğitim Sistemini, sistemlerdeki değişim ve etkileşimlerle, farkları ortaya koymaya çalıştık. Tüm bunları yaparken kronolojiye ve tarihi, siyasi, mali ve toplumsal şekillenmelere uygun sıra izledik. Yabancı Okullarını içerik, ders programları, öğretim kadrosu, eğitim dili, mali kaynaklar bakımından ele aldık. Son olarak bu okulların Türk toplumu üzerindeki etkilerini inceledik.

Bugüne kadar Yabancı Okulları ile ilgili yapılan çalışmalarda daha çok bu okulların misyonerlik boyutu üzerinde durulmuştur. Yabancı Okullarının toplumsal, kültürel, siyasi ve fikri alanlardaki etkilerini ortaya koymada doğru tespitler yapılmıştır. Ancak eğitim dairesel bir süreçtir. Toplumsal, kültürel, siyasi ve fikri gibi birçok alan ise hem eğitimi etkileyen unsurlardır hem de eğitimin ortaya çıkardığı ürünlerdendir. Bu nedenle Yabancı Okullarına sistem anlayışıyla baktığımızda sonuçlar bilinenden farklılaşmaktadır.

Eğitim sistemleri eğitim işini gerçekleştirmek için aynı amaca odaklanmış, etkili, verimli, yararlı hizmet ve bilgi üretir. Eğitim sistemi beklentilere, hedeflere, amaca uygun hizmetlerin gerçekleşmesi için araçtır. Eğitime “toplumun hayır işi” diye bakılan bir anlayıştan, devlet sorumluluğu ve ciddiyetiyle milli eğitime geçilmesi rastlantısal değil, planlı ve örgütlü bir çalışma ile mümkün olabilir. Tarihsel süreç içinde görölen o ki Eğitim tarihimizde planlı ve örgütlü alışmalar Yabancı Okulları ile başlamıştır. Çağının lideri bir imparatorluk üzerinde “yabancı” sıfatlı okul açmak ve okulları ayakta tutmak yalnızca hedefli, planlı ve örgütlü bir çalışma düzeni içinde gerçekleşebilir. Öncelikle; bu okullar bağlı buldukları ölkelerin bir modelini Türk topraklarına taşımışlardır. Bu yolla ilk olarak temel sistemleri ile eğitim sistemimize örnek olmuşlardır. Türk Eğitim Sisteminin tarihi seyrinin aksine, tabandan tavana doğru bir anlayış ile örgütlenmiş bu okullar, temel eğitime öncelik vermişlerdir. Okul öncesi öğretimden, ilk ve orta dereceli okullara, ardından yüksek öğrenime kadar okul organizasyonları ile ortaya koydukları model zamanla Türk Eğitim Sistemine model oluşturmuştur. Osmanlı Döneminde Galatasaray Sultanisi devletin bilinçli olarak benimsediği model olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Robert Koleje aynı rol verilmiştir. Temel sistemleri ile Türk Eğitim Sisteminde model oluşturan bu okullar, üst sistemleriyle de etkilerini sürdürmüşlerdir. 19.yy.da Fransa’da başlayan milli eğitim, önce diğer Avrupa ölkelerinde kabul görmüş daha sonra Türk Eğitimine de girmiştir. Milli bir devleti ancak Cumhuriyetle birlikte kuran Türkler, “milli eğitimin” gereği bilinci ile bu “Maarif Teşkilatını”, “Milli Eğitim Bakanlığına” dönüştürmüşlerdir. Bu okulların Avrupa’daki yenilik ve gelişmeleri Türk topraklarına taşımaaktaki rolü de önemlidir. Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemine en büyük etki ve katkıları, sisteme “girdi- çıktı ve dönüşüm süreci” alanlarında olmuştur. Bu okulların kullandığı, eğitim teknolojileri ve materyalleri diğer tüm okullarda aranan bir özellik olmuştur. Okullarda verilen güncel ve kullanışlı bilgi mezunlarının iş imkânlarını artırmaktaydı. Bu okul mezunları toplumda saygınlığı artan ve üst düzey görevlere gelen kişiler olmaya başlayınca okullara talep de artıyordu. Sonunda devlet bu okulların niteliklerine benzer okullar açmak zorunda kalıyordu. Yabancı Okullarına ilgiyi azaltmak için kolej seviyesinde eğitim veren Anadolu Liselerinin açılması gibi. Sistemin önemli parçalarından olan dönüşüm süreci Yabancı Okullardaki şekliyle Türk Eğitim Sistemine etki etmiştir. Bu okulların bilgi üretme şekli, planlama, organizasyon, denetleme ve iletişim etkinlikleri de örnek alınacak yönler taşımaktadır. Yaklaşık beş asırlık bir zaman dilimi boyunca faaliyet gösteren Yabancı Okulları bu sürekliliği sistemli çalışmalarına borçluydular ve bu yönleriyle Türk eğitim sistemi için iyi bir model oluşturmuşlardır. Beş asırda Türk Eğitim Sistemi bu okullardan nasıl etkilenmiştir? Belli başlıklar toparlarsak:

- **Türk Eğitim Sisteminin Unsurları ve Özelliklerinin şekillenip yenileşmesine etki etmişlerdir:** Yabancı Okulları Türk Eğitim sistemine önce amaçlılık ilkesiyle etki etmişlerdir. Geleneksel eğitim anlayışına uygun amaçlar yerine Batı Eğitim Sisteminin amaçlarına benzer bir eğitim anlayışının Türk Eğitim sistemine girmesine yol açmışlardır. Bu okullar mezunları yoluyla eğitim üst sistemlerinin girdileri de olmuşlardır. Yeni okul modeli olarak Türk Eğitim Sistemine giren bu okullar, temel sistemin niteliklerini artırarak mevcut okulları da bu yönde bir değişime çekmeye başlamışlardır. Bu okulların sistemin çıktılarına da birçok katkıları bulunmaktadır. Özellikle, üst sisteminin koyduğu kurallara uymak yerine, kuralları kendi yararına çevirecek yolları bularak üst sistemin yönetsel kararlarına bile etki etmişlerdir.
- **Türk Eğitim Sisteminin çevresine etki etmişlerdir:** Yabancı Okulları Batı kültür ve yaşam tarzının aktarımı yoluyla, eğitim sisteminin çevresi olan en alttan en üste kadar, tüm örgüt ve sistemlere etki etmişler, birçok sistem ve örgütün bu yönde yeniden yapılanmasına neden olmuşlardır. Batı kültürü ve yaşam tarzının Türk topraklarında yaygınlaşıp benimsetilmesinde bu okulların rolü büyüktür. Temel sistemler, girdilerinden olan öğrenciyi çevreden farklılaştırma amacındadırlar. Farklılaşma fazla olursa çevreyle çatışmaya girerler. Çatışmaların sonucunda değişim kaçınılmazdır. Bu okullar ve çevre arasındaki çatışma çevredeki değişimi artırmıştır.
- **Eğitime bakış ve eğitim anlayışının değişmesi:** Osmanlı eğitim anlayışına göre Eğitim hayırseverlerin üstlendiği, vakıf ve benzeri kuruluşlarca yürütülen bir hayır işi idi. Padişahlar veya aileleri ile bazı devlet adamları bu konuda yalnızca özendirici bir örnektiler. Osmanlıda çıkarı olan Yabancı ülkelerin misyonerlik çabalarıyla açılan Yabancı Okulları, misyonerlik yönüyle bir parça hayır kuruluşları gibi görünebilirler. Ancak bağlı oldukları ülkelerin amaçlarına hizmet etmeleri nedeniyle devlet sorumluluğunda çalışmışlardır. Zamanla Osmanlı topraklarındaki çalışmalarıyla, Osmanlı Devletinin de dikkatini çekmişlerdir. İşte bu özellikleriyle Yabancı Okulları eğitime devlet eli ve öneminin girmesinde öncü olmuşlardır.

- **Okullaşma oranının artması:** Verdikleri eğitim Osmanlı çıkarları ile uygun olmasa bile, Yabancı Okulları ile Osmanlı topraklarındaki mevcut okul sayısı artmış özellikle belli yörelerde köy ve mezralara kadar okullaşma görülmüştür. Hatta Yabancı okullarının sayısı Osmanlı okullarından bile fazla rakamlara erişmiştir. Öyle ki; 20.yy. başlarında tüm Osmanlı topraklarındaki orta dereceli devlet okul sayısı 70 civarındayken, Yalnızca Anadolu'daki Yabancı Okullarının sayısı 400'den fazladır.
- **Okur- yazar oranının artması:** 20.yy.a kadar bu okulların kayıtlı öğrencileri azınlıklardır. Azınlıklar okullarda kullanılan Latin alfabesi sayesinde daha kısa sürede okur- yazar olmuşlardır. Oysa devletin Okulu olan orta dereceli Askeri Rüştiyelerde bile okuma- yazama sıkıntısı yaşanmaktaydı. II. Abdülhamit Döneminde yapılan tespite göre Türk çocukları Arap alfabesi yüzünden daha zor ve daha geç okuma-yazma öğrenirken azınlıklar kendi okullarında veya Yabancı Okullarında kısa sürede okur-yazar olabiliyordu. Bu nedenle Yabancı Okulları açıldıkları yörelerde okur-yazar olma oranını artırmışlardır.
- **Kız Okullarının açılması:** Mahalle mekteplerinde kız çocuklarına okuma- yazma ile temel eğitim verilse de bu kızlar, gerek toplum koşulları, gerekse mevcut okulların kızlara açık olmayışı nedeniyle yüksek öğrenime devam edemiyorlardı. Oysa Yabancı Okullarının ilk hedef kitlesi kızlardı. Yabancı Okulları, devlet aksine izin vermediği için, önceleri yalnızca gayr-i Müslim ailelerinin kızlarını yetiştirdiler. Bu okulların neredeyse tamamı kolej statüsündeydi. Zamanla bu okullara Müslüman ailelerin de kızları alınmaya başlandı. Böylece bu okullar kızların temel eğitim sonrasında da eğitim almalarına örnek oldular.
- **Orta dereceli okullarda yabancı dil eğitiminin başlaması ve yaygınlaşması:** Yayılma yönü olarak Batı'ya, kültür ve bilim yönü olarak Doğu'ya yönelen Osmanlılar için, Türkçe dışında öğrenilecek diller Arapça ve Farsça idi. Bu dillere de yabancı dil gözüyle bakılmıyordu. Bu dillerin öğretildiği eğitim kurumları medreselerdi. Batı içinse Osmanlıyla iyi ilişki kurabilmek için Türkçe gerekliydi. Ancak değişen dünya koşulları, siyasi ve ekonomik değişmeler bu tercihlerin de değişmesine neden olmuştur. Fransa'nın Batılılaşma için model seçilmesi Fransızca'yı önemli kılmış ve Osmanlı'da bu dili bilen kişilere ihtiyaç duyulmuştur.

Ancak okul ortamında dil eğitimi verilmemiştir. İngilizcenin “ekonomi dili” olarak dünyada kabul görmesiyle bu dili öğrenmek de zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmeler Batı dillerini öğrenmenin önemini artırmıştır. Yabancı Okulları kendi ülkelerinin dillerini ana dil olarak bu okullarda öğretmişlerdir. Ayrıca orta dereceli Yabancı Okullarının tümünde ek yabancı dil eğitimi verilmiştir. Bu nedenle, hem kendi dillerini öğreterek hem de İngilizce ve diğer dillerde de dersler vermeleriyle yabancı dil öğretimini okul ortamına getirmiş ve bu dillerin öğrenilmesini yaygınlaştırmışlardır.

- **Yeni mesleki, ticaret ve teknik eğitimin başlaması:** Sanayi Devrimi karşısında uzun süre dayanamayan Loncaların meslek eğitimi alanından çekilmesi ile birlikte teknik alanlardaki gelişmeler mesleki ve teknik eğitimindeki eksikliği giderek artırıyor. Askeri teknik Batılılaşma ile modernize edilirken yabancı hocalar bu alandaki eksikliği kapatmış gibiydi. Ticaret ve sanayi alanında ise açık giderek büyüyordu. Bu alandaki eksikliği fark eden Yabancı Okullar konuyla ilgilenmeye başladılar. Kimi zaman mevcut okullarına ek sınıf veya binalar yaparak kimi zamanda yeni meslek, ticaret ve teknik okullar açarak, bu alanda da öncü olmuşlardır.
- **Yazı Devrimine geçişin kolaylaşması:** Arap alfabesinden Türk alfabesine geçiş oldukça zor ve zaman isteyen bir işti. Bu değişim Türk inkılâbı içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Dönemin dil bilimcilerine göre bu değişimin gerçekleşmesi yıllar sürecekti. Sürecin hızlanmasını isteyen, Mustafa Kemal bir dil bilimci gibi çalışarak değişimin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Daha sonra yazı tahtası başında halka ilk örnekleri veren yine Mustafa Kemal'dir. Başöğretmenin önderliğinde Türk halkı inanılmaz bir gayretle kısa sürede yeni Türk Alfabesini benimsemiştir. Ancak yeni alfabeye geçişte yerli okullardan çok Yabancı Okullarının alt yapısı hazır. Bu okullar Latin Alfabesi ile eğitim yaptıklarından Türk alfabesine daha kolay geçmişlerdir. Mezun ve mevcut öğrenci kapasiteleri de düşünülünce bu okullar Yazı Devrimine geçişte fayda sağlamışlardır.
- **Ulusal eğitimin başlaması:** Yabancı Okulları bağlı buldukları ülkelerin çıkarlarına hizmet ediyor ve kendilerine benzer bireyler yetiştirmeye çalışıyorlardı. Bu okullardan mezun öğrencilerin kozmopolit yapısı içlerinden çıktıkları topluma benzemiyordu. Bu mezunlar kendi aralarında yakınlaşarak toplumdan farklı elit bir

toplum oluşturmaya başlamışlardı. Aileler çocuklarının kendilerine benzer olmamasından hatta bazı aileler çocuklarının din değiştirdiğinden şikâyet etmeğe başlamıştı. Bu farklılaşmanın nedeni olarak ulusal değerlerden uzak öğrenci yetiştiren Yabancı Okulları gösterilmekteydi. Şikâyetler gerçekte devletin de sorunuydu. Özellikle imparatorluğun dağılmasında bu okulların mezunlarından bazılarının liderlik yaptığı düşünülünce ulusal hedeflere uygun eğitimin önemi daha da artıyordu. Bir an önce ülke çıkarlarına hizmet eden, ulusun ortak amaçları etrafında birleşebilen fertler yetiştirmek gerekiyordu. Gazeteler de bu konuyu işlemeğe başlamıştı. Yabancı Okulları eğitimde ikiliğin nedenlerinden biriydi. Yabancı okullarının yarattığı bu tablo ulusal eğitim alanındaki eksikliğin belirgin biçimde ortaya çıkmasına neden olmuştu. Osmanlı Devleti eğitim alanında ıslahatlar yapsa da ulusal eğitime başlayamamıştı. Nihayet Cumhuriyet Dönemi Ulusal hedeflere ancak ulusal eğitimle gidileceği bilinciyle ulusal eğitimi başlattı.

- **Çağdaş eğitimin sağlanması:** Batı Eğitim Sisteminin birer modeli olan bu okullar, o günkü modern eğitimin adresi olan Batı Okullarında ne varsa Türk topraklarına taşıyordu. Bağlı buldukları ülkelerin eğitim sistemlerine göre hareket eden bu okullar, yeni öğretim teknik ve yöntemlerini, araç- gereçleri, bilgileri kısa sürede öğrencilerine taşıyorlardı. Deney, gözlem gibi metotların yaygın kullanımı ile sınıf ve sıra düzeni bile bu okullarla eğitim hayatımıza girmiştir.
- **Eğitimde bütünlüğün ve sürekliliğin sağlanması:** Anaokulundan üniversiteye kadar okullaşmasını genişleten Yabancı Okulları eğitimin bir bütün içinde ve sürekli olması konusunda da örnek oldular. Zorunlu ve kesintisiz eğitimin başlamasına öncü oldular. Tepeden değil temelden başlayan eğitim anlayışını yaygınlaştırdılar.
- **Öğrenci merkezli eğitimin başlatılması:** Bu okullar, yabancı bir ülkede çalıştığı gerçeğiyle, sevilir ve kabul edilir olmak için öğrencileri kazanma yollarını geliştirdiler. Kimi gün dost, arkadaş kimi gün sırdaş oldukları öğrencilerini tanımaya gayret ettiler. Öğrencilerin yetenekleri, becerileri, zekâ ve duygularıyla farklı yönlerini keşfedip öyle ders vermeye çalıştılar. Öğrencinin isteklerini dikkate alıp derslerde daha çok öğrenciyi ön plana çıkarmaya çalıştılar. Dersin merkezine öğretmeni değil öğrenciyi getirerek öğrenci merkezli eğitimi başlattılar.

- **Öğretmen yetiştirme nin önemi:** Öğretmen olmak için okur-yazar olmanın yetmediği bu okullarda öğretmenler genellikle öğretmenlik meslek eğitimi almışlardı. Bu alanda eğitim almamış bilim adamları da formasyon eğitimine alınıyordu. Bu okulların öğretmenleri birçok alanda yetenekli ve bilgili olmalıydı. Basit sağlık sorunlarını giderme, marangozluk, ziraatçılık, el sanatları bunlardan bazıları idi. nitelikli öğretmen yetiştirme de bu okulların model olduğu söylenebilir. Okulların öğretim kadrolarının çoğunu Misyoner nitelikli öğretmenler oluşturuyordu. Bu nedenle gönüllü yaptıkları işlerine başlamadan önce çocuk psikolojisi, gelişimi ve sağlığı gibi alanlarda uzmanlardan eğitim alıyorlardı. Bu okulların öğretmenleri daha göreve başlamadan çocuğa nasıl davranılır, nasıl yaklaşılır öğrenip geliyorlardı. Okullardan mezun olan öğrenciler, Yabancı Okulları ile Türk Okullarını kıyaslamaya başlayınca öğretmenlerin pedagojik eğitim alması da dikkat çeken unsurlardan olmuştur. Gazeteler, dergiler çocuk psikolojisini bilen öğretmenleri övüyor yazılar yayınlıyordu. Böylece bu konu da eğitim sistemimize Yabancı Okulları örneğiyle eklenmiş oluyordu.
- **Tam donanımlı okullar kurma:** Yönetim kadrosu, öğretim elemanları ve yardımcı birimlerle okul organizasyonu gelişmiş bu okullar; derslik ve işlikler, laboratuvar, kütüphane, atölyeler açtılar. Yatılı da hizmet veren okullarda, mutfak, yatakhane, banyo ve diğer tüm ihtiyaçlar düşünülmüştü. Öğrenciyi okul dışına çıkartmadan yaşatabilen bu okullar günümüzün özel okullarıyla boy ölçüşebilecek donanım ve sisteme sahiptiler.
- **Dal eğitimin başlaması:** Tek tip ve türde eğitim yerine okulların niteliğine göre kendi içlerinde dallara ayrılmış bir yol izlediler. Öğrencileri bir alanda uzmanlaştırmak için yetenek ve başarılarına göre bölümlere ayırıp eğitim yaptılar. Oysa Osmanlı Eğitim Sistemi içerisindeki “derecelendirme usulü” dini eğitimin dalları arasında gerçekleşiyordu. Öğrenci başarısını esas alan bu usulde farklı yetenekleri ortaya koyabilecek bir ortam yoktu.
- **İkinci öğretimi başlatma:** Bu okulların hedef kitlesi daha çok çocuklar ve gençlerdi. Ancak dönem dönem yetişkin eğitime de el attıkları ya da genç olmasına karşın çalışmak zorunda kalan kesimle de ilgilendikleri görülmüştür. İlk olarak İtalyanlar, bugünkü anlamda “İkinci Eğitim” kavramına benzeyen akşam

okulları açtılar. Böylece okullardan daha verimli olarak yararlanıp etkinliklerini artırdılar.

- **Eğitimde mali kaynaklar konusuna yeni çözümler getirme:** Türk Eğitim sistemi içerisindeki vakıflara benzer bir yolla eğitim giderlerini karşılayan bu okullar farklı kaynaklara da yöneldiler. Bağlı buldukları ülkelerin bütçelerinden düzenli ve belirli miktarlarda pay aldılar. Bizde vakıf sistemi bozulurken Yabancı Okulları yeni bir vakıf düzeniyle karşımıza çıktılar. En önemlisi devletin eğitim işinin asıl sahibi ve destekçisi olması gereğini gösterdiler. Okulların atölye ve işliklerinden, mini bahçelerden elde edilen gelirlerle döner- sermaye şeklinin ilk örneğini verdiler. Paralı okullar açarak velilerin öğrencilerinin eğitim masraflarını karşılamasına örnek oluşturdular.
- **Ceza ve ödül kavramlarına yenilikler getirme:** Batı okullarının falakayı terk edip yeni caydırıcı yöntemler arasında ödülden mahrum etme yolunu ülkemize taşıdılar. Eğitimde cezadan çok ödülün önemine dikkat çektiler. Yabancı bir ülkede olduklarını unutmayıp daha çok sempati kazanmaya çalıştılar. Giysiler, küçük hediyeler, onur belgeleri, madalyalarla öğrencileri teşvik ettiler. Okul yemekleri, moral eğlenceleri, piknikler, yarışmalarla çekiciliklerini artırdılar.
- **Çalışma takvimi kavramını eğitime taşıma:** Bu okulların çoğu Eylül’de açılıp yaz aylarında tatile girdiler. Halkın çoğunluğunun tarım takvimine göre işlerini planladığı ülke şartlarına ters düşmediler. Osmanlı geleneğinin aksine hafta sonu tatilini Cuma gününe değil bazen Cumartesi- Pazar, bazen de yalnızca Pazar günü tatili uygulamasına geçtiler. Çalışma takviminde bayramlara önemli günlere yer ayırdılar. Bu arada kendi özel günlerini de unutmadı ve unutturmadılar. Yeni yıl kutlamaları gibi. Günümüzde “Belirli- Gün ve Haftalar” diye bilinen kutlama programlarının çalışma takvimine girmesini başlattılar.
- **Okul giysisi (forma) uygulamasını başlatma:** İlk olarak Fransız okulları öğrencilerine forma giyme zorunluluğu getirdi. Büyük beyaz yakalı, siyah kumaştan giysileri öğrencilerine zorunlu tuttular. (80’li yılların ortalarına değin bu giysi tüm devlet okullarının genelinde kullanılmıştı). Forma sayesinde öğrencilerin başta ekonomik olmak üzere farkları ortadan kalkıyor ve eğitim daha ciddi bir iş haline geliyordu.

- **Okul- aile işbirliğinin önemini ortaya koyma:** Yalnızca öğrencilerine yönelik bir anlayış yerine velilerle de işbirliği ve uyum içinde olmanın bilinciydiler. Aile ziyaretleri, çeşitli bilgi toplantıları düzenlediler. Velileri hoşnut edecek etkinliklerle okula yakınlık kurmalarını sağladılar. Veli desteğini okula çekerek etkinliklerini artırdılar.
- **Eğitimde denetimin önemini ortaya koyma:** Okulların kurucuları, bağlı buldukları misyoner teşkilatları, okul müdürleri denetim işine oldukça önem veriyordu. Kendi amaçlarına uymayan ya da hatalı davranışları bulunan personeli hemen görevden uzaklaştırıyordu. Okul ve okul görevlileri hesap verme sorumluluğu içinde kontrollü hareket etmeyi alışkanlık edinmişti. Bu uygulamanın yararı ile birlikte, devletin bu okulların denetimi konusunda geç kalması ve bunun sıkıntıları eğitimde denetimi daha da önemli hale getirmiştir.
- **Çevre eğitime yönelme:** Devlet okullarının içine kapandığı ve giderek toplumdan uzaklaştığı bir dönemde okulun çevresiyle de ilgilendiler. Broşürler bastırdılar, konferanslar, seminerler düzenlediler. Ücretsiz okuma- yazma ve iş eğitimi kursları açtılar. Ziraat ve hayvancılık alanlarında örnek çalışmalar yaptılar. Ev toplantılarına, özel ve önemli günlerdeki etkinliklere katıldılar. Kendi sempati gruplarını geliştirmek için yaptıkları bu gibi etkinliklerle çevre eğitimi alanında örnek oldular.,
- **Özel okul kavramını ortaya çıkarma:** Eğitime getirdikleri farkları ve mezunların toplumda edindikleri rolleri gören velilerin ilgisini çektiler. Aileler bu okullarda çocuklarını okutmak için bedel ödemeye razı oldular. Özellikle son dönemlerinde paralı eğitim veren bu okullar özel okul kavramına da öncülük ettiler.
- **Eğitimde rekabeti getirme:** Araç-gereç ve teknik yapılarıyla, kendilerinin yenileyen güçlü yapılarıyla, daha gelişmiş başka okulların açılmasına zemin hazırladılar. Yabancı Okulları etkinliklerini artırmak için diğer yabancı okullarıyla ve yerli okullarla yarışmak zorundaydılar. Her yarışın sonucunda olduğu gibi kaliteyi, farklılığı ve aranılır olmanın koşullarını artırdılar. Günümüzde hala varlığını koruyan Yabancı Okulları en çok tercih edilen okulların başında yer almaktadırlar.

Daha önceleri yapılan çalışmalarda bu okulların daha çok, misyonerlik boyutları ile Türk toplum, ekonomi ve siyasi yapıları üzerindeki etkileri ortaya konulmuştu.. Bu çalışmada “Yabancı Okullarının Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri” incelendi Beş asır gibi oldukça uzun bir süre yabancı ülke topraklarında barınıp yer ve saygınlık kazanan bu okullar daha farklı alanlarda da incelenmelidir.

Yabancı Okulları başlangıçta yalnızca bağlı oldukları ülkelerin amaçları doğrultusunda insan yetiştirmeye çalışıyorlardı. Ancak Amerikan Okulları ile birlikte özellikle İstanbul’da Robert Kolejin açılmasıyla “evrensel nitelikte insanlar” yetiştirme amacı kabul görmeye başlamıştır. Diğer Yabancı Okulları din veya mezhep faktörüyle öğrenci çekerken Robert Kolej laik bir eğitim yöntemi seçmiştir. Bu yolla Müslüman öğrencilerin de ilgisini çekmiştir. Osmanlı gibi çok uluslu ve çok dinli bir toplumda düzen içinde ve başarıyla çalışmıştır. Okulun mezunları toplum ve devlet yapısı içinde önemli yer ve görev almıştır.

Türk Eğitim Sistemi çeşitli reformlar ve nihayet İnkılâplarla sürekli değişirken birçok Yabancı Okulu bu değişimlere ayak uyduramayıp yok olmuştur. Robert Kolej ise hala en ön sırada tercih edilen okullar arasında varlığını sürdürmektedir. Eğitim sistemindeki onca değişime karşın bu okulun yetiştirdiği öğrenciler değişimler yaratmaktadır. Küreselleşme içindeki dünya koşullarında küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmada bu okulun çalışmaları ters model olarak kullanılamaz mı? Ulusal benliği yitirmeden Küreselleşmeden yarar sağlamak için yine aynı okulun evrensel nitelikte ama “okul ruhu” ile beslenmiş öğrenci yetiştirmesi model oluşturamaz mı? Bu soruların karşılığı yeni bir araştırmanın konusu olarak ele alınabilir. Türkiye’nin önemli sıkıntılarında olan “beyin göçü” konusunda da Yabancı Okulların payı nedir? Sayısal verilerle bu konu araştırılması da yararlı olabilir.

Yabancı Okulları dil eğitimi konusunda iddialı okullardır. Bu konuda başarılı oldukları da kanıtlanmıştır. Küreselleşme her dilin öğrenimini kolaylaştırırken başta İngilizce olmak üzere bazı dillerin kullanımını da yaygınlaştırmaktadır. 200 milyondan fazla insanın Türkçe konuştuğu dünyada, Türkçeyi ve Türk kültürünü yaygınlaştırmada bu okulların dil eğitimi teknikleri incelenerek kullanılabilir. Dünyada azınlık haklarına duyarlılığın arttığı bu dönemde bizdeki Azınlık Okullarıyla ortak çalışma yolunu izleyen Yabancı Okullarının yöntemlerini Türklerin azınlıkta olduğu ülkelere taşıyabilmek mümkün olabilir.

Yabancı Okullarıyla ilgili yapılan çalışmalar genel olarak geçmişe dönük çalışmalardır. Ancak bu okulların önemli bir bölümü hala varlığını sürdürmektedir. Hatta bu okullar şubeler,

anaokulları ve ilköğretim okulları açarak etkinliklerini artırmaktadırlar. Amerikan Üniversiteleri içinde Eğitim Fakültesiyle ünlü “Kent State Üniversitesi” İstanbul’da bir uygulama anaokulu ve ilköğretim okulu açmıştır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Yabancı Okulları sanılanın aksine etkilerini hala sürdürmektedir. Bu nedenle, bu okulların günümüzdeki hedefleri, çalışma yöntemleri, etkinlikleri ve etki alanları yeniden incelenmelidir. Geçmişteki sıkıntılarımız düşünülünce bu okulların açılması, işleyişi ve denetimi konularındaki çalışmalar daha titizlikle yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1. Akçura, Yusuf, Osmanlı Devletinin Dağılma Devri, Ankara,1985
2. Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Ankara 1982
3. Baltacı, Cahid, XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976
4. Barış,Fatma,Eğitim Bilimine Giriş,Alkım yay.,Ankara
5. Başaran ,İ., Ethem, Türkiye Eğitim Sistemi, Gül yay, Ankara 1993
6. Bursalıoğlu, Z, Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Pegem Yay. Ankara, 2002
7. Bilge, Mustafa, ilk Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1984,
8. Bilim, Yalçın, Türkiyede Çağdaş Eğitim Tarihi, Eskişehir, 1998
9. Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK, Ankara1997
10. Eren, Erol., Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yay., İstanbul, 2004
11. Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul 1977, cilt I- IV
12. İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Osmanlı Eğitim Ve Bilim Kurumları”,Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Feza yay. İstanbul 1999, cilt- I
13. Kafadar, Osman, Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma, Vadi yay. Ankara,1977
14. Kafesoğlu, İbrahim-Öztuna, Yılmaz, Türk Tarihi I, Ankara 1977
15. Karal, E. Ziya, Osmanlı Tarihi, Cilt. XI. Ankara, 1983
16. Kaya, Y. Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Erk basımevi, 1981
17. Kaynar, Reşat, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, TTK, Ankara, 1991

18. Kazıcı, Ziya, Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayın no:83, İstanbul 1995
19. Kili, Suna-Gözübüyük,Şeref,Türk Anayasası Metinleri, Ankara, Türkiye İş Bankası yay.,1985
20. Kocabaşoğlu, Uygur, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989
21. Kodaman, Bayram, Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, TTK, yay. Ankara,1999
22. Kodamanoğlu, Nuri, Türkiye'de Eğitim(1923-1960) 2bs,Ankara,1964
23. Köprülü, Fuat, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, TTK, Ankara,1999
24. Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK, Ankara,2004
25. Ögel, Bahaaddin, İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, TTK. Yay. Ankara 1977
26. Öztuna, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, Cilt.10, İstanbul,1983
27. Polvan, Nurettin, Türkiye'de Yabancı Öğretim, Cilt I, İstanbul, 1952
28. Tanör, Bülent, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, Der yay, İstanbul 1992
29. Tekeli İlhan- İlkın, Selim, Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, TTK. Ankara,1999
30. Sezer, Ayten, Atatürk Döneminde Yabancı Okullar, TTK, Ankara, 1999
31. Su M.K.,- Mumcu, Ahmet, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, MEB. Yay. İstanbul, 1982
32. Şimşir, N.Bilal, Türk Yazı Devrimi, TTK. Yay. Ankara 1992
33. Şişman. Adnan, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri, TTK.yay.,Ankara 2004
34. Tekin,H., Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Mars Matbaası,Ankara, 1979
35. Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih, Hava Bas. Ankara,1979
36. Uzunçarşılı.,İsmail H. Osmanlı Devletinin ilmiye Teşkilatı, TTK yay, Ankara 1988
37. Uzunçarşılı, İ., Hakkı, Osmanlı Tarihi, cilt I,TTK, Ankara 1988
38. Ünal, A. Mehmet, Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Isparta 1997
39. Vahapoğlu,Hidayet,Osmanlıdan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar, M.E.B., İstanbul,1997

RESMİ YAYINLAR

1. Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, İstanbul, M.E.B.yay., 1973
2. Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbâr, C.1 (Haz. t Uğur,A., Gül, A., Çuhadar, M., Çuhadar, İ.H.), Erciyes Ü. Yay., Kayseri, 1997
3. Osmanlı Tarihi, Komisyon, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1991.
4. Tanzimat I, Komisyon, MEB. Yay, İstanbul, 1999
5. TBMM, Zabıt Ceridesi, C.I., 3. Baskı, Ankara 1959

TEMEL BAŞVURU KAYNAKLARI

1. Meydan Larousse, C. VIII, s.843
2. Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay, C.II. İst. 1983,s.436–441
3. Söylev ve Demeçler, II., Ankara, 1990, s. 21

MAKALELER:

1. Aytaç, Kemal, “Osmanlı İmparatorluğunda Okul Kuruluş Sistemi”, Pedagoji Dergisi, Sayı 2, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul,1984
2. Akgün, Seçil, ”Tevhid-i Tedrisat”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul,1983
3. Baykul, Yaşar, “Eğitim Sisteminde Değerlendirme”,H.Ü. Eğitim Dergisi, 1992, Sayı:7
4. Çevirme, Hülya, “Masal Ve Efsanelerde Halk Eğitimi”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.5,sayı:7/2004
5. Ergün, Mustafa, “ Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990.
6. Ergün, Mustafa, “Ders Programları Ve Ders Kitapları Tarihi – I”, A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Afyon 1996
7. Ergün, Mustafa ,”Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış”,Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi İstanbul, 12–15 Nisan 1999
8. Esin, Emel “Muyanlık, Uygur Buyan Yapısından, Hakanlı Muyanlığına ve Selçuklu Han İle Medresesine Gelişme”, Malazgirt Armağanı, TTK, Ankara,1972

9. Gülseren, H.Ömer, Çetin Kadir, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri” Milli Eğitim Dergisi, Ankara, Sayı 160, Güz 2003
10. Mazıoğlu, Hasibe, “Selçuklular Devrinde Anadolu’da Türk edebiyatının başlaması ve Türkçe Yazan Şairler” Malazgirt Armağanı, TTK, 1977
11. Kocabaşoğlu, Uygur, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Topraklarında Amerikan Misyoner Faaliyetleri” Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim–3 Kasım 1989. Ankara: TTK yay. 1994
12. Kocaoğlu, A. Mehmet; “Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devletine Uzanan Süreç”, Giresun Tarihi Sempozyumu, 1996, Bildiriler, İstanbul, 1997
13. Taş, N.Fahri,“Türk Milli Eğitiminin Yenileşmesi ve Öncelikleri”,Milli Eğitim dergisi sayı159, güz- 2003
14. Terzioğlu, Arslan, “Selçuklu Hastaneleri ve Avrupa Kültürüne Etkileri”, Malazgirt Armağanı, TTK, Ankara,1972
15. Yalçınkaya, Mustafa, “Açık Sistem Teorisi ve Okula Uygulanması ”,G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 2 (2002)

DERGİLER

1. A.K.Ü (Afyon Kocatepe Üniversitesi) Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Afyon 1996
2. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 2 (2002)
3. H.Ü. (Hacettepe Üniversitesi)Eğitim Dergisi, 1992, Sayı:7Milli Eğitim Dergisi, Sayı.159–160/Güz 2003
4. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.5,sayı:7/2004

BASILMAMIŞ TEZLER

1. Alan, Gülbadi, Merzifon Amerikan Koleji Ve Anadolu’daki Etkileri, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002
2. Büyükkarcı, Süleyman, İstanbul Sankt Georg Avusturya Okullarının Türk Eğitim ve Öğretim Sistemine Etkileri, Konya, 1994
3. Ertuğrul, Halit, Kuruluşundan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okulları Ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 1997

4. Mutlu, Şamil, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,(Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul,1999
5. Yaşbay, Mehmet, Tevhid-i Tedrisat Kanunu Ve Yabancı Okullar, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ,2002
6. Yenitepe, M.Emin, Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yer Alan Yabancı Okulların Tarihsel Gelişim Süreci İle Amaç- Yapı Ve Yönetim Süreçlerinin İncelenmesi (İstanbul'daki Amerikan Okulları Örneği), İstanbul, 1999

İNTERNET KAYNAKLARI

1. Akyüz,Yahya,“Eğitimi Düzeltme Çalışmaları”, <http://www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/03.10.2005>
2. Bozdağ, Muhammed ,”1856–1879 Döneminde Osmanlı Milli Eğitim Sisteminde Reform Çalışmalarının Yapısı ve Seyri” <http://www.yetenek.com/makaleler/m-osmanliegitimi.htm>/11.10.2005
3. Ergün Mustafa, “ Atatürk Devri Türk Eğitimi – II” [http:// www.aku.edu.tr/ Eğitim Tarihi/](http://www.aku.edu.tr/EgitimTarihi/) 19.04.2006
4. Ergün,Mustafa, “Eğitim İnkılâpları Dönemi (1924–1928)” [http://. www.aku.edu.tr/ Eğitim Tarihi/](http://www.aku.edu.tr/EgitimTarihi/) 19.04.2006
5. Ergün, Mustafa, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm> /08.10.2005
6. Ergün, M., “Sivil Eğitim Ve Sivil Eğitimin Batılılaşması” <http://www.egitim.aku.edu.tr/> 08.10.2005
7. Ergün Mustafa, “ Atatürk Devri Türk Eğitimi – II” [http://. www.aku.edu.tr/ eğitim tarihi/](http://www.aku.edu.tr/egitimtarihi/)19.04.2006
8. <http://www.kentstatekoleji.com/>20.03.2007
9. <http://www.liceoitaliano.net/mission/>17.12.2006
10. Kılıç,Remzi,“Misyonerlik Ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetler”, [http://www.host.nigde.edu.tr/remzikiliç/ yayınlar/](http://www.host.nigde.edu.tr/remzikiliç/yayinlar/)10.10.2005
11. Kılıç,Remzi, “Osmanlı Türkiye'sinde Azınlık Okulları”, [http://host.nigde.edu.tr/ yayınlar/](http://host.nigde.edu.tr/yayinlar/)10.10.2005
12. <http://www.meb.gov.tr/23.12.2006>

13. “Millî Eğitim Bakanlığı’nın Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış”,
<http://www.meb.gov.tr/> 10.02.2006
14. Sezer,Ayten, “Osmanlıdan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri”, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/arsiv/osmis.htm>/09.10.2005
15. Turan, Ömer, “Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri”,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar/>05.11.2005

ÖZGEÇMİŞ

11 Mart 1970 Mudanya doğumluyum. Bir memur çocuğu olmam nedeniyle, İlköğrenimi Samsun'da, Ortaokulu Çanakkale'de Lise öğrenimimi Bursa Atatürk Lisesinde tamamladım. 1989 yılında başladığım Yüksek Öğrenimimi, Anadolu Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden 1993 yılında "Tarihçi" unvanıyla mezun olarak tamamladım.

1993- 1994 Öğretim Yılında Malatya Anadolu Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak, öğretmenlik görevime başladım. Ardından, Konya Merkez ve ilçelerinde 5 yıl görev yaptıktan sonra, eş durumu nedeniyle İstanbul'a tayin edildim. Halen Küçükçekmece Zehra-Mustafa Dalgıç Ticaret Meslek Lisesinde "Uzman Öğretmen" unvanıyla öğretmenlik yapmaktayım. Görev yerimde, son 6 yıldır "Tarih Kulübü" kurucu ve sorumlu öğretmeni olarak, öğrencilerimle beraber "Tarih Bülteni" dergisi çıkarmaktayım.

Özel ilgi alanlarım Siyasi Tarih, ulusal ve uluslararası güncel sorunlar, dış politika ve paleografadır. Karakalem ve yağlıboya resim çalışmaları yapmaktayım, ayrıca şiir ve öykü dalında çalışmalarım da bulunmaktadır. Yabancı dilim İngilizcedir.

Evli ve bir çocuk annesiyim.